A. I. ODOBESCU.

SCRIERI

LITERARE ŞI ISTORICE

Vol. II.

BUCUREŞCI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCEC & Comp.
7, Calea Victoriei, 7.
1887.

Din stabilimentul grafic:
SOCECŬ & TECLU
Strada Berzi, 96
[25,682]

SCRIERI

LITERARE SI ISTORICE

1956

Inv. 30924

69136

SCRIERI

LITERARE SI ISTORICE

ALE LUI

A. I. ODOBESCU

DONAȚIUNEA
AL. DJUVARA

113917

VOLUMUL II.

BUCURESCI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŬ & Comp.
7. Calea Victoriei, 7.
1887

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 30924

CONTROL 1953

RC 424/06

1961

D

B.C.U. Bucuresti
C113917

CESTIUNI DE INTERES NAȚIONAL

1863—1868.

ARCHEOLOGIE PREISTORICĂ

1869—1873.

DIN TIPĂRIRILE ACADEMIEI ROMÂNE

1869—1881.

IV.

CESTIUNI DE INTERES NAŢIONAL

1863—1868

MONĂSTIRILE ÎNCHINATE DIN ROMÂNIA. —
GIMNASIELE ŞI SCÓLELE REALE. — ROMÂNIA LA EXPOSIŢIUNEA
UNIVERSALĂ DIN 1867, LA PARIS. —
CASA, VEŞMINTELE ŞI PETRECERILE ŢĔRANULUĬ ROMÂN.

MÓNĂSTIRILE ÎNCHINATE
DIN ROMÂNIA

Studiŭ asupra drepturilor şi îndatoririlor acestor aşeḑĕminte *)

În aniĭ din urmă s'aŭ scris, în Principatele române, destul de numeróse cărţĭ, broşure şi articolĭ despre mŏnăstirile românescĭ cele închi-

*) Acest memoriŭ a apărut în Bucurescĭ, la 1863, tipărit în limba francesă, cu titlul şi sub pseudonimul ce urméză: *Étude sur les droits et les obligations des monastères Roumains dédiés aux Saints-Lieux d'Orient, par l'Archimandrite Agathon Otménédec.* — Autorul a fost ajutat în coordonarea faptelor de d. Grigore Mano, pe atuncĭ secretar al Comisiuniĭ documentale.

De óre ce ocupa pe atuncĭ postul de ministru al Cultelor şi Instrucţiuniĭ publice, d. Odobescu n'a putut să'şĭ pună numele sĕŭ pe o operă care, departe de a conchide, ca ideile celor maĭ

nate[1]) *Sântelor-Locașe* din Orient, și cu tóte acestea, încŏ nu s'a spus ce este maĭ de temeĭu într'acéstă cestiune așa de însemnată pentru starea de adĭ a Românieĭ și pentru viitorul eĭ. Noĭ

---

mulțĭ bărbațĭ politicĭ din acea epocă, colegĭ aĭ sĕĭ, la deplina secularisare a averilor mŏnăstirescĭ, avea de scop a dovedi că soluțiunea cea maĭ drépтă și maĭ folositóre pentru țéră, a cestiuniĭ *mŏnăstirilor închinate*, era de a asimila cu totul pe acestea cu cele-l-alte mŏnăstirĭ pământene, de a face să serve veniturile lor, ca și ale tuturor mŏnăstirilor din țéră, numaĭ la desvoltarea completă a culturеĭ intelectuale printre Românĭ, și de a consacra o parte din acele veniturĭ la respândirea în tóte unghĭurile Orientuluĭ creștin, a uneĭ influențe civilisătóre, al căruĭ centru și focar ar fi fost România. Aceste ideĭ aŭ fost nesocotite de ómeniĭ de Stat romanĭ, cari s'aŭ grăbit a decreta pur și simplu secularisarea tuturor bunurilor mŏnăstirescĭ. Totușĭ, strămoșiĭ noștri, în pietósa și patriotica lor prevedere, lăsase tóte acele avuțiĭ numaĭ și numaĭ, pentru ca, prin ele, să se cultive în vecĭ spiritul și inima poporuluĭ român, și să se respândéscă gloria luĭ printre toțĭ veciniĭ și coreligionariĭ sĕĭ.

1) Cele maĭ însemnate din aceste publicațiunĭ sunt: *Eclaircissements sur la question des monastères grecs situés dans les Principautés danubiennes*, 1851; — *Mémoire sur les monastères grecs, en Moldavie*, publicat în Iași, în foiletonul ziaruluĭ *Zimbrul*, 29 oct. 1855; — *Memorandum sur les églises, les monastères, les biens conventuels et spécialement sur les monastères dédiés de la Principauté de Valachie, par Gr. Bengesco. Bucarest*, 1858; — *Mémoire sur les églises et biens conventues de la Principautés de Moldavie voués aux Lieux-Saints, par M. M. Istrati. Iassy*, 1860; — *Mŏnăstirile zise închinate și călugĕrițĭ străinĭ, de Ion Brezoianu. Bucurescĭ*, 1861; — *Mŏnăstirile din România: Mŏnăstirĭ închinate, de Cesar Bolliac. Bucurescĭ*, 1862; — *Questia mŏnăstirilor închinate pe la S-tele Locurĭ din*

am citit tot ce s'a tipărit în acéstă materie, şi apoĭ am maĭ avut şi parte ca să ne trécă prin mânĭ un numĕr de peste duoĕ sute de acte vechĭ, autentice, atingĕtóre tóte de mŏnăstirile Românieĭ şi de cele de la Sântele-Locurĭ. De aceĭa, am socotit că va fi bine să facem şi noĭ un resumat al ideilor de căpetenie, culese în asemené cercetărĭ.

Dăm publiculuĭ acest resumat nu dóră ca soluţiunea cea maĭ lesnicĭósă de o cam dată, dar ca unica, dupe părerea nóstră, care isvorésce din înseşĭ documentele cele vechĭ. N'am citat aicĭ textul atâtor acte autentice, nicĭ am desvoltat pre larg tóte faptele istorieĭ; făcênd astfel, am fi scris o întrégă carte şi gêndul nostru a fost numaĭ de a aşeda, în câte-va cuvinte, temeliile pe care stă cestiunea, precum şi de a trage dintr'însele consecinţele ce de sineşĭ se arată orĭ-cuĭ. De altmintrelé, atâtea cărţĭ şi atâtea documente câte s'aŭ publicat pênĕ acum, vorŭ împlini cu îndestulare

---

. *Principatele-Unite Moldova şi România, tractată din punctul de dreptate şi de naţionalitate, de A. I. Comănénu. Bucurescĭ* 1859; — *La question des monastères dans les Principautés-Unies, par M. A. d'Avril,* în *Revue des deux mondes,* din 1 oct. 1862; — *Mémoire sur les couvents roumains, placés sous l'invocation des Saints Lieux d'Orient.* 1863; — şi maĭ mulţĭ articolĭ apăruţĭ în diarele din România. — Acéstă listă nu coprinde tot ce s'a publicat asupra acesteĭ cestiunĭ în urma Memoriuluĭ d-luĭ A. Odobescu, fórte tare combătut de advocaţiĭ călugĕrilor străinĭ.

scumpetea de fapte istorice şi de citaţiuni textuale, ce ni s'ar puté ímputa.

Domnul nostru Iisus Christos să ţină sub sânta sa pază pe aceĭ carĭ lucréză la desrobirea mŏnăstirilor românescĭ şi să încunune silinţele lor cu bună ispravă!

* * *

Orĭ-cât de învălmăşată se pare a fi cestiunea mŏnăstirilor închinate din Principatele române, ea se póte reduce la douĕ punturĭ de căpetenie, din a căror elucidare derivă, în modul cel maĭ firesc, soluţiunea, în tótă întregimea eĭ. În douĕ cuvinte e vorba de a sci:

1°. Al cuĭ este dreptul de proprietate séŭ de stĕpânire asupra averilor mişcătóre şi nemişcătóre ce ţinŭ de disele mŏnăstirĭ?

2°. Care sunt drepturile şi îndatoririle guvernuluĭ românesc în administrarea acestor mŏnăstirĭ şi a averiĭ lor?

Spre a se da rĕspunsurĭ întemeĭate la aceste douĕ întrebărĭ, este de a neapărat să se consulte, pe de o parte, şi maĭ cu sémă: chrisóvele ctitorescĭ séŭ actele de întemeiere ale mŏnăstirilor; — actele de danie cu care felurite persóne le aŭ dăruit şi care acte aŭ fost, dupe vremurĭ, întărite de Domnitoriĭ ţĕriĭ; — actele din care se constată ce dispositiune a luat guvernul român, la diferite epoce, în privinţa acestor mŏnăstirĭ; — actele prin

care capiĭ bisericeĭ rĕsăritene aŭ regulat acele bunurĭ mŏnăstirescĭ, — şi actele care arată deosebite tocmelĭ şi învoielĭ privitóre la mŏnăstirĭ şi la averile lor. [1]) Pe de altă parte, trebuiescŭ cercetate

---

1) Spre o maĭ mare înlesnire şi luminare a acesteĭ anevoióse cestiunĭ, actele atingĕtóre de dînsa s'ar puté împărţi între cele opt următóre rubrice:

1. Acte privitóre la regularea în genere a condiţiuniĭ mŏnăstirilor închinate, din puntul de vedere al disciplineĭ şi al deosebitelor dispoşiţiunĭ canonice ce sunt a se păzi într'însele, precum şi în raport cu administrarea intereselor materiale ale lor.

2. Acte privitóre la gonirea Grecilor în genere afară din ţĕrile Române şi la poprirea lor de a se naturalisa în sînul acestor ţĕrĭ.

3. Acte de închinare adevĕrate, adică făcute de ctitoriĭ primitivĭ aĭ mŏnăstirilor.

4. Acte de închinare false şi nelegale, adică făcute maĭ în urmă, séŭ de moştenitorĭ aĭ ctitorilor primitivĭ, séŭ de Voevoḑĭ şi de înalţĭ dregĕtorĭ aĭ Statuluĭ, cari toţĭ aceştia nu aveaŭ dreptul d'a închina o mŏnăstire, care pênĕ atuncĭ fusese neatêrnată.

5. Acte felurite, precum sigilióne patriarchicescĭ, oprind şi desfiinţând închinărĭ.

6. Acte de danie, consistând séŭ în bunurĭ mişcătóre séŭ în scutirĭ de deosibite feluriĭ, făcute mŏnăstirilor pămêntene închinate. Daniĭ făcute Sântelor-Locurĭ de peste hotar.

7. Acte privitóre la felurite dăjdiĭ şi contribuţiunĭ (cisle) la care, dupe vremĭ, aŭ fost supuse mŏnăstirile, precum şi acte prin care aŭ fost îndatorate mŏnăstirile închinate a întreţine, din veniturile lor, aşeḑĕminte de bine-facere şi de folos public, séŭ numaĭ de a contribui la acestea.

8. Acte prin care se dovedesce că Statul român a avut pururé dreptul de priveghiere şi de control asupra administrăriĭ şi întrebuinţăriĭ averilor mŏnăstirescĭ, chiar şi când ele eraŭ închinate Sântelor-Locurĭ din Orient.

legĭuirile canonice, statornicite prin sântele Sinóde, în privinţa tuturor mŏnăstirilor în genere; — apoĭ legile, drepturile şi imunităţile politice; — şi în sfêrşit obiceĭul pământuluĭ din diferite epoce, în ţĕrile românescĭ.

S'ar maĭ puté adaoge, ca dovedĭ, şi alte fapte culese din tot felul de date întêmplătóre, dar totuşĭ vrednice şi ele de credinţă.

Acum, prin cercetarea consciinţiósă a tuturor acestor isvóre felurite, ne vom cerca să dăm rĕspunsurĭ la âmbele întrebărĭ de maĭ sus.

I.

Origina proprietăţilor mŏnăstirescĭ. — Daniĭ de moşiĭ către mŏnăstirile pământene. — Daniĭ felurite către Sântele-Locurĭ din Orient. — Legĭuirĭ şi stipulaţiunĭ antice care oprescŭ pe străinĭ de a stĕpâni pământurĭ în coprinsul românesc. — Abusurĭ făcute în folosul Sântelor-Locurĭ. — Mĕsurĭ luate de către Statul român în contra unor asemené abusurĭ. — Deosebire însemnată între *Stĕpânire* şi *Inchinare*. — Definiţiunea cuvêntuluĭ din urmă; drepturĭ şi îndatoririĭ reciproce ce el implică. — *Inchinarea* nu se vede figurând în legĭuirile canonice. — Istoria *Inchinărilor* în România. — Regulele obiceĭuluĭ pământuluĭ, în ceĭa ce privesce închinările legale. — Deosebirea ce este intre o mŏnăstire ţisă *metoh* şi o mŏnăstire *stavropigiacă*. — Inchinărĭ false şi nelegale; abusurile din care acestea aŭ născut. — Mĕsurĭ popritóre ce s'aŭ luat la diferite epoce în contra falselor închinărĭ. — Guvernul român se póte lepăda acum de dreptul ce are de a ataca prin judecată falsele închinărĭ. — El trebuie ânsĕ să lase acest drept particularilor,

cu óre-care restricțiuni legale. — Conclusiunea celor ḑise este că proprietățile de pe teritoriul românesc aparțin numaĭ mŏnăstirilor *pămêntene*, fie ele și *închinate*.

Averile mișcătóre și nemișcătóre care se află pe teritoriul românesc, și pe care călugĕriĭ de la Sântele-Locașurĭ ale Rĕsărituluĭ voĭescŭ să le numéscă aḑĭ *averĭ ale mŏnăstirilor grecescĭ*, sunt tóte proprietățĭ ale *mŏnăstirilor pămêntene închinate la acele Sânte-Locașurĭ*. Ctitoriĭ mŏnăstirilor din țéră și alțĭ dănuitorĭ creștinĭ, în urma lor, aŭ dăruit mŏnăstirilor întemeiate în țéră, atât celor care aŭ fost închinate, cât și celor care n'aŭ fost, averĭ de tot felul, precum moșiĭ, viĭ, case și alte bunurĭ; dar maĭ că nu s'a întêmplat vre o dată ca un proprietar de averĭ nemișcătóre în România, să fi dat proprietatea sa în deplină stĕpânire, uneĭ mŏnăstirĭ așeḑate afară din ținuturile Românieĭ.

Să luăm aminte că atuncĭ chiar când s'aŭ făcut într'acest chip, câte-va daniĭ de proprietățĭ nemișcătóre, a trebuit neapărat ca mŏnăstirea străină către care acele daniĭ eraŭ făcute, să aĭbă printre cele din țéră, vre-o altă mŏnăstire închinată eĭ ca *metoh* și, prin mijlocirea căreia Sântul-Locaș din străinĕtate, îșĭ exercita dreptul sĕŭ de proprietate pe acele bunurĭ pămêntene.

Un asemenĕ mod de procedere îșĭ are firésca sa explicare în legile tradiționale ale țĕrilor Românescĭ, precum și în stipulațiunile acestora cu curtea suzerană a Turcieĭ; tóte acestea opreaŭ pu-

ruré pe străinĭ, şi maĭ cu sémă pe supuşiĭ otomanĭ, fie eĭ Turcĭ séŭ *Raiale*, de a stepâni proprietăţĭ pe pământul românesc. Nu ne lipsescŭ acte spre a dovedi cum acest drept al ţĕreĭ a fost restatornicit de câte orĭ s'a întêmplat ca el să se calce; adese orĭ chiar, divanurile pământescĭ şi Domniĭ ţĕreĭ aŭ oprit cu totul pe Grecĭ să aĭbă proprietate, fie măcar şi de zestre, pe teritoriul nostru; ba une orĭ 'ĭ aŭ şi gonit peste graniţă, ca ómenĭ vătămătorĭ ţĕreĭ, cari se aşedase aci numaĭ din îngăduinţă şi în nesocotinţa legilor şi a stipulaţiunilor.[1])

---

1) Fără de a maĭ reaminti aci, întru sprijinirea acestor fapte, tóte dispositiunile admise, atât în obiceĭele pământuluĭ cât şi în dreptul positiv al ţĕrilor române, spre a regula tot mereŭ, şi adică din timpurile cele maĭ vechĭ pênĕ la Regulamentul Organic din 1834, cestiunea drepturilor de naturalisare şi de împroprietărire ale străinilor, ne va fi de ajuns a însemna vre o câte va din actele care aŭ pus stavilă la pretenţiunile şi la înrîuririle, din ce în ce maĭ puternice, ale Grecilor. Astfel se potŭ cita chrisóvele luĭ Michaĭu Vitézul (28 august, 1699), Leon Stefan Vodă (23 iulie, 1631), Radu Leon (9 deeemv. 1638); acelea ale luĭ Stefan Racoviţă (1763), Alexandru Ghica (1767) şi Michaĭu Şuţu (1784), care întărescŭ un act de acelaş fel al luĭ Ipsilanti; apoĭ âncŏ actul sinodal al cleruluĭ din Moldova (1 ianuarie, 1752) întărit prin Firman împĕrătesc, la 1781, precum şi actele Obştetilor Adunărĭ din Ţéra Românéscă (9 martie, 1823) şi din Moldova (22 martie, 1826), întărite prin chrisóvele Domnitorilor de pe atuncĭ, Gr. Ghica (1823) şi S. Sturdza (1826) şi prin Firman special (1829).

Abié déca maĭ este trebuinţă a se adauge pe lîngă aceste

E lesne de înțeles că, precât a stat în ființă un drept național de acéstă natură, nicĭ un particular, ba chiar nicĭ un Voevod n'a putut, fără ca să se abată din lege, să dăruiéscă pe stră-

---

documente așa de categorice, o mulțime de fapte istorice din analele nóstre, care tóte le confirmă și le justifică. Nu ne putem totușĭ opri de a reproduce aci óre-carĭ citațiunĭ contimporane, amintind tot de o dată că acéstă luptă în contra înrîuririi stăruitóre a Grecilor în interesele țĕrĭĭ, exista ăncŏ de din al XV-lea secol, și că, pe la sfârșitul secoluluĭ al XVI-lea, Michaĭu Vitézul înscria articolul următor printre condițiunile cele de căpetenie sub care el recunoscea suzeranitatea luĭ Sigismund Bathory, domnul Transilvanieĭ: «Nu se va numi nicĭ un Grec printre ceĭ duoispredece boĭerĭ juraț, nicĭ se va da în țéră Grecilor vre o slujbă». Câțĭ-va anĭ maĭ în urmă, mitropolitul Mateĭ din Pogoniani, călugĕr grec stabilit în România, scria într'o cronică în versurĭ grecescĭ, tipărită la 1784, în Veneția, cuvintele următóre pe care le publicăm în traducere românéscă: «Dar și voĭ, boĭerĭ grecĭ, câțĭ vĕ aflațĭ la curte, și câțĭ vĕ neguçătoriț, luațĭ aminte și vĕ feriț de nedreptățĭ; nu supărațĭ pe Românĭ prin nesăturata vóstră lăcomie; nu sugețĭ pe sărac, că Dumnedeŭ e în cerurĭ și ochĭul sĕŭ e deschis asupra vóstră; nu vĕ bucurațĭ la strînsurica Românuluĭ, că Dumnedeŭ are ochĭ mulțĭ și nedreptatea nu póte scăpa nepedepsită de dînsul. Cred că tirăniț pe bĭeț Românĭ, și nesăturata vóstră lăcomie îĭ face de aŭ ură neîmpăcată pe Grecĭ, și nu potŭ să'ĭ védă nicĭ zugrăviț; voĭ tractațĭ pe Român ca pe un câne; de n'ar avea dreptate n'ar striga; dar fiindcă se plângŭ aŭ cuvênt, cum se vede. Încetațĭ dară; părăsiți-vĕ de nedreptățĭ, că să nu vĕ pedepséscă Dumnedeŭ cu pedépsa de vecĭ. Bĭeț Românĭ vĕ hrănescŭ și vĕ cinstescŭ; vrênd nevrênd ne dicŭ Jupâne; caută dar să'ĭ iubim și să'ĭ onorăm ca pe nisce frațĭ aĭ noștri».

inĭ, — fie aceştia măcar şi călugĕrĭ — cu averĭ nemişcătóre coprinse în pămênturile Românieĭ; iată dar din ce pricină ceĭ maĭ mulţĭ ctitorĭ şi dănuitorĭ de mŏnăstirĭ n'aŭ dat bunurĭ imobile decât numaĭ mŏnăstirilor pămêntene, pe care, de altmintrelé, eĭ aŭ putut să le lege prin legăturĭ de altă natură, cu mŏnăstirile din străinĕtate. Acum ânsĕ, déca vre-unĭĭ călugĕrĭ s'aŭ încumĕtat a cumpăra, pe séma mŏnăstirilor de dincolo, ceva proprietăţĭ — fórte puţin numeróse, — acelea compunŭ o categorie cu totul deosebită; iar despre condiţiunea lor abusivă se va statori atuncĭ când se va resolve cestiunea de a sci déca străiniĭ aŭ

Ce póte fi maĭ doveditor decât aceste mărturisirĭ şi aceste poveţe ale unuĭ călugĕr grec, scârbit el înşusĭ de purtările mârşave ale compatrioţilor sĕĭ!

Pe la aniĭ 1654—1658, patriarchul Antiochieĭ Macarie, care a visitat atuncĭ ţéra Românéscă, Moldova, ţéra Kazacilor şi Moscovia, ne face, prin secretarul sĕŭ Paul diaconul din Alep, o mărturisire de altă natură. Dupe ce el descrie bogata mŏnăstire *Căluŭul* din ţéra Românéscă, călătorul adauge *(The travels of Macarius, translated from the arabic by Belfour, London.* 1836, vol. II, p. 372): «Doream să luăm acéstă mŏnăstire şi s'o legăm de patriarchia Antiochieĭ, precum sunt altele legate de alte patriarchiĭ; dar, osebit de egumen şi de câţĭ-va călugĕrĭ, nu aflarăm pe nimenĭ care să ne intre în voie». Alt patriarch al Alexandrieĭ fu maĭ norocos, cu câţĭva aniĭ în urmă». Iată negreşit fapte, care întărescŭ ceĭa ce am ţis maĭ sus despre închinările din ţĕrile Românescĭ.

séŭ nu dreptul de a fi proprietarĭ pe teritoriul românesc.[1])

Am ḑis că acte vechĭ ş̧i legale care să întăréscă d'a dreptul daruri de proprietăţ̧ nemiş̧cătóre în România, mŏnăstirilor de peste hotare, în realitate nu aflăm; trebuĭe să adaogem că, cu totul din contra, constatăm daniĭ de tot felul coprinḑênd obĭecte miş̧cătóre, pe care, d'a lungul timpurilor, Voevoḑiĭ ş̧i particulariĭ le hărăzescŭ nemijlocit Sântelor-Locaş̧urĭ din ţ̧éra Turcéscă; toţ̧ĭ de tóte părţ̧ile le-aŭ dat mereŭ, ş̧i banĭ, ş̧i odóre de preţ̧, ş̧i bulgărĭ de sare din ocnele ţ̧ĕriĭ, ş̧i cântare de grâŭ, de mĭere, de céră, de tĕmâĭe, ba ş̧i chiar robĭ ţ̧iganĭ; ş̧i de tóte acestea aŭ dat Ro-

1) De şi proprietăţile ce mŏnăstirile închinate aŭ căpătat prin asemené cumpărătorĭ sunt în numĕr aşa de neînsemnat încât ele nu potŭ influenţa câtuş̧ĭ de puţ̧in asupra cestiuniĭ dreptu-rilor de împămêtenire şi de împroprietărire alŭ străinilor, totuş̧ĭ se cuvine ânsĕ să amintim că acele cumpărătorĭ s'aŭ făcut numaĭ de către călugĕrĭ grecĭ, în calitatea lor de egumenĭ aĭ mŏnăstirilor pământene închinate, pe numele şi din veniturile acestor mŏnăstirĭ, de óre-ce numaĭ ele puteaŭ fi proprietare pe pământul românesc; egumenĭ, aŭ lucrat dar atuncĭ, nu ca representanţ̧ĭ aĭ Sântelor-Locurĭ străine, ci eĭ aŭ îndeplinit astfel, una din îndatoririle ce le impuneaŭ maĭ tóte actele ctitoricescĭ, adică aceia de a spori averile ce le eraŭ încredinţate.

A se vedé pentru acésta, actul de întemeĭere a schituluĭ *Stavropoleos* din Bucurescĭ, clădit de archimandritul Ioanichie şi închinat de el, mitropolieĭ din Pogoniani în Rumelia (8 noemvr. 1733), precum şi cartea-citată a d-luĭ I. Brezoianu, p. 71.

mâniĭ fără osebire la tóte mŏnăstirile de rit ortodox de dincolo de Dunăre.

Dar nimenĭ dintr'înşiĭ, séŭ fórte puçin, s'aŭ orbit pênĕ a da moşiĭ, viĭ séŭ case, unor mônăstirĭ străine care nu aveaŭ aci la noĭ metóşe pămêntene ; nimenĭ nu s'a încumĕtat a le da acelora, nicĭ *rumânĭ* séŭ *vecinĭ*, adică muncitorĭ aĭ pămêntuluĭ, nicĭ privilegiĭ séŭ scutirĭ naţionale, nicĭ dreptul de a priimi pe sémă-le dajdiĭ pămêntene, precum *oerit*, *vinăriciu*, *vamă* ş. c. l. Daruri de felul acestora se făcean numaĭ către mŏnăstirile pămêntene, şi atât cele închinate cât şi cele neînchinate s'au bucurat pururé de asemené folóse. Acésta era şi lucru firesc, de óre ce mŏnăstirile de aicĭ aveaŭ mijlocul de a exercita nisce drepturĭ de o natură aşa de locală [1]).

---

1) Acestea le póte spune fără de sfiélă cel ce a consultat ca vre o douĕ sute de documente felurite atingĕtóre de închinările mŏnăstirilor din ţĕrile Românescĭ. Printre aceste acte, abĭé se află vre o douĕ treĭ excepţiunĭ nepotrivite, prin care se dăruĭescŭ d'a dreptul către Sântele-Locurĭ, proprietăţĭ nemişcătóre. Cea maĭ categorică în felul acesta, este dania de la mŏnăstirea *Florescĭ* din Moldova, închinată lavreĭ *Esfigmenu* de la Muntele Atos (10 august, 1806) ; dar şi aceĭa a fost atacată, puçin anĭ în urmă, de către familia Kostake, urmaşĭ şi colateralĭ aĭ ctitorilor primitivĭ (4 august, 1827).

Archivele Munteluĭ Atos ne maĭ potŭ da dovadă de ceĭa ce înaintăm. Una sută opt-spre-ḑece acte de închinare şi de danie, făcute în Principatele Române, către mŏnăstirile Sântuluĭ Munte, sunt tot atâtea mărturisirĭ netăgăduite despre deosebirea

Din tóte câte spuserăm se învederéză că proprietăţile nemişcătóre şi chiar cele mişcătóre ale mŏnăstirilor administrate în ḑioa de aḑĭ de egumenĭ, aparţinŭ cu totul acelor *mŏnăstirĭ pămêtene închinate,* şi nu de fel *mŏnăstirilor străine*, cărora ele sunt închinate; prin urmare cestiunea stĕpânireĭ, întru ceĭa ce privesce maĭ tóte averile, se află astfel deslegată, atât din cercetarea actelor de proprietate, cât şi prin faptul actualeĭ posesiunĭ, care, să luăm bine aminte, se exercită chiar şi aḑĭ, fără nicĭ o îndoială, prin mijlocirea *mŏnăstirilor pămêntene închinate* şi în numele lor.

Ceĭa ce înaintăm aci este aşa de adevĕrat încât, ca să sprijine pretinsul lor drept de proprietate, Sântele-Locaşurĭ din Orient se întemeĭază maĭ cu sémă pe actele de *închinare*, prin care acele mŏnăstirĭ pămêntene sunt legate de dînsele. Călugĕriĭ străinĭ se învoĭescŭ a ḑice: „Aşa e; se „póte ca bunurile să aparţină mŏnăstirilor pămên„tene ce ne sunt închinate; dar tocmaĭ pentru „faptul că ele sunt închinate, chiar acele mŏnă„stirĭ sunt proprietĕţĭ ale Sântelor-Locurĭ din străi„nĕtate.“

---

capitală ce s'a făcut tot dauna între înzestrările mŏnăstirilor pămêntene închinate, şi darurile cu care se miluiaŭ mŏnăstirile de prin ţĕrĭ străine. Archimandritul Porfirie de la Muntele Atos a publicat, la 1847, în St. Petersburg, un inventar al acelor acte, în limba ruséscă.

Aci ânsĕ este rătăcirea cea mai mare. *Închinare* nu va să dică câtuşĭ de puçin *stĕpânire;* documentele şi faptele staŭ de façă ca să dovedéscă în care parte este adevĕrul.

Déca cercetăm dreptul canonic, în actele Sântelor Sinóde ecumenice, nu aflăm nicăieri nimica care să îndreptăţéscă supunerea vre uneĭ mŏnăstiri către alta. Din potrivă, s'ar păré că, dupe cele coprinse în canonul al 20-lea, aşeḑat la al VII-lea Sinod ecumenic şi în de obşte dupe tóte dispoşiţiunile prescrise pentru întemeierea de mŏnăstiri şi pentru regulile ce sunt a se păzi într'însele, s'ar păré, ḑicem, că acele sânte legi nu prevĕḑŭ alt ceva decât tot mŏnăstiri osebite şi neatêrnate unele de altele, oblăḑuindu-se fie-care de sine, prin sobórele ce le locuïescŭ, şi primind numaĭ ocrotirea, chezăşuinţele şi privegherea episcopilor şi ale autorităţilor locale.

Cată ânsĕ să recunóscem că obiceĭul *închinăriĭ*, şi prin urmare crearea *metóşelor* séŭ, cum am ḑice acum, sucursalelor, a pĕtruns âncŏ de timpuriŭ în România, precum se afla stabilit în tot Orientul creştin. Aci a devenit, ca aĭuré, un obiceĭu al pământuluĭ. Dar, pe acele timpurĭ înapoĭate era şi lucru firesc ca ceĭ maĭ slabĭ să caute un sprijin pe lângă ceĭ maĭ puternicĭ, jertfindu-le chiar óre-ce din venitul lor; acéstă idee, predomnitóre în secolul de mijloc, s'a propagat chiar şi în ordinul moral; ea a pĕtruns pênĕ şi în monachis-

mul egalitar. Mai multe documente oficiale, eşite din cancelariile vechilor Domni români şi din ale patriarchilor bisericeĭ rĕsăritene, mărturisescŭ despre asemené fapte şi le daŭ acestor fapte numirea consfinţită, printre Românii de odinióră, pentru tot ce era un simplu drept usual, adică le recunoscŭ a fi făcute dupe *obiceĭul pământuluĭ.*

Chiar din documentele de acéstă natură, prin care uniĭ ctitorĭ primitivĭ de mŏnăstirĭ aŭ regulat *închinarea* aşeḑĕmintelor lor către altele maĭ vechĭ, chiar din acele documente şi din deosebite fapte ce s'aŭ petrecut, se potŭ trage lămuririle cele maĭ sigure asupra fiinţeĭ *închinăriĭ* şi a drepturilor ce ea da séŭ impunea. În ordinea ideilor religióse ale Orientuluĭ, ea póte să fie asemuită cu ceĭa ce, în ordinea politică, a fost *Suzeranitatea.* Acest drept, pe care puterile garante, l'aŭ determinat, atuncĭ când aŭ regulat drepturile şi îndatoririle reciproce ale Porţiĭ cu Principatele Române, ne póte servi spre a explica printr'însul drepturile şi îndatoririle *Închinăriĭ.*

Şi într'adevĕr, astfel s'a chiămat, âncŏ de la început, supunerea ţĕrilor nóstre către Sultanĭ, cŏcĭ pretutindenĭ vechile documente pământene spunŭ că Domniĭ de odinióră, Mircea cel bĕtrân, Bogdan şi alţiĭ aŭ *închinat* ţéra la Împĕrăţie. *Închinarea* consistă în óre care plocóne şi ajutóre felurite, pe care vasalul trebuĭa să le dea căpetenieĭ sale morale ; dar nicĭ cum, ea nu consti-

113917

BIBLIOTECA Centrală Universitară

tuĭa un drept de stĕpênire dobêndit de acesta asupra bunurilor şi averiĭ clientuluĭ sĕŭ ; cŏcĭ, în orĭ ce cas, acesta păstrézĕ întreg şi neatins dreptul de a poseda şi de a'şĭ administra persóna şi bunurile sale.

Aşa dar, când o mŏnăstire se află în stare de mŏnăstire *închinată*, ea are să recunóscă supremaţia spirituală a uneĭ *Lavre*[1]) de la care atêrnă, care este a eĭ *metropolă*, şi pe care ea trebuĭe, în óre care împrejurărĭ determinate, s'o ajute cu darurĭ; de altă parte *Lavra* cea mare trebuĭe şi dînsa să apere şi să ocrotéscă metóşele eĭ, de câte orĭ va fi nevoie[2]).

---

1) Aşa se chiamă mŏnăstirile cele marĭ, care atêrnă numaĭ de la patriarchiile Rĕsăriteluĭ.

2) Se va vedé maĭ departe că însăşĭ întocmirea internă, precum şi condiţiunile de existenţă ale mŏnăstirilor închinate, care acestea tóte aŭ fost recunoscute şi întărite mereŭ prin legĭuirile ţĕrĭ şi prin regulamentările isvorîte din Sinóde şi chiar de la bisericele Sântelor-Locaşurĭ, nu ĭertaŭ că închinarea să îndatoreze pe mŏnăstirĭ la alt ceva decât la o supunere spirituală. Se şi póte dovedi că, de la început, numaĭ astfel s'a înţeles *închinarea;* acésta o arată cu prisos canónele bisericescĭ, citate maĭ sus. De altmintrelé se potŭ vedé şi maĭ multe sigilióne ale patriarchilor din Constantinopole, atingĕtóre de acésta. Principele Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldoveĭ* (Cap. III, despre mŏnăstirile din Moldova), ne a transmis, încŏ fórte lămurite, ideile ce domneaŭ, în acéstă privinţă, pe la sfêrşitul secoluluĭ al XVII-lea. Iată ceĭa ce ţice : «Este obiceĭu, în Moldova, când un Voevod orĭ un boĭer clădesce o mŏnăstire, să'şĭ împartă tótă averea în maĭ multe părţĭ de o potrivă, atât mŏnăstireĭ cât şi copiilor sĕĭ,

Aci cată să însemnăm deosebirile ce s'aŭ stabilit, prin obiceĭe şi prin dreptul usual, între mŏnăstirile neatêrnate şi cele care atêrnaŭ de altele, séŭ, ca să ḑicem maĭ bine, cele care le eraŭ *închinate*, *ἀφιερομέναι*.

Acestea portŭ, în tot Orientul, numele de *metóşe*, nume derivat de la *μετα-ἔχω;* ele constituescŭ o numerósă clasă de mŏnăstirĭ, care aŭ în deplina lor stĕpênire averĭ maĭ mult séŭ maĭ puçin însemnate şi, cu tóte acestea, sunt tot o dată şi îndatorate să recunóscă supremaţia uneĭ alte mŏnăstirĭ maĭ marĭ, maĭ venerate şi une orì şi maĭ bogate. Acésta este posiţiunea tuturor acelor mŏnăstirĭ pămêntene pe care ctitoriĭ lor primitivĭ le aŭ pus sub ocrotirea uneĭ alte mŏnăstirĭ maĭ cu véḑă, aflătóre séŭ pe tĕrâmul românescŭ séŭ şi dincolo de hotarele nóstre. Mŏnăstirea ḑisă *Metoh* nu este nicĭ o dată o proprietate a celeĭ la care ea se află *închinată;* ea este, dupe cum s'ar fi ḑis în legĭuirile Romanilor, cel mult un *client* al celeĭ-l-alte.

---

dând adică mŏnăstiriĭ tot atât cât lasă și copiilor, ĭar décă cumva se teme ca, dupe mórtea sa, mŏnăstirea să se strice séŭ să se răsipéscă, apoĭ o închină la altă mŏnăstire maĭ mare, alegêndu'o pe acésta dintre cele care sunt aşeḑate în cele patru numite locurĭ, Ierusalimul, Muntele Sinai, Muntele Atos și Rumelia; și archimandritul aceleĭ mŏnăstirĭ se îndatoréză să iea asupră'şĭ îngrijirea mŏnăstiriĭ închinate și să veghĭeze pentru ca călugĕriĭ dintr'însa să aibă în ea petrecere bună și cinstită...»

Precum se scie, tot astfel, adică dupe vechiul obiceiu al pământuluĭ, maĭ tóte mitropoliile, episcopiile şi mŏnăstirile cele marĭ şi neatêrnate ale ţĕrilŏr, aŭ avut şi aŭ pênĕ adĭ âncŏ, la noĭ, *metóşe* séŭ sucursale, care staŭ, façă cu dînsele, în condiţiunĭ legale de care nu trebuĭe să se deosibéscă întru nimic starea mŏnăstirilor închinate din România, façă cu Sântele-Locaşurĭ din străinătate, patrónele morale ale lor.

Mŏnăstirile *metóşe* ale aşeḑĕmintelor religióse din ţĕră aŭ avut pururé administraţiunea lor osebită de a mŏnăstirilor patróne; dar ele se sciaŭ a fi atêrnate de acelea; acelea ereaŭ superiórele lor; acelora trebuĭa ele să facă darurile şi miluirile rânduite prin voinţa ctitorilor.

Aşa a fost în de obşte starea de maĭ nainte a mŏnăstirilor ḑise *metóşe*. Nicĭ obiceĭul pământuluĭ, nicĭ vre o legĭuire óre care a bisericeĭ séŭ a ţĕrilŏr Românescĭ n'a cunoscut şi n'a priimit ca legal, vre un alt fel de *închinare*.

Adesé s'a întrebuinţat, spre a însemna pe acele mŏnăstirĭ care eraŭ cu totul neatêrnate, calificaţiunea de *mŏnăstirĭ stavropigiace*. Acest cuvênt, al căruĭ înţeles literal este *isvorîte* din *cruce* (σταυρὸς şi πυγὴ), se aplică la mŏnăstirile care, în tótă crestinătatea, nu cunoscŭ altă autoritate decât a patriarchuluĭ şi a Pré Sântuluĭ Sinod, de care ţine în genere tótă biserica Rĕsărituluĭ. Acelea sunt înseşĭ mŏnăstirile care aŭ păstrat neatins

caracterul primitiv al aşeḑĕmintelor mŏnăstirescĭ; relaţiunile lor cu patriarchul sunt cu totul de altă fire ca supunerea impusă stărĭi de *metoh.* Prin *stavropigie* se înţelege numaĭ că neatêrnarea aşeḑĕmintelor astfel numite, era chezăşuită de capiĭ supremĭ aĭ bisericeĭ. Tóte mŏnăstirile cele vechĭ din ţĕrile Românescĭ şi fórte multe dintre cele ce s'aŭ înfiinţat în secoliĭ din urmă, aveaŭ dreptul de *stavropigie* dar, din nenorocire, acest drept ne le a fost mereŭ respectat.[1])

Sunt, într'adevĕr, acte care dovedescŭ că, prin mijlóce abusive, aŭ mers une-orĭ treburile cu totul altfel, şi că, osebit de *închinările* usuale ce s'aŭ făcut dupe obiceĭul pămêntuluĭ, adică de către însuşĭ ctitorul, carele, de o dată cu înfiinţarea uneĭ mŏnăstirĭ, o şi închina la alta, apoĭ uneltirile călugĕrilor grecĭ aŭ adus pe uniĭ din Domnitoriĭ şi din locuitoriĭ ţĕreĭ, a sĕvêrşi închinărĭ nelegale, adică a supune cu închinare unele mŏnăstirĭ pământene, care pênĕ atuncĭ se bucurase de o deplină neatêrnare. Dar aci avem al 12[lé] canon din al VII[lé] Sinod ecumenic şi 1[iul] canon din âmbele prime Sinoduri adunate în biserica S[ţilor] Apostolĭ, care oprescŭ cu desĕvêrşire

1) Pentru acéstă categorie de mŏnăstirĭ, se póte vedé maĭ cu sémă sigilionul patriarchuluĭ din Constantinopol Calinic, cu data din 10 februarie, 1702, dat mŏnăstireĭ *Hurezu* din ţéra Românéscă, unde se lămuresce bine condiţiunile mŏnastirilor *Stavropigiace.*

pe orĭ-ce om, fie el mirén séŭ călugĕr, fie străin séŭ rudă a ctitoruluĭ, fie chiar însuşĭ ctitorul, în urma întăririĭ aşeḑĕmêntuluĭ sĕŭ, de a dispune de o mŏnăstire séŭ de averile eĭ, şi de a preschimba orĭ cât de puçin, orânduĭelile şi daniile de la întemeĭere, maĭ cu sémă déca acestea eraŭ în conformitate cu legĭuirile. În maĭ multe rônduri, Voevoḑiĭ şi Obştescele Adunărĭ ale ţĕrilor nóstre, aŭ pus stavilă, împreună cu patriarchiĭ ecumenicĭ aĭ Rĕsărituluĭ, la asemené închinărĭ nelegale, şi aŭ stricat pe cele ce se înfiinţase prin fórte dese abusurĭ. Documente de felul acesta avem cu prisos în România; în ele se desluşescŭ lămurit, atât rânduĭelile sântelor Sinoduri, cât şi concesiunile făcute dupe obiceĭul pământuluĭ. [1] Din acele documente se învederéză câtă deosebire este între o închinare dréptă, adevĕrată şi primordială, şi alta falsă, nelegală, de a doua mână, adică făcută de ómenĭ cari n'aveaŭ dreptul să dispună de un ce care nu era al lor.

---

1) A se vedé actele date, unul dupe altul, de Obștésca Adunare a ţĕreĭ Românescĭ și întărite prin chrisóvele luĭ Alexandru Iliaş (6 martie, 1628), Mateĭ Basarab (27 noemvre, 1638), 27 noemvre, 1639, 20 decemvre, 1640); și prin sigiliónele sinodale ale patriarchieĭ din Constantinopole (1640 și aprilie, 1641), apoĭ chrisovul luĭ Constantin Basarab (14 maĭu, 1657), al luĭ Radu Leon (29 aprilie, 1667); raportul Obștesceĭ Adunărĭ a ţĕreĭ Românescĭ, întărit de A. Moruzi (8 fevruarie, 1794), precum și actul familieĭ Kostaki din Moldova, dın 4 august, 1827.

În de obște autoritățile țĕrilor Române, ba chĭar și ale bisericelor din Rĕsărit, aŭ combătut, în multe rônduri, asemené închinări, și cu tóte acestea, cel puçin jumĕtate din mŏnăstirile închinate se află adĭ supuse la acéstă stare, prin acte înferate cu cea mai îndrăznéță nelegalitate.

Pe timpurile când în țĕrile Române scăpătase drepturile strămoșescĭ, s'aŭ ivit unii Domnĭ înstrăinați de națiune și de dreptate, s'aŭ ivit chiar moștenitorĭ de aĭ ctitorilor, cari nu mai ținură sémă de neatêrnarea ctitoricéscă a celor mai multe din mŏnăstirile lor, și, siluind tóte drepturile cele vechĭ ale acelor așeḑĕminte, le închinară la mŏnăstirile din Sântele-Locurĭ. [1]) Unii aŭ împins lu-

1) Marginile ce am impus acestuĭ studiŭ nu ne permitŭ a ne opri îndelung asupra acestuĭ punt. Ar trebui chiar volume întregĭ spre a se arăta meșteșugirile viclene și hrăpirile nerușinate prin care Grecĭ aŭ isbutit a face să li se închine maĭ tóte mŏnăstirile din țéră și să li se lase pe mânile lor administrarea și venitul acelor mŏnăstirĭ. Cercetând actele ctitoricescĭ, care maĭ tóte aŭ fost, în cursul timpilor, abătute de la înțelesul lor primitiv, se va vedé lesne cum sânțiĭ părinți de peste Dunăre nu s'aŭ sfiit, în nicĭ un mod, a atinge scopurile lor, aducênd une-orĭ mărturiĭ mincinóse, alte orĭ falsificând chĭar documentele vechĭ, ba une-orĭ chiar întrebuințând siluirile cele maĭ sĕlbatice, pe care le înlesneaŭ compatrioțiĭ lor, Domniĭ și mitropoliții Fanarioțĭ din al XVIII-lea secol. Spre a căpĕta o dréptă idee, sub acest punt, se póte consulta, nu numaĭ actele maĭ sus citate, prin care se desființéză închinările false și nelegale, dar încŏ și documentele privitóre la închinările mŏnăstirilor *Călŭŭul* (testamentul Buzesculuĭ din 9 septemvre, 1609 și chrisovul luĭ Grigore I. Ghica,

crul şi mai departe; printr'un abus neiertat, 'şi au închipuit să închine vre-unuĭ Sânt-Locaş de dincolo, de o dată cu mŏnăstirea pământénă ce pênĕ atuncĭ era neatêrnată, chiar şi moşiile eĭ, pare că ar fi stat prin putinţă ca nisce simple proprietăţĭ funciare să fie susceptibile de a se supune la o acţiune de ordine cu totul spirituală, precum este *închinarea*. Atât ajunsese de marĭ în secolul din

---

19 maĭu, 1693); *Stănescĭ*, (chris. luĭ Radu, 19 maĭu, 1615,) chris. luĭ Constantin Brâncovénu şi sigilionul patriarchicesc din 8 maĭu, 1692; chris. luĭ Nicolae Mavrocordat (27 aprilie, 1716), Radu-Voda (chrisov fals al luĭ Radu din 10 februarie, 1613), Vintilă-Vodă (chris- luĭ Radu Leon, 29 aprilie, 1667); *St. Ión din Bucurescĭ* (chris. luĭ Duca, 12 maĭu, 1678); *Hangu* (chris. luĭ Nicolae Mavrocordat, 19 iulie, 1715, chris. luĭ Mihaĭu Racoviţă, 30 iunie, 1716); *St. Ión din Focşanĭ* (act de întemeĭere al căpitanuluĭ Vrăncénu, 1740); *Richitósa* (chris. luĭ Grig. Ghica, ianuarie, 1729); *Spiré din Dél*, (carte a mitropolituluĭ Ungro-Vlahieĭ, maĭu, 1776, chris. al luĭ Ipsilant, 1777; *Vizantia*, (chris. luĭ Grig. Ghica, 15 ianuarie, 1777); *Vieroşu* (raportul divanuluĭ ţĕrĭĭ Românescĭĭ din 8 fevruarie, 1794, întărit de Muruz), s. c. l., s. c. l. Se póte adaoge nenumĕrate citaţiunĭ. Despre aceste false şi nelegale închinărĭ, care se înteţescŭ maĭ cu sémă în prima jumĕtate a secoluluĭ al XVIII-lea, sub ceĭ d'ântêĭ Fanarioţĭ, se observă că cele maĭ multe sunt făcute sub înrîurita intrigelor grecescĭ, fie ale călugĕrilor séŭ ale mirenilor, de către Voevoţĭĭ, mitropoliţiĭ şi de dregĕtoriĭ ceĭ marĭ aĭ Principatelor, luându-se ânsĕ maĭ tot-d'a-una de acestia drept temeĭu, un óre-care drept de rudenie orĭ de moştenire, care învederat jicnea aşeţĕmintele cele vechĭ, mult maĭ bine păzite odinióră de Domniĭ pământenĭ. (Veţĭ nota la pag. 22).

urmă, învălmăşala ideilor şi nestatornicia principiilor, pe care odinióră fusese întemeiate şi posiţiunea şi drepturile aşeḑĕmintelor religióse! [1])

Tot din acea vreme sunt şi acele câte-va acte prin care s'a cumpărat, pe séma Sântelor-Locaşurĭ din Turcia, d'a dreptul, séŭ prin care li s'aŭ dăruit nemijlocit, proprietăţĭ pe tĕrêmul românesc, călcându-se astfel o lege care a fost pururé cu tărie la noĭ, aceĭa ce nu învoĭa pe străinĭ să aĭbă proprietăţĭ pe pămêntul nostru.

1) Se póte cita un exemplu cĭudat, dar din norocire numaĭ unul. La 1826, călugĕriĭ grecĭ îşĭ ĭeaŭ asupra de a dispune de proprietăţile mŏnăstirescĭ şi vêndŭ Armenilor o întrégă mŏnăstire, anume *S-tul George din Codrul Herţi*. Asemené rătăcire nu se póte explica decât numaĭ prin abusurile şi asupririle ce aŭ exercitat în ţĕrile nóstre Fanarioţiĭ, în timp de un secol. Mŏnăstirile nóstre, aşa de bogate, eraŭ pentru dînşiĭ un isvor nesecat de înavuţire, prin care îşĭ întemeiaŭ din ce în ce maĭ tare stĕpênirea lor peste tótă ţéra. Ceĭa ce este âncŏ un lucru de luat a minte, e că aceĭaşĭ Voevoḑĭ Fanarioţĭ cari desflinţaŭ şi scălâmbaŭ atâté vechĭ aşeḑĕminte, ctitoricescĭ şi robeaŭ prin închinare atâté mŏnăstirĭ, odinióră neatêrnate, aceĭ domnĭ, ḑicem, aŭ clădit şi eĭ une-orĭ, în ţéră, mŏnăstirĭ nouĕ şi le aŭ înzestrat maĭ adesé, nu dóră din averea lor proprie, ci printr'un fel de despuĭerĭ ce eraŭ în obiceĭele lor, adică hărăzindu-le averile altor vechĭ mŏnăstirĭ. Cată asemenĭ să recunóscem că există în România şi mŏnăstirĭ cărora Fanarioţiĭ, ctitorĭ aĭ lor, le aŭ asigurat condiţiunile de existenţă prin acte categorice de închinare; astfel este mŏnăstirea *Văcărescĭĭ*, întemeiată de Nicolae Vodă Mavrocordat (chris. din 1719); astfel şi biserica *Stavropoleos* din Bucurescĭ, clădită de archimandritul Ioanichie, 7 noemvre 1733, şi câte-va altele.

Lăsând dar la o parte acéstă abatere vinovată de la legĭuirile ţĕreĭ, şi neluând în sémă nicĭ rătăcirea care a putut îndemna la acele închinărĭ de proprietăţĭ nemişcătóre, către Sântele-Locurĭ, iar pe de altă parte, priimind *închinarea* din susdisul punt de vedere, sub care ea îşĭ are a sa fiinţă, adică în stare de o vasalitate spirituală ce nu póte exista decât numaĭ între duoĕ aşeḑĕminte religióse, vom fi nevoiţĭ să recunóscem că închinarea mŏnăstirilor, deşi nu este ĭertată de canónele bisericeĭ, a fost totuşĭ un fapt priimit şi consfinţit prin obiceĭele ţĕrilor Românescĭ. Dar nu e maĭ puçin adevĕrat că ea a fost împinsă pênĕ la abus, atuncĭ când s'aŭ supus la închinare maĭ multe mŏnăstirĭ pământene care, la început, fusese neatêrnate.

Atât guvernul românesc cât şi unĭĭ capĭ aĭ bisericeĭ creştine de peste Dunăre, s'aŭ împotrivit adesé la asemené abus; el ânsĕ tot a lăsat urme numeróse prin mŏnăstirile din România, care se află âncŏ aḑĭ a fi închinate.

Cu tóte acestea, întru cât privesce închinările, guvernul român, ca să nu maĭ intre într'un adevĕrat noĭan de judicăţĭ parţiale, ar puté să priiméscă acum de bune tóte închinările actuale, fără osebire, şi să le considere, cât despre sineşĭ, ca şi fapte împlinite. 'I ar veni chiar maĭ cu înlesnire de a trece cu prescripţiunea peste tóte închinările de a doua mână, care s'aŭ făcut afară

din obiceiul ţĕriĭ şi cu nesocotinţa voinţelor primitive ale ctitorilor. El póte acum să se lepede fără primejdie de un drept pe care l'a avut şi de care s'a folosit pururé ţéra, adică acela de a desfiinţa tóte închinările nelegale. Dar ceĭa ce nu póte face, e de a împinge toleranţa pênĕ întru a opri pe particularĭ şi pe moştenitorĭ în viaţă aĭ ctitorilor primitivĭ, de a ataca prin judecată închinările nedrepte, de orĭ ce natură arŭ fi ele, şi de a susţine dinainté tribunalelor ţĕriĭ pretenţiunile lor în contra Sântelor-Locurĭ, de câte orĭ asemené cereriĭ arŭ fi basate. Se înţelege ânsĕ că în astfel de casurĭ, îndreptăţirea acelor cereriĭ n'ar puté să ajungă la alt resultat decât acela de a desfiinţa închinarea, ce se va fi recunoscut nelegală dupe legile nóstre; iar mŏnăstirea desrobită şi readusă în starea eĭ primitivă de neatêrnare, ar reintra de sineşĭ şi fără nicĭ o osebire, — întru ceĭa ce privesce administrarea eĭ şi a bunurilor sale, — în categoria mŏnăstirilor pămêntene care aŭ remas şi sunt aḑĭ neînchinate.

Ca să apăsăm acum asupra purtăriĭ ce ni se pare a fi de o cam dată cea maĭ potrivită pentru guvernul român, în cestiunea închinărilor, vom stabili că, atuncĭ când el ar face, cum se ḑice, o apă din tóte închinările aḑĭ în fiinţă şi le ar considera pe tóte în de obşte, ca închinărĭ drepte şi bune, adică cum arŭ fi de acelea făcute înşişĭ de ctitoriĭ lor la întemeĭere, prin acéstă condescen-

denţă chĭar, el ar consfinţi faptul că singurele şi unicele stĕpêne ale bunurilor mŏnăstirescĭ coprinse în teritoriul românesc, sunt numaĭ şi numaĭ acele mŏnăstirĭ pămêntene închinate, ĭar nu de fel patrónele lor duhovnicescĭ de prin Locurile-Sânte ale străinătăţiĭ. Şi 'ntr'adevĕr, de óre ce este bine înţeles de către toţĭ că nu e nicĭ lucru drept nicĭ cuviincĭos ca să se reguleze starea mŏnăstirilor închinate altmintrelé decât dupe voinţa vechilor ctitorĭ aĭ lor, şi dupe adevĕratul principiŭ al închinărieĭ — principiŭ carele şi acela a avut neapărat, de la început, cuvêntul sĕŭ de a fi şi prin urmare cată să'şĭ păstreze pururé caracterul sĕŭ originar, — nu maĭ încape înduoĭală că, la acéstă regulare, trebuĭescŭ luate drept temeĭurĭ, numaĭ închinările cele legale, adică cele consfinţite de vechĭul obiceĭu al pământuluĭ, şi nu de loc cele care aŭ fost tot mereŭ combătute şi respinse, atât de autorităţile civile ale ţĕrieĭ, cât şi chiar de cele bisericescĭ ale Rĕsărituluĭ. Decĭ, numaĭ şi numaĭ pe basa închinărilor celor drepte, netăgăduite şi primordiale, se póte judica acea cestiune de căpetenie, care consistă în a sci *al cuĭ este dreptul de stĕpênire* asupra bunurilor din ţĕrile Românescĭ, pe care le administréză aḑĭ călugĕrieĭ străinĭ, în numele mŏnăstirilor pămêntene închinate, mŏnăstirĭ la care eĭ sûnt acum egumenĭ şi îngrijitorĭ. Vĕḑênd imprejurările precum le am arătat, — şi să băgăm de

sémă că alt punt de vedere mai nefăçărit nu există,—cine óre este acela care va tăgădui faptele şi drepturile, pe care acum le am lămurit? Cine, cu dréptă chibzuinţă, nu va rĕmâne pĕtruns de acest adevĕr că, adică, unicele persóne morale îndreptăţite a stĕpêni aşa-des numitele bunurĭ din România, sunt numaĭ acele *mŏnăstirĭ pământene*, pe care le légă de Sântele-Locurĭ numaĭ spiritualul şi cucernicul lanç al *închinării*, în care nu se coprinde câtuşĭ de puçin o idee aşa de materială ca aceĭa a uneĭ *stĕpêniri pământenescĭ?*

II.

Amestecul Statuluĭ Român în administrarea mŏnăstirilor închinate nu a lipsit nicĭ o dată; înseşĭ Locurile-Sânte l'aŭ cerut adesé.—Numirea *Egumenilor.*—Ceĭa ce ea trebuĭe să fie dupe legile bisericescĭ. — Cum s'a făcut ca, în România, excepţiunea să se prefacă în regulă.— Din ce cause s'aŭ numit egumenĭ străinĭ.—Drepturile ce aŭ păstrat ţĕrile Române în acéstă împrejurare.—Nu maĭ sunt cuvinte pentru ca egumeniile să fie ocupate de străinĭ. — Resultat negativ al acestuĭ fapt.— Trebuinţa neapărat simţită de a despărţi atribuţiunile egumenilor şi stariţilor, de acelea ale îngrijitorilor şi ale administratorilor cari ducŭ afacerile mirenescĭ ale mŏnăstirilor. — Demoralisaţiunea şi abusurile pricinuite de un asemené amestic de atribuţiunĭ. — Gerarea bunurilor mŏnăstirescĭ nu maĭ póte sta pe viitor decât în mânele uneĭ administraţiunĭ mirene. — Sarcinele impuse tutulor mŏnăstirilor în genere de către ctitorĭĭ şi dănuitorĭĭ lor.—

Buna întreţinere a clădirilor ctitoricescĭ şi a obşteĭ ce locuĭesce într'însele, sûnt condiţiunile neînlăturate ale orĭ cărĭĭ daniĭ.—Prevedere specială a ctitorilor de mŏnăstirĭ pământene închinate. — Îndatoririle mŏnăstirilor către ţéră.—Ceĭa ce eraŭ odinióră mŏnăstirile în România.— Scop patriotic al clădirĭĭ lor şi al bogatelor darurĭ ce li se făceaŭ.—Mŏnăstirile închinate aŭ îndeplinit, în trecut, îndatoririle lor către ţéră, fără de nicĭ o împotrivire. — Nimic nu le îndreptăţesce la scutirĭ, în timpul de faţă.— Îndatoririĭ speciale ale mŏnăstirilor închinate către Locaşurile-Sânte, patronĭĭ lor.—De ce natură sûnt acele îndatoririĭ? —Ele sûnt subordinate celor care privescŭ buna întreţinere a mŏnăstirilor pământene şi celor carĭ aŭ de scop ajutórele către ţéră. — Ele nu constitue un drept positiv şi prin urmare nu se póte preface într'o dajdie în tot-d'auna aceĭaşĭ.—Necesitatea de a se întocmi pentru mŏnăstirĭ, budgete pe an, care să reguleze întrebuinţarea şi împărţirea echitabilă a veniturilor mŏnăstirescĭ, în conformitate cu dispotiţiunile donatorilor. — Cine se cuvine să întocméscă acele budgete?—Conclusiune.

O mare parte din sarcina ce am luat asupră-ne se află acum uşurată prin lămurirea primuluĭ punt, carele ne-a făcut să cunóscem, fără îndoĭală, al cuĭ este dreptul de proprietate asupra acelor bunurĭ din ţĕrile Românescĭ, despre care Sânţele-Locaşurĭ din Orient pretindŭ că arŭ fi o avere a lor. Şi într'adevĕr, de óre-ce s'a dovedit că, orĭ cum s'ar iscodi lucrul, averile din România nu potŭ fi ale altora decât ale mŏnăstirilor pământene, fórte lesne ne va fi acum a da rĕspuns la a doua întrebare ce s'a pus la începutul acestuĭ studiŭ, adică de a sci: care sunt drepturile şi îndatoririle

guvernuluĭ român în administrarea acelor mŏnăstirĭ şi a averiĭ lor?

Să lăsăm în laturĭ faptele ḑilnice, care ne arŭ dovedi cu prisos că asemené drepturĭ se exercită aḑĭ de către guvernul Român, în puterea voinţeĭ obştescĭ, ba chiar şi ăncŏ adesé din cererile stăruitóre ale Sântelor-Locaşurĭ. Să cercetăm acum numaĭ în ce consistă cestiunea administrării şi să vedem déca fie-care din puntele ce se atingŭ de dînsa nu îndatoréză în mod imperios pe Statul Român, de a'şĭ exercita autoritatea în chipul cel maĭ nemijlocit şi cel maĭ energic, în tótă gestiunea a acelor sânte aşeḑeminte şi a averilor ce ele stĕpênescŭ.

Punctele în care se coprinde tot dreptul de administrare, sunt cele următóre:

1° Numirea de superior saŭ de *egumen* la acele mŏnăstirĭ, şi

2° Repartiţiunea şi întrebuinţarea venitурilor acelor mŏnăstirĭ.

Să examinăm primul punt şi ne vom încredinţa îndată, consultând regulile monachicescĭ, întărite cu tot dinadinsul, în ţĕrile Române, printr'o mulţime de chrisóve domnescĭ şi de sigilióne patriarchicescĭ [1]) că, în fie-care mŏnăstire

1) Dupe cum am maĭ spus, organisarea şi starea în care aflăm tóte mŏnăstirile din ţĕră, la acea epocă, sunt cu totul necompatibile cu acel drept de proprietatea pe care îl pretindŭ Sân-

egumenul cată să fie ales dintre membri acestuĭ sobor; numaĭ când cumva nu s'ar găsi, în sînul uneĭ mŏnăstirĭ un bărbat vrednic de asemené păstorie, numaĭ atuncĭ este îngăduit de a căuta aĭuré un egumen cu cerutele însuşirĭ. De altmintrelé, în canonul 88 al Sinoduluĭ local din Cartagena se hotăresce lămurit că un călugĕr nu póte sta egumen într'o mŏnăstire unde este străin

---

tele-Locurĭ; în administrarea averilor, mŏnăstirile închinate eraŭ pe deplin neatêrnate de locurile de cari depindeaŭ duhovnicesce, şi sub acest raport nu se vede a fi fost nicĭ o deosebire între mŏnăstirile închinate şi cele neatêrnate din ţéră. A se vedé, drept dovadă, marele chrisov, care constitue, cum am ţice, codicele legĭuitor al mŏnăstirilor din ţéra Românéscă, întărit de Obştésca Adunare şi de Constantin Voevod Mavrocordat; într'însul se coprindŭ maĭ tóte actele de maĭ 'nainte, de la 1596 pênĕ la 1657, prin care Adunările şi Voevoţii ţĕreĭ, precum şi sinódele şi patriarchii din Constantinopole aŭ regulat şi confirmat pe rônd, drepturile şi întocmirea mŏnăstirilor din România. De altmintrelé, origina acelor dispositiunĭ se află încŏ din al XIV-lea secol.

A se vedé apoĭ şi o mulţime de acte de acelaş fel, care nu sunt pomenite în ţisul chrisov, iar printre acestea: sigilionul patriarchuluĭ Ieremia al Constantinonoluluĭ (1593), acele al patriarchuluĭ din Ierusalim (24 aprilie, 1664), cel încŏ o dată citat al patriarchuluĭ Calinic (10 fevr. 1702), 'al luĭ Kyril, patriarchul Ierusalimuluĭ (ca la 1706), şi chrisŏvele luĭ Grigorie Ghica (1742 şi 1767), Ipsilant (1776), Muruz (1799 decemv.), întărit prin act sinodal şi patriarchicesc (9 ianuarie, 1800), Caragé (4 martie, 1813 şi 1815), şi acestea confirmate de patriarchul Ierusalimuluĭ (1816). Tóte aceste acte se ocupă în genere de a regula starea mŏnăstirilor închinate, atât din puntul de vedere al întocmirilor canonice, cât şi al administrărĭĭ averĭĭ lor.

şi venetic, iar canónele 17 şi 21 ale Sinoduluĭ al VII-lé ecumenic, oprescŭ cu dĕsĕvêrşire pe călugĕrĭ de a trece dintr'o mŏnăstire într'alta, nu numaĭ ca egumenĭ, dar şi ca simpli monahĭ.

Aceste regule aŭ fost păzite în România pênĕ atuncĭ când relaţiunile maĭ dese cu Orientul, şi maĭ ales cu clerul grecesc şi slavon din Turcia, aŭ făcut să predomnéscă asupră-le excepţiunile; a venit, în adevĕr, o vreme — şi este tocmaĭ aceĭa pe când Principatele Române s'aŭ închinat Porţiĭ Otomane, — a venit o vreme când Domniĭ şi ctitoriĭ de mŏnăstiri, împinşĭ chiar de zelul lor pentru binele aşeḑĕmintelor pămêntene, ba chiar póte pentru folosul ţĕrĭĭ întregĭ, aŭ descoperit la călugĕriĭ străinĭ, merite maĭ marĭ decât ale monachilor pămêntenĭ, şi aŭ chiămat unii ca aceĭa ca să le încredinţeze lor egumeniile mŏnăstirilor de aci, fie închinate séŭ şi neatêrnate. Pricinile care aŭ povăţuit introducerea călugĕrilor străinĭ în mŏnăstirile ţĕrĭĭ, sûnt de natură felurită; meritul şi favórea aŭ avut une orĭ precădere; alte orĭ ânsĕ numaĭ mituirea şi lăcomia de banĭ aŭ îndemnat la aşa faptă pe Voevoḑĭ şi pe némurile ctitoricescĭ. Să luăm aminte totuşĭ, că asemené *hatîruri* séŭ *chiverniseli*, se făceaŭ numaĭ pe séma unuĭ om şi pe timpul vieţiĭ sale; cutare călugĕr străin de la Sântele-Locurĭ se numea egumen la o mŏnăstire din ţéră, fiindcă purta nume de om cuvios, séŭ învaţat séŭ di-

bacĭu. Dar avem dovedĭ, care se potŭ arăta tuturor, că adese orĭ din astfel de favorĭ personale a încoltĭt un lăstar cotropitor pentru drepturile mŏnăstirĭĭ, cŏcĭ călugĕrul străin isbutea cu încetul să prefacă cinstea ce i se dase luĭ, într'o închinare arbitrară a mŏnăstireĭ românescĭ ce i se încredinţase, către *lavra* străină de unde el venise [1]).

Pe de altă parte, abusul acela prin care se aduceaŭ egumenĭĭ străinĭ pentru mŏnăstirile pămêntene, ajunse a fi ca şi un obiceĭu. Unĭĭ ctitorĭ stipulară chiar în actele de întemeĭere ale mŏnăstirĭĭ lor, că aşedĕmêntul patronal, la care eĭ o închinase, va avé dreptul de a trămite din

---

1) A se vedé actele maĭ sus citate ale luĭ Alexandru Iliaş (1628), chrisovul luĭ Constantin Brâncovénu din 8 martie, 1692, atingĕtor de închinarea mŏnăstireĭ *Stănescĭĭ*, precum şi maĭ tŏte actele de închinare de la sfêrşitul secoluluĭ al XVII-lé şi din al XVIII-lé secol, maĭ cu sémă cele din Moldova. Să adaogem şi următórele cuvinte ale patriarculuĭ Macarie, despre mŏnăstirea *Stănescĭĭ*: «Tot locul este acum pustiŭ, fiindcă ctitorĭĭ, puçin «dupe clădirea mŏnăstirĭĭ, supuseră administrarea eĭ luĭ Nikifor, «patriarchul Alexandrieĭ, dupe a căruĭ rĕposare, nimenĭ nu maĭ «îngrĭji de dînsa». *(Travels of Macarius*, Vol. II, p. 373). Istoriile nóstre sunt pline de asemené fapte. Respectul şi consideraţiunea de care se bucuraŭ călugĕrĭĭ din Orient, priimirea bine-voitóre şi adăpostul ce eĭ pururé aflaŭ în ţĕră la noĭ, aŭ pricinuit adesé asemené favorĭ, de care eĭ s'aŭ folosit cu meşteşug, spre a ajunge a se crede stĕpênĭ pe o a patra parte din proprietăţile ţĕrilor nóstre.

sînu'ĭ egumenĭ ca s'o administreze; dar asemené acte se rostescŭ tot de o dată curat asupra înaltelor calităţĭ ce trebuĭe să aĭbă aceĭ bărbaţĭ, şi maĭ tóte prevĕdŭ că, de n'arŭ fi păzite cu sfinţenie aceste condiţiunĭ, şi adică, de cum-va egumenĭĭ trămişĭ de la Sântele-Locurĭ arŭ lucra întru stricarea, şi nu întru buna stare a mŏnăstirĭĭ pămêntene, autorităţile ţĕrĭĭ vorŭ trebui să intervină şi să încredinţeze acel sânt locaş unor ómenĭ cari vorŭ păzi maĭ cu luare aminte voinţele ctitorilor [1]).

Iată dar, că nu numaĭ dreptul firesc pe care însăşĭ autonomia ţĕrĭĭ îl dă Statuluĭ Român de a cîrmui tóte aşeḑĕmintele publice de pe teritoriul sĕŭ, dar âncŏ şi actele de închinare legală supunŭ numirea şi purtarea egumenilor de la mŏnăstirile închinate, la controlul puterĭĭ locale, care de altmintrelĭ este pururé şi pretutindenĭ protectorul natural al unor astfel de aşeḑĕminte şi chezaşul, îndatorat cu îndeplinirea voinţelor ctitoricescĭ.

Causa pentru care s'aŭ chiămat egumenĭ din străinătate spre a cîrmui mŏnăstirĭ pămêntene, se află âncŏ spusă curat în multe din vechile acte de închinare; chiar déca ea nu este rostită pretutindenĭ, cel puçin este subînţelésă; cŏcĭ, pe

1) A se vedé chrisovul ctitoricesc de la *Cotrocenĭ*, dat de Şerban Voevod Cantacuzino, la octomv. 1682.

timpiĭ de atuncĭ, mergea vorba, că în de obşte călugĕriĭ de la Sântele-Locurĭ eraŭ maĭ învăţaţĭ şi maĭ deprinşĭ cu afacerile bisericescĭ decât ceĭ din clerul nostru. Apoĭ âncŏ, aceĭa, cu tótă a lor sciinţă, aveaŭ în străinătate maĭ slabe mijlóce de vĭaţă decât ceĭ de la noĭ. De aceĭa Româniĭ îĭ şi chiămaŭ cu milă, ca să le încredinţeze lor mŏnăstirile pămêntene, gêndind tot de o dată că eĭ se vorŭ arăta maĭ cuvioşĭ şi că vorŭ respândi în ţĕră luminĭ, bine-faceriĭ şi exemple de pietate. Cu tóte acestea, Româniĭ nu s'aŭ lepădat nicĭ o dată de dreptul de a depărta pe aceĭ egumenĭ străinĭ, décă cumva eĭ n'arŭ îndeplini scopul cerut. Româniĭ aŭ exercitat adesé acest drept, care n'a scăpat nicĭ o dată cu desĕvêrşire din mânele guvernuluĭ românesc [1]).

Precât ânsĕ numirea egumenilor străinĭ la mŏnăstirile pămêntene, — chiar şi la cele închinate, — nu maĭ are acum o causă bine-cuvêntată; precât aceĭ egumenĭ, în loc de a îndeplini scopul pentru care aŭ fost chiămaţĭ, nu maĭ pórtă câtuşĭ de puţin grija luĭ; precât ţĕra are acum un cler, cel puţin tot aşa luminat şi aşa demn ca cel din străinătate: apoĭ pe ce temeĭu óre s'arŭ

1) A se vedé *Formularul de declaraţiune* din partea călugĕrilor grecĭ, când sunt trămişĭ în calitate de egumenĭ la mŏnăstirile închinate din ţĕra Românéscă, în *Memorandum* al d-luĭ Gr. Bengescu, 1858, p. 75.

mai priimi egumeni străini în mănăstirile țării? Să mai adăogem că guvernul român s'a putut pe deplin convinge de deșărtăciunea acestui obiceiu, prin faptul chiar că a îngăduit, în acești ultimi patru-deci de ani, acele dispositiuni învechite și devenite acum cu totul păgubitóre. Astfel, mănăstirile închinate aŭ scăpătat din ce în ce mai mult; în loc de cuviosia, de luminile și de binefacerile cu care ctitorii mănăstirilor socoteaŭ să înzestreze țéra, prin mijlocul egumenilor străini, nu s'a mai vĕdut decât demoralisare, răsipă, ignoranță, rea credință și nerușinate hrăpiri. Chiar și autoritățile bisericesci de dincolo, aŭ destăinuit adesé asemené fapte rușinóse și s'aŭ îndreptat la guvernul român cu plângeri în contra egumenilor pe cari ele înseși îi recomandase. Deci, guvernul nostru nu mai póte avé nici o chezășie solidă spre a priimi pe străini la egumeniile mănăstirilor pămêntene închinate, și prin urmare pretinsul drept al Sântelor-Locuri de a recomanda egumeni de la ele, nu mai póte fi priivit astăḑi decât ca o concesiune ce li s'a făcut de către guvernul român, numai sub titlu de cercare. Cercarea s'a adeverit a fi o pagubă învederată pentru mănăstirile închinate; și nu numai pentru dînsele, dar âncŏ pentru moralitatea publică, pentru buna credință a țării, pentru respectul ce datorăm ctitoricescelor legaturi.

De altă parte, este de luat aminte că des-

voltările şi propăşirea ce viaţa socială de la noĭ a dat proprietăţilor mŏnăstirescĭ, facŭ ca administrarea acestora să nu maĭ fie astădĭ tocmaĭ potrivită cu caracterul monahicesc, cu atât maĭ mult că âncŏ şi al 27-lé canon din al IV-lé Sinod ecumenic prevĕduse că sarcina de curator al bunurilor mŏnăstirescĭ trebuĭe să fie cu totul osebită de aceĭa de cap al unuĭ sobor de călugĕrĭ.

De aceĭa şi guvernul Românesc, în îngrijirea sa către mŏnăstirile pământene neatêrnate, a şi regulat maĭ de mult ca sarcinile de egumen şi de staríţ să rĕmână în marginile ce le sunt însemnate de legea bisericéscă, adică să se reducă la administrarea duhovnicéscă şi casnică a soboruluĭ; pentru acésta s'a fixat fiecăreĭ mŏnăstirĭ, un budget proporţionat cu trebuinţele sale materiale şi în raport cu obiceĭele şi cu îndatoririle de ospătare şi de miluire ce sunt în datinele lor. Guvernul a îngrijit ca mŏnăstirile ţĕrĭĭ, cele neatêrnate, să rĕmână locurĭ de retragere, de cuvioşie, de odihnă şi de adăpost sufletesc, iar nŭ dĕrâmăturĭ, pustiite de călugĕrĭ şi chiar une orĭ de preoţĭ de mir, séŭ cantóre de negoçurĭ cămătărescĭ şi focare de procese, de intrigĭ şi de mârşeviĭ, precum sûnt adĭ mŏnăstirile închinate din ţĕrile Românescĭ.

Acest resultat mântuitor l'a produs crearea uneĭ administraţiunĭ centrale a bunurilor mŏnăstirescĭ, care s'a instituit îndată ce s'a simţit că o sarcină de astfel de natură nu se maĭ potrivesce

cu caracterul monacal. Este un lucru de o neapărată trebuinţă ca o astfel de măsură nimerită, care pênĕ acum a fost numaĭ parţială şi adică mărginită la mŏnăstirile neatêrnate, să se aplice tuturor mŏnăstirilor pământene, în de obşte. Toţĭ egumeniĭ trebuĭescŭ descărcaţĭ de sarcina gestiuneĭ externe a mŏnăstirilor. Acum proprietăţile mŏnăstirescĭ nu potŭ fi bine administrate decât printr'o autoritate mirénă, recunoscută de Stat, care să ofere tóte cuvenitele chezăşiĭ de ordine şi de probitate; maĭ bine decât călugĕriĭ, ea póte să dirige întrebuinţarea veniturilor, conform cu spiritul, cu dispoşiţiunile, cu voinţele şi cu intenţiunile manifestate de ctitorĭ şi de dănuitorĭ.

Spre a descurca tóte puntele atingĕtóre de administrarea mŏnăstirilor închinate şi avereĭ lor, ne maĭ rĕmâne acum să vedem în ce mod trebuiescŭ să fie repărţite şi întrebuinţate veniturile acelor bunurĭ, ca să nu se facă abaterĭ nicĭ din litera, nicĭ din spiritul donaţiunilor legale ce s'aŭ făcut acelor mŏnăstirĭ. Ca să ajungem la acest resultat, cată maĭ nainte de tóte să recunóşcem că averile mŏnăstirescĭ, în de obşte, sunt supuse tóte la douĕ condiţiunĭ, care sûnt aceleaşĭ pentru tóte categoriile de mŏnăstirĭ fără osebire. Orĭcine a dat ceva la vre-o mŏnăstire, a avut maĭ ales duoĕ scopurĭ în vedere; adică de a înlesni întreţinerea cuviincĭósă a locaşuluĭ căruĭa a făcut dania, şi de a'ĭ da mijlóce ca să se sĕvêr-

şéscă, printr'însul, acte de pietate şi de bine-facere, sub orĭ-ce formă ele s'arŭ presenta.

Cea d'ântêĭ condiţiune este de sineşĭ un lucru aşa de firesc încât abĭé a fost vre-o odinióră trebuinţă ca să se înscrie în actele de danie. Este bine înţeles că cine dăruĭesce ceva vre-unuĭ aşeḑĕmênt óre-care, o face, maĭ ântêĭ de tóte pentru ca să 'ĭ asigure şi să 'ĭ îmbunătăţéscă sórta. Cu tóte acestea, actele de închinare cele legale, ba chiar şi unele de închinare arbitrarie, nu lipsescŭ de a coprinde, ca o clausă expresă, întreţinerea mŏnăstirilor închinate din ţéră, pare că ceĭ cari le aŭ clădit şi chiar ceĭ carĭ le aŭ închinat pe nedrept, s'arŭ fi temut ca să nu vină un timp când călugĕrĭĭ străinĭ arŭ despuia séŭ arŭ năpusti acele locaşe pământene, atât în folosul Sântelor-Locurĭ, cât póte chiar şi pe séma lor proprie.

În acéstă privinţă, Statul Român are datoria de a cere ca mŏnăstirile pământene să fie întreţinute dupe mĕsura avereĭ lor, cŏcĭ toţĭ Românii se simtŭ adûnc pĕtrunşĭ de cea maĭ dréptă mânie, când vĕdŭ cum călugĕrĭĭ străinĭ, cari de atăţia marĭ de anĭ administră acele averĭ, lasă să se dĕrapene şi să se pângăréscă atâté mêndre creaţiunĭ ale cuvioşieĭ şi ale mărirĭĭ strămbunilor lor; când vĕdŭ maĭ cu sémă cum, din aşa multe bogăţiĭ rĕmase de la pietoşiĭ dănuitorĭ, maĭ nicĭ o părticică nu este întrebuinţată la întreţinerea şi la preînoirea acelor aşeḑĕminte. Putem spune fără

sfiélă şi fără greş, că cel puçin jumĕtate din mŏnăstirile închinate din ţĕrile Române, se află adĭ într'o stare de părăsire desĕvêrşită, şi că egumeniĭ lor sûnt numaĭ nisce strîngĕtorĭ aĭ veniturilor lor, spre a le trece d'a dreptul la Sântele-Locurĭ, atuncĭ când banĭ nu le rĕmânŭ în pungă. Demnitatea sfinteĭ nóstre religiunĭ, voinţele generoşilor ctitorĭ şi dănuitorĭ aĭ mŏnăstirilor nóstre, spiritul chiar al naţiuniĭ în genere, strigă necontenit în contra unor nelegĭuirĭ ca acestea. Cum dóră va puté sta guvernul nostru nepăsător şi a nu'şĭ împlini datoria, curmând un rĕŭ ca acesta şi punênd stavilă la aşa neruşinate abusurĭ?

Dar, nu numaĭ întreţinerea clădirilor, a slujbeĭ bisericescĭ şi a obşteĭ ce locuiesce în mŏnăstire, sunt unicele condiţiunĭ stipulate de dănuitoriĭ averilor mŏnăstirescĭ.

La noĭ, ca şi aĭurĕ, mŏnăstirile n'aŭ fost, odinióră, numaĭ locaşurĭ de retragere, exclusiv consacrate uneĭ vieţe monachale inactive; într'o ţĕră aşa de expusă ca a nóstră, la tot felul de cotropirĭ şi de bântuĭelĭ, mŏnăstirile, clădite maĭ tóte în formă de cetăţuĭ cu ţepene ziduri de apărare şi pitite maĭ adesé în locurĭ maĭ mult séŭ maĭ puçin ferite de prădărĭ, mŏnăstirile, çicem, eraŭ menite a găzdui în sînul lor pe ceĭ ce căutaŭ adăpost, a înlesni mijlócele de traĭu celor slabĭ şi neputincioşĭ, a păstra nepreţuitele comorĭ ale cunoscinţelor şi ale măiestrilor omenescĭ; însfêr-

şit a desvolta şi a răspândi aceste binefaceri ale minţii şi ale înţelepciunii.

Iată de ce natură eraŭ diferitele sarcine ce se lăsaŭ pe séma sântelor aşeḑăminte, sămênate în vechime pe teritoriul românesc. Toţi aceïa pe care cuviosia şi dorul lor de ţéră îi îndemna să voïască binele material şi moral al naţiunii, nu aflaŭ alt mijloc de a'l întemeïa decât clădind şi înzestrând mŏnăstiri. Aşa vedem că strămoşii noştri aŭ adus tot mereŭ pe altarele religiunii, prinósele îmbilşugate ale patriotismuluĭ lor; îi vedem dăruind mŏnăstirilor, pentru ca şi acestea să priiméscă şi să ospéteze pe călĕtorĭ; pentru ca ele să adăpostéscă pe pribegĭ; să ajute şi să miluïască pe sĕrmanĭ şi pe văduve; să înzestreze şi să căpătuiéscă pe orfanĭ; să întreţină spitaluri pentru bolnavĭ şi infirmĭ; să întocméscă tiparniţe pentru publicarea şi respândirea de cărţi folositóre; însfârşit pentru ca ele să contribuïască, prin tóte mijlócele, la îmbunătăţirea stării morale şi materiale a ţériĭ şi ca, la cas de nevoie, ele să vină şi în ajutorul patrieĭ.

Póte că dintr'un simţimênt de acelaş fel a purces chiar şi gêndul de a închina unele mŏnăstirĭ pămêntene la cele de la Sântele-Locurĭ. Străbuniĭ noştri aŭ sperat, pe semne, că, punênd în maĭ de aprópe relaţiunĭ mŏnăstirile din ţĕrile nóstre cu acelea din Orientul depărtat, călugĕrii cari de acolo vorŭ veni aci, fiind maĭ învăţaţi

decât aĭ noştri, vorŭ sci să dea, la noĭ, exemplul uneĭ pietăţĭ maĭ luminate şi vorŭ contribui, în mod maĭ puternic, la propăşirea naţiuniĭ române. Cât despre trecut, ne place a o mărturisi, speranţele lor n'aŭ fost tot-d'auna deşérte; dar tare s'aŭ schimbat vremurile, şi ale lor bune intenţiuni aŭ slujit de temeĭ la prelungirea uneĭ stărĭ, care adĭ este fórte depărtată de ceĭa ce a fost une-orĭ şi de ceĭa ce, cu amăgire, se credea că are să fie pururé.

Cele ce, în mod general, am expus pênĕ aci cu privire la binefacerile ce mŏnăstirile eraŭ datóre a rĕspândi printre locuitoriĭ ţĕriĭ, acelea nu sunt simple cuvinte, fără dovedĭ. Cele maĭ multe acte de danie şi maĭ ales cele de închinărĭ legale, coprindŭ asemené îndatoriri; ele numaĭ prin formă se deosibescŭ dintr'un act într'altul; dar spiritul şi intenţiunile ce le aŭ dictat sûnt pretutindeni aceleaşĭ; clausele se schimbă ânsĕ dupe epoce şi dupe firea dănuitorilor. Nu e maĭ puçin adevĕrat că orĭ-ce mŏnăstire, precât are avere, are şi îndatoriri corelative de binefaceri publice. Acesta era un fapt aşa în de obşte cunoscut şi netăgăduit încât, abié numaĭ cu vre o patrudecĭ de anĭ înapoĭ, nicĭ unia din mŏnăstirile ţĕriĭ, fie dînsa închinată séŭ neatêrnată, nu'ĭ ar fi dat prin gênd de a fi scutită, de câte orĭ a fost trebuinţă a se face contribuţiunĭ, fie parţiale fie colective, cu scop de a se stêrpi epi-

demiile, de a se clădi séŭ a se întreţine spitale, asiluri şi orfanotrofii, de a se institui séŭ de a se înzestra scóle, seminarii, tipografii, ba chiar şi de a se face *cisle* pentru plata datoriilor Statului, orĭ pentru întreţinerea oştirilor de apărare [1]).

---

1) Maĭ că nu se află mŏnăstire la care să nu se găséscă asemené condiţiunĭ, în actul de închinare. Acéstă îndatorire, pe care ar fi şi de prisos a o maĭ dovedi, este un ce aşa de firesc, aşa de întrupat în spiritul închinărilor, încât guvernul ţĕriĭ a dispus tot d'auna de dînsa, fără nicĭ o împotrivire ; el a hotărît şi soĭul şi cătimea contribuţiunilor mŏnăstirescĭ. A se vedé raporturile Obştesceĭ Adunărĭ din Moldova (12 sept., 1704 şi 1 mart., 1706), întărită de Antioch Vodă Cantemir (iunie, 1705 şi 1 mart. 1706). Apoĭ âncŏ chrisóvele următóre : în ţéra Românéscă ; al luĭ Alexandru Ipsilanti (17 martie, 1775), Muruz (27 noemv., 1793 şi 20 octom., 1794), Hangerli (22 ianuar., 1798), al Divanuluĭ executiv (25 mart., 1798), Constantin Ipsilanti (5 sept., 1803); Caragé (19 maĭu, 1817); — în Moldova : al luĭ Ipsilanti (8 iunie, 1799), raporturile Adunărilor din Moldova (25 mart., 1813 şi 1 ianuarie, 1828) şi din Ţéra Românéscă (6 dechemv., 1822). Maĭ adaogem chrisóvele luĭ Constantin Brâncovénu (1707) şi luĭ Constantin Mavrocordat (28 dec., 1716), atingĕtóre de mŏnăstirea închinată *S-tul Sava* din Bucurescĭ. O mulţime de acte de felul acesta se află la Archivele Statuluĭ.

Puterile străine s'aŭ folosit şi ele adesé de aceste contribuţiunĭ mŏnăstirescĭ, numite *cisle*. Maĭ în tot d-a una, pe timpul ocupaţiuneĭ Principatelor Române de oştirile rusescĭ séŭ turcescĭ, mŏnăstirile aŭ contribuit cu bilşug la întreţinerea lor. A se vedé poruncile luĭ Michaĭu-Vodă Suţu (1 dec., 1801), ale Divanuluĭ executiv din ţéra Românéscă (14 mart., 1809, 10 april. şi 4 iul., 1812), şi tóte actele relative la ocupaţiunile militare străine, şi păstrate în Archivele Statuluĭ.

A refusa asemené ajutóre ar fi părut călugĕrilor de maĭ nainte, o călcare a voințelor ctitoricescĭ, de óre ce fundatoriĭ aŭ lăsat mŏnăstirilor, avutul lor numaĭ și numaĭ cu scopul ca, sub scutul apărător al sfinteĭ nóstre religiunĭ, ele să respândéscă, preste tot cuprinsul țĕriĭ, binefacerile unor avuțiĭ maĭ cu spor întrebuințate.

Nimenĭ nu póte tăgădui că actele de binefacere publică aŭ fost una din condițiunile stipulate la noĭ de către dănuitorĭ; și nimenĭ nu póte dovedi că a existat vre-o dată în țĕră o mŏnăstire óre-care, fie dînsa de orĭ-ce categorie, care să se fi abătut de la îndatorirea de a contribui prin *cislă*, séŭ la înființarea de institute publice de binefacere, séŭ la ajutóre de dat patrieĭ, în vremurĭ grele.

Decĭ, ne întemeĭem a dice că nu se află acum un cuvênt óre-care pentru ca mŏnăstirile închinete din țĕrile Românescĭ să pótă pretinde a fi scutite de a îndeplini, sub acest raport, voințele testatorilor, voințe la care, în timp de secolĭ, ele aŭ stat supuse fără nicĭ o împotrivire [1]).

În calitatea sa de chezaș al îndeplinirĭ ve-

1) Precum am spus maĭ sus, guvernul a dispus în tot dauna de acéstă obligațiune impusă mŏnăstirilor închinate de către ctitoriĭ lor. A se maĭ vedé asemené Condicele de socotelĭ pe care tóte mŏnăstirile aveaŭ datorie să le înfățișeze și să le supună la controlul Statuluĭ. Asemené Condice se maĭ păstréză la Archive, maĭ ales pe anĭ dintre 1730 și 1741.

chilor stipulaţiunĭ, Statul Român este dator să'şĭ întrebuinţeze acum autoritatea spre a asigura îndeplinirea strictă a clauselor de danie. Luĭ i se cuvine, fără îndoĭală, de a face să se execute voinţele ctitorilor, atât întru ceĭa ce privesce întreţinerea tutulor sfintelor aşeḑĕminte din ţéră, cât şi în regularea şi fixarea părţiĭ de contribuţiunĭ, prin care averile mŏnăstirescĭ trebuĭe să vină în ajutorul institutelor de utilitate publică. Şi, să ne aducem bine aminte că nu este în ţéră nicĭ un aşeḑĕmênt mŏnăstiresc, a căruĭ avere să nu fie supusă, prin însăşĭ natura eĭ, la acéstă a duoa îndatorire a tutulor mŏnăstirilor pământene.

E drept ânsĕ, e chiar folositor de a recunósce că mŏnăstirile cele *închinate* din România aŭ o îndatorire *maĭ mult* decât mŏnăstirile nóstre cele *neînchinate*. Tocmaĭ în acea îndatorire, adaosă séŭ suplimentară, — şi numaĭ într'însa, — stă, ca să ḑicem aşa, partea *materială* séŭ *mirenéscă* a dreptuluĭ de *închinare*. Actele cele vechĭ, actele ctitoricescĭ care coprindŭ şi întărescŭ închinarea uneĭ mŏnăstirĭ pământene, conţinŭ în ele o a treĭa clausă, osebită de cele pe care le am analisat pênĕ acum. Acea clausă le impune de a da ajutóre, plocóne, pomenĭ şi miluirĭ, nu numaĭ în obiecte de consomaţiune, ci maĭ ales în banĭ, la mŏnăstirile de la Sântele-Locurĭ, patróne ale lor. Din cele maĭ multe acte ḑe danie regulată, se vede că tot prisosul veniturilor, dupe îndeplinirea întrégă a ce-

lor duoĕ prime condiţiunĭ, sûnt menite a alcătui acele ajutóre. Socotelile séŭ *semile* mŏnăstirilor închinate, care aŭ fost supuse, la diferite epoce, controluluĭ guvernuluĭ, dovedescŭ cu prisos că într'astfel s'a urmat atuncĭ pe când clausele donatorilor eraŭ âncŏ respectate. Cată să luăm séma că, pe atuncĭ, chiar şi mŏnăstirile a căror închinare nu se făcuse dupe legile recunoscute de Statele Române şi de capiĭ bisericeĭ şi a căror avere fusese lăsată cu abus în deplina stĕpânire a Sânţelor-Locurĭ de peste Dunăre, chiar şi acelea nu îndeplineaŭ condiţiunea de ajutóre şi miluirĭ, trămise peste graniţă, decât dupe ce maĭântêĭ îndestulase tóte acele obligaţiunĭ pămêntenescĭ, care eraŭ însuşite stăriĭ lor constitutive [1]).

Prin urmare, ni se pare un ce evident că, îndată ce se va restrînge dreptul de ajutóre, plocóne şi miluirĭ în adevĕratele luĭ marginĭ, guvernul Român nu va contesta câtuşĭ de puţin stricta şi religiósa executare a acesteĭ ultime clause. Din sincera şi regulata păzire a datoriilor ce sûnt impuse mŏnăstirilor închinate în raport cu ţéra nóstră, unde se află aşeḑate şi aceste locaşurĭ şi averile lor, va decurge, ca o urmare firéscă şi obligatorie, în-

1) A se vedé porunca Hangerliuluĭ din 27 aug., 1798, raportul Obştesceĭ Adunărĭ a ţĕreĭ Românescĭ (10 sept., 1898), porunca luĭ Muruz (dec. 1801) s. alt. A se consulta cartea d-luĭ I. Brezoianu, la pag. 89, precum şi condicele maĭ sus citate.

deplinirea datorielor de dărnicie şi de miluire către Sântele-Locurĭ, care sûnt prescrise în actele de închinare. Totuşĭ, să nu se uĭte că, acestea fiind pururé subordinate celor-l-alte duoĕ clause, ele nu se vorŭ puté îndeplini nicĭ odată în dauna celor ântêietóre. Trebuinţele momentane ale mŏnăstirilor închinate, diferite nevoĭ ale patrieĭ, desvoltările reclamate une-orĭ de institutele de binefacere séŭ de educaţiune publică din ţéră, însfêrşit crescerea séŭ scăderea veniturilor avereĭ mŏnăstirescĭ, tóte acestea potŭ să pricinuĭască adese schimbărĭ în suma de ajutóre ce se vorŭ da lavrelor patróne din Orient.

Acéstă ameninţare de fluctuaţiunĭ şi de nestatornicie ar puté să pară primejdiósă călugĕrilor străinĭ, maĭ ales în momentul de faţă; totuşĭ eĭ n'aŭ drept a se plânge de dînsa, cŏcĭ, de bună sémă ea este de sineşĭ coprinsă în actele de închinare, şi adese orĭ chiar este anume rostită în documentele cele maĭ autentice. Tocmaĭ de aceĭa, guvernul Român, luând de basă, în acéstă împrejurare ca în tóte cele-l-alte, dispositiunile regulate de ctitorii şi de dănuitorii primitivĭ, dispositiunĭ pe a căror soliditate nu o potŭ contesta nicĭ călugĕrii străinĭ, nu va puté nicĭ dînsul să conteste că se cuvine a face, pe tot anul, o parte mŏnăstirilor de la Sântele-Locurĭ, din veniturile mŏnăstirilor nóstre cele închinate, şi că acea parte va fi tocmaĭ prisosul acelor venitur̆ĭ. Ânsĕ, chiar

din acéstă pricină, acea parte nu va puté fi hotărîtă în mod neschimbat şi fix, pecât timp vom voi să ne ţinem de clausele coprinse în actele cele vechĭ, cŏcĭ ea va fi pururé subordinată la îndeplinirea altor condiţiunĭ, ce aŭ asupră'ĭ o netăgăduită precădere. Decĭ, de óre-ce partea aceĭa nedeterminată din veniturile mŏnăsirilor închinate este, când vom câta bine, numaĭ un fel de dar bine-voitor, nu resultă de loc dintr'însul, în folosul Sântelor-Locurĭ, un drept positiv şi specificat în mod categoric, carele să pótă fi prefăcut vre o dată, într'o sarcină séŭ într'un bir permanent şi neschimbat.

Cu atât maĭ puçin se vorŭ puté întemeia călugĕrĭĭ din străinătate pe acel obiceiŭ de dărnicie tradiţională, moştenit de la vechiĭ ctitorĭ aĭ mŏnăstirilor pământene, spre a reclama, în puterea luĭ, un drept de amestic séŭ de control în întrebuinţarea veniturilor mŏnăstirescĭ. Documentele antice dovedescŭ fără îndouĭélă, că eĭ aŭ dreptul de a se bucura de bună-voinţa şi de dărnicia ţĕrilor Românescĭ, dar nu, de fel, că eĭ aŭ pe acela de a regulamenta însişĭ acea dărnicie.

Aşa dar totul, când e vorba de întrebuinţarea veniturilor mŏnăstirilor închinate, se reduce la formarea unuĭ budget anual, pe care numaĭ naţiunea Română este în drept a'l întocmi, de óre-ce acel budget dispune numaĭ de fonduri şi de venituri care aparţinŭ unor mŏnăstirĭ pămên-

tene şi nu celor străine; totuşĭ va trebui ca într'însele, să se ţină pe deplin séma de voinţele ctitorilor şi dănuitorilor; cŏcĭ, osebit de părţile din venit afectate la trebuinţele interne ale mŏnăstirilor închinate, şi osebit de cele destinate aşeḑĕmintelor de binefacere şi de folos public ale ţĕrĭĭ, cată să se maĭ prevédă într'însele şi órecare ajutóre orĭ miluirĭ către mŏnăstirile din Locurile-Sânte.

Acum, spre a ne resuma în câte-va cuvinte, vom repeţi că, compulsarea documentelor ce staŭ în fiinţă şi cercetarea amĕnunţită a drepturilor *ab antiquo*, ne aŭ adus la conclusiunile următóre, care presentă de sineşĭ şi cu fórte slabe neajunsurĭ, întréga soluţiune a cestiuniĭ mŏnăstirilor închinate din Principatele Române:

1° Proprietăţile mŏnăstirilor ḑise *grecescĭ*, sunt în realitate averea unor *mŏnăstirĭ pămêntene*, care sunt legate de Sântele-Locurĭ din străinătate numaĭ prin faptul *închinărĭĭ*. Totuşĭ, *închinarea* nu impune mŏnăstiriĭ pămêntene alt-ceva decât a recunósce *precăderea duhovnicéscă* a mŏnăstiriĭ de care ea depinde, şi a da acesteia *ajutóre* şi *miluirĭ;* atâta şi nimic maĭ mult. Astfel fiind dreptul, mŏnăstirile închinate, precum şi avutul lor, trebuĭescŭ să fie puse, faţă cu Statul Român, în aceĭaş stare ca tóte cele-l-alte mŏnăstirĭ pămêntene, care şi ele aŭ proprietăţĭ. Te-

meĭul acesteĭ dispositiunĭ se află întru aceĭa că actul care deosebesce mŏnăstirele închinate de cele neatêrnate, nu este câtuşĭ de puçin de natură a preschimba, pentru acelea, dreptul lor de proprietate, nicĭ positiunea lor civilă în Statul Românesc.

2º. Numirea egumenilor străinĭ şi recomandaţĭ de Sântele-Locurĭ, 'şĭ a tras origina din órecare condiţiunĭ de superioritate morală şi intelectuală a călugĕrilor din Orient, asupra cleruluĭ pămêntén; acele condiţiunĭ nu maĭ există astădĭ, şi prin urmare, nu maĭ este nicĭ un cuvênt de a priimi în ţéră la noĭ egumenĭ străinĭ, cu atât maĭ mult că fiinţa lor aci produce acum nisce resultate cu totul opuse celor care aŭ îndemnat pe strămoşiĭ noştri la o asemené mĕsură. Decĭ, numirea egumenilor străinĭ nu'şĭ maĭ are adĭ cuvêntul de a fi, ci, din contra, ea este păgubitóre pentru ţéră şi derăpănătóre pentru vechile eĭ aşeḑĕminte ctitoricescĭ.

Pe de altă parte, starea actuală a ţĕriĭ, din puntul de vedere social, cere neapărat, pentru administrarea averilor mŏnăstirescĭ, ca dînsa să fie încredinţată, nu unor persóne îmbrăcate cu caracterul religios, ci uneĭ instituţiunĭ mirenescĭ şi speciale în asemené materie. Cată dar să se osebéscă fórte lămurit însuşirile unuĭ egumen şi unuĭ staritz mŏnăstiresc de acelea ale uneĭ administraţiunĭ a bunurilor mŏnăstirescĭ, care aceĭa

trebuĭe să fie cnmpusă de bărbaţi cu specialităţi civile şi sciinţifice de naturĭ diferite.

3° Intrebuinţarea venitului mŏnăstirilor închinate, care precum s'a dovedit, nu se deosebescŭ de cele neatêrnate decât prin faptul cu totul spiritual al închinării, cată să fie regulată prin budgete, ce se vorŭ întocmi de naţiunea Română şi în care se va prevedé, *pe tot anul* şi *dupe potriva trebuinţelor momentului*, osebite părţi, menite :

a) la clădirĭ şi la întreţinerea cuviincĭósă a mŏnăstirilor pămêntene închinate, şi a acelor persóne cari aŭ drept a locui în ele ;

b) la contribuţiunea în favórea institutelor de binefacere, de cultură şi de utilitate publică ale ţĕrii (biserici, scóle, spitaluri, ateliere şi felurite instituţiunĭ culturale) ;

c) la trămiterea de ajutóre, daruri şi miluiri la Sântele-Locurĭ din Orient, spre a se întreţine şi acolo, cu subvenţiunĭ românescĭ şi sub controlul Statului Român, aşeḑĕminte de religiune, de binefacere şi de învăţământ public.

Regulată fiind în acest mod, cestiunea mŏnăstirilor închinate din Principatele Române, ar satisface pe deplin atât litera cât şi spiritul clauselor prescrise de ctitorĭ şi de dănuitorĭ. Acéstă regulare ar fi, tot de odată, conformă cu obiceĭele tradiţionale şi consfinţite prin acte vechĭ ale Statului Român şi ale bisericeĭ rĕsăritene. Ea ar

fi dréptă, onestă, folositóre pentru toţi şi, putem ḑice şi mai mult, gloriósă pentru Românii de odinióră şi pentru ceĭ din viitor.

Cât despre noĭ, dupe ce am cercetat cu luare aminte tóte documentele vechĭ ce ne aŭ venit a-mână, vĕḑênd că, de o cam dată, lipsesce cu totul o bună înţelegere asupra schimbărilor ce trebuĭescŭ neapĕrat aduse la starea lucrărilor de acum, pe de altă parte, înlăturând cu sfiiélă orĭ-ce lege de secularisare generală, care ar cofunda într'un singur potop tóte averile mŏnăstirescĭ din ţéră, ni se pare că modul dupe care noĭ am tratat şi am căutat să resolvem cestiunea, este unicul carele să pótă stêrpi abusurile şi neorônduĭelile ce se comitŭ în ḑioa de aḑĭ, unicul asemenĭ care ar curma cu dreptate greutăţile numeróse ce, din tóte părţile, se înalţă ameninţătóre pentru liniştea şi bunul traĭu în ţéră la noĭ.

Bucurescĭ, 1863. Tipărit în broşură francesă.

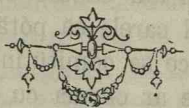

GIMNASIE ŞI SCÓLE REALE

Raport asupra organisaţiunii ce ar fi să se dea învăţământului secundar în România, presentat Consiliului general de Instrucţiune publică, în sesiunea lui din anul 1865.

La deschiderea primei sesiuni a Consiliului general de Instrucţiune publică, din care dl Odobescu făcea parte ca delegat al Consiliului de Stat, Ministerul Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunei publice, adresase Consiliului general un şir de propuneri, între care eraŭ coprinse şi următórele ideĭ, atingĕtóre de învăţământul secundar:

„O greşită direcţiune pare a fi luat învăţământul nostru gimnasial. El s'a socotit de completare a educaţiunii, în loc de a fi considerat numaĭ ca mijloc de trecere la învăţământul superior. Acéstă greşită direcţiune a făcut şi din Gimnasiele nóstre, pepiniere de candidaţi la funcţiuni.

„Noua lege a scólelor, prin art. 199–219, prevĕdĕnd înfiinţarea de Scóle Reale, ne dă, domniĭ meĭ, mijlóce de a împuţina pe viitor rĕul ce constatarăm.

„Consiliul permanent a elaborat proiecte de programe pentru o parte din scólele secundare. Conform art. 29 din legea scólelor; d-niĭ delegaţĭ aĭ Consiliuluĭ permanent vĕ vorŭ da, în privinţa acestora, tóte lămuririle, şi astfel înbunătăţirile ce proiectele în cestiune vorŭ priimi din desbaterile d-vóstre, ne vorŭ permite a le aplica îndată în scóle".

Comisiunea însărcinată cu examinarea propunerilor d-luĭ Ministru al Instricţiuniĭ publice, relative la învăţămêntul secundar, care propunerĭ sunt coprinse sub rubrica a II-a, în discursul d-sale la deschiderea sesiuniĭ actuale a Consiliuluĭ general al Instrucţiuniĭ, adunându-se în maĭ multe şedinţe; avênd în vedere articoliĭ legiĭ asupra Instrucţiuniĭ din 25 noemvrie 1864, atingĕtóre de acéstă parte a învăţămêntuluĭ, precum şi procesele-verbale ale Consiliuluĭ permanent, adică unul din 17 iulie, duoĕ din 21 iulie, unul din 10 august 1867 şi altul fără dată relativ la scólele secundare de fete; a deliberat asupra acestor materiĭ şi 'şĭ resumă astfel opiniunile sale:

Din cuvintele sus-menţionate ale d-luĭ ministru resultă că duoĕ cestiunĭ sunt maĭ ales puse în examinarea Consiliuluĭ general, adică, pe de o parte:

1° direcţiunea ce este a se da învăţămên-

tuluĭ secundar, prin Gimnasiĭ, Scóle reale, profesionale, etc. — De altă parte:

2⁰ examinarea proiectelor de programe ce Consiliul permanent a elaborat pentru o parte din scólele secundare.

Luând în deliberare prima cestiune, comisiunea s'a simţit fericită de a găsi exprimate în cuvintele d-luĭ ministru, chĭar ideile de care toţĭ membriĭ eĭ sûnt pĕtrunşĭ, şi a căutat, ţinêndu-se în marginele prescrise de lege, a propune, într'un mod general, mijlócele ce ea socotesce a fi maĭ nimerite spre a ajunge la scopul de toţĭ dorit.

Maĭ nainte de tóte, făcênd o nomenclatură a tuturor institutelor de învăţământ public secundar, prescrise de noua lege a Instrucţiuniĭ, — şi din care unele se află de acum existente, ĭar cele-l-alte sunt âncŏ de înfiinţat, — ea a constatat că ele se potŭ clasifica în şése speciĭ diferite, unele subîmpărţite în maĭ multe ramure şi graduri, şi anume:

I. *Licee*, în numĕr de 9 şi *Gimnasie* 37. (Art. 93 al legiĭ).

II. *Scóle reale*, fără numĕr determinat. (Art. 199, 200).

III. *Scóle secundare de fete*, 8 la numĕr. (Art. 184).

IV. *Scóle profesionale:* de agricultără cu ferme-model, 3, (Art. 207), de industrie, 7, (Art. 208), de comerciu 7, (Art. 214).

V. *Seminarie:* de gradul I, 7, şi al IIe, 2. (Art. 224).

VI. *Scóle de móşe*, de duoĕ graduri. (Art. 220, 221).

Între aceste diferite speciĭ de scóle sûnt unele, şi anume, cele coprinse sub n-ele IV, V şi VI, al căror scop şi tendenţe sûnt chĭar însemnate prin numirile ce ele portŭ, fiind create pentru formarea de bărbaţĭ séŭ femeĭ cu profesiunĭ bine specificate, adică: preoţĭ, agronomĭ, industriaşĭ, comercianţĭ şi móşe.

Legea determină condiţiunile sub care aceste scóle trebuĭescŭ să funcţioneze, şi numaĭ examinarea programelor ce li s'ar face ar puté să înlesnéscă Consiliuluĭ general, mijlócele de a da instrucţiuniĭ ce se predă într'însele o direcţiune maĭ potrivită cu scopul la care tindŭ.

În momentul de faţă s'aŭ presentat comisiuniĭ, prin procesul verbal al onorabiluluĭ Consiliŭ permanent din 21 iulie 1865, numaĭ programa Seminarielor, şi despre aceĭa se va vorbi la locul séŭ.

Comisiunea 'şĭ a aţintit tótă luarea aminte asupra direcţiuniĭ ce ea crede că ar trebui dată învăţământuluĭ, în cele duoĕ speciĭ de scóle însemnate sub n-ele I şi II, adică, pe de o parte, *Liceelor* şi *Gimnasielor*, pe de alta, *Scólelor reale*.

Plecând din puntul de vedere că învăţămên-

tul secundar, spre a fi astădĭ complet într'o ţéră, trebuĭe să aĭbă un caracter îndouit, adică a fi socotit, într'unele scóle, ca un studiŭ intermeziar între clasele primare şi Facultăţĭ; ĭar într'altele, ca un complement suficient al instrucţiunĭĭ elementare, comisiunea socotesce de cel maĭ neapărat folos ca acesteĭ părţĭ a instrucţiunĭĭ publice să se dea, la noĭ, duoĕ direcţiunĭ pe care, spre a nu le numi contrariĭ, le vom arăta ca mergênd paralel. Aceste duoĕ tendenţe sûnt caracterisate prin denumirile generice de *studiĭ clasice* şi *studiĭ reale* séŭ practice.

Fie-ne ĭertat, maĭ nainte de a intra în caracterisarea maĭ amĕnunţită a acestor studiĭ, diverse nu prin natura ci prin tendenţele lor, şi maĭ nainte de a schiţa mĕsurile principale de executat spre a realisa coexistarea acestor duoĕ tendenţe în scólele nóstre secundare, fie-ne, ḑicem, ĭertat de a relata aci câte-va cuvinte fórte însemnate ale unuĭ bărbat ce este prenumĕrat printre somităţile instrucţiunĭĭ în Francia, şi tot de o dată printre ceĭ maĭ călduroşĭ apărătorĭ aĭ drepturilor Românilor, ale dlui Saint-Marc Girardin. Domnia-sa ḑice:

„În orĭ-ce discusiune sûnt ómenĭ exageraţĭ. „În ochiĭ umaniştilor (în sensul ce se da odinióră „studiilor de *umanióre*, în vechĭul nostru colegĭu „de la St Sava), scapare nu este afară din stu-

„diile clasice. În ochiĭ realiştilor, acesta e nu-
„mele partisanilor studiilor usuale, scăpare nu
„este afară din aceste studiĭ. Cât despre mine so-
„cotesc că un popor care aḑĭ ar avé pentru edu-
„carea sa, numaĭ scóle clasice, séŭ numaĭ scóle
„reale, ar fi un popor fórte rĕŭ educat. De vreme
„ce educaţiunea trebuĭe să se repórte asupra pro-
„fesiuniĭ ce fie care om va îmbrăçişa maĭ târḑiŭ
„un asemenea popor, avênd numaĭ un singur fel
„de educaţiune, ar avé numaĭ o singură profe-
„siune. Acela ar fi un popor compus numaĭ de
„învăţaţĭ, séŭ numaĭ de industriaşĭ. Societatea ânsĕ
„nu póte să mérgă într'astfel; eĭ îĭ trebuĭe, spre
„a'şĭ îndeplini scopul, să'şĭ desvólte activitatea în
„tóte sensurile; îĭ trebuĭe industriaşĭ, agricultorĭ,
„neguçătorĭ, muncitorĭ; dar îĭ trebuĭe şi învăţaţĭ.
„La un popor de învăţaţĭ, maşina societăţiĭ s'ar
„opri în loc; la un popor de industriaşĭ, însăşĭ
„civilisaţiunea ar rĕmâne nemişcată. Pentru un
„popor, învăţaţiĭ sûnt tot aşa de trebuincĭoşĭ ca
„şi magistraţiĭ. Sciinţele şi cei ce le cultivă îĭ sûnt
„tot aşa de trebuitorĭ ca şi maşinele...“

Acestor elocuente cuvinte, comisiunea nu crede necesar să maĭ adauge ceva spre a dovedi imperiósa trebuinţă ce este pentru o naţiune care voĭesce să trăiască din viaţa civilisaţiuniĭ, de a a împărţi scólele sale secundare, adică acele scóle în care omul dobêndesce maĭ ales cunoscinţele ce întreţinŭ viaţa socială, în duoĕ categoriĭ distincte,

avênd fiecare scopul sĕŭ curat determinat, şi a crea astfel, în sînu'ĭ, o activitate felurit desvoltată, o diversitate spornică în resultate multiple şi fericite.

„La un popor," dice eminentele publicist Emile de Girardin, în cartea sa asupra instrucţiuniĭ publice, „la un popor al căruĭ spirit a ajuns să nu „maĭ admită nicĭ o idee de privilegiĭ moştenite, „instrucţiunea nu póte remâné ca în timpiĭ când „averile eraŭ monopolisate, carierele obligatoriĭ, „vocaţiunile silnicite, când unele clase eraŭ privile„giate cu paguba celor-l-alte; atuncĭ instrucţiunea „nu maĭ póte fi uniformă, ci trebuĭe să varieze „dupe diversitatea profesiunilor; ea nu maĭ póte „fi cu totul clasică, ci trebuĭe să devină şi profe„sională; cŏcĭ cu cât maĭ mult averile se vorŭ sub„împărţi, cu atâta maĭ mult specialisarea instruc„ţiuniĭ va deveni riguros obligatorie".

La noĭ legea cea nouă a instrucţiuniĭ ofere tóte înlesnirile spre a se pune în practică aceste ideĭ salutariĭ, pe care se baséză astădĭ sistema cea maĭ logică şi cea maĭ lăudată de învăţământ secundar. Mânţinênd şi desvoltând, pe de o parte, Gimnasiele; ĭară, pe de altă parte, lăsând tótă latitudinea pentru crearea de Scóle reale, ea deschide o cale înduoită pe care comisiunea crede că trebuĭe, fără sfiélă, să pornim de îndată instrucţiunea nóstră de gradul al duoĭlea.

Aşa dar, datoria ce mai rĕmâne de o cam dată, acesteïa de împlinit, spre a completa ceïa ce legea prevede, este de a cerca să caracteriseze într'un mod mai lămurit acele duoĕ tendenţe, aplicate la învăţământul ce ne ocupă, spre a statornici, într'astfel, basele generale pe care în urmă aŭ să se întemeïeze corpurile administrătóre ale instrucţiuniï publice, ca să pregătéscă pentru acele scóle, programele de studiŭ, proïectele de metóde pedagogice ce arŭ fi de inaugurat într'însele.

Şi mai nainte de tóte, comisiunea socotesce de neapărat a constata că, din diversificarea studiilor în ramurile gemene ale instrucţiuniï secundare, se póte câştiga un mare folos: acela de a se consolida fórte tare, în fie care din ele, specia de învăţătură ce'ï este reservată.

În adevĕr, când într'o scólă, scopul instruiriï nu este determinat cu precisiune, când tendenţele generale ale învăţământuluï nu sûnt tóte pornite către una şi aceiaşï ţintă, fie chïar ca materiile predate în acea scólă să nu fie nicï numeróse nicï împovărătóre pentru spiritul scolarilor, totuşï învăţătura acolo este fără soliditate şi facultăţile celor ce învaţă se răsipescŭ fără spor. Cunoscinţele dobêndite, ne putêndu-se grupa împrejurul uneï ideï predomnitóre, se perdŭ cu mare înlesnire şi lasă numaï óre-care ideï nesta-

tornice, maĭ adesé pernicióse pentru inteligenţă şi moralitate.

Din contra, când elevul ese dintr'o scólă în care tóte studiile s'aŭ urmat dupe o sistemă identică, conducĕtóre la un sfêrşit comun şi nicĭ o dată perdut din vedere, tótă sciinţa câştigată rĕmâne naintea luĭ aşa de clar lămurită, aşa de bine clasificată încât, la orĭ-ce moment al vieţiĭ, el se póte servi cu dînsa, ca jeţarul cu literele bine regulate al uneĭ caşţie de imprimerie.

Tot acéstă specialisare a studiilor pentru fie care scólă în parte, permite a se da fie cărĭi materiĭ de învăţământ o desvoltare îndestulătóre, şi a nu se sacrifica tóte cunoscinţele, grămădite la un loc, una în dauna celor-l-alte. Apoĭ şi elevul uneĭ scóle bine specialisate, condus in tot cursul învăţământuluĭ sĕŭ secundar dupe aceĭaş sistemă de studiŭ, şi mănţinut, în curgere de maĭ mulţĭ anĭ, în aceĭaşĭ ordine de ideĭ, aprofundéză cu înlesnire şi precât ĭĭ este de trebuinţă, tóte materiile ce se presentă investigaţiunilor sale; cŏcĭ, orĭ cât arŭ fi de diverse acele materiĭ, modul sub carele ĭĭ vinŭ înainte, ĭĭ este acum familiar şi, prin urmare, chĭar dificultăţile lor ĭĭ sûnt lesne accesibile şi lesne de învins.

Întemeĭată cu credinţă pe aceste folóse, comisiune păşesce la specificarea natureĭ scólelor secundare, ce ea crede că e bine a se întocmi,

spre a face cât maĭ curênd ca naţiunea română să se pótă bucura de asemené folóse.

Din aceste scóle, unele, adică *Liceele* şi *Gimnasiele*, vorŭ representa direcţiunea *clasică* şi *teoretică* a studiilor; ĭar cele-l-alte, *Scólele reale*, direcţiunea *generalisatóre* şi *practică* a învăţăturilor.

Ambele aceste speciĭ de scóle aŭ, cu puţine deosebirĭ, a utilisa fondul comun de învăţăturĭ prescris prin art. 116 al noueĭ legĭ de instrucţiune; ânsĕ, fie care din ele, cu un scop diferit, cu o tendenţă putem ḑice opusă.

Pe de o parte, în *Licee* şi *Gimnasie*, ar avé să predomnéscă, pentru ramura literară a învăţământuluĭ, tendenţa exclusiv *clasică*; pentru cea sciinţifică, tendenţa *teoretică*.

Pe de altă parte, în *Scólele reale*, ramura literară ar fi desvoltată dupe o tendenţă cu totul *generalisatóre*, ĭar ramura sciinţifică, cu o aplecare pronunţată spre *practică*.

a) GIMNASIELE

Liceele, pe care comisiunea le vede cu părere de rĕŭ figurând în lege, sub acéstă numire nouă, pe când tótă lumea se deprinsese la noĭ cu numirea fórte apropriată de *Gimnasie*, cu atât maĭ mult că dînsa nu póte înţelege existenţa uneĭ scóle care, sub un nume special, ar da, ca

termen de studiŭ, o parte trunchĭată din învăţământul *Liceuluĭ*, — *Liceele*, ḑicem, séŭ maĭ bine *Gimnasiele* complete de şépte clase, arŭ fi propriŭ ḑis, *scóle intermeḑiare;* ele arŭ servi exclusiv pentru a forma, prin studiĭ clasice şi teoretice bine maturite, ştudenţĭ pentru Facultăţĭ; din ele arŭ eşi toţĭ aceĭ tineri cărora timpul, mijlócele materiale şi aptitudinĭ intelectuale maĭ destinse, le arŭ fi permis a consacra şépte anĭ la învăţăturĭ pregătitóre, spre a intra în scólele superióre care arŭ completa instrucţiunea lor; în ele, în fine, s'arŭ forma aceĭ ómenĭ pe care d[1] Saint-Marc Girardin, în cuvintele maĭ sus citate, ĭi numesce învăţaţiĭ, şi'ĭ arată aşa de trebuitorĭ pentru progresul civilisaţiuniĭ.

Aşa dar, pentru ca Gimnasiele nóstre să pótă corespunde cu o misiune atât de naltă şi de dificultuósă, comisiunea âncŏ crede că nivelul general al studiilor trebuĭesce înălţat într'însele, cu mult maĭ presus de ce se află în momentul de faţă, când singure Gimnasiele representă maĭ tot învăţământul secundar, cu variile sale tendenţe.

Partea clasicităţiĭ trebuĭesce îngrijită cu multă scrupulositate; studiul limbelor latină şi elenă, considerat ca basa acestuĭ învăţământ, trebuĭesce, în tot timpul defipt acestor scóle, adûncit atât sub raportul gramatical cât şi din puntul de vedere al literaturelor antice. Cunoscinţele morale, sociale şi politice trebuĭescŭ presentate într'o ordine care

să permită o desvoltare mai amĕnunţită a materiilor ce ele coprindŭ. În fine sciinţele positive trebuïescŭ înfăţişate din priivirea teorieï, spre a puté servi de fundament solid studiilor sciinţifice superióre, la care uniï din scolarï arŭ avé a se consacra maï târdiŭ, şi de exerciţiŭ temeïnic al puteriï raţionamentuluï pentru ceï ce vorŭ mărgini întru atâta cunoscinţele lor sciinţifice.

Pusă pe astfel de cale, instrucţiunea gimnasială arŭ trebui să fie nencetat supusă la o gelósă priveghere, spre a nu se coborî de la un nivel aşa de înălţat, şi a perde caracterul de profunditate sciinţifică, care singur iï asigură un resultat salutariŭ; ĭar admiterea elevilor în sînul acestuï complex de studiï arŭ trebui asemené să fie înconjurată de cele maï solide garanţiï de capacitate şi de asiduitate fructuósă, dovedite în clasele primare séŭ la examene riguróse de admisiune.

Comisiunea e dar de părere:

1°. Că pe astfel de scară înaltă trebuïescŭ ridicate treptat studiile exclusiv clasice şi teoretice, în tóte Gimnasiele complete şi necomplete, adĭ existente în ţéră;

2°. Că, pentru cele ce sûnt pênĕ acum începute, este de folos ca ele să se completeze, îndată ce timpul şi mijlócele vorŭ permite;

3°. Că, pretutindeni unde legea prevede înfi-

inţare de *Licee*, acéstă prevedere să se realizeze la timp oportun;

4°. Că orĭ-ce creaţiune de clase inferióre ale unuĭ Liceŭ să presupună de sineşĭ completarea institutuluĭ, prin clasele superióre subsecuente, la timp oportun, fără ca un numĕr óre-care de clase de Liceŭ, maĭ mic decât cel prevĕdut prin lege pentru Licee, să pótă constitui o scólă secundară de sineşĭ existentă şi considerată ca scólă completă.

Se înţelege, dupe cele maĭ sus expuse, că o asemenea scólă n'ar corespunde de loc cu scopul ce s'a determinat acestor aşeḑĕminte de învăţământ *intermeḑiar* şi n'ar servi decât a croi ómenĭ cu educaţiunĭ trunchiate, neposedând nicĭ cunoscinţele practice trebuincĭóse în viaţa socială, nicĭ cele teoretice care introducŭ pe om în cercul înalteĭ sciinţe. Unĭĭ asemenĭ ómenĭ n'arŭ face decât să înmulţéscă clasa de acum mult pré numerósă a aspiranţilor incapabilĭ la lefurile din budgetul Statuluĭ, şi prin urmare, scólele care 'ĭ arŭ fi produs, arŭ paralisa şi arŭ rĕsturna tóte bunele resultate ce comisiunea crede că se vorŭ obţine din reorganisarea completă a instrucţiuniĭ secundare.

5°. În loc de numirea de *Licee*, să se restitue institutelor de învăţământ secundar, clasic şi teoretic, aceĭa fórte apropriată şi unică de *Gimnasie*, rĕmânênd ca, tot sub acéstă numire, să se coprinḑă şi acele scóle în care învăţământul

gimnasial ar fi âncŏ necompletat, dar a căror completare pênĕ la numĕrul de şépte clase arŭ fi numaĭ o cestiune de timp şi de mijlóce budgetare şi didactice.

Cu modul acesta, scólele secundare clasice şi teoretice arŭ rĕmâné bine specificate sub o unică denumire, şi caracterul lor de *scóle intermeţiare* n'arŭ maĭ fi întru nimic supus la echivocul lăsat de lege, prin înduoita numire de *Licee* şi *Gimnasie*.

b) SCÓLELE REALE

Despre *Scólele Reale* s'a menţionat adesé în ţéră la noĭ, maĭ ales în aceştĭ din urmă anĭ. Ministerul instrucţiunĭĭ le a făcut maĭ tot d'auna o mică parte în budgetul sĕŭ; s'a şi cercat a se pune în lucrare asemené scóle, ânsĕ pênĕ acuma fără de succes; în fine noua lege a instrucţiunĭĭ, prin art. 199 şi 200, vine a consacra în mod legal aceste institute şi le definéză cu termenĭĭ următorĭ: „Scólele Reale aŭ de scop a da învăţătura trebuincĭósă pentru exercitare a uneĭ arţĭ şi profesiunĭ".

Comisiunea vede într'aceste articole ale legiĭ o sorginte fecundă pentru luminarea naţiunĭĭ române şi pentru îndreptarea spiritelor doritóre de cunoscinţe, pe o cale ce de sigur va duce la prosperitatea materială, prin varietatea noţiunilor

practice respândite în majoritatea poporuluĭ, şi la soliditatea în instituţiunile ţĕrĭĭ, prin cunóscerea tuturor datorielor cetăţenescĭ.

„Or ce guvern întemeĭat pe înduoitul prin-„cipiŭ al egalităţiĭ de drepturĭ şi al alegerĭĭ," dice Emile de Girardin, „va fi tot anarchic şi şovăind „pe cât timp nu va avé o sistemă de instrucţi-„une care să regenereze spiritul public falsificat şi „rătăcit de erorĭ şi de prejudecăţĭ vechĭ; care să „răsipéscă învălmăşéla de pretenţiunĭ ridicate prin „confundarea principiuluĭ egalităţiĭ civile cu acela „al egalităţiĭ sociale; care să stabiléscă ĭerarchia „inteligenţelor; care să formeze o câtime însemnată „de ómenĭ luminaţĭ, destul de numerósă spre a „satisface cerinţele adminastraţiunĭĭ municipale, „juriuluĭ, alegerilor de tot felul".

Dintr'aceste dise se lămurésce că comisiunea a avut bine aminte de a nu confunde învăţă-mêntul Scólelor Reale cu acela propriŭ al profe-siunilor; ea, în acéstă materie, se unesce cu opi-niunea luĭ Jules Simon, carele dice că „Scóla „Reală trebuĭe să fie pratică, fără ânsĕ a fi „specială".

Acéstă scólă îşĭ va recruta elevĭĭ sĕĭ în clasa fórte numerósă a cetăţenilor cari n'aŭ nicĭ timpul nicĭ mijlócele, póte nicĭ dorinţa de a împinge pe copii lor pênĕ la studiile de Facultăţĭ, fără ânsĕ de a voi să facă dintr'înşiĭ simpli meseriaşĭ. Într'o ţĕră ca a nóstră, unde proprietatea cea

mare, moşia, este menită a trăi âncŏ timp îndelungat alăturí cu cea parcelară a săténuluĭ, unde cunoscinţele de agricultură practică, de negoţ şi de industrie agricolă, de arŭ fi maĭ răspândite arŭ îndeci veniturile ţĕriĭ şi ale particularilor, unde instrucţiunea superióră este grea de dobêndit, prin numerósele lipse de care ea sufere, şi unde póte chĭar ea nu s'ar răspândi mult decât în detrimentul prosperităţiĭ materiale, într'o asemené ţĕră, ḑicem, noţiunile generale şi practice, căpătate într'un mod lesnicĭos şi răpede, sûnt, fără înduoĭală, cele maĭ în de obşte necesare şi póte chĭar, pênĕ la un punt óre-care, cele maĭ folositóre.

Pe aceste ideĭ se fundéză comisiunea spre a propune înfiinţarea, cât maĭ grabnică şi maĭ răspândită, de Scóle Reale, care, stabilite fiind prin tóte oraşele ţĕreĭ, să formeze cetăţenĭ luminaţĭ şi pĕtrunşĭ de datoriile lor morale şi sociale, să înlesnéscă exploatarea inteligentă a avuţiilor ce staŭ la noĭ sub mâna fie-căruĭa, părăsite séŭ răsipite din nesciinţă şi din neîndemânare.

Asemenea scóle, într'un curs de patru, mult cincĭ anĭ, arŭ inculca elevilor principiĭ solide de religiune şi de morală socială, ideĭ clare şi folositóre despre drepturile şi datoriile lor; le arŭ presenta tabeluri lămurite despre ramurile principale ale cunoscinţelor de ordine literară şi politică; le arŭ da noţiunĭ temeĭnice de tóte sciinţele

positive, avênd pururé în vedere aplicarea lor la viaţa practică.

Comisiunea insistând mult asupra tendenţelor cu totul realiste ce sûnt a se da studielor din aceste scóle, în opositiune ce cele teoretice din Gimnasie, crede de a sa datorie să schiţeze, în câte-va răpedĭ trăsurĭ, caracterul ce'ĭ pare de cuviinţă a se defige învăţăturilor care vorŭ face obiectul Scólelor Reale.

Tot de odată, recunoscênd laudabila iniţiativă ce onorabilul Consiliŭ permanent a luat în acest sens, prin procesul sĕŭ verbal din 10 august 1865, prin care propune ca Gimnasielor ce sûnt a se înfiinţa prin capitalele de judeţe să se dea o direcţiune cât se póte maĭ practică, spre a fi adevĕrate Scóle Reale, în care junii să ĭea cunoscinţele neapărate la diverse arte şi meseriĭ, ea crede că va înlesni lucrarea corpurilor chiămate a regulamenta aceste scóle, semnalând pe scurt, principalele direcţiunĭ ce aŭ a se da diverselor materiĭ ce vorŭ compune partea didactică a Scólelor Reale.

Şi maĭ nainte de tóte, ĭerte-ni-se âncŏ o dată a cita câte-va cuvinte ale dlui Saint-Marc Girardin, în privinţa unor studiĭ indispensabile în orĭce scólă cu tendenţe realiste:

„Décă sûnt scóle care să aĭbă trebuinţă de „instrucţiune religiósă, negreşit că acelea vorŭ fi „cele reale. În alte scóle, studiile literare apro-

„fundate potŭ, deşi nu de ajuns, să desvolteze „şi să purifice instinctele morale ale sufletuluĭ „omenesc. Literatura înalţă sufletul şi 'l înscliin- „ţéză despre însemnătatea şi demnitatea luĭ; „cŏcĭ literatura de suflet se ocupă şi către su- „flet se îndreptéză. Prin urmare, în studiile lite- „rare este tot d'auna un fel de cultură morală; „dar, în studiile realiste, ce va susţine óră su- „fletul în demnitatea sa? Ce va cultiva instinc- „tele sale morale? Şi cu tóte aceste, eŭ sûnt „adûnc încredinţat că omul are trebuinţă de o „asemenea cultură. Fără de ea, sufletul amorţesce „şi se stinge; rĕmânŭ numaĭ patimile. A crea „scóle realiste fără de învăţământ religios, este „a organisa barbaria şi cea maĭ rea din tóte bar- „bariile, nu aceĭa ce vine maĭ nainte de civilisa- „ţiune şi o pregătesce, ci aceĭa care vine în ur- „mă'ĭ şi care este decadenţa şi corupţiunea eĭ.

„Religiunea este educarea acelora ce nu maĭ „aŭ alta; eĭ numaĭ prin religiune ţinŭ de ome- „nire. Creând dar instrucţiunea secundară prac- „tică, alăturaţĭ'o cu învăţământul religios; într'alte „locurĭ, el e folositor; aci este indispensabil."

Să o punem dar în capul nomenclaturiĭ cunoscinţelor ce sûnt a se preda în Scólele Reale.

SCIINŢE MORALE, LITERARE ŞI POLITICE

I. *Religiune*, adică explicarea Evangelielor, istoria vechiuluĭ şi nouluĭ Testament, literatura biblică şi ecclesiastică, morala şi psicologia în prescurtare.

II. *Limba română*, studiată în comparaţiune cu cea *latină*, care, aci, va fi privită numaĭ ca sorgintea în care se póte dobêndi cunoscinţa limbeĭ naţionale; aşa dar, răpeţĭ noţiunĭ de gramatica limbeĭ latine şi puţine traduceriĭ de frase latine lesnicĭóse. Compuneriĭ românescĭ literare şi maĭ ales epistolare. Răpede schiţare a istorieĭ generale a literaturelor antice şi moderne.

III. *Limba francesă*, maĭ ales cu deprinderĭ la citirea şi vorbirea acesteĭ limbĭ, a căreĭ cunoscinţă va deschide elevilor un mijloc de o maĭ departe instruire, făcêndu-le accesibilă una din literaturele moderne cele maĭ avute şi maĭ instructive.

Limbele *italiană* şi *germană* vorŭ fi facultative.

IV. *Geografia fisica* şi *politica* a globuluĭ, cu noţiunĭ de statistică şi de etnografie; geografia detaliată a ţĕrilor române, cu statistica lor.

Istoria universală, presentată în tabeluriĭ generale, repărţită între aniĭ de studiĭ aĭ scóleĭ; *istoria naţională* cu maĭ multe desvoltăriĭ.

V. Ideĭ de *drept natural şi politic*. Cunoscinţa *dreptuluĭ administrativ* şi a legĭuirilor ţĕriĭ. Noţiunĭ de *economie politică*.

SCIINŢE EXACTE, NATURALE ŞI FISICE

VI. *Matematicĭ*:—*Aritmetica* cu aplicaţiunĭ la comptabilitatea comercială, agricolă şi industrială. Primele noţiunĭ de *Algebră*. *Geometria* practică cu aplicaţiunĭ la

geodesie, la mecanica elementară şi noţiuni de architectonică.

VII. *Sciinţele fisice.* Noţiuni elementare de Cosmografie şi Meteorologie. *Fisica:* cunoscinţa puterilor naturei, a instrumentelor celor mai practice şi a maşinelor mai simple şi mai usuale. *Chimia* cu aplicaţiuni la technologie.

VIII. *Sciinţele naturale,* cu aplicaţiuni la igienă, la industrie şi mai cu sémă la agricultura practică.

IX. *Caligrafia,* urmată de *Desemnul* liniar şi de primele noţiuni de desemn artistic.

Pe lângă asemenea Scóle Reale, ce arŭ trebui instituite în tóte capitalele şi oraşele de districte, Comisiunea este de părere ca Consiliul general să invite pe d[1] Ministru al Instrucţiuniĭ de a încuragĭa, — déca lipsescŭ mijlócele de a crea, — stabilimente de internate particulare, subvenţionate chĭar de Stat séŭ de muncipalităţĭ, în care scolariĭ să repete în comun lecţiunile acelor scóle, exercitându-se âncŏ şi la *gimnastică* şi la *musică.*

O altă cestiune ce a preocupat pe comisiune este lipsa de cărţĭ didactice, dupe care s'ar puté preda sciinţele, în Scólele Reale; ea socotesce ânsĕ că mijlocul cel mai nimerit spre a subveni la acéstă lipsă, ar fi să se numescă o comisiune de ómenĭ specialĭ cari, împreună cu membriĭ Consiliuluĭ permanet, să se ocupe a cerceta şi a examina tóte publicaţiunile de asemenea natură, făcute în Germania, în Elveţia, în Belgia, în An-

glia, în Francia etc., şi, alegênd dintre ele, pe cele maĭ apropriate pentru Scólele Reale ce se vorŭ crea în România, să ofere premie la cele maĭ bune traducţiunĭ şi localisărĭ ale publicaţiunelor alese.

Comisiunea crede necesariŭ a adauge că, printre folósele ce arŭ aduce Scólele Reale, trebuĭe să se prenumere şi acela de a pregăti, într'un mod fórte nimerit, pe junii cari vorŭ voi să se consacre la profesiunĭ maĭ înalte. Astfel, elevii cari arŭ eşi din Scólele Reale cu cunoscinţe variĭ şi practice, dar maĭ mult generale, s'arŭ găsi fórte bine preparaţi spre a intra în scólele de pură aplicaţiune profesională, adică în *Scólele de Comerciŭ, de Industrie, şi de Agricultură*, prevĕdute prin unele articole din legea instrucţiunii, şi póte chĭar în *Scólele secundare de medicină şi de arta militară*. Astfel arŭ puté să completeze studiile lor, ceĭ ce arŭ voi să îmbrăcişeze, într'un mod definitiv, o carieră profesională, fără de a fi nevoiţi să trécă prin studiele lungĭ şi teoretice ale Gimnasielor.

S'ar puté âncŏ adauge că elevilor din *Scólele de Bele-Arte* să se céră, la admisiunea lor, absolvirea cursurilor din Scólele Reale, atunci când eĭ nu vorŭ fi trecut prin Gimnasie.

Terminând aceste consideraţiunĭ asupra utilităţii şi asupra tendenţeler *Scólelor Reale*, comi-

siunea, pĕtrunsă de folosul acestor instituţiunĭ, îşĭ resumă într'astfel conclusiunile sale:

1°. Consiliul permanent al instrucţiunii va fi invitat să elaboreze proiectul de programă şi regulamentele necesarĭ pentru înfiinţarea şi administrarea internă a *Scólelor Reale*, care programe şi regulamente, formate în sensul propunerilor de maĭ sus, se vorŭ pune în deliberarea Consiliuluĭ general în viitórea sa sesiune.

2°. Pênĕ atunci ănsĕ se vorŭ înfiinţa atâtea prime clase de *Scóle Reale*, precât mijlócele precuniare şi didactice vorŭ permite, prin deosebitele capitale de judeţe ale ţĕrĭĭ, conform procesuluĭ verbal al onorabiluluĭ Consiliŭ permanent din 10 august 1865.

3°. Să se acorde o simţită precădere la înfiinţarea de *Scóle Reale*, care ne lipsescŭ cu totul, asupra înfiinţărĭĭ de noue *Gimnasie* de care maĭ avem, şi astfel Gimnasiele propuse prin procesul verbal al onorabiluluĭ Consiliŭ permanent din 21 iulie 1865, să fie înlocuite prin *Scóle Reale*.

4°. Clasele *Scólelor de comercĭu* existente se vorŭ înlocui treptat, începênd chiar de estimp, prin clase de Scóle Reale, pênĕ ce completându-se aceste din urmă scóle, se vorŭ puté forma *Scóle superióre de comercĭu*.

5°. Consiliul permanent va fi invitat a elabora, conform § 1 din art. 20 al legiĭ de instruc-

ţiune, şi avênd în vedere consideraţiunele maĭ sus expuse, proiecte de programe pentru *scólele* profesionale de *Agricultură*, de *Comerciu* şi de *Industrie*, spre a fi examinate în sesiunea viitóre a Consiliuluĭ general.

6⁰. Să se invite ministerul a întocmi o comisiune de ómenĭ specialĭ cari, împreună cu membriĭ Consiliuluĭ permanent, să se ocupe a alege şi a regula traducerea şi localisarea séŭ redactarea cărţilor didactice necesare pentru *Scólele Reale* şi pentru cele profesionale.

Comisiunea, în acéstă parte a raportuluĭ séŭ, ocupêndu-se a satisface justele îngrijirĭ arătate de d[1] Ministru în discursul séŭ, în privinţa învăţământuluĭ secundar, a căutat tot de o dată să proiecteze pentru acest ram important al instruciuniĭ publice, a organisaţiune care să presente tóte chezăşiile cerute pentru statornicirea unor principiĭ sociale folositóre ţĕrĭĭ şi desvoltătóre a prosperităţiĭ eĭ intelectuale şi materiale.

Ea a avut în vedere că, precum dice cu mult cuvênt, Emile de Girardin, „un guvern care „se transformă nu póte să se aşeḍe, să se stator„nicéscă, să se perpetue pênĕ nu va avé o si„stemă de învăţătură publică, care să fie în ra„port cu principiele sale fundamentale; astfel, „într'un guvern representativ, a cărui basă e ale„gerea poporuluĭ, scólele trebuĭe să tindă a pregăti

„junimea, prin felurite studie speciale şi solide,
„de a exercita drepturile ce ea va fi chiămată a în-
„deplini, de a practica datoriile ce interesul comun
„şi comunal îĭ vorŭ impune“ [1]).

Bucurescĭ, 1865. Din *Monitorul Oficial* şi din *Buletinul Instrucţiuneĭ publice* pe anul 1865.

[1]) Se suprimă aci partea a doua a acestuĭ raport, de óre-ce ea tractézĕ subiecte de interes cu totul momentan.

ROMÂNIA

LA EXPOSIŢIUNEA UNIVERSALA DIN 1867, LA PARIS

Memoriŭ asupra participării sale. — Extracte din Circularele şi Instrucţiunile către Consiliele judeţene şi comunale, către Prefecţi şi către Agricultorĭ şi Industriaşi.

I.

In luna octomvrie din anul încetat 1865, guvernul Român, însciinţat prin agentul sĕŭ din Paris, despre dispositiunile ce se luaŭ acolo în privinţa Exposiţiunii universale, care se va face la 1867, însărcină pe d[1] Alexandru Odobescu, consilier de Stat, de a se duce la Paris, în calitate de Comisar delegat din partea Principatelor Române şi să se pună acolo în relaţiune cu Comisiunea Imperială, spre a regula împărtăşirea Românieĭ la acest concurs internaţional.

Delegatul, îndată ce sosi la Paris, se adresă către d[1] Consilier de Stat Le Play, Comisar general, spre a'l ruga să'ĭ facă cunoscut spațiul și locul ce sunt destinate Principatelor-Unite în palatul și parcul Exposițiuniĭ.

Tot de o dată, și conform cu înțelegerea ce luase maĭ dinainte cu Comisiunea permanentă română, ce se instituise atuncĭ în Bucurescĭ, el presentă un stat aproximativ al productelor ce țéra nóstră va avé să expună.

Acéstă enumerare de obiecte, ce aveaŭ a figura în Exposițiunea Română, era făcută precât se putuse, dupe divisiunea regulamentară a grupelor de producte exposabile și era maĭ cu sémă desvoltată la despărțirile II, (obiecte de arte liberale), IV, (veșminte și țesăturĭ), V, (producte brute naturale) VII, (alimente), VIII și IX, (producte animale și vegetale viĭ.)

Respunsul Comisaruluĭ general nu veni de îndată. Considerațiunĭ diplomatice aruncase óre-care îndoielĭ în spiritul Comisiuniĭ imperiale; se pusese întrebarea décă Principatele Române potŭ a se înfățișa de sineșĭ într'un concurs internațional și décă ele aŭ dreptul e expune într'un loc reservat numaĭ lor, precând ele âncŏ nu se bucură de tóte prerogativele Statelor cu totul neatêrnate. Aceste nedomiririĭ se aplanară ânsĕ și Comisiunea imperială, convinsă că, pe tĕrâmul

civilisator al indrustrieĭ şi al comerciuluĭ, popórele n'aŭ a se supune la împedicărĭ politice, priimi pe Românĭ în cercul popórelor exposante, pe un picĭor de perfectă egalitate; aşa dar numele Principatelor-Unite-Române figură în Monitoriul oficial frances din 14 decembrie 1865, printre Statele representate direct la Exposiţiunea universală din Paris.

În urma acestora, dl comisar general adresă delegatuluĭ român o epistolă, în care 'ĭ anunţa:

1° că locul destinat pentru Principatele de la Dunăre, România şi Serbia, în palatul Exposiţiuniĭ este alăturat de acela al Turcieĭ, dar osebit de dînsul, şi se află în faţă cu locul reservat pentru Roma séŭ Staturile Pontificale;

2° că acest loc are 2m, 50 lărgime (cu un drum de 1m, 50,) şi 162 metri lungime, adică o suprafaţă totală de 405 metri pătraţĭ;

3° că Principatele Române aŭ a se înţelege cu Serbia, décă acest Stat va voi să ĭea parte la Exposiţiune, şi că, décă Serbia se va abţine, Principatele-Române vorŭ trebui să încunosciinţeze Comisiunea Imperială, printr'o declaraţiune formală că se obligă a împlini singure locul sus arătat;

4° că Comisiunea Imperială va indica maĭ târdiŭ locul ce s'ar reserva pentru Principatele-Unite în parcul Exposiţiuniĭ;

5° că este urgent ca guvernul Român să nu-

méscă un architect, care să se apuce cât maĭ curênd de lucru, spre a executa la Paris, sub direcțiunea delegatuluĭ Principatelor-Unite și cu concursul Comisiuniĭ Imperiale, planul viitóreĭ instalațiunĭ a productelor române.

Dl Odobescu rĕspunse dluĭ comisar general că Principatele-Unite, priimescŭ condițiunile sub care Comisiunea Imperială îĭ acordă un loc la Expositiunea universală, și declară, în numele guvernuluĭ sĕŭ, că ĭea angajamentul ce i se cerea.

El adăogi cum că România era gata a lăsa pe séma vecineĭ sale de peste Dunăre, Serbieĭ, o parte din spațiul cam ângust ce i se acordase.

Tot de odată, el ceru dluĭ Le Play ca Comisiunea Imperială să binevoiască a reserva în parc, un spațiŭ de 1100 metri pătrațĭ, cel puçin, spre a se puté aședa acolo o casă țĕrănéscă română cu împrejurimile sale obicĭnuite, și cu tóte uneltele, sculele, mobilele, veșmintele și productele agricole ale țĕranilor noștri, spre a arăta chipul cultureĭ naționale, industria nóstră câmpénă, precum și specimine de animale domestice și plante usuale viĭ.

Astfel se putea îndeplini cererile despărțirilor VIII și IX din programa Expositiuniĭ universale.

În fine, tot prin acea scrisóre, și spre a îndestula dorința grabnică a Comisiuniĭ Imperiale, el acreditĕ pe lângă dînsa, în calitate de architect

al Exposiţiunii române, pe dl Ambroise Baudry, architect cu talent, care în anul trecut visitase Principatele-Unite cu o misiune archeologică ce'i încredinţase Maiestatea Sa Împĕratul Napoleon.

Aşa dar, în minutul de a părăsi Parisul, delegatul român făcu învoielĭ cu dl Baudry şi încheiăie un contract, prin care se stipuléză că d-lui va priimi, drept remunerarĭu, 10% din costul lucrărilor ce să vorŭ face, neputênd în nicĭ un cas, să fie retribuit cu maĭ puçin de 5000 francĭ. Acestea sûnt condiţiunile obicĭnuite în asemenea casurĭ la Paris.

Astfel, condiţiunile ce s'aŭ dobêndit nu fără de óre-care greutăţĭ, permitŭ Românieĭ de a se înfăçişa la viitórea Exposiţiune universală, în mijlocul unuĭ mare concurs de visitatorĭ veniţĭ din tóte unghĭurile globuluĭ, pe o tréptă egală cu tóte cele-l-alte State.

Décă dinaintea feluritelor dificultăţĭ ce a putut întêmpina în obţinerea condiţiunilor maĭ sus arătate, delegatul Românieĭ a insistat cu tótă stăruinţa a da misiunĭĭ sale un resultat favorabil, acésta a provenit maĭ cu sémă din convicţiunea ce 'şĭ formase, că participarea Românieĭ la Exposiţiunea Universală de la 1867 va fi pentru dînsa de cel maĭ mare folos. În adevĕr, acéstă exposiţiune, ne fiind ca cele precedente, un simplu concurs de manufacturĭ, în care ţĕrile industriale arŭ avé singure onóre şi avantagiĭ, ci fiind

mai mult o adunare de specimine ale productelor de tot felul, atât ale naturei, cât și ale geniului omenesc, nu este țéră pe pământ, care să nu 'și găséscă într'însa un loc potrivit. Se înțelege dar că România, așa bogată în producte naturale, așa originală în geniul sĕŭ național, moștenit și păstrat cu sfințenie de la colonii Romani ai Dacieĭ, că România, dicem, va atrage asupră'și o atențiune particulară printre Statele Europeĭ.

Țĕrile Dunărene nu sûnt pênĕ acum destul de cunoscute în Europa occidentală și de acolo provine interesul secundar, ce ele inspiră națiunilor civilisate. O expoșițiune ca cea de la 1867 va fi pentru România o ocasiune unică, de a se manifesta Europeĭ subt adevĕratul eĭ caracter, mai ales déca productele eĭ de tot felul vorŭ fi presentate, la ochiĭ Europeĭ civilisate, cu inteligență și gust.

Pentru a atinge un asemenea scop nu va fi de ajuns de a aduna o colecțiune mai mult séŭ mai puțin completă de producte ale țĕreĭ, și de a le pune în faça publiculuĭ european, fără ordine și fără deslușirĭ. Din contra, va fi de neapĕrată trebuință ca expoșițiunea română să fie însoțită de un bun catalog rațional, de o lucrare seriósă, tipărită în tóte limbele Europeĭ apuséne, și împărțită cu profusiune, care să dea o descripțiune generală a bogățiilor de tot felul, ce posedă România, descripțiune basată pe date statistice, cât se va puté mai exacte. O asemenea carte, ajun-

gênd în mânile a mai multor milióne de visitatorĭ aĭ Exposițiunii, va avé avantagiele de a da noțiunĭ asupra țĕreĭ nóstre, ĭar productele române ce vorŭ fi expuse atuncĭ la Paris, se vorŭ puté socoti ca un museŭ desluşitor al adevĕrurilor enunciate într'acea importantă lucrare descriptivă. Astfel, lumina se va revĕrsa asupra nóstră, capitaliştiĭ din Staturile străine vorŭ puté dobêndi noțiunĭ positive asupra productelor ce potŭ extrage din țéra nostră, şi nu se vorŭ maĭ teme a angaja sume considerabile, spre a exploata tóte avuțiile, de care noĭ nu putem profita, din causa lipseĭ de fonduri necesariĭ. Sub puntul acesta de vedere fieş-cine va înțelege cât este de impotant pentru România a'şĭ desvĕlui tesaurile în faça Europeĭ, cu ocasiunea Exposițiunii Universale de la 1867.

Credem, că aceste considerațiunĭ sunt de ajuns, spre a dovedi folósele materiale ce România póte trage din exposițiune, adică acele folóse ce'ĭ arŭ puté aduce întinderea exploatării productelor brute ale tĕrâmuluĭ sĕŭ.

Ânsĕ este âncŏ un punt de considerat, când e vorba de a se presenta cu specimine de producte în faça unuĭ public uĭmit prin splendórea unor colecțiunĭ aşa felurite şi aşa bogate, cum vorŭ fi cele adunate în palatul şi parcul ce se pregătescŭ la Paris. Vrem să vorbim de punctul de vedere artistic. Este cu neputință ca România să nu participe şi ea, precât îĭ va sta în putere,

la decorarea aceluĭ locaș al geniuluĭ omenesc, unde tóte națiunile vorŭ aduce, pre lângă avuțiile lor materiale, tóte productele imaginațiuniĭ și gustuluĭ lor. Aci póte că am avé și maĭ mult a ne teme de sărăcia nóstră; România ânsĕ îșĭ are și dînsa tesaurile sale artistice; poporul nostru pórtă âncŏ unul din costumele cele maĭ grațióse; arta pictureĭ a început să înfloréscă la noĭ.

În fine noĭ posedem în țéra nóstră un monument de architectură, demn de a fi admirat de lumea întrégă, și să fim încredințațĭ că o bună și exactă reproducere plastică a bisericeĭ episcopale de la Curtea de Argeș, ar face óre-care sensațiunea în lumea artistică, maĭ ales în secolul nostru, când, obosită de stilurile întrebuințate în Europa civilisată, architectura cată cu ardóre în monumentele bizantine, motive de decorațiunĭ, de care biserica luĭ Négoe Vodă și ceia a Tri-Sfetitelor din Iașĭ sunt așa de bogate.

Spre a completa acest subiect, trebuie să menționăm și câteva bucățĭ interesante păstrate în Museul nostru național, și maĭ ales prețiosul tesaur găsit la Petrósa, a căruĭ bogăție și valóre artistică deștéptă un viŭ interes în lumea învățată. Academia Inscripțiunilor și Belelor-Litere din Paris, interesându-se fórte la deslușirile ce i s'aŭ dat de delegatul român, asupra acestor bogățiĭ ale Museuluĭ nostru, s'a arătat fórte doritóre ca guvernul român să trămită acele obiecte

în Paris pentru Exposițiunea de la 1867, unde vorŭ figura cu mult succes printre antichitățile ce alte State îșĭ propunŭ a scóte din Museele lor, pentru acéstă ocasiune. Spre a împlini acest scop s'a și recomandat d-lui Baudry de a studia construcțiunea uneĭ mobile de siguritate, în care obiectele de aur de la Petrósa vorŭ fi expuse fără primejdie în Paris, și care la urmă va fi transportată la Museul din Bucurescĭ.

Succesul dobêndit pe lîngă Comisiunea Imperială a Exposițiuniĭ hotărîse pe guvernul fostuluĭ domnitor de a întreprinde de timpuriŭ óre-care lucrărĭ pregătitóre.

S'aŭ și făcut unele explorațiunĭ în pădurile de dincolo de Milcov, spre a aduna din ele cele maĭ însemnate esențe de lemne. Din parte'ĭ dl Baudry a și supus guvernuluĭ român un plan de instalațiune pentru exposițiunea română, pe care plan, âncŏ de la ianuarie trecut, l'a depus la Comisiunea Imperială din Paris; acésta 'ĭ a și dat aprobarea sa.

Cheltuielile pentru lucrările ce s'aŭ făcut pênĕ acum se urcă la suma de vre-o 20,000 francĭ. Comisiunea permanentă a Exposițiuniĭ din Bucurescĭ a presentat guvernuluĭ, la începutul acestuĭ an, un devis de cheltuĭelile trebuitóre pentru a face să participe România la Exposițiunea de la 1867. Aceste cheltuielĭ, între care eraŭ prevĕdute maĭ multe lucrărĭ ce cerŭ timp îndelun-

gat, se urcaŭ pênĕ la suma de 1,500,000 leĭ [1]).

În faça uneĭ aşa însemnate cheltuĭelĭ, guvernul provisorĭu (din primăvéra 1866) a socotit de cuviinţă a întrerupe tóte lucrările Exposiţiuniĭ, cu intenţiune de a cere de la Comisiunea Imperială din Paris, liberarea Românieĭ din angajamentele, ce se luase maĭ înainte.

Ânsĕ acéstă mĕsură, dictată fără îndoială de spiritul economic, nu póte fi obligatorie pentru actualul guvern al Mărieĭ Sale Domnitoruluĭ Românilor, care, apreţuind favórea excepţională ce s'a acordat, cu acéstă ocasiune Românieĭ, simte că, în starea actuală a ţĕreĭ, când ea a reintrat într'o fasă de stabilitate, trebuie a ceda la consideraţiunĭ de ordine maĭ superióră.

În adevĕr, osebit de avantagĭele materiale şi morale ce România póte trage din împărtăşirea sa la marea Exposiţiune din 1867, avantagĭe care aŭ fost schiţate aci pe scurt, şi fără chiar de a pune în cumpănă cheltuĭelile ce s'aŭ făcut pênĕ acuma pentru lucrărĭ pregătitóre, este totuşĭ un fapt, care merită de a nu fi uitat. Acum pentru ântêia óră, România a dobêndit un loc cuviincĭos într'o Exposiţiune Universală, şi acest loc a fost acordat guvernuluĭ Român, sub condiţiunea expresă că 'l va împlini.

---

1) Aceste prevederĭ primitive n'aŭ fost depăşite, cĕcĭ costul total al participărĭĭ Românieĭ la Exposiţiunea Universală din Paris, la 1867, nu s'a urcat maĭ presus de 1,500,000 leĭ.

La exposițiunile precedente, Românii, cărora nu li se da alt drept decât acela de a amesteca productele lor printre ale imperiului Otoman, aŭ avut, pentru a se abține de a lua parte la acele concursurĭ internaționale, motive serióse de un legitim amor propriŭ; astădĭ aceste motive nu maĭ există. Ar fi dar umilitor pentru țéra nóstră, care atât doresce de a se înălța la gradul de Stat european și de a participa la progresele civilisațiuniĭ, ca ea să nu profite de prima ocasiune ce i se ofere de a se presenta lumiĭ cu caracterul eĭ personal, în mijlocul tuturor popórelor și de a dobêndi, pe acest câmp de luptă pacĭnică și onorabilă, nouĕ drepturĭ la interesul marilor Puterĭ ale Europeĭ și nouĕ mijlóce de a 'șĭ desvolta avuțiile cu care natura o a înzestrat.

II.

Guvernul Mărieĭ-Sale Domnitoruluĭ Românilor, dupe o matură chibzuire, a hotărît să facă ca România să iea parte la marea Exposițiune Universală, ce se va deschide la Paris în primăvéra viitóre. Negreșit că strîmtórea mijlócelor bănescĭ, de care suferă de-o camdată Statul român, părea a fi o stavilă puternică, care ar fi putut să poprésscă pe țéra nóstră de a se înfățișa în sînul acesteĭ adunărĭ generale a tuturor Statelor din

lume. Dar guvernul român a pus în cumpănă, pe de-o parte marile folóse ce vorŭ isvorî pentru ţéră din acéstă împărtăşire a eĭ la congresul universal al civilisaţiuniĭ, şi pe de altă parte, marea necuviinţă ce ar fi ca să lepădăm cu nepăsare şi subt umilitorul cuvênt de lipsă de mijlóce, ântêiul prilej ce s'a dat naţiuniĭ române spre a figura de sineşĭ stătătóre printre Statele Europeĭ. Guvernul nostru a crędut că jertfa va fi cu mult maĭ prejos de ródele ce va aduce. Împins de o asemenea cugetare, dar totuşĭ mărginit în mijlócele bănescĭ ale epoceĭ de faţă, ministerul a înscris în budgetul anuluĭ curgĕtor suma de 300,000 leĭ pentru începerea lucrărilor Exposiţiuniĭ române, fiind încredinţat că ţéra întrégă pĕtrundêndu-se de buna întrebuinţare a acesteĭ sume, nu va cruţa alte maĭ marĭ sacrificiĭ spre a desĕvêrşi, în anul viitor, ceia ce cu atâta economie s'a început estimp. Cand vorbim de folósele ce va aduce Românieĭ împărtăşirea eĭ la Exposiţiunea Universală din Paris, nu trebuie să uităm că, pentru o ţéră ca a nóstră, a cărĭĭ fiinţă politică abié de câţĭ-va anĭ a început a fi cunoscută de lumea civilisată, nu este puţin lucru ca, pentru ântêia óră, numele sĕŭ, stégul şi armele sale naţionale să fie expuse la vederea maĭ multor milióne de visitatorĭ, purceşĭ din tóte unghĭurile universuluĭ, şi să fie aşędate la un loc şi de-o potrivă cu ale ţĕrilor cele maĭ cunoscute şi maĭ bine întemeiate ale lumiĭ.

Nu este ĭar puçin lucru ca, pentru ântêĭa óră, România să pótă arăta, prin miĭ de probe felurite, atâtea bogățiĭ naturale ale tĕrâmuluĭ sĕŭ, din care multe zacŭ neatinse şi părăsite în sînul pământuluĭ, ĭar altele se cultivă cu multă greutate şi neîndemânare, maĭ cu sémă din pricina lipseĭ de fonduri naționale. Câțĭ capitaliștĭ, câțĭ industriaşĭ, câțĭ neguçătorĭ din Europa apusană, cari astădĭ póte că nicĭ viséză că, pe malul Dunăriĭ de jos, eĭ potŭ găsi cu înlesnire materiĭ preçióse de exploatat, vorŭ dobêndi în Exposițiunea română de la Paris asemenea cunoscință şi vorŭ veni în urmă să ne aducă, prin capitalurile şi munca lor, avuția şi desvoltarea industrială ce ne lipsescŭ. Țĕrile, ca ómenĭ, una pe alta se ajută şi, din bunele lor relațiunĭ, atât politice cât şi comerciale, nascŭ sporirea şi îmbilşugarea tuturor. Orĭ ce pas vom face şi noĭ pe acéstă cale, nu ni se va întórce spre pagubă şi de aceĭa nu se cade adĭ ca România să cruțe nimic spre a se folosi de avantagiele politice şi economice ce i se deschidŭ prin aflarea sa la viitórea Exposițiune din Paris.

Una din pricinile, care pune pe mulțĭ în nedomirire, când li se spune că țéra nóstră are să figureze la Exposițiunea Universală, este idea ce 'şĭ facŭ mulțĭ despre sărăcia nóstră. „Ce avem noĭ de expus printre atâtea popóre, bogate în tot felul de industriĭ?“ — dicŭ fórte mulțĭ şi pare că fiindu-

le ruşine de ţéra nóstră, eĭ arŭ voi ca s'o ascundă Europeĭ.

Noĭ credem, că asemenea cuvinte provinŭ din douĕ ideĭ greşite.

Una este puçina cunoscinţă ce aŭ în deobşte chiar pămênteniĭ, de adevĕratele avuţiĭ ale ţĕreĭ nóstre, care, décă astădĭ nu sunt destul de exploatate, nu trebuĭe ânsĕ afundate şi maĭ adûnc în întunericul uĭtăriĭ. Din contra, tocmaĭ fiind-că România conţine de sineşĭ multe producte folositóre, precum: grâne, lemne, metaluri, vite şi tot felul de alte bogăţiĭ naturale, tocmaĭ fiind-că lipsa de mijlóce nu ne iértă a le exploata dupĕ cum ar trebui, spre a se folosi şi ţéra şi străinătatea de ele, pentru aceĭa chiar trebuie să ne silim, prin tóte mijlócele, a arăta lumiĭ celeĭ înzestrate cu capitaluri şi cu puteri industriale, ceĭa ce posedem la noĭ, ca să atragem astfel civilisaţiunea şi îmbilşugarea ce ni le va aduce o cultură regulată a tuturor ramurilor averiĭ nóstre naţionale.

A doua idee greşită care îndémnă pre mulţĭ a scóte pre România din cercul ţĕrilor cu drept de a figura la Exposiţiunea Universală din 1867, este chĭar idea ce'şĭ facŭ de acea Exposiţiune. Socotind că ea n'are alt scop decât de a aduna la un loc şi a pune în comparaţiune, cele maĭ nouĕ invenţiunĭ industriale séŭ cele maĭ curióse producte ale închipuiriĭ omenescĭ, eĭ cu drept cu-

vênt ḑicŭ că, sub puntul acesta, România nu va avé nimic de expus, şi n'are ce căuta acolo, unde naţiunile civilisate se întrecŭ în perfecţionărĭ de maşine şi în lucrărĭ artistice. Exposiţiunea din 1867 nu are ânsĕ numaĭ scopul acesta; ea are să fie cu adevĕrat o Exposiţiune universală; întrînsa îşĭ vorŭ găsi locul tóte producţiunile, câte aŭ atras pênĕ astăḑĭ băgarea de sémă a omuluĭ, fie ca natura să le nască de sineşĭ, fie ca spiritul omenesc să le închipuiéscă orĭ să le prefacă.

Aşa dar, nu este vorba de numaĭ de maşine şi de arte; dar tot ce se atinge de un folos óre-care al omenirĭĭ, tot ce presentă un interes pentru societate, va fi bine priimit în sînul Exposiţiunĭĭ şi 'şĭ va găsi locul sĕŭ, aşeḑat pre una şi aceĭaşĭ tréptă. Exposiţiunea universală din 1867 are dar să fie o adunare uriaşă a tuturor productelor lumiĭ, în care fieş-ce ţéră, fieş-ce naţiune se va înfăţişa cu averea sa, multă-puçină, dată de Dumneḑeŭ şi de natură séŭ căpătată prin industria şi activitatea ómenilor.

Spre dovedirea acesteĭ deslușirĭ ce deterăm despre Exposiţiunea Universală din 1867, vom prenumera şi vom descrie aci pe scurt cele ḑece marĭ grupe séŭ împărţirĭ ale productelor, care aŭ a figura în acéstă Exposiţiune, astfel precum le-a clasificat Comisiunea Imperială, numită în Francia pentru a alcătui acéstă Exposiţiune.

Aceste ḑece despărțirĭ sunt:

I. Obiecte de artă, adică tóte lucrările de pictură (zugrăvélă) cu uleĭ și cu alte materiĭ; tóte sculpturile séŭ săpăturile măiestrite în pétră, lemn, metaluriĭ și altele; tóte modelurile séŭ chipurile de monumente și tóte planurile de clădirĭ, precum și gravurile tipărite cu colorĭ séŭ în negru.

II. Materialurile artelor liberale, precum tot ce se atinge de meseria tipografuluĭ, atât mașine de tipărit cât și cărțĭ tipărite; tot ce privesce pe legătorul de cărțĭ și lucrătorul de carton (mucava); pe fotograf și pe musicant; pe medic, precum instrumentele cu care se servesce spre căutarea infirmilor; în fine tóte uneltele întrebuințate la mĕsurătóre, la cântărire séŭ la învățătura scólelor, precum și chartele geografice și statistice.

III. Mobile și alte obiecte întrebuințate de om în locuința sa; așa dar tóte mobilele de lemn, stofele, țesĕturile și cusăturile pentru mobile, cristalurile, sticlăriile, olăriile și farfuriile, covórele de tot felul, tapeturile séŭ hârtiĭ pentru părețĭ, cuțităria, argintăria de biserică, de masă séŭ de lux, obiecte felurite turnate în bronz și alte metaluriĭ, orologieria, sobăria și tot ce se atinge de încălḑitul și luminatul locuințelor și stradelor, precum și alte micĭ obiecte de lemn, de os, de pétră séŭ de metal, destinate spre a împodobi locuințele.

IV. Veșminte și tot ce se atinge de portul

omuluĭ, prin urmare orĭ ce obiecte de cânepă, de in, de lână, de bumbac ş̦i de mătase, fie ţ̦esute séŭ neţ̦esute; pênd̨eturile ş̦i cusăturile de tot felul, céprăzăria, rufăria felurită, haĭne bărbătescĭ ş̦i femeĭescĭ, fără nicĭ o osebire de clasă, gĭuvaĭerurĭ, arme portative, unelte de călĕtorie ş̦i jucăriĭ pentru copiĭ.

V. Producte eş̦ite din pământ în starea lor naturală séŭ prelucrate de om, precum orĭ ce petre próste séŭ scumpe, metalurĭ ş̦i obiecte lucrate cu ele, lemne ş̦i lemnăriĭ, precum ş̦i alte producte folositóre ale pădurilor, dobitóce ş̦i paserĭ sĕlbatice, pescĭ ş̦i felurite producte animale séŭ vegetale, care nu servescŭ la hrana omuluĭ, precum tutun, reş̦ină, céră ş̦i altele; fabricate simple precum lumînărĭ, săpun, scrobélă, feţ̦e de vĕpsit, medicamente, ape minerale, pieĭ de tot felul, blănurĭ, curelărie ş̦i altele.

VI. Instrumente, unelte ş̦i maş̦ine de tot felul adică: pentru scóterea ş̦i prepararea metalurilor ş̦i mineralurilor, pentru lucrarea lemnuluĭ, pentru cultura pământuluĭ, pentru vênătóre ş̦i pescuire, pentru fabricare de bĕuturĭ, pâne ş̦i alte obiecte de hrană, pentru fabricarea de medicamente, pentru tăbăcărie, cărămidărie; maş̦ine cu abur de tot felul, unelte mecanice, unelte de drum de fer, unelte telegrafice, căruţ̦ărie, materialurĭ ş̦i unelte pentru clădirĭ, asemenea ş̦i pentru plutire pe apă.

VII. Alimente séŭ obiecte de hrană, próspete

séŭ păstrate. Aci intră tóte grânele de tot felul, în starea lor naturală séŭ măcinate şi preparate, producte de brutărie (pitărie) şi simigerie; lăpturĭ, caşcavalurĭ şi unturĭ de tot felul, cărnurĭ şi pescĭ próspeţĭ, afumaţĭ, săraţĭ, precum şi orĭ ce animale de mâncare precum, racĭ scoicĭ, melcĭ (culbecĭ) şi altele. Legume şi fructe próspete séŭ păstrate, băcăniĭ, dulceţurĭ, cofetăriĭ şi zaharicale, în sfârşit bĕuturile de tot felul, vinurĭ, rachiurĭ, vutcĭ, bere şi altele.

VIII. Producte animale viĭ, şi locuinţe ţĕrănescĭ. Cele d'ântêĭ cuprindŭ tóte vitele, păserile şi orĭ ce alte animale domestice, boĭ, bivolĭ, caĭ, asinĭ, porcĭ, oĭ, capre, cânĭ, paserĭ, albine şi stupĭ, peştĭ viĭ ţinuţĭ în apă, etc.

IX. Plante viĭ de tot felul şi florăriĭ. Intre acestea se socotescŭ tóte culturile de grâne, lemne, pomĭ roditorĭ, florĭ, seminţe, case de florăriĭ şi tot ce se atinge de cultura plantelor.

X. Obiecte care slujescŭ spre îmbunătăţirea sórteĭ poporuluĭ şi adică: cărţĭ pentru învăţătura copiilor şi ómenilor marĭ, veşminte traĭnice, eftine şi comóde, locuinţe sănĕtóse şi încăpătóre, şi tot felul de obiecte fabricate cu perfecţiune de mână de om, fără ajutorul maşinelor.

Din descrierea acestor ḑece despărţirĭ ale Expoşiţiuniĭ se vede că nimic nu s'a uĭtat din câte lucrurĭ potŭ sluji omuluĭ. Fieşĭ-cine va vedé că, décă nu tóte, dar o mare parte din obiectele aci

înșirate se găsescŭ în România séŭ produse de natură, séŭ lucrate în țéră, de mână de om într'un mod maĭ mult séŭ maĭ puçin perfect, astfel încât, adunând câte una, dóuĕ din acele obiecte la un loc, s'ar alcătui ca un fel de magasin general în care s'ar vedé în prescurtare tótă averea Românieĭ.

O astfel de adunătură este chĭar scopul exposițiuniĭ române ce avem a face la Paris în anul viitor. Noĭ trebuĭe să ne arătăm în concertul universal cu tot ceĭa ce este curat al nostru; să ne ferim dar a amesteca printre productele țĕreĭ, unele obĭecte care ne vinŭ din străinătate. Trebuĭe să ne arătăm la acea sĕrbătóre internațională cu veșmintele nóstre, bune séŭ rele, și nu cu haĭne de împrumut; negreșit că ar fi maĭ bine să alegem pentru acéstă ocasiune veșmintele nóstre cele maĭ curate, veșmintele de serbătóre, adică ar fi maĭ bine să cătăm a alege, printre productele nóstre, pre cele maĭ bune, maĭ frumóse, pre cele care le putem dobêndi cu maĭ multă silință, cu maĭ multă dibăcie. Dar orĭ și cum, să nu perdem din vedere, că scopul este de a arăta în faça lumiĭ țéra nóstră, precum ea este, cu tóte bogățiile și cu tóte lipsurile eĭ.

Sub-semnatul a cercat în acéstă lungă circulară a vĕ arăta folósele ce va trage România din împărtășirea eĭ la Exposițiunea universală din Paris și în urmă s'a silit a vĕ da lămuriri

asupra acestiĭ exposițiunĭ în genere și al celeĭ românescĭ în deosebĭ.

De la patriotismul și zelul d-vóstră, de la activitatea și inteligența comisiuniĭ ce veți alege, atêrnă aḍĭ isbutirea uneĭ întreprinderĭ, în care guvernul Român n'a intrat decât în urma uneĭ mature chibzuirĭ și uneĭ adûncĭ încredințărĭ despre marile eĭ folóse pentru țéră.

Din parte'mĭ, onorat cu încrederea M. S. Domnitoruluĭ Nostru, spre a dirige aceste lucrărĭ, voĭ sta necontenit gata a deslega orĭ-ce nedomiririĭ relative la operațiunile exposițiuniĭ; dar convicțiunea mea nestrămutată este că ele nu potŭ avé nicĭ un resultat bun, în scurtul timp ce le este acordat, déca corpurile și persónele ce sûnt în capul administrațiunilor locale, nu vorŭ pune tóte silințele spre a realisa, de odată în tótă țéra și în soroc de câte-va sĕptĕmânĭ, nisce bogate colecțiunĭ de producte naționale, pe care o persónă singură séŭ chiar și o comisiune specială abié le ar puté aduna în maĭ multe lunĭ.

III.

Guvernul Mărieĭ Sale Domnitoruluĭ Românieĭ, a hotărît, ca România să iea parte la viitórea mare Exposițiune universală, care se va deschide la Paris în primă-véra viitóre 1867, profitând ast-

fel de locul ce s'a destinat într'însa exclusiv pentru producțiunile Principatelor Dunărene.

Acest loc, fără de a fi pré mare (405 metri), este ânsĕ destul de încăpĕtor spre a puté conține probe numeróse despre tóte obiectele ce se producŭ séŭ se lucréză în țéra nóstră, astfel încât trebuie să ne silim cu toții a completa cât de mult într'însul adunarea producțiunilor Romănieĭ.

Acéstă Exposițiune internațională, fiind cea d'ântêĭ la care țéra nóstră va lua parte sub firma sa proprie, în rôndul celor-l-alte națiunĭ, trebuie cu toții să ne silim a arăta că, precum națiunea Română are un caracter curat al eĭ, ce'ĭ dă drept a se bucura de viața politică, tot așa și țéra locuită de dînsa posede atâta îmbilșugare, încât póte să îndestuleze nu numaĭ trebuințele locuitorilor eĭ, dar și ale altor națiunĭ maĭ marĭ și maĭ desvoltate.

Orĭ-care Român va înțelege dar de câtă însemnătate pentru onórea națiuniĭ române și pentru interesul național al negoțuluĭ nostru, este de a împlini locul reservat nouĕ în mijlocul celor-l-alte popóre, așa ca să atragă privirile a maĭ multor milióne de visitatorĭ (se crede dupe experiență că vorŭ fi opt milióne) veniți din tóte părțile lumiĭ, ce se vorŭ aduna la acest mare concurs internațional, și să ne câștige simpatiile străinilor, cari nu vorŭ întârdia a deschide nouĕ

relațiuni de comerciu, noue căi de exploatațiune ale avuțiilor pământului nostru, aducênd la noi capitalurile și mijlócele lor industriale, de care avem nevoie.

Guvernul Mărieĭ Sale, apreçuind însemnătatea acestuĭ scop, a însărcinat pe subsemnatul cu pregătirea lucrărilor atingĕtóre de împărtășirea nóstră la disa Expositiune, Întêia sa datoria este dar d'a vesti de îndată pe toți producĕtoriĭ români, din orĭ-ce ramură, artiști, industrialĭ, comercianți, cultivatorĭ, colectorĭ și a'ĭ invita ca să iea parte, fiecare în cercul specialității sale, la acéstă întêie presentare a țĕriĭ nóstre în adunarea generală a popórelor lumiĭ.

Fie-care Român, fie-care om ce'și câștigă pânea în acéstă țĕră prin munca sa, va simți fără înduoiélă dorința d'a contribui la podóba Românieĭ în acéstă ocasiune solemnă.

Nu trebuie ânsĕ a căta să ne împodobim cu pene străine care s'arŭ recunósce curênd că nu sûnt ale nóstre și ne arŭ procura numaĭ umilire; ci trebuie să ne arătăm astfel cum sûntem în adevĕr, cu calitățile și defectele nóstre, cu bogățiile și lipsurile nóstre. Să n'avem pretențiunea de a rivalisa prin productele nóstre industriale cu nicĭ una din națiunile civilisate; dar cel puțin să căutăm a trage băgarea de sémă prin îmbilșugarea productelor nóstre naturale și prin óre-care ramure de industriĭ, séŭ vechĭ naționale séŭ din

noŭ introduse, cŏcĭ astfel vom dovedi cel puçin că am intrat şi noĭ pe calea progresuluĭ.

Orĭ ce producte dar, cât de simple, îşĭ vorŭ găsi un loc potrivit în exposiţiunea română şi vorŭ contribui a presenta starea în care se află astădĭ ţéra nóstră, séŭ póte chiar şi a ne deschide pentru viitor căĭ maĭ marĭ către propăşire.

Obiectele ce vorŭ fi adunate la Exposiţiunea din Paris se împartŭ în ḑece grupe séŭ despărţirĭ de căpetenie, care la rôndul lor se subîmpartŭ în nouĕ-ḑecĭ şi cincĭ de clase. Este cu neputinţă aci a prenumera tóte felurile de obiecte, care încapŭ în fie-care din aceste clase ; vom da numaĭ descrierea grupelor şi claselor, spre a lua orĭ şi cine o idee de locul ce productele sale ar puté să ocupe. Póte că astfel se va deştepta la mulţĭ dorinţa d'a lua parte la acest concurs, de care modestia şi nedomirirea lor îĭ ţine depărtaţĭ.

IV.

Comisiunea instituită în anul trecut pentru a organisa partea română din Exposiţiunea Universală din Paris, trămisase pe la toţĭ domniĭ prefecţĭ de judeţe liste tipărite, în care se cuprindeaŭ tóte productele pămêntuluĭ şi ale mâniĭ omenescĭ, clasificate de către Comisiunea Imperială din

Paris, în mai multe despărțiri felurite, și 'i invitase tot odată a stărui ca să se adune specimine séŭ probe din tóte productele ce se vorŭ fi aflând în județul d[lor]. Tot ce póte pe acest pământ să cadă sub vederea omuluĭ, se afla înscris în acele liste, séŭ însemnat anume, séŭ cuprins sub denumirĭ generale.

Cu tóte acestea, atât comisiunea trecută cât și Ministerul de Lucrărĭ Publice aŭ primit de la mai mulțĭ d[ni] prefecțĭ de județe rĕspunsurĭ, în care se dicea séŭ :

1[0], că nicĭ unul din productele însemnate în acele liste nu se află în județul administrat de d[lor]; — séŭ

2[0], că nicĭ un obiect vrednic de a figura într'o exposițiune nu se póte găsi în județ; — séŭ

3[0], că nimenĭ din județ nu voĭesce a lua parte la exposițiune, nicĭ a da probe pe productele sale.

Asupra unor asemenea rĕspunsurĭ, pe care subsemnatul le a găsit în dosariele Ministeruluĭ, el se crede dator a da óre-care deslușirĭ, care vorŭ domiri pe fie-care asupra înțelesuluĭ greșit ce s'a dat invitărilor făcute de fosta comisiune.

1[0].

Maĭ 'nainte de tóte, socotim că cel d'âncêĭ din aceste rĕspunsurĭ n'a putut fi făcut decât de

unele persóne, care nu 'ș dedese câtu-ș de puțin ostenéla de a citi lista ce li se trămisese. In adevĕr, cum póte ḍice un om, că în vre-un județ óre-care al Românieĭ nu se află nicĭ grâne, nicĭ lemne, nicĭ animale, nicĭ plante, nicĭ îmbrăcăminte, nicĭ vase, nicĭ pluguri, nicĭ unelte, în sfârșit nimic de ceĭa ce ese din pământ, séŭ se lucrézĕ de mâna omuluĭ? Nu este prin putință ca d-nii prefecți, cari aŭ dat asemenea rĕspunsurĭ să fi citit lista ce li se expediase; ci este maĭ probabil, că d-lor, auḍind că este vorba de o exposițiune, 'șĭ aŭ închipuit idea greșită, care o împărtășescŭ âncŏ ceĭ maĭ mulți în țéră la noĭ, că adică la o exposițiune nu se póte arăta decât lucrurĭ cu totul neobicĭnuite, străine, minunate, care să facă pre tótă lumea a se mira de raritatea lor și de neauḍita lor formă séŭ natură.

2º.

Aci trebuĭe să dăm óre-care desluș̆irĭ la cel de al duoilea rĕspuns : că adică în unele districte nu se află nimic vrednic de a figura la o exposițiune.

Sunt abĭé câți-va anĭ decând țĕrile cele maĭ civilisate ale lumiĭ, Anglia, Francia, Germania, Statele-Unite din America, aŭ introdus la dînsele obiceĭul de a aduna, din vreme în vreme, la un loc, tóte producțiunile artelor, industrieĭ séŭ ale

natureĭ, ca să le pună în comparaţiune. Numele ce s'a dat acestor marĭ adunăturĭ periodice de producte felurite ale uneĭ ţĕrĭ séŭ ale maĭ multora, este titlul de *exposiţiune*, şi folosul lor a fost recunoscut a fi aşa de mare, încât care de care din aceste ţĕrĭ civilisate s'aŭ întrecut a alcătui la dînsele exposiţiunĭ maĭ adesé. Óre, décă aceste exposiţiunĭ arŭ fi avut de scop numaĭ a strînge la un loc curiosităţĭ vrednice să atragă mirarea ómenilor fără trébă, putem noĭ crede că acele popóre, aşa de înaintate în civilisaţiune şi aşa pĕtrunse de interesele lor morale şi materiale, s'arŭ fi înjosit a răsipi atâţea banĭ şi a perde atâta timp în alcătuirea de târgurĭ (iarmaróce) de jucăriĭ? Óre putem noĭ crede că şése milióne de ómenĭ s'arŭ fi sculat din tóte unghĭurile lumiĭ ca să mérgă la 1862, în Londra, spre a vedé curiosităţĭ sterpe ale natureĭ séŭ născociriĭ fără de folos practic.

Negreşit că exposiţiunile, spre a fi dobêndit în aşa scurt timp o întindere aşa de mare, trebuĭe să fi înfăţişat marĭ folóse pentru desvoltarea ţĕrilor, pentru lăţirea comerciuluĭ, pentru îmbunătăţirea culturiĭ şi industriilor, pentru înfrăţirea şi apropierea naţiunilor una de alta. Cu adevĕr, prin exposiţiunĭ s'aŭ pus popórele maĭ de aprópe în faţă unul cu altul. Fie-care din ele îşĭ arată în acele adunărĭ generale, şĭ avuţiile şi lipsurile sale; acolo se facŭ, cum am ḑice, tocmelile cele

marĭ pentru lățirea comerciuluĭ; acolo se vede cine ce are de dat și cine ce de luat, astfel încât fiecare câștigă, aflând ce póte cere de la alte țĕrĭ apropiate séŭ depărtate, și ce le póte da în schimb.

Se învederéză dar, că, la un asemené târg țéra, care își înțelege bine interesul, trebuĭe să se înfățișeze cu tóte productele sale bune și rele. Pe cele bune le vorŭ prețui străiniĭ și le vorŭ cere, ĭar cele rele din potrivă, vorŭ atrage și dînsele băgarea de sémă a străinilor, cari vorŭ voi séŭ să le îndrepteze, séŭ să le înlocuĭéscă prin importațiunea de altele maĭ bune.

Să nu ne temem dar noĭ, Româniĭ, a ne arăta la o Expositiune Universală, astfel precum suntem. Dumnedeŭ și natura ne aŭ înzestrat cu destule comorĭ, pe care străiniĭ vorŭ fi fericiți a le destăĭnui spre folosul lor și al nostru, când le vorŭ cunósce; grânile, lemnăriile, metalurile, vitele și felurite alte producte ale Românieĭ, pe care noĭ pământeniĭ abié le cunóscem, vorŭ face ca țéra nóstră să nu fie trecută cu vederea la o Expositiune Universală. Speculanții cu ideĭ și cunoscințe desvoltate, vorŭ pricepe îndată cât folos se póte scóte din asemené avuții, și intinsa lor căutare ne vorŭ aduce bilșugul și civilisațiunea.

Apoĭ chĭar mărturisirea dinaintea lumeĭ a lipselor de care noĭ suferim nu va fi spre paguba nóstră; cŏcĭ, cunoscênd ce ne lipsesce, negoțul și

industria străinilor ne vorŭ veni în ajutor. Fiecare, vĕdĕnd cât de mult póte lua de la noĭ, va fi gata a ne da tot atâta în schimb. Osebit de acésta, mulți industriali, aflând bogățiile de producte naturale ce avem, vorŭ simți că esploatarea lor, chĭar în țéra nóstră, va fi cu mult maĭ producĕtóre; astfel industria se va întemeĭa în România și va căpăta un caracter național. Nu vom maĭ avé trebuință să trecem granița cu productele nóstre, de câte orĭ vom voi să prefacem materiile naturale în obiecte fabricate, precum se întêmplă adĭ, spre exemplu, cu cea maĭ mare parte din lâna turmelor ce pascŭ pre pămêntul românesc și care trece în Transilvania grămădită în sacĭ, spre a ni se întórce sub formă de trîmbe de postavurĭ și altele. Iată dar ce putem câștiga arătând la o mare exposițiune universală chĭar și lipsele nóstre.

Trebuĭe să maĭ adaogem ânsĕ, că noĭ înșine nu scim destul a prețui ceia ce avem în țéră. De câțĭ-va anĭ un fel de vêrtej ne a cuprins mințile, care ne arată cu feçe aurite tóte câte ne vinŭ din străinătate și ne face a desprețui tot ce este de la noĭ. Póte că, arătând lumiĭ străine mult puçinul cât țéra și națiunea nóstră producŭ, acea lume ne va deschide ochiĭ asupra lucrurilor ce avem.

Adesé se întêmplă ca popórele puçin civilisate, precum este al nostru, să aibă obiecte și

măiestriĭ păstrate din vechime séŭ aflate prin încercăriĭ practice, care se recunoscŭ apoĭ de folositóre de către naţiunile cele maĭ civilisate şi se priimescŭ de dînsele cu cea maĭ vie mulţumire. Asemenea şi pentru lucrările ce dovedescŭ bunul gust, fórte des, artele cele maĭ cultivate facŭ imprumutăriĭ norocite de la măiestriĭ câmpene şi primitive. Spre a da câteva exemple atingĕtóre de ţéra nóstră, vom arăta că, la noĭ, sûnt secole de când ţĕraniĭ din munte întrebuinţézŭ cu multă înlesnire şi folos, pentru măcinatul grânelor, morile cu róte aşedate de-a curmedişul (róte cu căuşe séŭ făcaĭe), în vreme ce în străinătate asemenea morĭ (morile cu turbine) se credŭ a fi o inventţiune cu totul nouă şi cerŭ fórte marĭ cheltuĭelĭ. Negreşit că acestea sunt cu mult maĭ perfecţionate decât morile muntenilor românĭ; dar nu este maĭ puţin adevĕrat că făcaĭele nóstre ţĕrănescĭ sûnt vechĭ şi aŭ un mare folos practic, putênd a se întocmi cu puţin cost şi întrebuinţênd cele maĭ micĭ păraie de apă. Un exemplu de altă natură, îl vom găsi în frumósele ţĕsăturĭ şi cusăturĭ, ce se facŭ pe albiturĭ, pe haine (straie) şi pe învelitorĭ (velinţe, lăicere, scórţe şi altele) de către ţĕrancele nóstre. Desemnele felurite şi plăcuta împestriţare de colorĭ ale acestor lucrărĭ femeĭescĭ, atragŭ în străinătate o mare băgare de sémă şi nu ar fi de loc de mirare, ca noĭ, ducênd la Paris o bogată colecţiune de ţesăturĭ şi

cusăturĭ din cele maĭ frumóse, să vedem preste puçin acele desemnurĭ reproduse pe stofele şi pe covórele eşite din cele maĭ vestite fabricĭ ale Europeĭ apusane. Asemenea exemple s'arŭ puté înşira îndestule.

Să nu ḑicem dar că n'avem ce duce la Exposiţiunea Universală. Fieşce judeţ al ţĕrĭĭ póte să contribuiéscă la acea exposiţiune cu productele sale felurite, fie naturale, fie lucrate de mână omenéscă.

Trebuiesce numaĭ ca un ochĭu deprins şi o mână dibace să scie să alégă din grămadă pe cele maĭ frumóse, maĭ bune şi maĭ bine lucrate. Acésta se cere astăḑĭ de la comisiunile judeţene, de la consiliele comunale de oraşe şi de la d^nii^ prefecţĭ.

Dupe deslușirile de maĭ sus, credem că cine va maĭ ḑice acum că, în vre un judeţ al ţĕrĭĭ nu sunt producte vrednice de a figura la Exposiţiunea Universală, acela va dovedi numaĭ că n'a vrut séŭ nu scie să alégă.

3°.

Să trecem acum la al treilea rĕspuns al unora din d^nii^ prefecţĭ de judeţe, care, fără îndoială, are o greutate mult maĭ mare decât cele dóuĕ d'âncêĭ: voim a vorbi despre refusul locuitorilor judeţelor de a lua parte la exposiţiune.

In alte țĕrĭ, unde negoțul este maĭ respândit și industria maĭ desvoltată, fie ce om a înțeles cât folos póte trage din ducerea productelor sale la exposițiune; producĕtoriĭ se întrecŭ care de care să capete un loc într'o mare exposițiune, cŏcĭ toțĭ sciŭ că, décă productele lor vorŭ dobêndi acolo laudă, printre producte de acelaș fel ale altora, negoțul lor se va întinde, cumpărătoriĭ se vorŭ îmbulți la dînșiĭ, renumele dobêndit în exposițiune se va păstra și afară, și se va întinde póte preste maĭ multe țĕrĭ. De aceĭa, de câte orĭ se vestesce vre-o exposițiune, producĕtoriĭ din țĕrile civilisate alérgă îndată ca să dobêndéscă locurĭ pentru productele lor, astfel încât guvernele sunt silite a numi judicătorĭ séŭ juriurĭ, care să alégă numaĭ pre cele maĭ perfecte, nefiind nicĭ un local de exposițiune destul de încăpĕtor spre a cuprinde pe ale tuturor celor cari voĭescŭ să expună într'însul.

La noĭ o astfel de concurență, o astfel de întrecere nu póte exista âncŏ, de vreme ce industria se mărginesce la puține producte, ce nu sûnt de ajuns nicĭ chĭar pentru pămênteni, ĭar negoțul se ține maĭ ales cu mărfurĭ aduse în țéră din străinătate séŭ cu câte-va articole de export, pe care neguțătoriĭ străinĭ le ducŭ de la noĭ în alte țĕrĭ. Dintr'acésta nasce nepăsarea ce aŭ pămênteniĭ noștri, producĕtorĭ de tot felul, despre exposițiune. Nimenĭ nu se gêndesce că póte do-

bêndi, arătându'şĭ productele în Paris séŭ în Londra, un renume, care să'l facă a'şĭ lăți negoçul pênĕ în țĕrĭ depărtate. Nimenĭ nu zăresce folosul practic ce el póte trage din împărtășirea sa la un așa mare concurs.

Şi în adevĕr, décă vom lua pe fiecare producĕtor în parte, spre a cerceta ce osebit câștig póte avé, trămițêndu'şĭ productele sale la Exposițiunea Universală, trebuie să mărturisim că va fi greŭ a socoti folosul ce va avea fiecare în parte. Mica întindere a produceriĭ celor maĭ mulți din pămênteni, slabele daraverĭ ce face acum țéra nóstră în comerciul europeaŭ, ținŭ maĭ pe toți producĕtoriĭ noştri înlăturați din negoçul lumiĭ civilisate. Românii cumpără numaĭ din străinătate; eĭ nu vêndŭ pe acolo; eĭ nu'şĭ daŭ ostenéla a'şĭ duce mărfurile aiuré decât în țéra lor. Mult puçinul ce ese dintr'însa, tot prin mijlocirea unor neguçătorĭ străinĭ ese; folosul, ce ar puté scóte eĭ înşişĭ din exportarea feluritelor producțiunĭ ale patrieĭ lor, eĭ, din nepăsare, îl lasă pe séma unor străinĭ cari, fără a introduce nicĭ o industrie folositóre în România, facŭ pentru câteva materiĭ naturale, un simplu samsarlîc între micĭi producĕtorĭ românĭ şi mariĭ comercianți europenĭ.

O bogată expositiune a tuturor productelor Românieĭ înfăçişată în Europa apusană, ar puté să aducă, în scurt timp, o schimbare simțitóre

în acéstă stare de lucruri. Industria străină, adimenită de bogățiile naturale ale Românieĭ, va veni să deschidă, chiar în sînul eĭ, un negoț noŭ, maĭ puternic, maĭ întins; atuncĭ pămênteniĭ vorŭ simți de îndată folósele produse prin desvoltarea industrieĭ interióre, maĭ întêĭ fiindcă eĭ nu vorŭ maĭ fi siliți a schimba baniĭ lor pe producte din străinătate, și apoĭ fiindcă vorŭ veni chiar străiniĭ a le oferi baniĭ, în schimb cu prisosul productelor țĕriĭ. Astfel țéra întrégă se va folosi de bogățiile sale, care staŭ adĭ neroditóre, și fiecare producĕtor va avé partea sa la folos, prin întinderea ce va da producțiuniĭ sale și prin bunele prețurĭ cu care ea i se va plăti.

Iată dar în ce chip se póte dice că nimenea nu va simți pagubă, contribuind la exposițiunea română care se pregătesce pentru Paris. Orĭ cine va da pentru acésta, producte de ale sale, se póte socoti ca cum ar da țĕriĭ cu împrumut, spre a arăta în străinătate și bogăția eĭ de unele și lipsa eĭ de altele; iar țéra, ajungênd astfel a fi bine cunoscută de Europa civilisată, va căpăta prin acésta o sporire și o îmbilșugare, prin care toți împrumutătoriĭ eĭ vorŭ fi plătiți și rĕsplătiți îndecit.

Este de trebuință ca aceste ideĭ să pĕtrundă în mintea fie-căruĭ Român, cŏcĭ numaĭ astfel vorŭ pricepe că participarea țĕreĭ la Exposițiunea Universală nu póte fi, — precum credŭ și dorescŭ ceĭ

maĭ mulţĭ, — o specolă a Guvernuluĭ, pe care 'l credŭ dator să cumpere de la toţĭ producĕtoriĭ productele lor şi să mérgă cu ele să deschidă prăvălie de producte românescĭ în Expositiunea de la Paris. Guvernul nu póte fi, în acest cas, decât un mijlocitor între naţiunea română şi civilisaţiunea europeană. El 'şĭ a făcut datoria dobêndind Românilor, pentru întâia dată, un loc osebit în Expositiunea Universală de la Paris din 1867. El s'a însărcinat a face, în partea din palatul şi din grădina Expositiunii, care aŭ fost date Românilor, tóte clădirile şi înfrumuseţările trebuitóre, spre a pregăti productelor românescĭ un locaş plăcut vederiĭ şi potrivit cu natura şi gustul ţĕreĭ nóstre; el face şi maĭ mult decât orĭ-ce alt guvern, transportând pe socotéla sa tóte productele ce locuitoriĭ Românĭ vorŭ voi să expună şi aducênd înapoĭ pe cele ce nu se vorŭ vinde în Paris.

Remâne acum, ca Românii să facă şi eĭ pentru folosul lor propriŭ, ce maĭ este de făcut, adică de a da probe numeróse şi felurite de productele lor cele maĭ bune.

V.

Locul ce s'a destinat în Paris pentru acéstă serbătóre a comerciuluĭ şi industrieĭ, este o mare

piață pătrată ca de 80 pogóne, numită *Champ de Mars*, și întrebuințată pênĕ acum pentru manevre militare.

In mijlocul acestuĭ loc, s'a înălțat pentru Exposițiune, o clădire lunguiață cu căpătâiele rotunjite, un mare palat oval, ale căruĭ temeliĭ sunt de cărămidă și de pétră, iar părețiĭ și acoperișul de lemn, de fer și de sticlă. Lungimea clădiriĭ este de 245 stânjenĭ; lărgimea eĭ de 190 stânjenĭ. In centru să află o grădină de 83 stânjenĭ lungă și 28 stânjenĭ lată; ĭar în lă-untrul palatuluĭ sûnt șépte galeriĭ alăturate, care se destindŭ în tot ocolul clădiriĭ, formând șépte sălĭ circulare. Fie-care din aceste galeriĭ este hotărîtă pentru o osebită despărțire de producte, astfel:

Cea	I^iă^	este pentru	Objecte de artă (pictură, sculptură și architectură),
„	II^a^	„ „	Productele profesiunilor liberale,
„	III^a^	„ „	Mobile,
„	IV^a^	„ „	Veșminte,
„	V^a^	„ „	Producte naturale lucrate și nelucrate,
„	VI^a^	„ „	Mașine și unelte de lucru.
„	VII^a^	„ „	Materiĭ hrănitóre, próspete și conservate.

N'avem nimic maĭ însemnat a spune asupra celor cincĭ prime împărțiriĭ; dar, în a șésea galerie, tóte mașinele vorŭ fi puse în lucrare cu abur, cu apă, cu mânĭ omenescĭ séŭ cu alte mijlóce me-

canice, astfel încât publicul va puté vedé, preumblându-se, în ce chip se face prin deosebite fabrică, tot felul de producte industriale. A șéptea galerie va fi compusă de un șir de bufeturĭ, cofetăriĭ și birturĭ, în care visitatoriĭ se vorŭ puté odihni, ospětându-se și rĕcorindu-se cu mâncările, bĕuturile și dulcețurile din tóte părțile lumiĭ.

Fie-care din țĕrile, care aŭ dobêndit dreptul de a figura în Exposițiunea Universală de la 1867, are o parte de loc în fie-care din aceste sale-galeriĭ, spre a'șĭ expune acolo productele lor de deosebite feluri. Locurile acordate Românieĭ se află, pretutindenĭ în față cu acele ale Romeĭ. Sperăm, că fie-care din compartimentele Românieĭ va avé să presente objecte interesante; astfel, în despărțirea I^{a}, osebit de tabelurile, planurile architectonice și póte chiar și sculpturile lucrate de artiștiĭ din România, vom avé un model de un stânjen de mare, representând frumósa nóstră biserică de la Curtea de Argeș, săpată în lemn cu tóte ornamentele eĭ bogate. În a II^{a} despărțire am puté să presentăm colecțiunea completă a tipăririlor românescĭ din timpiĭ ceĭ maĭ vechĭ și pênĕ astădĭ; apoĭ âncŏ vederĭ fotografice din tótă România, objecte de istorie naturală, adunate de prin Musee și de la particularĭ bine-voitorĭ. A III^{a} despărțire ne va arăta maĭ cu sémă o bogată colecțiune de țesĕturĭ și de covóre, fa-

bricate de țĕraniĭ românĭ, asemené și o frumósă adunare de obiecte bisericescĭ, lucrate cu măiestrie și lux, precum mobile săpate și zugrăvite, conținênd argintăriĭ, cusăturĭ bogate și altele. In a IV[a] despărțire vorŭ figura frumósele costume naționale, unele aședate în dulapurĭ cu sticlă, altele îmbrăcate pre mănechinĭ, séŭ marĭ figure de céră, representând bărbațĭ, femeĭ și copiĭ în mărimea naturală. In a V[a] despărțire va fi o mare parte din adevĕrata bogăție a țĕreĭ nóstre, adică: materiile minerale, sarea, păcura, lemnele din pădurele Românieĭ, plantele folositóre, pieile și blănile. Spre a împodobi acéstă grupă cu ornamente interesante prin raritatea lor, s'aŭ luat mĕsurĭ ca douĕ busturĭ cĭoplite în bulgărĭ de sare, să represente în mărimĭ colosale pe Măria-Sa Domnitorul nostru Carol I și pe Maiestatea Sa Impĕratul Francesilor Napoleon al III[lea]. In despărțirea a VI[a], lipsa ce avem de mașine fabricate în țĕră, nu va puté fi îndeplinită decât prin unelte de plugărie, modelurĭ de morĭ felurite și de vase plutitóre, rĕsbóie (stative) de țesut. La a VII[a] despărțire avuția nóstră va fi fórte mare. Maĭ presus de tóte vinŭ grănele, (pânele); apoĭ vinurile și rachiurile; în sfĕrșit dulcețurile, brândeturile și tóte cele-l-alte producte alimentare ale țĕriĭ.

Dintr'acéstă răpide ochire asupra părțiĭ românescĭ din Exposițiunea Universală, póte orĭ și

cine a'şĭ forma o idee, atât de priveliştea ce vorŭ înfăçişa cele şépte compartimente ale exposiţiunii române, cât şi de dispositiunile generale privitóre la aşedarea din lă-untru a palatuluĭ exposiţiunii.

Palatul ânsĕ nu conţine în sine tóte productele ce sunt cerute pentru exposiţiune. El este încunjurat de o grădină fórte întinsă, care şi ea se află împărţită între deosebitele ţĕrĭ, ce aŭ voit a expune. In adevĕr, tóte naţiunile aŭ în grădina séŭ parcul Exposiţiunii câte un ocol unde potŭ aşeda vieţuitórele şi plantele, ce le vorŭ fi adus din ţĕrile lor. Aci dar încapŭ productele din despărţirile VIII şi IX.

In ocolul dat Romănieĭ, este proiectul a se găti o frumósă casă ţĕrănéscă cu tóte împrejmuirile eĭ, întocmită dupe cum póte fi casa unuĭ sătean avut, dovedind bilşug de tóte, grâne (pânĭ) şi merinde, trăsurĭ şi unelte, vite şi paserĭ, haine (straie) şi aşternuturĭ, în sfĕrşit tot ce constitue cultura şi industria ţerănéscă din România.

Acest tabel mic şi vieţuitor al Romănieĭ va oferi un interes fórte mare publiculuĭ Exposiţiunii, făcêndu'l să cunóscă maĭ bine decât orĭ ce picturĭ şi descrierĭ, viaţa, portul, obiceiele şi productele Romănieĭ.

Bucurescĭ, 1866 şi 1867.

Extrase din *Actele oficiale ale Comisiunii Române pentru Exposiţiunea Universală din Paris, la 1867.*

CASA, VEŞMINTELE ŞI PETRECERILE ŢERANULUĬ ROMÂN.

Note extrase din *Catalogul productelor Secţiunii Române*, la Exposiţiunea Universală din 1867, la Paris [1]).

I.

CASA ŢĔRANULUĬ

La Roumanie étant un pays essentiellement agricole, le gouvernement a voulu surtout mettre en évidence, à l'Exposition, cette partie de l'industrie nationale.

L'idée première était de construire sur l'emplacement réservé à la Roumanie, dans le parc de l'Exposition u-

1) Dl A. Odobescu, comisar general al Exposiţiunĭ române, în colaboraţiune cu dl P. S. Aurelianu, comisar adiunct şi membru al juriuluĭ internaţional, aŭ redactat şi aŭ tipărit în Paris, la 1868, un volum întitulat : *Notice sur la Roumanie, principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale, suivie du Catalogue spécial des produits ex-*

niverselle, une ferme qui aurait contenu les instruments que tout paysan possède et aurait par conséquent donné une idée exacte du degré qu'a atteint chez nous l'agriculture.

Plusieurs raisons ayant empêché la réalisation de ce projet, on s'est borné à exposer les plans de cette ferme, qui se compose d'une maison, d'un grenier, d'un magasin de maïs, d'un hangar pour abriter les bestiaux et pour mettre les instruments de labour, et d'un poulailler.

Ces planches ne sont qu'une faible reproduction de la réalité; pourtant on pourra voir, en les examinant avec quelque attention, comment le paysan roumain, sans autre aide que ses bras, sans autres conseils que ceux de l'expérience, sans autres matériaux que ceux qu'il trouve sur les lieux mêmes, avec des instruments fort simples, parvient à faire des constructions qui correspondent parfaitement à toutes les exigences de son métier et remplissent les conditions prescrites par l'hygiène, tant pour les hommes que pour les bestiaux.

---

posés dans la Section roumaine à l'Exposition Universelle de Paris, en 1867, et d'une Notice sur l'histoire du travail dans ce pays (Notice sur les Antiquités de la Roumanie). Prima parte a acesteĭ opere este maĭ cu sémă datorită cercetărilor d luĭ P. S. Aurelian, carele maĭ apoĭ a completat'o și a reprodus'o în cartea sa românéscă : *Țéra Nóstră.* Notiția despre Antichităților Românieĭ e scrisă de dl Odobescu, precum și diferite alte note, răspândite în corpul *Catalogului.* Extragem aci treĭ din acelea, spre a le retipări în textul lor frances; ele se referă : 1ª, la Grupa VI, clasa 48 : *Material și procederĭ pentru exploatațiunĭ rurale și silvice;* 2ª, la Grupa X, clasa 92 : *Specimine de costume poporane din diverse țĕrĭ;* 3ª, la Grupa II, clasa 10 : *Instrumente de musică.*

La maison (casa). – La charpente de la maison repose sur une fondation en pierre, briques, pilotis ou tout simplement sur des troncs d'arbres couchés horizontalement; les murs sont en briques, bois ou torchis, blanchis à la chaux.

Le toit, généralement en chaume ou en bois, dépasse les murailles des quatre côtés et laisse ainsi autour de la maison un espace couvert qui forme une sorte de galerie ou terrasse.

Le matériel dont on vient de parler varie suivant les localités et les moyens du constructeur.

Si l'on monte les quatre ou cinq marches qui conduisent à la terrasse *(prispa)*, on entre de plein-pied dans la maison.

La maison se compose, la plupart du temps, de trois pièces, dont deux servent d'habitation, et la troisième, plus petite, sur le derrière, sert de garde-manger *(celar)*. Dans le projet ci-joint on a dépassé ce nombre; en voici les raisons :

L'une des pièces représente une boutique d'épicier, telle qu'on en trouve dans les villages.

L'autre pièce était destinée à contenir deux métiers à tisser.

L'ameublement de toutes ces pièces est des plus simples : des lits en bois recouverts de nattes ou de tapis, produits de la manufacture nationale; des bancs le long des murs, des tables, des armoires, et dans la boutique, des casiers destinés à contenir les divers articles de débit. Les images religieuses ne manquent jamais d'orner les murs d'au moins une des chambres.

Le sol est simplement nivelé avec de l'argile mêlée de bouse de vache; une bande de couleur rouge ou noire règne souvent tout le long des murs, tant à l'intérieur qu'à l'extérieur, à une hauteur de 30 centimètres environ.

Une cheminée de forme cônique, placée au-dessus d'une espèce de rehaussement en briques, sert à la préparation des aliments et au chauffage. Souvent la fumée n'a d'autre issue à l'extérieur qu'une simple ouverture dans le toit; alors elle se répand d'abord dans les combles, où elle sert à dessécher les viandes qu'on y suspend.

Le grenier (ambar). — Le grenier est une construction en bois, de forme rectangulaire. La charpente repose sur un soubassement en pierre, briques, pilotis, ou troncs d'arbres, qui, comme on l'a déjà dit pour la maison, varie selon les localités; aux quatre angles s'élèvent de grosses pièces de bois verticales, sur lesquelles repose la charpente supérieure. Entre ces quatre pièces de bois, il s'en trouve d'autres moins fortes. L'intervalle est rempli par des planches; le sol est aussi formé de planches plus fortes, placées sur des poutres horizontales. La toiture, dont la hauteur atteint en général celle du bâtiment, est en bois ou en chaume; d'ailleurs, il n'existe pas de plafond qui forme galetas; à l'intérieur, une espèce de couloir sépare le grenier en deux.

De chaque côté, on trouve des casiers plus ou moins grands qui sont destinés aux diverses céréales. Aux poutres supérieures, on voit souvent pendre des peaux, des viandes et autres objets qu'on veut mettre hors de la portée des rats. D'ailleurs, il n'existe d'autre ouverture que la porte et l'espace, assez grand du reste, qui demeure libre entre les murs et la toiture.

Magasin de maïs (coșar). — Une construction de forme bizarre et tout à fait caractéristique frappe tout d'abord la vue lorsqu'on entre dans la cour. C'est le magasin à maïs; sa forme et ses dimensions varient a l'infini. Voici en quelques mots la description de celui que nous avons représenté.

Une sorte de carcasse repose sur des piliers en bois,

à une hauteur quelconque. L'ouverture qui y est pratiquée permet d'introduire le maïs. Le maïs ayant essentiellement besoin de ventilation pour se dessécher et se conserver, aucune disposition ne serait plus avantageuse, l'air pouvant librement circuler par un treillage et par les fentes du plancher; à l'un des bouts, un treillage inférieur forme une espèce de chambre : c'est là que le fermier a ses instruments; pendant la mauvaise saison il y travaille. A côté de cette chambre et dans l'espace qui n'est abrité que par le plancher du magasin de maïs, on voit un chariot, un traîneau, une charrue *(şopru)*; il n'existe pas non plus d'autre étable pour les bestiaux, lorsque le fermier n'en possède qu'un petit nombre *(grajdiu)*.

Le bâtiment est couvert en bois ou en chaume. Chez les grands propriétaires, les magasins de maïs ont une autre forme. Le treillage, soutenu par de grosses poutres, repose sur un soubassement. On place toujours ces magasins parallèlement et à une distance de trois à quatre mètres, et il y a un toit commun pour deux.

L'espace compris entre les deux magasins est soigneusement nivelé et planchéié; une cloison s'élève verticalement des deux côtes, elle est adossée au treillage à une hauteur d'environ deux mètres, et forme ainsi magasin. Aux deux extrémités, le toit déborde d'environ trois mètres, de telle sorte que le maïs peut être déchargé par le mauvais temps; cet espace couvert sert aussi à abriter les batteurs de maïs.

Chez la plupart des paysans, le magasin de maïs se trouve réduit à sa plus simple expression; le treillage n'est soutenu que par de longues perches fichées en terre; quelques bottes de paille, étalées sur de légères pièces de bois et soutenues par des traverses, forment le toit.

Il n'existe aucune ouverture; le maïs est versé par la partie supérieure avant de poser le toit, qui n'est construit qu'après cette opération.

Le magasin a ainsi la forme évasée d'une corbeille; sa durée ne dépasse jamais une année.

Etable et poulailler (coteț). — La forme et la construction de l'étable à porcs ne diffère guère de celle du magasin de maïs que l'on vient de décrire en dernier lieu.

Une ouverture d'environ 60 centimètres de hauteur permet aux animaux de pénetrer à l'intérieur.

Les volailles se perchent sur les tringles et les traverses des combles.

Fontaine (fóntână, puț). — On a cru nécessaire de joindre à ces pièces une fontaine, telle qu'on en voit dans les plaines de la Roumanie et de la Hongrie.

Un tronc d'arbre est planté verticalement dans le sol et à une certaine distance du puits. A la partie supérieure se trouve fixée une longue pièce de bois qui forme levier.

A l'extrémité supérieure de celle-ci se trouve fixé le sceau, soit par une corde, soit par une chaîne, soit enfin par une suite de perches reliées entre elles par des boules en fer ou des pièces de bois.

A l'autre extrémité, on attache de grosses pièces de bois qui forment contre-poids.

Les parois du puits *(ghizdurĭ)* sont en pierre ou en bois, suivant les localités.

II.

VEȘMINTELE ȚĔRANULUĬ

Les costumes du peuple roumain sont représentés, à l'Exposition Universelle, par un certain nombre de mannequins, qui portent les vêtements usités dans les

divers districts et par plusieurs professions de la Roumanie. En fait de costumes d'hommes, on y voit : un *mocan*, ou vieux pâtre des Carpates ; un *plăieș*, ou chasseur des montagnes de Bacau ; un *cosaș*, ou faucheur de la vallée de l'Olto ; un *călugĕr* ou moine du couvent de Niamtzo ; deux *surugiĭ*, ou postillons, tels qu'on les trouve principalement dans les environs d'Ardgèche et de Tergoviste ; enfin, un *pescar*, ou pêcheur des bords du Danube. Les mannequins des femmes représentent : une vieille *(matușa)*, du district de Suciava ; une fileuse de Romanatzi, une glaneuse de Vlașca ; une jeune fille de Campolung, portant un baquet d'eau *(donița)* sur sa tête ; une jeune fille de Turno-Sévérin, en costum de mariée ; une religieuse du couvent de Passéré, et une femme bulgare des colonies de la Bessarabie.

Il serait trop long de détailler ici chacun de ces costumes ; nous voulons seulement décrire, aussi succinctement que possible, les caractères généraux et très-variés des vêtements que porte le peuple roumain, et qui se rattachent, d'un côté, aux costumes des peuples d'origine latine habitant le midi de l'Europe (Italie et Espagne), de l'autre, aux vêtements usités dans des pays plus septentrionaux, peuplés par les Slaves, les Madgyares, et même les Bretons. Par certains points aussi, ils se rapprochent des costumes purement orientaux.

L'habillement des femmes consiste en une longue chemise de toile, qui, tombant jusqu'aux chevilles, sert en même temps de jupon. Selon que cette chemise est froncée ou large au col et aux poignets, elle porte le nom de *cămașă* ou de *ĭie*. Elle est en toile de lin, de chanvre ou de coton, tissée par les paysannes elles-mêmes ; mais souvent aussi le haut du corps est en gaze de soie *(borangic)*. Des broderies de couleur, en soies noire, blanche, rouge ou jaune, rehaussées de paillettes d'or ou d'argent, ornent la poitrine et les manches, quel-

quefois même les pans inférieurs du vêtement. C'est surtout dans la variété de ces broderies originales et dans l'harmonie des couleurs qui les composent, que consiste l'élégance des costumes féminins. Deux tabliers en étoffe de laine plus ou moins épaisse, et tissée ou brodée avec des dessins similaires, retombent de la ceinture, par devant et par derrière. Celui de derrière, qu'il soit froncé ou tendu, est toujours plus large: on l'appelle *válnic, cretință* au *catrință;* l'autre est un carré oblong, posé sans plis; il porte les noms de *șorț, fotă, zevelcă* ou *pestelcă*. La cinture *(brâu)*, qui rattache ces deux tabliers, est en laine, ordinairement rouge, et fait plusieurs fois le tour de la taille. On la recouvre le plus souvent de nombreuses bandelettes tissées en laines des couleurs variées et rehaussées de paillettes et de petits perles; ces espèces de bandelettes, qui sont portées par les deux sexes, forment un des principaux ornements du costume de villageois; on les appelle *bete*, et les jeunes gens de la campagne s'en parent la taille et les genoux, en laissant flotter les bouts, chargés de perles.

Les jeunes filles portent la tête nue et les cheveux partagés en deux larges tresses qui tombent par derrière, attachées par de nombreux rubans *(panglice, cordele)*; quelquefois elles metent des fleurs naturelles ou artificielles dans les cheveux; des boucles d'oreilles et de nombreux colliers en sequins *(salbe)* et en perles *(mărgele)*, ornent leur tête, leur cou et leurs bras. Les femmes mariées se cachent les cheveux sous de longs voiles en lin ou en gaze de soie blanche ou jaune *(marame, stergare, cârpe)* qu'elles ramènent de la façon la plus gracieuse, autour de la figure, en laissant flotter les bouts par devant et par derrière. Dans certaines localités, elles portent aussi, sous ce voile, des espèces de couronnes en étoffe ou en sequins *(concĭu, cunună)*, qui forment sur leur tête un édifice assez élevé. On met

quelquefois aux jeunes mariées de lourdes coiffures en monnaies, mais le plus souvent, des écheveaux épars de fils d'or *(betélă)*, qui remplacent le voile des pays occidentaux.

Que l'on ajoute à ces détails, des sandales *(opinci)* ou des souliers grossiers en cuir noir ou rouge, et quelquefois même des bas de coton ou de laine, et le costume d'été sera complet. Pour l'hiver, on se recouvre, selon les localités, de longs paletots ouatés et sans manches, en étoffes de coton ou de laine *(zăbun)*; de pardessus en laine, plus ou moins longs, avec des manches et des doublures en fourrure *(scurteïcă)*; ou enfin des vêtements en peaux de mouton brodées, presque entièrement semblables à ceux que portent les hommes. La quenouille et le fuseau accompagnent presque toujours les villageoises, quand elles ne sont pas occupées aux travaux des champs ou à d'autres détails du ménage.

Les formes, les couleurs, et surtout les ornements brodés des diverses pièces des vêtements varient beaucoup, selon les différents districts et surtout selon les régions du pays; ainsi les différences sont notables entre les villages des bords du Danube et ceux des hauteurs des Carpates; mais le caractère général de l'habillement et bien partout le même; c'est le costume d'un peuple méridional, amoureux des couleurs vives et brillantes, des draperies légères, d'un peuple qui se voit condamné à regret, pendant une partie de l'année, à des vêtements lourds et sombres Pour bien saisir l'originalité du costume des paysannes roumaines, on n'a qu'à le comparer à celui que portent les femmes des nations voisines, et, comme exemple, citons les femmes bulgares, avec leur robe de laine foncée, serrée à la taille, sans plis et sans manches, avec leur petit bonnet ou fez rouge sur la tête, et leur grande houppelande de drap; chez celles-ci les couleurs sont sombres, les

broderies manquent, le gros drap remplace la toile et les tissus aux plis légers et aux ornements variés.

L'habillement des hommes présente, en Roumanie, des diversités beaucoup plus grandes encore que celui du beau sexe. Une description complète de tous les vêtements usités par les Roumains de diverses professions et dans diverses localités, serait un travail aussi long qu'oiseux; bornons-nous à une simple nomenclature.

Il ne sera pas difficile d'inventorier la toilette d'été du laboureur; elle se réduit à une chemise assez longue, qui retombe par-dessus un pantalon de toile, et qui serrée à la taille par un large et longue ceinture en laine rouge; ajoutez des sandales en peau de bœuf brute *(opincĭ)* aux pieds, rattachées par des cordons en poil de chèvre, croisés sur les jambes, et un chapeau de feutre noir à larges bords, semblable au chapeau breton ou au sombrero espagnol, sur la tête. C'est dans ce costume, léger et primitif, que le paysan se livre aux travaux des champs et brave les chaleurs tropicales de la belle saison; mais, quand arrivent les mois rigoureux de l'hiver, il faut se garantir contre un froid qui atteint jusqu'à 30 degrés. Le paysan change alors ses sandales pour de grandes bottes, enveloppe ses jambes, soit d'un pantalon étroit en flanelle blanche, qu'il recouvre quelquefois même de jambières *(poturĭ, turiecĭ, cĭórecĭ)* brodées et ornementées, soit d'une ample culotte orientale qui se resserre au-dessous des genoux. La ceinture de laine est quelquefois remplacée par un large corset en cuir *(kimir)*, bouclé et recouvert de boutons et de pièces de métal; dans sa ceinture, il cache son couteau à fourreau de bois, sa bourse en baudruche, son briquet, sa pipe, son tabac en feuilles tordues, enfin tout ce que les autres peuples ont l'habitude de mettre dans les poches et dans les goussets, absents dans les habits des Roumains. Les vêtements qui recouvrent le haut du corps

sont confectionnés, soit en draps grossiers *(aba* ou *dimie)*, blancs, noirs, verts foncés, bleus foncés, gris ou marrons, soit en peaux de mouton blanches ou noires : les uns et les autres sont brodés avec des laines et des soies de couleur, avec des ganses ou des lanières de cuir colorées; on appelle les paletots en drap, qui prennent plus ou moins la taille, *ghebă*, *zeghe*, *sucman*, *dulamă*, etc.; ceux en peaux de mouton se disent généralement *cojoc*. On porte aussi de gilets sans manches, que l'on nomme *ilec* et *peptar*; enfin, les grands manteaux ou houppelandes, qui enveloppent le corps comme dans un vaste sac, se font, soit en gros drap rouge *(ipingé, bundă)*, soit en laine blanche, imitant à l'extérieur la toison des brebis *(sarică)*. Ce sont surtout les bergers des montagnes qui portent la *sarica* et le grand capuchon de laine dit *glugă;* tandis que les postillens et les commerçants, qui voyagent souvent à cheval, sont toujours munis de leurs larges manteaux de drap rouge, quelquefois ornés de franges blanches ou vertes.

La coiffure d'hiver est le bonnet en fourrure de mouton *(căciulă)* blanche, grise ou noire. Ses formes diffèrent à l'infini, depuis la petite calotte en fin poil blanc frisé, usitée sur les bords de l'Olto, jusqu'au gigantesque bonnet, dit *țurcă*, que portent les montagnards, et qui imite et exagère la forme du bonnet phrygien. C'est la coiffure que l'on voit sur la tête des Daces dans les bas-reliefs de la colonne Trajane.

Le paysan roumain porte la chevelure ramenée en avant et coupée droit sur le front, à la manière des Bretons, tandis que par derrière ses cheveux pendent en longues mèches flottantes; il conserve toujours la moustache; mais il ne laisse pousser sa barbe qu'à l'âge où il renonce entièrement aux avantages de la jeunesse; dans les villages, les vieillards portent de belles chevelures et de longues barbes blanches. Ce sont principale-

ment les Bulgares, mais, quelquefois aussi les habitants roumains des confins slaves, qui rasent leurs cheveux; sur les bords du Danube, la petite calotte rouge des Orientaux, le *fez*, remplace parfois, chez les hommes, le bonnet national en peau de mouton, *căciula*.

Autrefois, dans les villes, presque chaque corporation d'industriels avait son costume traditionnel; la noblesse même (les *boyards*) et les fonctionnaire portaient des vêtements orientaux dont l'ampleur disgracieuse excite l'hilarité de la génération actuelle; les commerçants et les artisans avaient chacun leurs habits distinctifs. Aujourd'hui cet usage disparaît, et l'on adopte presque généralement le costume européen; à peine si l'on trouve encore, chez les pêcheurs, les bouchers, les tanneurs, et chez quelques autres corporations de grosses industries, un costume spécial en gros drap bleu foncé. Les barbiers, qui s'habillaient jadis d'une élégante tunique en fine étoffe de laine, à pans froncés, n'ont conservé de leurs usages anciens que certaines industries et aptitudes qui leur sont encore particulières, comme la fabrication des filets de pêche, l'élève des sangsues et des rossignols, et le talent de jouer de la guitare. Les prêtres et les moines se distinguent encore par leur costume flottant en étoffes noires ou brunes foncées; ils portent les cheveux et la barbe longues; leurs bonnets en feutre sont des chapeaux européens auxquels il manque les bords, et qu'ils recouvrent, pendant les cérémonies de l'office, avec de grands voiles en gaze noire. L'habillement des religieuses est à peu près le même que celui des moines, avec la différence que celles-ci cachent leurs cheveux sous une petite toque voilée. Enfin, parmi les originalités costumières de la Roumanie, il faut citer les juifs avec de long cheveux en tire-bouchon, ainsi que leur barbe, coiffés d'une espèce de bonnet de grenadier en fourrure, et couverts de longues soutanes noires ser-

rées sur le corps. Les femmes juives portent le costume qu'elles ont dans tout l'Orient.

Qu'on ajoute aux divers habillements indigènes que nous venons d'esquisser, ceux des étrangers de toutes races, Albanais, Madgyares, Grecs, Russes, Bulgares, Turcs, Européens de l'Occident etc. et l'on pourra à peine se faire une idée de la diversité de costumes que l'on a l'occasion de voir, mêlés ensemble, dans les rues des villes de la Roumanie.

III.

PETRECERILE ŢĔRANULUĬ

Les instruments de musique qu'emploie le peuple roumain peuvent se grouper en trois classes : les instruments à cordes, à vent et à percussion. Parmi les premiers, nous trouvons le violon *(viŏră, lăută* ou *diblă)* et la *cobza* ou mandoline à trois cordes, que l'on pince avec une plume d'oie; dans les instruments à vent, on trouve la cornemuse *(cimpoĭu)*, qui est l'instrument de prédilection des Bulgares établis en Roumanie; le *bucĭum*, grand cor en bois de merisier, servant à rappeler les troupeaux dans la montagne; le *fluĭer*, espèce de flûte ou de flageolet à tons aigus; le *caval*, hautbois à notes voilées et bourdonnantes, et la *tilinga* ou fifre : ces instruments sont principalement employés par les bergers de la montagne, qui égayent par la musique leurs longs loisirs; enfin, la flûte de Pan, dite en roumain *naĭu* ou *muscal*. L'instrument à percussion que l'on trouve dans les orchestres des populations juives, et chez les tziganes errants qui font danser les ours dans les villages, c'est le tambour de basque dit *daĭra*. On peut ajouter à

ces instrumeuts populaires, les guimbardes *(drîng)* dont s'amusent les enfants. Les gens du peuple savent aussi tirer des sons aigus tout particuliers en chantant avec une feuille verte entre les lèvres; c'est ce qu'on appelle *cântare din frunză*.

L'orchestre habituel des fêtes roumaines, tant à la ville qu'à la campagne, est composé de plusieurs musiciens, tous de race tzigane; chez ceux-ci la profession de *lăutar* ou musicien se perpétue de génération en génération; une bande de *lăutarĭ* est formée au moins de trois exécutants; le premier tient le violon et exécute la mélodie; le joueur de *cobza* l'accompagne et marque le rhythme sur les cordes de son instrument, en chantant les paroles, si c'est une mélodie avec chant; le troisième musicien tient la flûte de Pan, moyennant laquelle il ajoute à l'air exécuté des fioritures plus ou moins stridentes.

Chaque auberge de Roumanie a sa bande de *lăutarĭ*, qui égaye de ses chants et de ses airs de danse les loisirs des dimanches et des jours de fêtes; les villageois s'y réunissent pour voir danser la jeunesse et pour écouter les chansons plus ou moins passionnées ou grivoises des artistes tziganes.

Les danses du peuple roumain sont très nombreuses et les melodies qui servent à les accompagner le sont encore davantage, car chaque jours les *lăutari* en imaginent de nouvelles sur les rhythmes connus. La danse fondamentale est la *hora*; c'est une ronde où les danseurs, en nombre indéterminé et sans distinction de place, se tiennent par la main et tournent gravement en faisant quelques pas en avant et d'autres en arrière; c'est là une danse calme et posée, à laquelle tous les sexes et tous les âges prennent part; mais à côté de la *hora*, il y a une infinité d'autres danses plus vives, et chacune a son nom spécial, sa musique propre et son caractère

chorégraphique plus ou moins animé; presque toutes se dansent en rond ou en demi-cercle, les danseurs se tenant par la main ou par la ceinture; il y en a, comme la *chindia* et la *zoralia*, où les petits pas des danseuses se pressent avec une grâce indescriptible; d'autres, comme *ca la uşa cortului* (à la porte de la tente), *d'a brâu* (par la ceinture), *biru greŭ* (la corvée est dure), etc., où les danseurs trépignent avec des gesticulations d'une énergie toute virile; d'autres enfin où l'on frappe la terre en cadence comme pour bien exprimer le sens symbolique de la danse, qui s'appelle du nom pittoresque *cum se bate Dunarea* (comment le Danube se balance).

Parmi les danses populaires qui se distinguent le plus par leur grâce et leur originalité, nous citerons encore la danse des montagnards, la *mocăncuța*, que l'on danse à deux, homme et femme, se tenant par la main et exécutant des pas et des poses qui se rapprochent de la tarentelle italienne. Enfin, il faut noter surtout la danse des *Căluşarĭ*. Chaque printemps, au mois d'avril, il se forme dans plusieurs villages, des bandes de sept, neuf ou onze jeunese gens qui revêtissent leurs plus beaux habits, et tout ornés de rubans et de mouchoirs rouges, s'en vont pendant quarante jours exécuter, dans des localités lointaines, une danse d'un caractère étrange; l'un d'eux porte un drapeau et même la bande *(primicer)*; un autre fait vœu de ne pas proférer un seul mot pendant toute la durée de l'excursion : c'est le muet de la troupe *(mutu)*. La danse des *Căluşarĭ* a un caractère viril et héroique très-remarquable; les danseurs font avec leurs bâtons des simulacres de combats et exécutent des sauts extraordinaires en poussant des cris de convention. Le savant Samuel Klain, de Transylvanie, a cru voir dans cet usage populaire la persistance des fêtes vernales des prêtres saliens à Rome, dont un collège portait le nom de Salii Collini (Colli Salii, Căluşari ?)

Après avoir parlé des danses, nous ajouterons quelques mots sur les chants du peuple roumain. M. Basile Alecsandri, un des littérateurs les plus distingués de la Roumanie, a recueilli avec soin et publié, en deux éditions, un grand nombre de ces chants ; son exemple a été suivi, parmi les Roumains de la Transylvanie, par M. Marienesco et par d'autres.

Ces recueils de poésies populaires de la Roumanie présentent des pièces de différente nature, que l'on a désignées sous les noms de : *cântice bĕtrânescĭ doïne, hore, colinde* et *ḑicĕtorĭ* ou *ghicitorĭ*.

Les *cântice bĕtrânescĭ* sont des ballades ou petits poëmes rappelant des faits héroïques et se rattachant, soit aux anciens princes, boyards ou héros du pays, soit à cette classe de brigands patriotes, nommés *haĭducĭ* qui, pareils aux *outlaws* d'Ecosse, ont combattu dans les bois et les montagnes contre le joug des princes phanariotes, imposés pendant le dernier siècle aux Principautés Roumaines par la Turquie. Elles sont toujours composées en petits vers de sept pieds, rimant d'une façon plus ou moins arbitraire, mais elles contiennent autant de charme poétique que les plus belles ballades populaires des autres nations.

Les *doïne* ou *cântece de dor* sont des chants d'amour très passionnés dont les paroles se chantent sur des mélodies langoureuses. Presque toujours elles ont pour introduction un vers qui rappelle, en guise d'invocation, une feuille de plante ; c'est ainsi qu'une poésie dont les paroles sont amoureuses commencera par *frunḑă verde rosmarin !* (feuille verte de romarin !), parce que cette feuille est beaucoup portée par les jeunes filles de la campagne; elle commencera par *frunḑă verde, lemn uscat !* (feuille verte, bois sec !), si le sens de la poésie est triste, et ainsi de suite.

Les *hore*, qui se chantent sur des airs de danse

plus allègres, sont des chansons de joie prônant la boisson, les plaisirs faciles, et tombant très-souvent dans des obscénités incroyables chez un peuple dont les mœurs ne sont pas du tout dépravées. C'est sous un abri de feuillage *(umbrar)*, construit tous les étés devant les cabarets des villages, que les *lăutarĭ ţigani*, et principalement le *cobzar* ou joueur de mandoline, chantent le dimanche aux paysans attablés devant un cruchon *(óla)* de vin nouveau, ces bouffoneries qui excitent l'hilarité de l'auditoire plus ou moins excité par la boisson, pendant que les jeunes gens dansent en rond dans la cour.

Les *colinde* ont surtout un caractère religieux; ce sont des noëls que les jeunes villageois, réunis en bandes, chantent pendant les fêtes de la Nativité, du jour de l'an et de Pâques, en allant féliciter dans sa maison chacune des familles du village; aussi sont-elles intitulées la *Crèche*, les *Rois et l'Étoile*, les *Blanches fleurs d'Orient*, la *Place au paradis*, etc., ou bien la *Charrue*, le *Richard*, le *Cheval du fiancé*, etc. Les refrains de ces chansons ont, dans leur langue et dans les images qu'ils rappellent, un caractère particulier d'archaïsme.

Enfin les *ḑicĕtorĭ* ou *ghicitorĭ* sont de petites énigmes en deux ou trois vers, que l'on se donne à deviner dans les jeux du foyer.

M. Basile Alecsandri dit, dans la préface de son recueil, les mots suivants: „Trésors innappréciables de sentiments profonds, d'idées élevées, de données historiques, de croyances superstitieuses, de traditions anciennes et surtout de beautés poétiques pleines d'une originalité qu'on trouve rarement dans les littératures étrangères, nos poésies populaires constituent un bien national digne d'être mis en lumière comme un titre de gloire pour la nation roumaine..... Toutes ces poésies, sans date et sans nom d'auteur, sont enfouies depuis des siècles, comme des pierres précieuses, dans le sein du peuple

roumain. Cependant elles sont exposées à se perdre, et c'est un devoir sacré que je me suis imposé que de les rechercher et de les mettre à l'abri des atteintes du temps et de l'oubli.....

„Aidé par plusieurs personnes, et surtout par M. A. Russo, j'ai recueilli, pendant plusieurs excursions dans les montagnes et dans les champs fleuris de notre patrie, une grande partie de ces poésies populaires, et après en avoir achevé la mise en ordre, je les dédie à mon pays comme un trésor qui lui appartient".

Paris, 1867.

Extrase din *Catalogul special* al opereĭ *Notice sur la Roumanie*, 1868.

V.

ARCHEOLOGIE PREISTORICA

1869–1873

NOŢIUNĬ PREISTORICE DIN ROMÂNIA.—
RĔMĂŞIŢE ANTICE ÎN JUDEŢUL DOROHOĬU.
TESAURUL DE LA CONCESCI. —
ARTELE DIN ROMÂNIA ÎN PERIODUL PREISTORIC.—
FUMURĬ ARCHEOLOGICE SCORNITE DIN LULELE PREISTORICE.

NOȚIUNI PREISTORICE

DIN ROMÂNIA

I

Extract tradus din: *Compte-rendu de la Session du Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques, tenu en 1869, à Copenhague.*

Dl Alexandru Odobescu, din Bucurescĭ, vechĭu ministru, consilier de Stat şi membru al Comitetuluĭ archeologic din Bucurescĭ, dă, într'o comunicaţiune orală, óre care indicaţiunĭ despre antichităţile preistorice a căror existenţă a putut'o constata în patria sa. La 1867, dsa a publicat o broşură întitulată *Notice sur les antiquités de la Roumanie*, în care a vorbit maĭ cu osebire de aflarea frumóselor vase şi podóbe de aur, aparţinênd epoceĭ barbare, care s'aŭ descoperit în Ronia, la Petrósa, şi se păstréză în Museul din Bucurescĭ. Pênĕ la momentul când s'a publicat acea lucrare, nu se luase câtuşĭ de puçin aminte des-

pre antichitățile preistorice ale aceleĭ țĕrĭ, dar negreșit acolo, acéstă nouă ramură a archeologieĭ va avé să facă un seceriș bogat, de óre ce valea Dunărĭĭ de jos pare a fi ca o pînie firéscă, în care s'aŭ înfundat, d'a lungul timpilor, toțĭ cotropitorĭĭ țĕrilor europene, cari veneaŭ despre Resărit.

D[l] Odobescu, carele a cercetat maĭ cu sémă subt acest raport Țéra Românéscă, pe când d[l] Urechie, un alt membru al Congresuluĭ, s'a ocupat maĭ mult cu Moldova, a presentat Adunărĭĭ modelele de lut a câtor-va din obiectele de pétră și de os ce aŭ ajuns la cunoscința d[sale]; printre acestea sunt topóre de serpentină și de diorit, rotocóle de micashist și de pétră vărósă, cĭocane și bulgărĭ de silex, sule de os tăiat séŭ pilit, și altele. Aceste bucățĭ se află adunate la maĭ mulțĭ colectorĭ din țéra Românéscă, precum d[nĭĭ] N, Cretulescu, Cesar Bolliac și maiorul Papazoglu; ele provinŭ maĭ cu sémă din localitățile *Petroșanĭĭ* și *Micescĭĭ*, pe rîul *Dómneĭ*, una din acele ape torențiale ce străbatŭ văile Carpaților românescĭ. Maĭ multe din acele antichităț se presentă sub forme aseměnate cu acelea ale unor obiecte de pétră ce se întâlnescŭ, în numĕr așa de mare, în Danemarca, în Francia și aĭuré. Sunt și nisce cĭocane lungĭ și grele care parŭ a fi la fel cu cele aflate în minele antice ale Castilieĭ.

D[l] Odobescu desvoltéză apoĭ óre-carĭ băgărĭ

de sémă generale asupra unor monumente de alt soĭu, care există în România, și din care, cel puțin o parte, cată să aparțină epocelor preistorice ale aceleĭ regiuni. E vorba de construcțiuni de pământ, de o însemnătate maĭ mult séŭ maĭ puțin considerabilă, și care se află rĕspândite în tóte direcțiunile pe suprafața țĕrĭĭ. D^sa^ osebesce între ele, treĭ categoriĭ diferite, și anume: *valurile*, *tumulii* și *întăriturile* séŭ *cetățile de pământ*. Pe fiecare, apoĭ, le cercetéză în parte.

În România se află maĭ multe liniĭ séŭ șiruri de *valuri* séŭ *troĭene* care străbatŭ țéra în direcțiuni diverse; dar cele maĭ însemnate sunt cele douĕ marĭ brasde, din care una taie țéra Românéscă d'a lungul eĭ, în pararel cu apa Dunărĭĭ și se perde, din colo de hotare, în Rusia meridională (acésta se numesce în unele părți ale sale, *brasda lui Novac*); iar cea-l-altă străbate nordul Moldoviĭ și Basarabia, urmând o direcțiune convergentă cu a celeĭ d'ântĕĭ. Nu s'a găsit în aceste *valuri* ceva obiecte care să pótă dovedi în ce timpuri ele aŭ fost săpate; dar, după cum se înțelege, ele trebuĭe să fie anterióre periodului roman, carele, în România, pune hotar timpilor istoricĭ. Construcțiunea *valurilor*, de óre-ce șanțul e săpat despre méḑă-ḑi, arată că ele aŭ fost înălțate ca să serve de apărare locuĭtorilor din Carpați, în contra unor dușmani ce ĭĭ amenințaŭ despre părțile meridionale; și

osebit de acésta, s'a observat că, la locurile unde se întêmplă ca *valurile* séŭ *troïenele* să se încrucișeze cu căĭ romane, ale căror procederĭ de structură caracterisă în mod netăgăduit și origina și data lor, acestea taĭe *valurile*, trecênd pe d'asupra lor.

Un asemené fapt se învederéză maĭ cu sémă la satul *Grecĭĭ*, pe malul Oltuluĭ; acolo vechĭa cale romană, care plécă de la Dunăre și trece prin Carpațĭ d'a lungul rîuluĭ, se întêlnesce cu *brasda luĭ Novac* și s'așterne d'a curmedișul preste dînsa. Decĭ, n'avem pentru ce să dăm o însemnătate óre-care înțelesuluĭ literal al numirĭĭ poporane de *Troian*, care, dupe cum s'a crediut, ar fi fost păstrată din vechime pentru unele asemene șanțurĭ, făcute de însușĭ Traian, séŭ în genere de urmașiĭ luĭ, coloniĭ Romanĭ. Poporul aplică, în România, acest nume generic, principalelor construcțiunĭ de pămênt de orĭ ce origină, atuncĭ numaĭ când ele sunt de natură a se deosebi maĭ tare, pe întinsul țĕrĭĭ. Cucerirea romană a lăsat la dînsul, impresiunea unuĭ fapt așa de măreț și de radical, încât în acel fapt s'a absorbit prestigiul tuturor tradițiunilor locale anterióre, ba chiar póte și posterióre acesteĭ întêmplărĭ în vecĭ memorabile.

Trecênd la a doua categorie a monumentelor de pămênt, d[1] Odobescu spune că, în patria sa, se vĕdŭ fórte numeroși *tumulĭ*, printre care

parŭ a se distinge vre-o treĭ speciĭ, osebiți fiind uniĭ de alțĭ prin formele și dimensiunile lor, și purtând în graĭul local, denumirĭ speciale.

Ceĭ maĭ micĭ, în de obște grămădiți în préjma ruinelor de vechĭ cetățĭ, séŭ rônduiți d'a lungul căilor antice, sunt maĭ adesé morminte din epoca Romanilor, și conținŭ, în mare parte, sarcofage de pétră vărósă; aceĭ *tumulĭ* se chiamă, maĭ pretutindenĭ, de către locuitorĭ, *măgure* séŭ *măgule*; eĭ n'aŭ, în genere, maĭ mult de treĭ pênĕ la cincĭ metri înălțime. A doua specie, se compune de grămeḑĭ de pământ, tot conice dar cu mult maĭ proeminente decât *tumuli* funerarĭ din epoca romană. Li se ḑice maĭ adesé *movile*, și acestea aŭ atras băgarea de sémă a poporațiunilor întru atâta, că maĭ tóte aŭ câte o denumire a sa proprie. Abié se póte ḑice că ele aŭ fost cercetate, cŏcĭ, și déca s'aŭ făcut într'unele din ele ceva săpăturĭ, acelea nu s'aŭ executat decât pe muche séŭ în cóstele lor, și n'aŭ dat alte resultate decât aflarea unor fĕrâme de arme de fer, lăncĭ, paloșe, săgeți, zale și alte mĕrunte obiecte de metal, care sûnt tóte, fără îndoĭală, din epoce cu mult maĭ apropiate de noĭ decât clădirea primitivă a movilelor. Judicând dupe monumentele de acelaș fel, în care s'aŭ făcut, prin țĕrile vecine, precum în Ungaria, Polonia și Rusia, săpăturĭ regulate și minuțióse, avem tot dreptul să afirmăm că asemené înălțăturĭ artificiale aŭ fost

lucrate de mânele unor poporațiuni cu mult mai vechi decât acelea care aŭ purtat armele și obiectele, în genere puțin interesante, ce se găsescŭ une ori în straturile superficiale ale *movilelor* din țările Românești. De altmintrelé se cade încŏ să observăm că, deși ne aflăm în așa mare apropiere de Ungaria și de Transilvania, unde pe tótă ḍioa se facŭ însemnate descoperiri de frumóse producte ale vêrsteĭ ḍisă a *bronzuluĭ*, în România acea epocă este ca și necunoscută pênĕ acum. D[1] Odobescu crede că póte nu va mai fi astfel, dupe ce se vorŭ cerceta cu deamĕruntul nenumĕrațiĭ *tumulĭ* de pre câmpiĭ românești.

Tot din acéstă a doua specie de *tumulĭ* facŭ parte și *movilele* rônduite în lungĭ șire, pare că arŭ însemna direcțiunea unor marĭ căĭ de comunicațiune. Este mai cu sémă o șiră fórte curiósă de *movile gemene,* adică așeḍate părechĭ, orĭ câte douĕ la un loc, care șiră se pornesce de pe malul Dunăriĭ, nu departe de orășelul Olteniță din țéra Românéscă, străbată d'a curmeḍișul câmpul pustiŭ al Bărăganuluĭ și se suie spre nord pênĕ din colo de Prut. În apropiere de Galați, *valul* séŭ *brasda* antică se încrucișéză cu linia *movilelor gemene,* și acolo, de óre ce valul trebuie să trécă tocmaĭ între âmbele conurĭ împărechiate, îl vedem cum el le a retezat de o potrivă pe povêrnișurile lor opuse. Acest fapt pare a dovedi că *movilele* se aflaŭ înălțate atunci

când s'a durat *valul,* precum și acesta era înălțat atuncĭ când s'a clădit peste el calea romană.

Tumuli din a treia și ultimă specie observată, aŭ proporțiunĭ âncŏ și maĭ marĭ decât ale *movilelor.* Eĭ atingŭ une orĭ o înălțime de duoĕdecĭ și cincĭ pênĕ la treĭ-decĭ metri și chiar maĭ mult, și se află dispușĭ séŭ în cercurĭ lungărețe séŭ în pătrare cu feçe neregulate. Li se dice, maĭ în de-obște, *gorgane,* negreșit dupe numirea de *kurhan*, obicĭnuită în Rusia. Maĭ rarĭ, maĭ puçin cercetate și chiar maĭ neluate în séma decât *movilile*, care se impunŭ vederiĭ prin regularitatea formeĭ lor și prin situațiunea lor maĭ adesé isolată, *gorganele* cele marĭ ale Românieĭ merită de a fi studiate cu mare îngrijire, cŏcĭ proporțiunile lor uriașe și așternerea lor pe câmpiĭ șețe, unde poporul le trece cu vederea, atragŭ asupră-le în mod particular, atențiunea ómenilor de sciință.

[Să observăm ânsĕ acum, dupe maĭ mulțĭ anĭ trecuțĭ de când aŭ fost rostite cuvintele de maĭ sus, că numirile de *măgure, movile* și *gorgane*, nu sunt unicele întrebuințate de poporațiunile Românieĭ, spre a însemna vechiĭ *tumuli* de felurite forme și mărimĭ, care se află respândițĭ prin țéră; și apoĭ âncŏ să adaogem că aceste denumirĭ nu se aplică pretutindenĭ uniform la acelaș gen de monumente; se întêlnescŭ bună óră *tumuli*, cărora poporul le dice *gorgane*, deși sunt maĭ micĭ

decât multe *măgure* și decât multe *movile*, și vice-versa. Am socotit de folos a face aicĭ aceste rectificărĭ, la cele dise cu nouĕ-spre-dece anĭ maĭ 'nainte.]

Venim acum la a treia categorie de antice construcțiunĭ de pământ, care se găsescŭ în România; acelea sûnt ocólele întărite, cărora țĕraniĭ românĭ, le dicŭ *cetățĭ de pământ* séŭ chĭar une orĭ *grădiștĭ*, dupe cuvêntul slavon *gradište* și *horodište*. Ele în de obște sûnt aședate, la óre care depărtare una de alta, pe culmele predomnitóre de pe malul gârlelor care, în numĕr fórte mare, străbatŭ câmpiele Românieĭ, de la nord spre sud, între Carpațĭ și Dunăre. O asemené dispositiune dovedesce vechĭa existență a uneĭ poporațiunĭ numeróse, stabilită d'a lungul rîurilor, care se îngrijea de apărarea locuințelor sale prin construcțiunĭ de un caracter destul de primitiv. Acele întărituri, de formă maĭ tot-d'auna rotundă séŭ lungărĕță, eraŭ încinse cu șanțurĭ largĭ și adûncĭ; țĕrâna dintr'însele era aruncată în lăuntru și alcătuĭa un val séŭ parapet, carele adĭ este tot dauna acoperit cu un strat de pământ ars și amestecat cu cărbunĭ. E învederat că stratul acela provine din dĕrêmarea garduluĭ séŭ ulucelor ce se înălțaŭ d'asupra valuluĭ împresurător, și care aŭ fost arse, la un moment óre care. De aceia se și cunoscŭ maĭ pretutindenĭ urme de taracĭ și de nuĭele tipărite în lutul, acum ars,

cu care negreșit fusese lipite acel gard séŭ acele uluce. În interiorul cetăților, și la adûncime maĭ mult séŭ maĭ puçin de un metru sub faça de astădĭ, se găsescŭ fórte multe hîrburĭ de olărie cu totul grosolană, négră și cenușie; se găsescŭ une-orĭ și petre de măcinat semințele, precum și micĭ câtimĭ de meĭu, pêrlit de foc; maĭ rar, se întêlnescŭ și micĭ idolașĭ informĭ, lucrațĭ în lut or în bronz. Ceĭa ce ânsĕ, de sigur se află în tóte cetățile de pămênt, sûnt petrele de praștie de diferite mărimĭ, precum și alte petre teșite și cu muchĭ ascuțite, pe care le aŭ cules invederat în apa rîuluĭ și le aŭ adunat în cetate, formând cu ele, în deosebite părțĭ ale ocoluluĭ, mormane considerabile, adevĕrate arsenale de projectile aprovisionate pentru apărarea loculuĭ. Aceleașĭ petre teșite le vedem pe baso-relievurile columneĭ Traiane, întrebuințate ca arme agresive de către popórele Dunărieĭ de jos; acelea aŭ fost adoptate, pentru acelaș sfêrșit, în armata romană, și lăsate pe séma ostașilor atașațĭ pe lîngă legiunĭ, în calitate de *accensi* séŭ asvêrlitorĭ de petre, pe când prăștiele eraŭ mânuite de ceĭ cari se numeaŭ *funditores*. Și unĭĭ și alțiĭ se deosebescŭ fórte lămurit pe sculpturele mareluĭ monument dacic[1]).

1) Examinând pe columna luĭ Traian, armele cu care se serveaŭ barbarĭĭ de la Dunăre, te prinde mirarea, ḉice dl Odo-

În *cetățile de pământ* se mai găsescŭ âncŏ și micĭ ghĭulele de silice, rĕŭ rotunjite; se găsescŭ și rotocóle séŭ ovale de pétră teșită, unele mai marĭ, altele mai micĭ, dar tóte găurite la mijloc séŭ de laturĭ; însfârșit se găsescŭ și mulțime de aceĭ bulgărĭ piramidalĭ de lut, pe cari îĭ întâlnim pretutindenĭ în depositele antice și a căror întrebuințare este așa anevoie de a o determina, altcum-va decât afirmând că ele aŭ trebuit să fie atêrnate de ceva. Apoĭ, negreșit că se mai află în cetățile de pământ și oseminte numeróse de animale domesnice, ba une orĭ chiar și óse de om; dar, în de obște, tóte acestea sunt sdrobite în micĭ fĕrâme și rĕspândite preste tot locul, ca și cum tóte aceste vechĭ sĕlașe omenescĭ arŭ fi fost săpate și scormonite de cercetătorĭ mai nouĭ, cu scop de a le jăfui. Și într'adevĕr, în straturile mai de sus ale pământuluĭ din cetățĭ, se în-

---

bescu, de a nu regăsi sub pământ în vechĭa Dacie, acea mică spadă cu încovoĭetură concavă, *falx*, pe care o ținŭ în mână mulțĭ din luptătorĭĭ dacĭ, figurațĭ pe columnă. Dsale i se pare a recunósce, în Museul Antichităților Norduluĭ din Copenhaga, un curios specimine de felul acesta, lucrat în pétră lustruită. (Worsaae, *Nordisk Oldsager*, N°. 51). Forma și mărimea parŭ a fi fost aceleașĭ la instrumentul de silice din Dania și la armele Dacilor, dar acestea aŭ fost negreșit de metal.

Baso-relievurile columneĭ ne arată asemenĭ procederile întrebuințate pentru clădirea întăririlor, cu care se slujeaŭ Barbariĭ învinșĭ de Traian; acele procederĭ parŭ a fi întocmaĭ cu cele constatate în rĕmășițele *cetăților de pământ*.

têlnescŭ une orĭ fragmente de arme și de unelte de fer, precum și tot felul de alte obiecte, care provinŭ dintr'o epocă cu mult maĭ târdie decât aceĭa în care aŭ fost locuite descrisele *cetățĭ de pământ.*

Iată, în prescurtare, de ce fel și cum sûnt cele treĭ categoriĭ diferite de monumente, ce se vĕdŭ pe suprafața teritoriuluĭ Românieĭ și a cărora construire pare a fi datorită unor epoce despre care nu vorbesce âncŏ istoria. Este totuși probabil că alte cercetărĭ maĭ adûncite vorŭ permite, cu timpul, a se rectifica maĭ multe din alegațiunile ce precedŭ și că se vorŭ adaoge, ca nouĕ dovedĭ ale anticeĭ existențe a omuluĭ în lunca Dunărĭĭ de jos, óre care *pescerĭ* séŭ caverne (speluncĭ), locuite de seminția primitive, și póte chiar óre care *locuințe lacustre.*

Și într'adevĕr se află pe povêrnișele meridionale al șireĭ Carpaților, un numĕr destul de însemnat de pescerĭ, pe care tradițiunile poporane le arată ca fostele locuințe ale *Uriașilor* de odinióră. Pênĕ acum ele n'aŭ fost explorate; dar d[1] Odobescu se încumetézĕ a crede că într'însele se vorŭ face descoperirĭ de mare interes. Este chiar de luat aminte că, în maĭ multe locurĭ, unele pescerĭ, care aŭ păstrat caracterul lor legendar, aŭ servit de adăpost pustnicilor creștinĭ, și că în epoce maĭ apropiate, cuviosia populațiunilor a înălțat în préjma lor, schiturĭ și mŏnăstirĭ.

Dl Odobescu maĭ spune âncŏ, fără ânsĕ de a afirma câtuș ĭ de puçin, că dsa bănuĭesce a se fi aflat ș i óre-care staț iunĭ lacustre în patria sa; maĭ ales i se pare că există urme de felul acesta în unele lacurĭ amare ș i sărate care staŭ pe răzórele mareluĭ câmp al Bărăganuluĭ, în ț éra Românéscă. Dupe spusa ț ĕranilor s'ar fi aflând uneorĭ acolo sub apă, taracĭ cufundaț ĭ, care punŭ în primejdie luntrele ce plutescŭ pe lucĭul acelor ape. Acest fapt ar confirma óre-cum părerea ce s'a născut la vederea unor representaț iunĭ de colibe înălț ate pe ț ĕruș ĭ, care figuréză pe columna luĭ Traian, ș i în care dl W. Frœhner, ba ș i maĭ mult âncŏ dl doctor Rückert aŭ crędut a vedé palafite ca cele din Elveț ia, din Savoia, ș i din alte locurĭ [1]).

Copenhaga, 1869.

Tradus dupe *Compte rendu du Congrès d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques de Copenhague, 1869.*

1) La discuț iunea care s'a urmat dupe acéstă relaț iune verbală a dluĭ Odobescu aŭ luat parte : dl profesor Capellini, carele ç lice că a vędut însuș ĭ mulț imea de *tumuli* ce există între Bucurescĭ ș i Brăila; dniĭ Worsaae, C. Vogt ș i Quatrefages, cari aŭ vorbit despre rotocólele de pétră, ce puteaŭ fi róte de sfêrleze, ș i despre bulgărĭ de lut, ce arŭ fi putut fi greutăț ĭ pentru plasele de prins pesce; apoĭ dl Capellini maĭ ç lice că dluĭ crede că *Uriașiĭ* pescerilor sunt în genere mamiferele cele colosale din timpiĭ preistoricĭ. În fine, dluĭ Desor i se pare că colibele pe ț ĕruș ĭ, representate pe columna luĭ Traian, sunt numaĭ vedete de pe malul Dunărĭ, precum se construiescŭ ș i pênĕ în ç ioa de aç lĭ, pe acolo, posturile séŭ pichetele de grănicerĭ.

II.

ARME ȘI UNELTE DE PĖTRĂ ȘI DE OS DIN EPOCELE PREISTORICE

Noțiunilor prescurtate despre archeologia preistorică a României, enunțate la anul 1869, socotim de folos să adaogem un extract dintr'un articol al d^lui^ Odobescu, ce s'a publicat în *Revista Sciințifică, redactată de d^nii^ P. S. Aurelian și Gr. Stefănescu*, 1872, sub titlul: *Archeologie preistorică: arme și unelte de pétră și de os din epocele preistorice, aflate în România*, cu cinci tabele de stampe:

Acum cinci ani, când cu ocasiunea Expositiunii Universale din Paris, am publicat o scurtă notiță despre antichitățile patriei nóstre, m'am vĕdut silit a face de la început următórea declarațiune:

„Este o epocă ce interesézĕ astădĭ în cel maĭ nalt grad pe învățațĭ. Voim a vorbi despre epoca ante-istorică a vêrstelor de *pétră* și de *bronz*. Nicĭ un studiŭ n'a fost întreprins pênĕ acum în România asupra acestuĭ subiect; dar este lucru

învederat că, precum în paleontologie s'aŭ descoperit specimine rare și însemnate în țĕrâmurile basinuluĭ Dunărĭi, tot astfel se vorŭ găsi ascunse în pólele orientale ale Carpaților, și urme interesante ale istorieĭ omuluĭ și ale primelor sale industrĭi, urme care vorŭ destăinui o epocă necunoscută chĭar și celuĭ maĭ vechĭu istoric al Scitieĭ, luĭ însuși Erodot. Ca în tóte țĕrile Europeĭ, noĭ credem că se vorŭ afla și în România, arme de silice și de bronz, cu care s'aŭ servit pe rônd vechiĭ locuitorĭ aĭ acestuĭ continent. Bănuim chĭar că unele locurĭ din lă-untrul țĕrĭĭ vorŭ destăinui de acele antice locuințe lacustre, care s'aŭ vĕdut sub apele lacurilor din Elveția și din alte țĕrĭ europene".

În urma acestor spuse, întorcêndu-mĕ în România, am căutat, în curs de câți-va anĭ, prin felurite mijlóce, să dovedesc ceva urme de monumente preistorice, care s'arŭ găsi la noĭ, și maĭ ales să deștept în spiritul ómenilor curioșĭ de ale sciinței și de ale antichităților, atențiunea asupra acelor monumente. Fără de a constata pênĕ acum resultate considerabile, mĕ pot felicita numaĭ că am găsit pe la diferite persóne obiecte din epoca de pétră, aflate în România, pe care am reușit a le ridica chĭar în opiniunea posesorilor lor la valórea sciințifică, ce ele aŭ astădĭ în ochiĭ ómenilor luminați.

La d[1] N. Cretulescu, actualul ministru de

Agricultură și Lucrări publice, am găsit un fórte frumos toporaș de serpentină lustruită, cu glafuri laterale, al căruĭ preț cresce mult prin cunoscința precisă ce dlui are despre proveniența acestuĭ obiect, de vreme ce scie că a fost descoperit sub pământ, la o adûncime de un stânjen și maĭ bine, în satul Petroșaniĭ, pe rîul Dómneĭ (județul Muscel). D maior Papazoglu, al căruĭ instinct de neobosit colector se întinde fără distincțiune asupra tot felul de curiosități, a adunat și dlui âncŏ de demult câte-va obiecte de pétră, de cremene și de os, producte ale epocelor primitive, din care unele cĭocane de serpentină, de diorit, de ofită, provinŭ, dupe cât îșĭ aduce dsa aminte, tot din valea rîuluĭ Dómneĭ, din comuna Micescii [1]). Dar maĭ cu sémă dl Cesar Bolliac, pe care am avut norocita idee de a'l face luător aminte la obiectele și la monumentele preistorice, într'o excursiune de 24 de ore ce am făcut împreună, la 1869, pênĕ la ruinele uneĭ cetățĭ de pe malul Prahoveĭ, la Puchenĭ și la Tinosu, dl Bolliac a sciut, cu acel dar de lesnicĭósă însușire și cu acel spirit de intuițiune, care póte pênĕ la órecare punt să nu țină chĭar séma de studie adûncĭ și stăruitóre, să se inspire cu pasiune din acest noŭ ram al archeologieĭ. Dlui în acești treĭ anĭ

1) Câte va din aceste obiecte aŭ trecut în posesiunea dluĭ C. Bolliac.

din urmă, a isbutit să adune, să dibuiască şi să descrie monumente şi curiosităţĭ preistorice, din care, pe de o parte, dlui 'şĭ a format, cu admirabila aptitudine ce are pentru ispitirea şi apropriarea de obiecte antice, o colecţiune cu atât maĭ interesantă cu cât este şi unică în felul sĕŭ, la noĭ ; ĭar, pe de altă parte (fie ḑis fără rea intenţiune) le a ilustrat în feluriţĭ articolĭ din ḑiarul *Trompeta Carpaţilor*, descriindu-le cu péna sa măiéstră şi uşuratică, desvoltându-le cu puternica sa imaginaţiune de poet şi de ḑiarist, pe care nu o scie tot dauna potoli periĭ căruntiţĭ aĭ numismatuluĭ. Din colecţiunea dluĭ Bolliac sunt cele maĭ multe din obiectele coprinse în lista ce urméză [1]) ; nenorocire ânsĕ că proveninţa lor nu

---

1) Articolul acesta este însoçit, în *Revista Sciinţifică*, de cinci stampe, representând : 8 toporaşe de pétră, întregĭ sĕŭ frânte, de serpentină, diorit şi ofită ; 3 alte toporaşe de diorit ; 1 topor sĕŭ armă mare, tăiată în serpentină ; 2 dăltiţe de pétră calcarie, 2 ghĭulele de silice, una găurită şi alta nu ; 2 petre găurite (póte greutăţĭ de cântar) de calcar şi de micashist; 1 armă cu vêrf ascuţit, de os, frântă ; 1 amuletă de belemnită găurită, numită de popor, *fulger* sĕŭ *pétră de trăsnet;* 1 pétră calcarie teşită pentru praştie : 1 toporaş de silice ; 2 âşchiĭ sĕŭ custure de silice ; 3 dăltiţe de serpentină şi de iesm(jade) ; 1 cĭocan sĕŭ pétră de praştie de calcar ; maĭ multe petricele calcariĭ, de care se găsescŭ adunate în marĭ câtimĭ, prin cetăţile antice ; 1 vas de lut roşu, cu êţîna şi căpăcelul sĕŭ ; 2 ulcele de pământ negru, conţinênd scrum de alimente ; maĭ multe mosoraşe găurite, de pământ negru.

este câtuși de puțin sigură, căci repejunea excursiunilor colectoruluĭ și multiplicitatea preocupațiunilor sale nu'ĭ aŭ permis a lua asupra fiecăriĭ bucățĭ în parte, acele note minuțióse despre localitatea și despre circumstanțele descopeririĭ, care sporescŭ meritul antichităților și le prefacŭ, în tot dauna, din simple curiosităților, în documente sciințifice. Orĭ și cum, avem în ele, obiecte de *pétră cĭoplită* și de *pétră lustruită*, descoperite, dupe tóte probabilitățile, în țĕrâmurile patrieĭ nóstre; prin urmare, dovedĭ de existența âmbelor *etăți de pétră* în România.

Scim că și în Moldova, și maĭ ales la Miclăușéniĭ dlui Dimitrie Sturdza, sunt adunate maĭ multe urme de pétră descoperite în partea superióră a Românieĭ[1]; dl V. A. Urechie ne a spus

---

1) Mare mirare ne a prins când, pe la 1884, într'o ședință a Academieĭ Române în care se desbătea cestiunea de a se convoca, în Bucurescĭ, Congresul internațional de Antropologie și de Archeologie preistorice, dl Dimitrie Sturdza ne a declarat curat că armele de pétră, cele de la Miclăușenĭ, pe care dsa le a cedat luĭ Bolliac, drept unelte de pétră *aflate în Moldova de sus*, eraŭ numaĭ nisce bucățĭ cumpărate în Germania, prin adimenirea cărora dl Sturdza a isbutit să obțină de la Bolliac nisce medaliĭ mult rîvnite. O astfel de surprindere ne a făcut să cugetăm: «Óre să nu fi fost *calpe* și monetele trampate pe *calpe* preistorice?» Ca numismat, Bolliac avea și dînsul mehengĭurĭ maĭ temeĭnice decât custurile și tocilele preistorice! Așa dar, care pe care?... Oh!— ḑice-vom acum și noĭ, plăsmuind mîhnicĭósele cugetărĭ ale luĭ Miron Costin, — *nesațiósă hire* a numisma-

că dl profesor Cobâlcescu ar fi făcut óre care aflări de acéstă natură; dar, din nenorocire, tóte acele obiecte nu le am vĕdut âncŏ, nu le am putut desemna, şi n'avem despre ele nimic mai mult decât simpla indicaţiune a existenţeĭ lor. E de sperat că şi acelea se vorŭ ivi la lumina publicităţiĭ, spre a mări numĕrul probelor sciinţifice, care aştéptă clasificarea şi elucidarea lor, dupe timpiĭ în care ele aŭ fost produse.

Spre a ajunge mai curênd şi mai lesne la un asemené dorit resultat, am mai făcut âncŏ, şi prin mijlóce oficiale, o cercare de la care socotim că se potŭ aştepta resultate folositóre pentru istoria Românieĭ, începênd chiar din timpiĭ eĭ preistoricĭ. Iată în ce consistă acea tentativă; acum duoĭ anĭ, Ministerul Cultelor şi Instrucţiuniĭ publice a trămis la revisoriĭ scolarĭ de prin judeţe, şi aceştia, la învăţătoriĭ primarĭ, un *Cestionar*,

---

ticeĭ! la ce îndoielnice şi poznaşe tocmelĭ şi încropelĭ cu sciinţa şi cu consciinţa, mai prăvălescĭ şi tu pe ómenĭ! «Banul e ochĭul draculuĭ!» ḑice vorba Românuluĭ; astfel e şi chiar de ar fi vechĭu. Decĭ, se vede că, din nenorocire, la noĭ, nu numaĭ pe bĭetul rĕposatul Bolliac l'a făcut *pohtele'ĭ nesăţióse* să ne arate cât este de primejdiósă pentru cunoscinţa adevĕrată şi consciinţiósă a antichităţilor ţĕrĭĭ, o specialisare numismatică pré exclusivistă. Ajunge omul de nu maĭ vede lucĭurile decât cu *«ochiĭ draculuĭ»*; şi atuncĭ, ca să'şĭ capete multĭ şi mĕrunţĭ, greĭ şi lucĭoşĭ, zimţĭ şi de tot soĭul, dă orbesce năvală, viclenesce şi amăgesce fără temere, fără sfiélă, fără fricĭ de pĕcat... Ferĕscă-ne Dumneḑeŭ!

pe care îl redactasem cu scop de a se afla din rĕspunsurile ce se vorŭ înapoia la dînsul, ce anume monumente vechĭ, de orĭ ce natură, şi ce tradiţiunĭ maĭ potŭ exista, séŭ în fiinţă séŭ în memoria poporuluĭ, prin tóte unghĭurile ţĕriĭ. Asemené cercetărĭ, întreţinute cu stăruinţă, şi înlesnite prin explicărĭ de tot felul, potŭ da o preţiósă nomenclatură de rĕmăşiţele vechĭ ce se maĭ află în ţĕră, pe care apoĭ rĕmâne ca archeologiĭ de profesiune să le explice în mod maĭ sistematic.

Bucurescĭ, 1872.

Extras din *Revista Sciinţifică* a d-lor P. S. Aurelian şi Gr. Stefănescu.

RĔMĂŞIŢE
ANTICE DIN JUDEŢUL
DOROHOĬU

Raport adresat Ministeruluĭ Instrucţiunii publice, la iulie 1872 [1]).

Cu adresa Nº. 5,160, aţĭ binevoit a'mĭ da în cercetare patru dosare, în care se coprindŭ raporturile obţinute pênĕ acum de minister de la diferiţĭ institutorĭ primarĭ şi învăţătorĭ ruralĭ din Dorohoĭu, Botoşanĭ, Buzeŭ şi Prahova, drept respunsurĭ la *Cestionarul archeologic*, elaborat de subsemnatul, prin care, aprobând propunerea ce am avut onóre a vĕ supune în ĭérna trecută, aţĭ cerut a se da relaţiunĭ, pe cât se póte maĭ complete şi maĭ exacte, despre orĭ ce monumente şi ruine

1) Comunicat al Ministeruluĭ Cultelor şi Instrucţiuniĭ publice din No. 153 al *Monitoruluĭ oficial al Românieĭ*, din $^{13}/_{25}$ iulie 1871 : «Ministerul Cultelor şi Instrucţiuniĭ publice a adresat anul curent către toţĭ dniĭ revisorĭ, un *Cestionar* elaborat de dl

antice s'arŭ afla în cuprinsul séŭ şi în préjma comunelor în care eĭ funcţionéză.

Din examinarea acestor patru dosare, singurele care, prin laudabila îngrijire a revisorilor scolarĭ respectivĭ, s'aŭ depus pênĕ acum la minister, se póte constata eficacitatea mĕsureĭ ce aţĭ binevoit a lua în acéstă privinţă, cŏcĭ, deşi fórte puçinĭ din învăţătoriĭ sătescĭ şi chiar urbanĭ se află preparaţĭ pentru asemenea cercetărĭ, totuşi notiţiile adunate în acele raporturĭ potŭ servi ca o basă, atât pentru alcătuirea harteĭ archeologice a judeţelor respective, cât şi pentru clasificarea cronologică şi etnografică a diferitelor rĕmăşiţe antice,

---

Al. Odobescu şi aprobat de minister, privitor la archeologia şi istoria ţĕrĭĭ, cu invitaţiune de a'l împărţi pe la toţĭ învăţătoriĭ şi institutoriĭ din ţĕră, cerêndu-le informaţiunĭ asupra diverselor punte cuprinse în acel *Cestionar*.

Primind de la câţĭ-va dnĭ revisorĭ dosare, conţinênd respunsurĭ la întrebările făcute în sus menţionatul *Cestionar* şi înaintând aceste dosare în studiul dluĭ Odobescu, dsa a presentat ministeruluĭ următorul raport, care este cel d'âmtêĭ dintr'o serie ce'şĭ propune a redacta sub titlul: «*Cercetărĭ asupra aşeţĕmintelor antice din România*». Ministerul dă publicităţiĭ acest raport spre a deştepta gustul şi amórea de asemenea studiĭ serióse, privitóre la istoria naţională şi tot de o dată a stimula zelul corpuluĭ didactic în cercetărĭ atât de utile pentru patrie».

Retipărind acum, la 1887, acest raport şi făcêndu-i-se de către autor, maĭ multe adaose provenite din informaţiunĭ ulterióre, forma luĭ s'a schimbat óre cum, lipsind acum dintr'însul acele pasagie ce devenise fără folos şi completându-se cu alte desvoltărĭ însemnate.

âncŏ existinte pe tĕrâmul Românieĭ. Cred, d[le] ministru, că în urma acesteĭ prime încercărĭ de a popularisa cercetările archeologice printre personalul didactic, încercare al căruĭ bun efect îl putem considera ca şi asigurat, nu ar fi fără utilitate de a îndemna pre toţĭ revisoriĭ scolarĭ, institutoriĭ şi învăţătoriĭ ca să persevere în asemenea investigaţiunĭ folositóre pentru istoria naţională şi a le impune îndatorirea de a comunica ministeruluĭ tóte faptele de natură archeologică ce arŭ veni dupe vremĭ la cunoscinţa lor.

Din parte'mĭ voĭu îndeplini cu cea maĭ mare plăcere datoria, ce am luat asupră'mi de a studia cu scrupulositate tóte raporturile locale, de a coordona faptele demne de atenţiune ce se vorŭ afla cuprinse în ele, de a însemna pe harta ţĕrĭĭ tóte localităţile interesante sub raportul istoric şi anticariŭ, şi de a presenta succesiv, pentru fiecare judeţ al ţĕreĭ în parte, un raport detaliat de tóte noţiunile archeologice adunate de personalul didactic, pe lângă care 'mĭ voĭu permite a adaoge şi acele fapte, care 'mĭ maĭ sûnt cunoscute, séŭ din cercetărĭ personale, séŭ din diferite publicaţiunĭ anterióre.

Cu chipul acesta şi completându-se din ce în ce maĭ mult lucrarea prin investigaţiunĭ şi descoperirĭ ulterióre, vom puté avé, décă nu o operă archeologică aşa de completă şi aşa de perfectă ca marea hartă a Galieĭ, publicată la 1869 de ministerul

instrucțiunii publice din Paris, séu ca Dicționarul archeologic al Francieĭ, care este în curs de tipărire, dar cel puçin o lucrare maĭ modestă, precum este aceĭa a luĭ Zorian Hodakovski pentru vechile așeḑĕminte din Rusia, a comiteluĭ Eustatie Tyszkievicz pentru Lituania și Rutenia occidentală, a luĭ Mihail Grabowski, pentru Ukrania, tóte aceste țĕrĭ, ale căror monumente vechĭ presentă asemĕnărĭ notabile cu acelea din patria nóstră.

Spre a presenta într'un mod maĭ limpede diferitele noțiunĭ archeolologice ce voĭu avé să desvoltez, am crediut necesar să adopt de o cam dată o clasificațiune, pĕnĕ la óre-care punt chronologica și, fără de a intra într'o pré mare amĕnunțire a faptelor, ceĭa ce pĕnĕ acum ar fi și peste putință din causa puçinelor cercetărĭ sistematice ce s'aŭ făcut în anticile monumente ale Românieĭ, voĭu expune ce'mĭ va fi cunoscut despre anticitățile fie-căruĭ județ, împărțind în genere materia în dóuĕ séu maĭ multe secțiunĭ diferite : într'unele vorŭ incapé tóte faptele ce aparținŭ séu se potŭ atribui popórelor, care aŭ locuit în țĕrile nóstre, maĭ nainte de formarea principatelor Române, fie ele anterióre séu posterióre ocupațiuniĭ Danieĭ de către Romanĭ; ĭar în alte secțiunĭ mĕ voĭ sili a aduna numaĭ acele noțiunĭ, care se raportézĕ la periodul maĭ apropiat de noĭ, în care națiunea română 'șĭ a avut existența sa națională,

profesând religiunea creștină. Mĕ grăbesc a declara din nainte că acéstă clasificațiune nu o privesc ca rigurósă și că se póte întêmpla adesé ca monumente, pe care din causa natureĭ lor induióse, le voĭu fi aședat acum în seria ântêĭ, să merite a trece în a doua și vice-versa, ĭar une-orĭ chiar, se póte ca vre o descoperire maĭ însemnată să céră desvoltărĭ speciale; atuncĭ nu mĕ voĭu sfii a o isola cu totul, spre a o puté descrie și caracterisa maĭ cu deamĕruntul. Cu timpul se vorŭ puté face îndreptărĭ, pe care le solicit de la toțĭ cunoscĕtoriĭ, ce aŭ sciințe locale maĭ positive și maĭ exacte.

Revenind acuma la cele patru dosare, d^le^ ministru, și examinându-le în generalitatea cuprinsuluĭ lor, mĕ simt dator, maĭ înainte de tóte, a le apețui în modul următor, dupe meritele ce ele presentă. Cel de la districtul Botoșanĭ ocupă, dupĕ părerea mea, rôndul ântêĭ sub raportul justețeĭ observațiunilor și al moduluĭ de expunere; alăturĭ cu dînsul vine cel de la Dorohoĭu. Dosarele întocmite pentru județele Buzĕŭ și Prahova, cu óre care excepțiunĭ laudabile printr'însele, dovedescŭ din partea majorității corpuluĭ didactic local, o pĕtrundere mult maĭ slabă despre importanța unor asemenea lucrărĭ și despre interesul ce cată să inspire ómenilor culțĭ, monumentele de orĭ ce natură, rĕmase din timpurĭ trecute. Voĭu examina pe rônd fiecare din aceste dosare, începênd cu cel din districtul Dorohoĭu,

carele fiind la extremitatea țĕreĭ despre nord, îmĭ va da póte și mijlocul de a urmări treptat vestigiele antichității peste tótă întinderea României.

NOTIȚE DESPRE LOCALITĂȚILE ÎNSEMNATE PRIN RĔMĂȘIȚE ANTICE, ÎN DISTRICTUL DOROHOIU

Dosarul trămis la minister de către revisorul scolar de Dorohoiu și Botoșanĭ cu adresa No. 335, privitor la cel d'ântêĭ din aceste județe, conține treĭ-spre-ḑece raporturĭ de la învățătoriĭ sătescĭ din Crasnaleŭca, Cotușca (plasa Prutuluĭ de jos) Zamoștia, Loșna, Svorișta, Dêrsca (plasa Berhomete), Broscăuți, (plasa Coșula), Pomêrla, Ibănești, Șoharĕul, Cordărenĭ (plasa Prutuluĭ de sus), Tĕrnăuca, Orofteana precum și un conspect al localităților însemnate din ocolul Herțeĭ, de către institutorele superior al Têrguluĭ (plasa Herțeĭ). Plasa Bașĕuluĭ nu figuréză de loc în acel dosar [1]). Printre aceste raporturĭ, douĕ, cele de la

1) Învățătoriĭ de la cari nu s'aŭ priimit âncŏ rĕspunsurĭ sunt maĭ numeroșĭ, de vreme ce învățământul primar era representat în districtul Dorohoiu prin 45 scóle, adică 5 scóle primare urbane, 9 scóle primare rurale de model și 31 scóle primare rurale ordinare. Scólele primare rurale eraŭ în numĕr de 6 în plasa Herța, 8 în pl. Berhemetele, 7 în pl. Bașĕu, 8 în pl. Prutul de jos; 5 în pl. Prutul de sus și 6 în pl. Coșula.

Loșna și Tĕrnăuca, sunt de o valóre nulă, fiindcă conținŭ numaĭ declarațiunĭ negative, pe când din contra treĭ altele se recomandă maĭ cu deosebire la atențiunea citiroruluĭ; acestea sunt raporturile dlor Costaki Străkinescu, de la Ibăneșcĭ și d. Grah de la Pomêrla, care conținŭ indicațiunĭ pline de interes asupra Magureĭ-Marĭ cu cetatea din acele localităț̆ĭ, precum și descrierea ce face dl Grumărescu de la Zamoștia, despre biserica clădită la Bălinescĭ de logofĕtul Ion Tĕutu.

Alte raporturĭ, venite maĭ în urmă din comunele Șendriceniĭ (pl. Coșula), Pilipĕuțiĭ și Brăiesciĭ (pl. Herța), Mamornița (pl. Bașĕŭ), Hănțesciĭ (pl. Berhomete), sunt cu totul negative, pe când din următórele comune s'aŭ maĭ dat óre care lămuririĭ suplementariĭ și anume: din Têrgu Săveniĭ, Vorniceniĭ și Tĕrnăuca (plasa Bașĕŭ); din Zamoștia, Gremesciĭ, Vêrful Câmpuluĭ (pl. Berhometele); în fine și din Ibănescĭ și Svoriște (pl. Prutuluĭ de sus).

Spre a semnala tot acum și unele lacune, care prin cereriĭ ulterióre ale ministeruluĭ s'arŭ puté îndeplini de către personalul didactic al județuluĭ, îmĭ voĭu permite a propune pentru nouĕ investigațiunĭ cestiunea următóre: și anume, să se facă nomenclatura maĭ completă a măgurilor și a movilelor, care abundă în acel district, maĭ cu sémă pre înălțimele de pe malul drept

al Prutului, arătându-se poziţiunea şi dimensiunile lor [1]).

Fără de a mai aştepta perfecta completare a noţiunilor archeologice asupra judeţului Dorohoiu, prin împlinirea acestui *desideratum*, dar folosindu-ne ânsĕ acum de un manuscript voluminos, în care dl inginer Filipescu Duběu a întrunit, pe lângă noţiunile consemnate de noi, şi altele fórte interesante, sub titlul de *Descrierea geografică a judeţului Dorohoiu, cu mici note istorice, orografice şi archeologice*, 1886[2]), vom procede îndată la expunerea celor ce ne aŭ venit pênĕ

---

1) Să constatăm aci, de îndată, că relaţiunile pênĕ acum priimite din localităţile judeţului Dorohoiu ne presentă sub treĭ forme diferite, anticele clădirĭ de pământ ale loculuĭ, şi că din compararea lor resultă noţiunile generale ce urmézĕ:

I. Măgurile fiind de marĭ dimensiunĭ în ocolul Başĕŭ (de la 476 m. pênĕ la 1070 m.) şi înălţime (557 m. — 227), vêrful lor e trunchiat şi presentă d'asupra o suprafaţă plană de diferite mărimĭ; pe ele sunt une-orĭ înălţate movile maĭ mult séŭ maĭ puţin considerabile şi sunt chiar săpate şanţurĭ şi cetăţĭ.

II. Teraţele séŭ rădicaturile de pământ sunt destul de întinse (160 m.—135 m. în periferie), dară aŭ o înălţime mică în proporţiune cu întinderea lor (3 m., 35 — 6 m., 69 înălţime).

III. Din 18 movile citate, să observă, că mărimea lor variézĕ: în circumferenţă la basă de la 587 m. — 9 m.; înălţime, de la 22 m., 30—2 m.; forma în general e conică séŭ ţuguiată cu vêrful rotund séŭ oval.

2) Datorim amabilităţiĭ d-luĭ George Lahovari, secretarul Societăţiĭ geografice române, comunicaţiunea acestuĭ manuscript,

acum la cunoscință, atât din raporturile sus citate cât și din alte sorginți, pe care le vom cita la locurile lor respective. Vom împărți de astă dată descrierea monumentelor, în trei secțiuni; vom vorbi în cea d'ântêi despre : *măgure, movile, cetăți de pământ și șanțuri*, locuri cu monumente antice și alte localități unde s'au făcut descoperiri de diferite mici obiecte isolate. Apoi vom descrie cu de amĕnuntul însemnata descoperire a unui *mormênt antic*, făcută pe la începutul secolului, în comuna *Concesci;* și în fine în a treia și ultimă porțiune voru fi descrise unele *biserici memorabile séu ruinate*, unele *cruci* stațională și unele *vechi silișt* séu aședeminte de sate și târguri părăsite.

I.

MĂGURE, MOVILE, CETĂȚI DE PĂMÊNT ȘI ȘANȚURI.

Districtul Dorohoiu, fiind mărginit spre Nord și Est de rîul Prutul, care formézĕ în jurul luĭ un arc, ĭar spre Vest de apa Molnițeĭ ce se împreună cu Siretul, care 'l străbate în unghĭul despre apus, se află prin acésta chiar încins de treĭ

în care se află consemnate tóte indicațiunile archeologice ale presentuluĭ raport asupra antichităților din Dorohoiu, adesé orĭ desvoltate și controlate.

părți ca într'un brâu de colnice, încununând de o latură malul stâng al Prutului și de cea-l-altă albiile Molniței și Siretului. D[l] inspector general, Ion Ionescu, în raportul său asupra agriculturei districtului Dorohoiu (1 vol. tip. la 1866, pag. 51 și 52), descrie într'astfel acel brâu muntos : „Dé-„lurile fac parte din terâmurile terțiare inferióre „(eocene). Văile sunt compuse dintr'un terâm de „aluvion, format din depositele celor mai din ur-„mă dislocări ale pământului. Délurile purced „din Bucovina și intră în județul Dorohoiu cu „rîurile Prutul și Siretul, care sûnt cele mai „mari ale județului. Pe la Mihoreni, intră în ju-„deț crésta cea mai înaltă de déluri, care la Cu-„liceni se ramifică și purced, unele spre Prut și „altele spre Siret, despărțind cu culmile lor, și „scurgerea apelor. Apucând culmea délurilor ce „mergu spre Prut, ajungem la *Ibănesci, care este „puntul cel mai înalt din tot județul.*

„Pe culmea délurilor celor mai înalte se védu „din distanță în distanță *movile*, care sûnt de „bună sémă făcute de ómenii ce au călcat pe a-„ceste locuri în timpurile cele mai depărtate „de noi."

Interiorul acestui semicerc de déluri este o-cupat cu albiile, mai mult séu mai puçin muntóse, ale apelor Volovățul și Calul, care împreu-nate se scurgu d'a dreptul în Prut; Boldésa și Podriga, ce se unescu cu Bașĕul și cu Jijia, care,

dupe ce străbate lacul Ezeruluĭ de lângă târgul Dorohoĭu, primind d'a drépta apa Ibănesci şi de-a stânga pîraĭele Buhaĭul şi Cobila, trece apoĭ în districtul Botoşanĭ. Din colo de culmea care apără fundul acestor din urmă văĭ, se întinde basinul Siretuluĭ, ce ocupă în acest district numaĭ ocolul Berhometeluĭ, mărginit la partea sa nord-vestică prin albia Molniţeĭ.

Plasa Herţeĭ stă între culmea délurilor, între apa Mamorniţeĭ ce curge spre Nord, şi între Prut, fără de alte rîurĭ maĭ însemnate decât Sinihĕul şi Herţa; a Coşuleĭ se destinde împrejurul Buhaĭuluĭ, Cobileĭ şi Jijieĭ; a Prutuluĭ de sus e străbătută de Hănésa şi de Başĕŭ; prin a Prutuluĭ-de-Jos curge Podriga şi Volovĕţul; ĭar în plasa de câmp a Başĕuluĭ se împreună tóte aceste din urmă rîurĭ, spre a se arunca maĭ la vale în Prut. Insist asupra poziţiuniĭ topografice şi asupra idrografieĭ districtuluĭ, fiind-că sunt convins că dispoziţiunea tĕrâmurilor şi direcţiunea văilor apóse aŭ avut pururé cea maĭ mare influenţă asupra aşeḑĕmintelor antice.

Poziţiunea unor măgure şi movile pe culmĭ înalte, aşeḑarea celor maĭ multe cetăţĭ pe maluri rîpóse, săparea şanţurilor pe şesurĭ şi d'a curmedişul văilor staŭ dovadă despre acésta, pretutindenĭ ca şi în judeţul Dorohoĭu.

Plasa Berhomete. **Svoriştea.** — Incepênd dară

de la partea sud-vestică a districtului, adică din ocolul Berhometelui, găsim în comuna Svoriștea, situată pre malul drept al Siretului, două măgure cu vêrfurile trunchiate, din care una, numită *Holia*, este aședată lûngă pădure la V. de sat; ea are 1284 metr. periferie la bază și 144 metr. înălțime. Cea-l-altă numită *Camneghilo* (óre nu *Kamnemoghilo*, ceĭa ce ar însemna pe slavonesce *movilă de pétră?*) este în pădure spre S. V. de sat; ea are 1070 metr. periferie la bază și 277 metr. înălțime.

Pêrîul Negru. — Pe malul drept al Siretului, la miédădi de têrgul Mihăilenĭ spre E. de cătunul Pêrîul-Negru, să află, pe muchĭa unuĭ dél cu prund, o movilă lată avênd numaĭ un stânjen (2m,23) înălțime, ĭar spre Nord de dînsa, altă movilă mare cu altele maĭ micĭ pe lûngă ea; ceĭa ce face ca acea movilă maĭ mare încongiurată fiind de alte multe moviliță maĭ micĭ, să semene cu o cloșcă cu puiĭ împrejurul eĭ. Ómeniĭ din partea loculuĭ spunŭ că tóte aceste movile sûnt din timpul uneĭ bătăliĭ ce s'a dat la Hotin.

Dêrsca. — Maĭ spre N., adică din colo de délurile ce mărginescŭ basinul Siretului, în văile despre Buhaĭu se află comuna Dêrșca. La sud de sat este o măgură mare de petriș avênd pe dînsa două movile prăbușite la mijloc, de câte 7 palme (1m,95) înălțime fie-care; una este situată pe

vêrful măgureĭ; cea-l-altă pe cósta eĭ despre rĕsărit.

Tot în acea direcțiune, pe locul numit Berezna (pe slavonesce însemnéză loc cu mestécăniĭ), se află un șanț ca de 70 prăjiniĭ (468 m.,30) lungul, de 6 stânjeniĭ (13 m.,38) latul și 2 stânjeniĭ (4 m.,46), adûnc, ale căruĭ căpătêie daŭ de o parte în apa Buhaĭuluĭ și de cea-l-altă parte în pêrîul Buhăiașul; pământul din șanț e aruncat în partea despre apus, la mijlocul luĭ se află o curmătură. De la șanț înainte spre V. este o suprafață plană pătrată, cuprinsă între șanț, între cele douĕ gârlĭ și între o pădure, care este spre apus împotriva șanțuluĭ. Întinderea aceleĭ suprafeçe este ca de 40 fălcĭ (572,000 m.p.). În acel loc se dice că ar fi existat âncŏ din timpiĭ păgânilor o cetate cu o pórtă de fer(?) spre rĕsărit, acolo, unde se vede astădĭ și curmătura șanțuluĭ.

Gremesciĭ. — În acéstă comună sûnt dóuĕ déluri însemnate, din care unul se numesce délul Cudrina, ĭar altul délul Movileĭ, precum și un loc fórte întins de bătălĭe, numit Podișul Horaițuluĭ. În cătunul Verpole este asemenĭ o movilă la pólele căreĭa s'aŭ găsit mânere de săbiĭ antice. Rușiĭ aŭ înălțat pe acea vechĭe movilă o mare cruce de pétră la 1849.

Plasa Herțeĭ. **Têrnăuca.** — Între délurile spre

mĭédădi de târgul Herțeĭ, în comuna Târnăuca, se ḑice că aŭ existat odinióră, pe locurĭ șețe, maĭ multe movile séŭ gorgane, care cu timpul s'aŭ răsipit din causa aplanării locurilor prin cultură. Pe délul numit *Zamca*, la apus de sat, se ḑice asemené că a fost odinióră o cetate de pétră, din care se vĕdŭ óre-care urme. Numele chiar de Zamca (de la slavonesce *Zamok*, cetate, castel), care a rĕmas acestuĭ dél, precum maĭ multor alte localităȚĭ din România, este o dovadă că în acel loc aŭ fost din vechime întăriturĭ.

Movila Herțanuluĭ. — La anul 1865 s'a găsit aci într'o movilă mare, care a dat și numele sĕŭ acestuĭ cătun, spre E. de târgul Herțeĭ, o sabie de fer ca de $2^1/_2$ coțĭ (1^{m},60) lungime și (0^{m},1) lățime; muchĭa 'ĭ era grósă și ruginită. D^{l} Alecu Georgiu din Botoșanĭ fiind atuncĭ subprefect a luat acest obiect. În pêrîul Băranca spre S. de târgul Herțeĭ, se ḑice că s'ar fi găsit o bucată de peptar de fer.

Oroftiana. — Între âmbele cătune Oroftiana de Sus și Oroftiana de Jos, pe malul Prutuluĭ, la S. de cea d'întêĭ și spre apus de a duoa, pre un dél fórte înalt, acoperit cu pădure, se vĕdŭ douĕ-spre-ḑece șanțurĭ în lungime de câte 40—50 prăjinĭ (267^{m},60—334^{m},50) cu direcțiune de la N. spre S. și cuprinḑênd între ele un spațiŭ ca de 4 fălcĭ (57,2000 $^{m.p.}$); acel loc se numesce cetățuĭa Sașilor. Tot în pădure pe culmea, délurilor este un

vêrf fórte înalt, numit *Piscul pleşuv*, care domină atât Basarabia cât şi Bucovina. Tradiţiunea ḑice că el servea ca loc de stréjă în vechime.

Fundul Herţeĭ. — În comuna ce pórtă acest nume, la S. E. de târgul Herţiĭ, pe un dél cu pădure spre mĭéḑădi, se vede o înălţătură de pământ lungă ca 100 stânjenĭ (223$^{m.}$) şi lată de 70 stânjenĭ (156$^{m.}$). Ea e tăiată curmeḑiş cu două şanţurĭ. În lă-untrul eĭ se găsescŭ cărămiḑĭ, sgură şi alte rĕmăşiţe. Tradiţiunea ḑice că s'aŭ urmat aci bătăliĭ şi că loviturile eraŭ pornite de pe un alt dél ce stă împotrivă, la distanţă ca de 2000 ^{metriĭ} şi unde s'aŭ găsit nisce bulgărĭ de schijă găuriţĭ, ca de 20 oca (26 kil.) unul. La o mică depărtare de Cetatea Herţeĭ este âncŏ o Cetăţuĭe ce se crede a fi şi maĭ vechĭe; apoĭ în pădure se află o movilă mare şi în multe locurĭ săpată, care se chĭamă Movila Comorilor şi unde se crede a fi şi becĭurĭ zidite pe de desubt.

Plasa Prutul de Sus. **Şuharĕul.** — Pe póla meridională a délurilor, pe una din văile, din care se formézĕ rîul Başĕuluĭ, este comuna Şuharĕul; acolo, pe o câmpie despre rĕsărit, se află treĭ movile, numite movilele *Codreĭ*. Una are 45 stânjenĭ (100$^{m.}$,35) circonferenţă la basă şi 10 stânjenĭ (22^{m},30) înălţime; cele-l-alte două sunt âncŏ şi maĭ micĭ, aŭ câte 25 stânjenĭ (55$^{m.}$,75) împrejurul baseĭ şi 6 stânjenĭ (13$^{m.}$,37) înălţime.

Pomârla. — Comuna Pomârla se află mai spre apus în lunca Jijiei; la răsărit de sat, pe locul numit *Ruginosul*, sûnt și acolo trei movile așezate în direcțiune dréptă; cea mai mare din ele are 3 stânjeni (6m,69) înălțime și 19 stânjeni (35m,68) periferie la basă; vêrful ei este oval și găurit (fără îndoială de căutătorii de comori); cele-l-alte duoă, egale între ele, aŭ abié 2 stânjeni (4m,16) înălțime și 4 stânjeni (8m,92) circumferența le lasă, și ele aŭ vêrful de formă ovală.

In acéstă comună spre V. este un dél păduros numit *Délul Comorilor*, unde se vĕdŭ o mulțime de gropi de diferite dimensiuni făcute de cercătorii de comori de pe vremi.

Pe un alt dél dis *Délul Cărămidilor* cu suprafața inclinată spre N. E. săpând nisce ómeni la 1858, aŭ găsit o óla de lut de formă lunguiață, conținênd oseminte omenesci. Acea óla îndată a fost îngropată cu vr'o 40 de stânjeni (89m,20) mai spre V.

Ibănesci. — Precum s'a arătat mai sus, comuna Ibănesci ocupă locul cel mai culminant al délurilor ce se întindŭ de a lungul maluluĭ drept al Prutuluĭ; din acel punct, care domină tot județul Dorohoiu, se pornescŭ spre S. costișele ce despartŭ văile Jijiei, Ibănesci și Bașĕuluĭ. Pe podișul luĭ muntos, spre S. V. de satul Ibănesci, este un fel de dél artificial séŭ măgură colosală, avênd la basă o periferie ca de 2000 stânjeni

(4,460^{m}) și o înălțime ca de 150 stânjeni (557^{m}·). Ea este ridicată în marginea unei păduri și formată din năsip, petre mici și stâncĭ aglomerate; de pe culmea ei vederea se destinde peste tot districtul Dorohoiu și chiar pênĕ la Iași și Sucéva. Vêrful acestei măgure este trunchiat; el presentă o suprafață plană de formă rotundă ca de 500 stânjeni împrejur (1115^{m}·) și pe dînsa se găsescŭ ruinele unei cetățuĭ, cuprinḑênd ca vro 40 stânjeni (89^{m}·,28); în jurul cetățiĭ este un șanț circular, care are âncŏ 1 $^{1}/_{2}$ stânjeni (3^{m}·,35) înălțime și 30 stânjeni (60^{m}) lungime în părțile unde el maĭ exista, adică spre S. și E.; ĭar spre N. și V. malul e surpat și rîpos; țĕrâna din șanț se arată a fi fost asvêrlită din afară în lă-untru. Pórta cetățuiei era așeḑată la S. S. E.; și de la dînsa se pornesce spre S. drumul care duce la satul ce este astăḑĭ situat pe cósta măgurei. La 30 stânjeni (66^{m}·,90) spre N. de cetate este o rădicătură de pământ înălțată ca de 3 stânjeni (6^{m}·,69) pe de asupra cetățiĭ; ea pare a fi servit ca punt de observare; spre S. de cetățuie, la distanță de 120 prăjini (800^{m}·) este o altă movilă avênd 50 stânjeni (111^{m}·,50) circonferență la basă și 4 stânjeni (8^{m}·,92) înălțime; de acolo se póte observa tot interiorul cetățiĭ. Și maĭ departe, adică la $^{1}/_{4}$ de postă in direcțiunea S. S. E. maĭ este âncŏ o movilă de 52 stânjeni (115^{m}·,96) circonferență la basă și de 6 stânjeni (13^{m}·,38) înălțime cu o formă țuguiată;

din vêrful eĭ se vede la movila precedentă și chiar pênĕ la pórta cetățiĭ.

Despre cetatea cea mare de pe măgura de la Ibănescĭ credința locală o dà ca din timpiĭ Tătarilor; uniĭ ḑicŭ cumcă acolo a fost mŏnăstire.

Hilișĕul-Curt. — La E. de Ibănești și la V. de la Pomêrla, în plasa Coșuluĭ, pe locul ḑis șesul Jijieĭ, în moșia Hilișĕul-Curt, ca la $^1/_4$ de postă de Ibănescĭ, se vede o rădicătură de pămênt ca de $1\,^1/_2$ stânjen (3^{m}.35) înaltă, avênd o lungime, maĭ bine de 30 stânjenĭ (66^{m},90) și aprópe 6 stânjenĭ lățime (13^{m},38). Acest loc se numesce *Mormêntul Uriașuluĭ* și tradițiunea ḑice, că acolo ar fi îngropat un copil de uriaș în vêrstă de șépte anĭ; se adauge că sora copiluluĭ ar fi pus să înalțe acest mormênt, scoțênd pămêntul dintr'un loc învecinat unde astăḑĭ se află un fel de grópă mare, numită Balta-Mare.

Cristinescĭ. — Acea grópă este pe un podiș la S. E. de satul Cristinescĭ.

Cordăreniĭ. — Pe apa Ibănésa la vale, adică pe șesul unde se megieșescŭ plăilșe Prutul de Sus, Coșula și Bașĕul, se află satul Cordăreniĭ. La mĭéḑădi de dînsul este o movilă, care are 18 stânjenĭ (40^{m}) circumferență la basă; altă movilă este spre S., în marginea uneĭ păduriĭ și pe muchea unuĭ hîrtop; ea are 13 stânjenĭ (31^{m}) periferie la basă.

Tot ce s'a spus pênĕ aci despre poziţiunea şi despre rĕmăşiţele antice învedérate la Ibănescĭ, şi în prejmuirea lor, dovedesce că acéstă localitate are în sine o importanţă extraordinară ca staţiune archeologică. Ar fi dar, credem, de mare folos să se ridice printr'un inginer, (póte chiar prin al districtuluĭ Dorohoiu, cu concursul învăţătorilor sătescĭ locali) planul exact şi detaliat al *Măgureĭ celeĭ Marĭ cu Cetate de la Ibănescĭ*, arătându-se şi poziţiunea topografică a localităţiĭ, pe care ea este înălţată; tot asemené să se urmeze şi pentru *mormêntul Uriaşuluĭ* de la Hilişĕul Curt.

Moşia Ibănescĭ, fiind proprietate a dluĭ Nicolae Rosetti Rosnovan, noĭ din parte-ne atragem atenţiunea dsale asupra acestuĭ punt aşa de important în privinţa archeologică, şi credem a'ĭ desemna un adevĕrat serviciŭ de făcut sciinţeĭ şi patrieĭ întreprinzêndu cercetărĭ şi desgropărĭ sistematice în acea localitate. Acésta arŭ fi tot de o dată un frumos exemplu de dat proprietarilor luminaţi şi avuţi, care aŭ pe moşiile lor monumente interesante ale anticităţiĭ.

Plasa Coşula. **Brăiescĭĭ.** — Pe întinsul délu luĭ se vede un şir de movile de diferite mărimĭ, dintre care cele maĭ însemnate sunt cele numite *Bortósa*, *Jidanu* şi *Cazacu;* ĭar în pădure, la un loc dis Ridicătură-mare din cătunul Prăstescĭĭ

este o movilă fórte întinsă d'asupra căria se vĕdŭ rĕmăşiţe de întărituri de zid.

Dimăcheniĭ. — Aci pe podişul déluluĭ se află asemené o movilă maĭ mare care pórtă numele de Movila Bortósa, ca cele maĭ multe din acelea ce aŭ fost săpate pentru căutare de comorĭ într'însele.

Şendriceniĭ. — Acéstă moşie posedă şi dînsa o movilă mare, care se află aprópe de calea judeţénă.

Broscăuţiĭ. — Satul Broscăuţiĭ este pe malul stâng al Jijieĭ, la o fórte mică distanţă spre S. de târgul Dorohoĭu. Acolo, pe un şes despre N., se vede o rădicătură de pămênt, numită *Bortósa*, din causa găureĭ adûnce ce este săpată pe vêrful eĭ; ea are ca la 60 stânteni (133^{m},80) periferie la basă şi 3 stânjeni (6^{m},67) înălţime. Se ḑice că arŭ fi servit în vechime de stréjă, pentru pază locuitorilor despre incursiunile inimicilor. În cătunul Trestiana se află asemené o movilă mare în care îşĭ ascundeaŭ prăḑile nisce haĭducĭ de pe la anul 1821.

Corlăteniĭ. — Maĭ la vale, dar pe malul drept al Jijieĭ, este satul Corlăteni; la N. V. de dînsul, pe un dél mare, se află un loc numit Cetăţuia, unde se vede o platformă patrulaterală de 8 prăjini (53^{m},62) lungime şi 6 prăjini (40^{m},14) lăţime; ea este încunjurată cu şanţurĭ de pămênt âncŏ destul de aparenţĭ. Pórta eĭ e despre Sud.

Plasa Prutuluĭ de jos. **Coțușca.** — Pe valea Caluluĭ, un afluent despre rĕsărit al Volovĕțuluĭ, se întinde comuna Coțușca în care se află patru movile situate tóte în arăturĭ; una din ele pórtă numirea de *movila Arménuluĭ*, fiind-că s'ar fi îngropat acolo un Armén; ea este spre S. de moșia Puțurenĭ, pe dél lúngă șléhul Stefănescĭ: are 60 stânjenĭ (133^{m},80) diametru la basă și 10 stânjenĭ (22^{m},30 înălțime; forma eĭ este conică.

A doua pórtă numirea de *movila luĭ Căldare*, de pe un Tănase Căldare ce a cultivat'o; e tot pe Puțurenĭ spre S. V. de satul Coțușca, are 8 stânjenĭ (17^{m},84) înălțime și 40 stânjenĭ (89^{m},20) diametru la basă; forma ĭĭ este asemené conică.

A treia este *Movila Cruceĭ*, pe care un Vasile Rusu a îngropat o cruce; e spre V. de Coțușca, de formă tot conică, are 9 stânjenĭ (20^{m}) înălțime și 48 stânjenĭ (107^{m}) diametru la basă. In fine cea din urmă e movila *Bartósa*, găurită la vêrf; este situată la E. de Coțușca pe moșia Ghireniĭ; are 10 stânjenĭ (22^{m},30) înălțime și 60 stânjenĭ (133^{m},80) diametru la basă. Pe lúngă dînsa trece drumul Șisnovĕțuluĭ.

Hudesciĭ-micĭ. — Spre E. de Hudesciĭ-micĭ séŭ Miurcanĭ și spre V. de Miculinți, cătun al comuneĭ Crasnaleŭca, nu departe de malul Prutuluĭ, este o întăritură de pămênt înclinată de la apus spre resărit și formată din douĕ rônduri de șanțurĭ; ea are 10 prăjinĭ (67^{m},30 lungime și 5 pră-

jinĭ (33m.,65) în lat. Şanţurile, care aŭ o lăţime de 8 palme (2m.,23) şi o adûncime de 6 palme (1m.,67) sûnt distante unul de altul de 4 stânjenĭ (8m.,92) şi pămêntul e aruncat în lă-untru de tóte părţile, la âmbele şanţurĭ. În lă-untrul cetăţiĭ sûnt duoĕ gropĭ acuma cam astupate; una în partea despre E. şi alta în spre V., în care se ḑice că se ascundeaŭ muniţiunile în vreme de rĕsboĭu. În partea loculuĭ se crede că aceste întăriturĭ aŭ fost rădicate de Turcĭ în rĕsbóĭele lor cu Ruşiĭ.

Horodişte.—Maĭ în spre N. de Miculinţĭ, tot pe malul Prutuluĭ, se află satul Horodişte situat pe o cóstă înaltă şi rîpósă, sub care trece rîul. Despre acéstă localitate găsim într'o relaţiune a coloneluluĭ Guriţă, publicată în *Buletinul Instrucţiuniĭ publice* al dluĭ V. A. Urechie (anul 1865 şi 1866, p. 285), următórele însemnărĭ:

„Locul numit Bitca, de pe moşia Horodişteĭ, proprietate acum a dluĭ George Baltă, este o culme de dél, al căruĭ capĕt face mal la rîul Prutul; din mâncătura apeĭ, o parte din acel mal, acu câţĭ-va anĭ, s'a năruit, unde s'a vĕḑut o catacumbă cu o mulţime de oseminte omenescĭ. Se vede acolo ca un fel de zidire cu grinḑĭ gróse de lemn de stejar (devenite acum ca abanosul) unde s'aŭ găsit vr'o câte-va săgeţĭ de fer pentru resbel.—Dl George Bălta posedéză vro douĕ din acele săgeţĭ. Se presupune că întinderea aceleĭ

catacombe s'ar trage în lă-untrul déluluĭ; încercarea pe la năruitură este periculósă din causa maluluĭ, care vine drept în apă și a aeruluĭ de acolo. Cercetarea s'ar puté face pe d'asupra culmiĭ, maĭ cu depărtare de mal, prin săpărĭ și sfredelirĭ în pământ, ânsĕ se cere mult lucru și cheltuĭelĭ. Tot în acel dél se găsesce și săpunul de pământ".

Voĭu observa că numirea acesteĭ localităȚĭ dă însăși o fórte întemeiată bănuĭală cum că aci a fost o întăritură séŭ maĭ bine o cetățuie. Numele satuluĭ Horodiște este chĭar cuvêntul polon *horodyszcze*, care însemnéză o asemenea vechie lucrare de pământ, precum se găsescŭ fórte multe în Ukraina și în tóte țĕrile circumvecine. Denumirea de *Grădiște*, așa de frecuentă în tóte părțile locuite de Romănĭ în regat, precum și în Ardél, Basarabia etc., are și ea acelaș înțeles în limbele slavone de méḑă-ḑi și rĕsărit *(gorod, grad* însemnéză oraș, cetate și prin urmare *grădiște*, loc de cetate). Trebuĭe dară să considerăm ca un fapt netăgăduit că tóte locurile ce pórtă astfel de numire, la noĭ precum și în țĕrile slavone, aŭ fost în vechime provĕḑute cu întăriturĭ, cu cetățuĭ, pe care le aŭ găsit în ființă séŭ le aŭ clădit popórele de gintă slavonă ce aŭ venit, sûnt acum ca la doĭspreḑece secolĭ, să conlocuĭască cu poporațiunea Română séŭ Daco-romană de pe malurile Dunărĭĭ-de-Jos.

Deși, în studiul său manuscript dl inginer Filipescu Dubău vorbesce mai pe larg despre vechile rămășițe de la Hordiște și despre catacumbele din localitatea Bitca, ar fi bine să se mai facă în acele localități exploratiuni cu scop curat archeologic.

Plasa Bașău. **Hănesciĭ.** — „*Valul* său *Troianul* din țéra de sus a Moldoveĭ este cu pământul aruncat către N. adică spre munți și codri. Acect *Troian* trece prin districtul Dorohoiu, purcedênd cu o parte de la Jijia spre resărit, trece peste moșia Dănceniĭ și face hotar despărțitor între Hănescĭ, Brăteniĭ și Joldescĭ (districtul Botoșani, ocolul Jijia) și în paralel cu *Troianul* de jos din districtul Covurluiu, trece Prutul și Nistrul la resărit și merge de la Camenița înainte. De la Jijia în Jos, în Moldova spre apus se vădu numaĭ părți de *Troian*, precum sûnt și cele maĭ jos de moșia dlui Donicĭ pe Asmănescĭ și pe Prășesciĭ mănăstiriĭ Treĭ-Erarchi, și ĭară alte părți de Troian se găsescu cu óre care coline (movile) și cu multe gorgane (un fel de momâĭ) pe lângă ele.“

Acéstă notiță am aflat'o într'o cărticică manuscriptă a răposatuluĭ inginer-hotarnic A. Popovicĭ, care a adunat deosebite observațiunĭ fórte interesante asupra unor aședăminte antice din âmbele principate. Acele notițe ale luĭ Popovicĭ

aŭ fost publicate în ḑiarul *Trompeta Carpaţilor* (anul 1871). In cursul lucrăriĭ ce am intreprins, îmĭ propun a profita de tóte indicaţiunile ce se află atât în articolul sus citat, cât şi într'o altă cărticică a numituluĭ inginer hotarnic, care, ca şi cea-l-altă, a fost reprodusă în *Trompeta Carpaţilor*, dupe ce a ajuns în posesiunea mea.

Ar fi cu deosebire necesar să se céră de la corpul scolar şi chĭar de la autorităţile administrative (subprefecţĭ, primarĭ şi ingineriĭ) din plasa Başĕuluĭ şi Prutuluĭ de Jos, indicaţiunĭ maĭ precise asupra aceluĭ *Troian* séŭ val de pământ, care, de la direcţiunea Cameniţeĭ din Podolia, se cobóră prin aceste douĕ plăşĭ pênĕ la Hănescĭ şi de acolo trece în districtul Botoşanĭ.

Negreşit că acéstă recomandaţiune exprimată în raportul meŭ primitiv, a fost luată în sémă d[l] inginer Filipescu Duběu, în descrierea ce d[luĭ] a făcut judeţuluĭ Dorohoĭu, cŏcĭ în manuscriptul sĕŭ găsesc acuma maĭ multe indicaţiunĭ precise pe care mĕ grăbesc a le resuma aci.

Vorbind despre moşia Volovĕţu, d[-sa] citéză *Valu-Traianuluĭ*, „rădicătură ca de treĭ metri pe suprafaţa pământuluĭ, lată la bază ca de 8 [met.] şi pe muche ca de 2 pênĕ la 4 [met.], întinḑêndu-se, în mare lungime pênĕ la Prut, trecênd şi prin Hriţenĭ, unde este maĭ micşorată şi prin unele locurĭ chĭar precurmată. Ea se vede continuând în depărtare din colo de Prut. Pe muchele délu-

rilor dintre Prut și apa Volovățuluĭ se vede asemenĭ un șir de movile în felurite mărimĭ". Apoĭ trecênd la Hrițenĭ, pe unde curgŭ apele Volovățul și Novacul, d-luĭ ne arată că culmea ce le desparte, e semĕnată și dînsa cu un șir de movile. La Hănescĭĭ, despre care a vorbit rĕposatul inginer Popovicĭ, noul explorator, maĭ ântêĭ constată existența *movileĭ Gémăna* pe délul cu asemené numire, despre care tradițiunea spune, séŭ că odinióră arŭ fi fost duoĕ movile egale apropiate, care s'aŭ ponorît una către alta, séŭ că săpătoriĭ de comorĭ arŭ fi despicat în duoĕ acea movilă ce la început fusese și maĭ mare. „Tot pe acea moșie, *Valu-Troianuluĭ* se întinde între Jijia și Prut, cu maĭ multe întreruperĭ, avênd pe alocurea și movile înălțate pe laturele luĭ. De la malul stâng al Prutuluĭ, valul se vede continuat în Basarabia către rĕsărit spre Nistru pe la Cameniță". Infine, maĭ împrumutăm de la numitul consciințios topograf al județuluĭ Dorohoĭu însemnările următóre despre șirurile de movile ce se vĕdŭ în diferite comune din ocolul Bășeuluĭ și anume:

La Stiubeienĭ, pe întinsa culme a déluluĭ dintre apele Basĕu și Ibănescĭĭ, sunt movile de felurite mărimĭ aședate în depărtare unele de altele; cele principale se numescŭ, a *Frânculuĭ*, de 3 stânj. nălțime și 22 stânj. circonferența la basă; a *Ursuluĭ*, ca de 2 $^1/_2$ stânj. naltă și de 18 stânj.

în circonferență; și a *Treucilor*, naltă de 2 stânj. și în ocol de 15 stânj. Apoĭ și în cătunul Borulca din comuna Avrămesciĭ se află pe culmea predomnitóre a déluluĭ Géměnul, o movilă mare.

Precum se vede, dupe însemnările culese aci de pretutindenĭ, movilele sunt numeróse în județul Dorohoĭu, maĭ numeróse póte decât în orĭ ce altă parte muntósă a țĕriĭ, și este cuvênt de a presupune că ele, împreună cu valul de pămênt ce străbate o porțiune din acest ținut, aŭ format o întrégă sistemă de caracter strategic séŭ defensiv, de care s'aŭ folosit odinióră locuitoriĭ acestor locurĭ. Din nenorocire, starea informațiunelor nóstre archeologice nu este ajunsă la un grad care să ne permită a determina epoca și gintele cărora aparținŭ așa uriașe lucrărĭ. In orĭ ce cas, ele ni se parŭ a nu fi depășit termenĭ istorieĭ necunoscute.

II

TESAURUL DE LA CONCESCĬ

Comuna Concesciĭ, din plasa Prutuluĭ de Sus, cade pe póla meridională a délurilor, lângă Prut, tocmaĭ la obârșia apeĭ Podriga, ce'ĭ ḑicŭ și Hodriga; acolo s'a găsit pe la începutul acestuĭ secol, în ultimiĭ anĭ când Principatele eraŭ în stăpânirea

armatelor rusescĭ, adică pe la 1811 séŭ 1812, un adevĕrat tesaur de obiecte antice, din care o parte se păstrézĕ şi astă-dĭ în Museul imperial al Ermitagiuluĭ din St.-Petersburg. Asupra acesteĭ descoperirĭ s'aŭ tipărit în România duoĕ relaţiunĭ, din care mĕ voĭu sili a extrage faptele ce parŭ a fi maĭ neînduióse. Una din aceste relaţiunĭ e datorită rĕposatuluĭ profesor G. Săulescu din Iaşĭ; ea s'a publicat în ḑiarul *Bucĭumul* din Bucurescĭ (anul 1863, No. 54 p. 211); cea-l-altă, scrisă de colonelul A. Guriţă, este cuprinsă în *Buletinul Instrucţiunĭĭ publice* al d-luĭ V. A. Urechie (1865 şi 1866, pag. 284 şi 285). Din amĕnduoĕ, precum şi din citata lucrare a d-luĭ inginer Filipescu Duběu, asupra judeţuluĭ Dorohoĭu, se constată că pe moşia ce aparţinea atuncĭ fraţilor Ioniţă şi Iordake Iamandi, ancŏ fórte junĭ, în apropiere de cătunul Alba, un băiét ca de 13 anĭ, numit Vasile al Pachiţeĭ din cătunul Langa, împreună cu alţĭ copiĭ de sat, păscênd oile pe cósta stângă a pêrîuluĭ Podriga, la un loc, care de atuncĭ în cóce pórtă numele de *Mormêntul crăiesc*, aflară într'o ḑi, subt o surpătură próspătă a maluluĭ, o tablă rotundă de argint şi maĭ multe petre scumpe, precum rubine şi smaragde. Copiĭ obţinură pe acele petricele covrigĭ şi smochine de la un evreŭ din Dorohoĭu; dar proprietariĭ moşieĭ fiind îndată înscinţaţĭ, puseră să caute printre năruiturile maluluĭ şi găsiră maĭ ântâĭ alte petre scumpe, precum şi bucăţi

vĕrgĭ de aur; dar urmând apoĭ cu săpăturile în mal, de odată se descoperi o boltă zidită de pétră cĭoplită şi pardosită cu lespedĭ, în care se vĕdu un mormênt cu osemintele unuĭ om, înconjurate de numeróse şi bogate podóbe, precum şi un schelet de cal. Apa torenţială ce se strecurase prin acea boltă prăvălise în pêrîŭ obiectele aflate sub mal de copiĭ; ânsĕ când cercetaşiĭ deschiseră bolta, eĭ totuşĭ găsiră în partea stângă un sicriŭ de lemn putredit ale căruĭ legăturĭ de aur masiv staŭ âncŏ d'asupră'ĭ; în lă-untrul sicriuluĭ eraŭ osemintele aceluĭ om învĕluite într'o stofă de mătase asemenea putredită, pe care se păstraŭ numaĭ bogate ornamente de fir şi petre scumpe. La capul scheleteluĭ era o coróná de aur masiv în forma uneĭ cununе cu colţurĭ în sus, şi semĕnată cu petre scumpe.

D'a stânga sicriuluĭ era scheletul caluluĭ, pe care se găsiră ornamente de şea, tóte de aur masiv. D[1] colonel Guriţă, carele a dobêndit sciinţele acestea, cercetând pe la 1866, chiar pe descoperitoriĭ primitivi, atuncĭ tare îmbătrâniţĭ, adică pe moşnégul Ion al Pachiţiĭ şi pe d[1] Iordache Iamandi din Botoşanĭ, d[1] Guriţă, ḑicem, crede că d[1] colonel Pisoţki a păstrat pênĕ acum douĕ cătarame de aur de la şea. D'a drépta sicriuluĭ se vedea o tablă de aur masiv, pe care era aşeḑat un obiect, ce s'a răsipit în cenuşe la contactul mânilor. Maĭ în fundul bolteĭ âncŏ s'a aflat un

vas mare de argint aurit ca de douĕ vedre, ornat cu felurite petre(?) şi figurĭ, avênd pe capac un chip de om călare, ĭar la tórte duoĭ caĭ sărind către gura vasuluĭ. Lûngă acel vas era şi o tavă cu maĭ multe pahare de aur, din care dl Iordache Iamandi a avut pênĕ în aniĭ din urmă douĕ, pe care apoĭ dómna sa le a stricat, spre a le preface în alte obiecte. Tot în acea boltă s'aŭ maĭ găsit şi alte mĕrunţişurĭ.

În relaţiunea profesoruluĭ G. Sĕulescu, căpătată de a doua mână de la reposatul Iancu Fotea, şi împodobită cu îmfocata imaginaţiune şi cu limba pompósă a bĕtrânuluĭ profesor, vasul cel mare de argint cu petre scumpe(?) şi cu figurĭ de ómenĭ şi de fére, se presentă sub numele de sicriŭ în formă semi-ovală, séŭ „urnă funerarie şi „sarcofag cu óre-care inscripţiunĭ, în ce limbă „nu se scie;“ apoĭ el este aşedat pe un postament de metal preţios. La capul luĭ, dice că s'arŭ fi aflat „un trofeŭ, ca un candelabru, ĭară de ar„gint, cu felurite relievurĭ înaurite ca şi sarcofa„gul, de care era aninată armătura mortuluĭ; şi „anume un arc, o cucură cu săgete, o pală (spa„dă), un sceptru séŭ grapă (clava-busdugan), un „scut, un corn bucĭumător, tóte de argint deco„rate cu poleiturĭ şi petre preţióse; ĭar d'asupra „trofeluĭ stă un coif *manin* aurit, cu o corónă de „aur împrejur. Tot acolo s'ar fi aflat o tablă „purtând o cloşcă cu puiĭ eĭ, şi acestea tóte de

„argint înaurite şi îngemate cu petre preţióse. „Apoï", maï adaoge tot Sĕulescu în neînţelesa'ï limbă, „în argela bolţiï eraŭ duoĕ ţevï de argint „ca nisce rĕsuflătorï scóse afară, ïar în lă-untru „sarcofaguluï s'a aflat un schelet *manin*, învĕs- „cut în veşminte de serică (matase), decorate „cu *seréde* de argint şi aur şi îngemate cu petre „preţióse."

Nu este greŭ a vedé că din aceste duoĕ relaţiunï, cea maï veridică şi maï reală este a colonelului Guriţă. Ânsĕ nicï din aceia nu putem afla positiv sórta tuturor obiectelor descoperite la Concescï, cŏcï pare a nu 'şi le fi împărţit de îndată fraţiï Iamandescï, de óre-ce chiar din causa neînţelegerïï ce s'a iscat atuncï între dînşiï, obiectele aflate nu aŭ putut rĕmâné tóte tăïnuite. Ajungênd faptul la auḑul ispravniculuï, care era pe atuncï un d^n^ Vârnav, acesta se duse la faça loculuï împreună cu un ofiçer rusesc, adiutant al Comandantuluï general al oştirilor de ocupaţiune, admiralul Cicégof; eï obţinură, dupe cum se crede, de la Ioniţă Iamandi, (carele apoï a trecut în Basarabia, unde i s'aŭ şi dat moşiï), treï din principalele obiecte descoperite în bolta de pe cósta Podrigăï. Acestea âncŏ şi pênĕ aḑï se află păstrate în Museul Ermitagiuluï. Ele sunt cele următóre :

1º. O tavă rotundă de argint de 0^m^,56 diametru, care aflându-se fórte stricată în maï multe

locurĭ, s'a bătut în ţinte pe o placă rotundă de argint de aceiaşĭ mărime, In centrul tăviĭ este o rosetă de fine arabescurĭ în octogone, rotocóle şi romboide, formate din ramurĭ înfoiate; acestea sunt tóte lucrate cu dalta şi formézĕ un cerc de $0^{m.}$,165 în diametru. Suprafaça tăviĭ este netedă, dar săpăturile de pe buza'ĭ împrejmuitóre, care buză este teşită şi nu are maĭ mult decât o lărgime de $0^{m.}$,075, se împartŭ în şése scene de vênătóre diferit grupate şi despărţite între ele prin şése micĭ medalióne, representând fie-care un cap de bărbat tênĕr. In acele scene, din care unele se reproducŭ de câte douĕ orĭ, se vedŭ séŭ Centaurĭ armaţĭ cu braḑĭ séŭ ostaşĭ călărĭ şi pedestri purtând spade şi scuturĭ şi combătênd cu fere sĕlbatice, séŭ în fine animale domestice trăind în pace séŭ în luptă cu patrupede maĭ mult séŭ maĭ puçin feróse. Chipurile sunt tóte fórte micĭ şi, fără de a socoti lacuna lăsată de o frântură a vasuluĭ, numĕrul figurelor nu este maĭ puçin de vre o cinci-ḑecĭ ómenĭ, centaurĭ, leĭ, urşĭ, leoparḑĭ, mistreţĭ, cerbĭ, caĭ, boĭ, capre, ĭepurĭ şi altele, cu care se amestecă un mare numĕr de copacĭ. Este o decoraţiune cinegetică cum se obicĭnuiaŭ fórte mult pe timpul imperiuluĭ mijlociŭ al Românilor, adică prin secoliĭ învecinaţĭ cu nascerea creştinismuluĭ. Caracterul şi practicele artistice nu desmintŭ o asemené atribuţiune cronologică. Acest obiect, care este neapĕrat una din

cele treĭ tăvĭ, menţionate în descrierea colonelului Guriţă, pórtă în colecţiunile Ermitagiuluĭ N°. 413; el pênĕ acum n'a fost âncŏ reprodus nicĭ în desemn, nicĭ în fotografie, dar noĭ îl vom face să figureze printr'o reproducere fórte exactă, în marea nóstră scriere francesă asupra *Tesauruluĭ de la Petrósa*. Este curios de observat că diametrul taveĭ de argint de la Concescĭ este identic cu acela al tăvei de aur de la Petrósa.

2°. Un vas de argint în forma uneĭ micĭ gălete, unuĭ hârdăiaş séŭ uneĭ căldăruşe cu tórtă mobilă, pe suprafaţa căreĭa se vĕdŭ figurate în reliev treĭ scene erotice din mitologia grécă, reproduse cu fineţă şi gracie; aceste sunt: Hilas, favoritul luĭ Hercul, furat de nimfele de pe rîul Ascanios; Dafne surprinsă scăldându-se de Apolon însoţit de Amor, ce sbóră cu o faclă în mână; în fine Leda în picióre sărutată de lebăda ce ascunde pe ţeul Joue, şi pe care o susţine un mic Amor.

Pe buza şi la póla vasuluĭ este un ornament de frunze şi de florĭ; tórta mobilă este săpată cu un şir de bóbe. Pe fundul căldăruşiĭ se vĕdŭ nisce litere nedescifrate, însemnate cu puncturĭ (au pointillé[1]). Acest vas are o înălţime de 5 1/4

1) Acéstă inscripţiune, compusă de şépte semne fórte puţin regulate, cu greŭ s'ar puté socoti a fi scrisă în una din limbile clasice (elenă séŭ latină). Maĭ mult ea se pare a se apropia şi

verşoce (0^{m},231) şi o greutate de 9 funḑi (3^{k}.691). În museul Eremitagiuluĭ pórtă N°. 431. A fost publicat de Raoul Rochette, *Choix de peintures de Pompéi* p. 199; de Kœhne în *Memoires de la Société Archéologique de St Pétersbourg* t. I, pl. I, şi în fine în *Antiquités du Bosphore Cimmérien, conserveés au Musée impérial de l'Ermitage* (de Gille), St Pétersbourg, 1854, pl. XXXIX. Este póte obiectul cel maĭ fin lucrat din cele treĭ care s'aŭ păstrat din tesaurul de la Concescĭ. Ceia ce

---

prin forma unor litere şi prin neregularitatea lor, de inscripţiunile uşurel sgăriate pe fundul vaselor de aur de stil bizantino-barbar, care s'aŭ descoperit la 1799 în ţinutul Torontalul din Banatul Timişóreĭ şi care se păstrézá în Cabinetul de Antichităţĭ din Viena (Ioseph Arneth, *Gold-und Silber Monumente,* 1850). Profesorul Franz Dietrich din Marburg (*Germania,* herausgegeben von Pfeifer, 1866 p. 177 et sq) declară că acele inscripţiunĭ bănăţene sunt formate din rune gotice, precum şi acelea de pe veriga cea mare de aur de la Petrósa, din museul nostru. Admiţênd, că şi pe găléta de la Concescĭ, Goţiĭ din Dacia aŭ înţepat cu acul literile de pe fund, óre conţinŭ ele destinaţiunea acestuĭ object, séŭ numele ultimuluĭ séŭ posesor? Abié cutez din parte'mĭ a citi într'acea inscripţiune aşa de întunecată cuvêntul fórte îndoĭelnic séŭ numele propriŭ *Ţibr? os,* scris cu rune gotice séŭ antice litere germanice. Radicala *Ţiber,* care există în dialectul anglo-saxonic cu înţelesul de victimă, sacrificiŭ, ofrandă ḑeilor, a fost atribuită şi anticeĭ limbe gothice de către maĭ mulţĭ filologĭ germanĭ (I. Grimm *Deutsche Mythologie,* 3-a ediţiune, p. 35: Etmmueler, *Hallss, Allg. literat. Zeitung.* 1835 No. 224) carĭ aŭ citit *ţibr.* şi nu *aibr,* cuvêntul prin carele, în Evangelia luĭ Mateĭu (V 23) tradusă de Ulfilas este exprimată în go-

ne miră totuşĭ este că nicĭ relaţiunea coloneluluĭ Guriţă, nicĭ aceĭa maĭ pompósă şi maĭ amplificată a Sĕulesculuĭ, nu face menţiune despre forma acestuĭ vas, în care cată, de voĭe de nevoĭe, să recunóscem una din *tablalele* séŭ unul din *paharele* de argint poleit despre care vorbescŭ târdiĭ noştri raportorĭ. În orĭ-ce cas ni se pare că nu va fi lipsită de interes amintirea despre un vas aprópe identic prin forma, materia şi dimensiunile sale, care s'a descoperit, împreună cu alte

---

tic ţicerea elenă *δῶρον*, dar: *ἐὰν οὖν προσφέρεις τὸ δῶρον σου ἐπὶ τὸ θυμιαστήριον*... Iabai nu bairais aibr (séŭ ţibr) she in du hunsbastada...»). L. Diefenbach în dicţionarul sĕŭ comparativ al limbelor gotice, urmând luĭ Grimm, alătură acéstă radicală de cuvintele germane *zifer, gezifer, ungezifer*, care însemnéză animale, vieţuitóre, şi de *zauber*, fermecător.

Metodul de a scrie cu punturĭ pe metalurĭ, maĭ cu sémă spre a însemna numele fabricantuluĭ şi cătăţimea metaluluĭ, a fost întrebuinţat şi de Grecĭ; ea s'a întins şi la popórele scitice, cŏcĭ într'un mormênt aflat în apropierea rîuluĭ Donul, la ĭurta (cătunul) Migulinskaia, s'a găsit un fel de cănăţuie rotundă, séŭ năstrapă, de un stil cu totul barbar, pe care numele fórte straniŭ al meşteruluĭ: *Σηβαν ο κουταρουλας εποίει* (Sivan Kutarula a făcut) şi greutatea metaluluĭ XP MN (aur 48) sunt scrise *au pointillé* cu litere grecescĭ.

S'ar puté fórte bine ânsĕ ca semnele de pe fundul căldăruşeĭ de la Concescĭ, să fie literile uneĭ scrisorĭ barbare, osebită cu totul de a Goţilor, precum sunt póte şi cele de pe vasele de aur bănăţene, pe care dl Dietrich voiesce să le atribuie Goţilor séŭ Gepiḑilor, şi care totuşĭ parŭ a conveni şi maĭ bine unor poporaţiunĭ slavice séŭ turanice, ca Iazigiĭ şi alţiĭ.

obiecte romane, la anul 1814, în comuna Cucĭurul-mare din Bucovina, pe valea Corovieĭ, afluent al Prutuluĭ, care nu este fórte depărtat de pêrîul Podriga. Căldărușa séŭ *situla* bucovinénă representă în jurul eĭ treĭ grupe de câte duoĕ ḑeităţĭ păgâne, despărţite sus prin ghirlande și cununе atêrnate; ḑeiĭ, lucraţĭ într'un stil și maĭ corect decât personagiele mitice de pe căldărușa de la Concescĭ, sunt pe rând: Mars cu suliţa și pavĕza, și Venus în largĭ veșminte frigiane, ţinênd mĕrul în mână; Ercul cu pelea de leŭ, proptindu-se în bâtă, și Minerva al căruĭ cap lipsesce, dar care e armată cu o îndoită secure; Diana, la care este trupul trunchiat, ca și capul câneluĭ eĭ, și Apolon rezimat pe un altar, cu lebăda la picĭóre, întinḑênd o ramură de dafin d'asupra unuĭ tripod. Cununе de laur încingŭ, sus și jos, marginea găleteĭ; pe fundul eĭ se vĕdŭ cincĭ stampile ale fisculuĭ bizantin care dovedescŭ că acest obiect a venit în Dacia în secoliĭ târḑiĭ, în orĭ-ce cas nu maĭ nainte de al VII[lé] secol creștin. *Situla* bucovinénă de la Cucĭurul-mare, părechĭe, s'ar puté ḑice, a *situleĭ* dorohoĭene de la Concescĭ, se află aḑĭ în Cabinetul imperial de antice din Viena; ea este reprodusă și descrisă în operile următóre: I. Arneth, *Die antiken Gold-und Silber-Monumente des K. K. Münz-und-Antiken-Cabinettes in Wien.* 1850, p. 78, n. 90. taf. S. VII; și Dr E. von Sacken und D[r]. Fr. Kenner, *Die Samlungen*

des K. K. Münz und Antiken Cabinettes. 1866, p. 337 şi 83.

Astfel, aceste duoĕ interesante unelte de orfaurărie antică, aflate amêndouĕ pe pămênturĭ românescĭ şi în localităţĭ fórte apropiate una de alta, aŭ ajuns a împodobi museele din capitalele Rusieĭ şi Austrieĭ. Nu este un fapt fără de interes de a constata existenţa, pe aceĭaş vale a Prutuluĭ de sus, a acestor duoĕ obiecte romane aşa de aseměnate, făcênd parte fie-care din mobilierul uneĭ catacombe funerare. Hârdăiaşe de metal maĭ prost séŭ chiar şi de lemn cu cercurĭ, cu mânere, cu capace şi cu ornamente exterióre de fer or de bronz, s'aŭ aflat într'un maré numĕr de morminte ale Barbarilor de seminţie gotică, prin tóte ţĕrile unde eĭ aŭ petrecut pe timpul marilor invasiunĭ.

3°. Al treilea vas, şi cel maĭ mare, în formă de urnă séŭ de *hydrie*, este şi el de argint aurit şi se află descris, maĭ bine decât orĭ-care alt obiect al comóreĭ, în âmbele relaţiunĭ menţionate; el este nalt de 10 verşóce (0^{m},440) şi greŭ de 12 funzĭ (4^{k},908). Acest splendid ornament al colecţiuniĭ de antichităţĭ de argint ale Ermitagĭuluĭ pórtă acolo N°. 373. Lucrarea relievurilor, deşi fórte fină în aměnunţimĭ, este ânsĕ maĭ puçin corectă, ca desemn, decât a vasuluĭ precedent; totuşĭ amêndouĕ dovedescŭ o decadenţă în arta greco-română şi se parŭ a nu fi maĭ vechĭ decât din al II-lea secol dupe Christos. Vasul se póte împărţi în treĭ por-

ţiunĭ: gûtul séŭ capacul cu tórtele, cari sunt rezimate jos pe umerĭ vasuluĭ, pântecele, şi scaunul cu fundul luĭ rotunjit.

In partea superióră, care este cea maĭ ângustă, nu se maĭ vede omul călare care, dupe descrierea d-luĭ colonel Guriţă, orna capacul; a rĕmas un simplu trunchĭu cu soldĭ, un fel de copacĭu de palmĭ, care ese din gûtûl vasuluĭ.

De fie-care parte, un Centaur purtând pe umĕr o óllă, îşĭ rézimă piciórile de dinainte pe buza gureĭ. [1]) Umĕrul vasuluĭ, pe care staŭ piciórele de din dĕrĕt, representă în reliev o vênătóre de fére sĕlbatice; ea se află maĭ mult séŭ maĭ puţin descrisă în relaţiunea luĭ Sĕulescu; de o parte duoĭ vênătorĭ în costum antic şi treĭ cânĭ gonescŭ un porc mistreţ; de cea-l-altă, alţĭ duoĭ vênătorĭ, din cari unul cu glugă, *cucullus*, pe cap, tindŭ laçurĭ unuĭ cerb şi uneĭ cĭute. Pe pântecele vasuluĭ se vede, printre bradĭ séŭ ciparişĭ, o bătălie între patru Amazóne, din care treĭ sunt încălecate pe

---

1) Vom observa aci că în Cabinetul de Antice din Viena se află un fórte frumos corp trunchiat de Centaur, de aur poleit, care pare asemenĭ a fi format tórta unuĭ vas. Acest fragment a fost cumpărat la 1825 şi se vede că este maĭ unica remăşiţă scăpată dintr'o faĭmósă descoperire de vase antice ce s'aŭ găsit la 1811 în Falerii din Italia, şi care tóte aŭ fost topite. Ancŏ din timpurile celor maĭ meşterĭ argintarĭ aĭ Eladeĭ, Centaurĭĭ eraŭ fórte mult întrebuinţaţĭ pentru ornamentarea vasurilor de bĕut şi de turnat bĕuturile. Veḑĭ în Pliniu bĕtrânul, Histor. Natur. Lib. XXXIII şi Jos. Arneth, *Gold- und Silber-Monumente.*

armăsarĭ cu bogate podóbe, şi pórtă satîre, *bipenne*, în mânĭ, şi între patru ostaşĭ grecĭ cu coifurĭ, cu hlamide şi armaţĭ cu pale şi cu sulițe. Pe fund, séŭ împrejurul scaunuluĭ rotund, care e ornat cu perle, sunt treĭ Nereide şedênd pe monstriĭ marinĭ, adică un ţap, o panteră şi un cal, toţĭ cu códe de bălaur; nimfele ţinŭ în mânĭ vĕluriĭ unflate de vênt. Kœhne, în *Mémoires de la Société Archéologique de St. Pétersburg*, t. I. pl. II. a publicat o parte din aceste relievurĭ; în marele op asupra *Antichităţilor Bosforuluĭ Cimmeric*, tab. XL—XLII, ele sunt reproduse cu de-amĕruntul.

Aceste treĭ vase âncŏ existente din tesaurul de la Concescĭ, în care, precum am ḑis, se recunósce lucrarea greco-române, presentă multă analogie cu bucăţile de orfăurărie ce s'aŭ găsit în mormintele greco-scythice din Crimea şi din Rusia meridională. Existenţa bolteĭ de la Concescĭ şi a celor-l-alte obiecte de aur, gĭuvaieruriĭ şi vase, precum şi sicriul de lemn ornamentat, stofele decorate cu poleiturĭ, coróna cu petre scumpe, scheletul caluluĭ cu podóbe de aur, în fine chiar şi scenele lucrate în baso-reliev pe vase, tóte acestea îşĭ aŭ semenele lor în bogatele morminte descoperite pe malurile septentrionale ale Măriĭ-Negre şi maĭ cu sémă în movila Kul-Oba de la Kercĭ, în kurhanul (gorganul) Certamlîk de lûngă tîrgul Nicopol pe Nipru, şi în tesaurul aflat acum vre-o duoe-ḑecĭ-şi-douĭ de anĭ la Hohlacĭ, lûngă Novo-Cercask, în ţéra

Căzacilor de Don. (Veḑï *Antiquit. du Bosphore Cimmérien*, t. I. introduction; un articol tipărit în limba rusă de dl Zabelin în *Drevnosti*, publicaţiune a Societăţiï archeologice din Moscva, t. I. p. 71; *Comptes-rendus de la Commission Impériale d'Archéologie de St. Pétersbourg pour l'année 1864).*

Tóte aceste comorï funerariï, în care metalurile preţióse şi petrele scumpe abundaŭ, aŭ înfăţişat un curios amestec de obiecte datorite celeï maï fine arte greco-romane, cu bogate podóbe şi unelte de un us şi de un stil séŭ barbare, séŭ orientale, cărora, în lipsă de un termen maï bine apropriat, li s'a ḑis *scitice.* O însoçire, cam analogă cu aceïa, se recunósce şi în splendidele remăşiţe ale tesauruluï de la Petrósa, care împodobescŭ museul nostru naţional din Bucurescï. Totul mĕ face dar a crede că, deşi n'am putut vedé decât o tavă şi duoĕ vase de o lucrare greco-română, din cele ce eraŭ în bolta de la Concescï, ânsĕ cele-l-alte obiecte ce s'aŭ aflat într'însa şi maï ales cataramele şi ornamentele de aur masiv, póte să se fi resimţit de óre-care influenţe în stil, în forme şi în subiectele figurate, influenţe care sunt străine arteï pure elenice şi care s'aŭ întêlnit pênĕ acum în tóte sumptósele morminte din ţĕrile, odinióră barbare, ce staŭ situate la nord-vestul Europeï şi în câmpiele Asieï nordice şi apusane. Despre bogatele morminte ce popórele antice din acele părţi ale continentuluï nostru consacraŭ şi

edificaŭ regilor şi şefilor lor, ne vorbescŭ mulţi din scriitorii vechĭ. Erodot cel d'ântêĭ, care povestesce atâtea minunĭ despre abundanţa de aur de care se bucuraŭ Gherĭi, Arimaspiĭ şi Sciţiĭ, ne arată (lib. IV, 71) cum, la mórtea regilor acestora, li se făcea o grópă, în care se depuneaŭ, cu trupul mortuluĭ, acela al soţieĭ sale favorite, ale servitorilor şi al caluluĭ sĕŭ, precum şi tot felul de ornamente şi de vase de aur; apoĭ d'asupra grópeĭ poporul ridica o movilă. Aceste usurĭ ne sunt amintite âncŏ de Lucian (*Περὶ πένθους* 14), de Serviŭ (*Commentarii in Virgilii Aeneid.* V, 95) şi de alţiĭ.

Repurtându-ne acum asupra mormêntuluĭ de la Concescĭ, vom găsi şi într'însul maĭ mult de un fapt care póte servi de probă la cele înaintate de autoriĭ sus citaţi; să nu uĭtăm iară, când auḑim vorbindu-se despre splendórea obiectelor ce conţinea acea boltă funerarie, cum că Erodot (lib. IV, 100 şi 104) ne spune că Agatirşiĭ, cari locuiaŭ pe marginea Sciţieĭ despre Istru, eraŭ ómeniĭ ceĭ maĭ desfătaţi şi ceĭ maĭ ĭubitorĭ de podóbe de aur.

Trebuĭe constatat ânsĕ că şi popórele maĭ puçin avute, din Europa occidentală, aŭ mĕnţinut obiceĭul, contractat póte de dînsele maĭ înainte de emigraţiunea lor din Asia, de a se îmormênta cu armele, cu podóbele, cu sclaviĭ şi cu caiĭ lor. Multe morminte din timpiĭ barbarĭ şi chiar din

primiĭ secolĭ aĭ creştinismuluĭ, în Francia, Germania şi în ţĕrile scandinave, ne aŭ dovedit, la deschiderea lor, presistenţa acestuĭ us la popórele de gintă teutonică, pênĕ şi în timpiĭ regilor Merovingianĭ. Din aceste fapte potŭ nasce înduoielĭ temeinice asupra naţionalităţiĭ avutuluĭ rĕposat, căruia fu consacrată bolta funerarie de la Concescĭ. Cât despre epoca la care ea aparţine, stilul vaselor ce se păstrézĕ în St. Petersburg ne ar da indicaţiunea maĭ mult decât probabilă, că mormêntul ar fi cam din al II[lé] séŭ al III[lé] secolĭ aĭ imperiuluĭ roman.

Timpul nu 'mĭ a permis a cerceta décă nu cum-va în archivele museuluĭ imperial de la St. Petersburg s'ar puté dobêndi vr'o sciinţă despre sórta celor-l-alte obiecte aflate în mormêntul nostru de la Concescĭ; dar este greŭ a crede că se vorŭ maĭ puté afla vre o dată, cel puçin unele din acele obiecte. Pare învederat numaĭ că o porţiune, cel puçin egală cu aceĭa ce representă cele treĭ vase duse în Rusia, aŭ trebuit să formeze coróna de aur, podóbele şi cusăturile dupe veşminte şi dupe hamutul caluluĭ, în fine a treia *tablă* şi paharele care, dupe tóte aparenţele, aŭ rĕmas tăĭnuite de rĕposatul Iordake Iamandi; cele maĭ multe din ele aŭ trebuit să fie topite, altele póte împărţite, ca bună-óră cataramele ce se ḑicŭ a fi în posesiunea d[luĭ] colonel Pisoţki. Dar un fapt fórte

curios, décă nu cum-va ar fi provenit numaĭ dintr'o eróre séŭ o confusiune, este cel următor.

Mi se va permite a'l raporta aicĭ, cu puçine îndreptărĭ, precum l'am consemnat într'una din lecţiunile cursuluĭ de *Istorie a Archeologieĭ* ce am publicat la 1877 [1]):

„De pre unicele rĕmăşiţe cunoscute ale mormêntuluĭ de la Concescĭ, eŭ nu'l puteam crede de altă origină decât romană séŭ eleno-scitică, precum sûnt alte atâtea bogate morminte descoperite în movilele séŭ *kurganele* Rusieĭ meridionale.

„Dar se póte să mĕ fi şi înşelat. Vasele din Ermitagĭu sûnt negreşit romane or grece; ânsĕ ele, luate fiind póte ca pradă de rĕsboĭu, aŭ putut face parte, în bolta de la Concescĭ, din podóbele unuĭ mormênt mongolic séŭ tătăresc din al XIII[lé] seeol. Şi iată cum ar fi fost acésta.

„Rĕposatul vornic Alexandru Sturdza Micleŭşanul, părintele învăţatuluĭ nostru numismat d[l] Dimitrie Sturdza, a păstrat cu indicaţiune că provine din vestitul mormênt de la Concescĭ, o

1) Volumul acela, care nu va fi retipărit d'o cam dată în presenta culegere de *Scrierĭ literare şi istorice ale dluĭ A. I. Odobescu* pórtă titlul: *Cursŭ de Archeologie. Istoria Archeologieĭ, Studiŭ intruductiv la acéstă Sciinţă; Prelegerĭ ţinute la Facultatea de Litere din Bucurescĭ. I. Anticitatea, Renascerea. Bucurescĭ*, (libr. Socecŭ şi Comp.) 1877, 1 vol. în 8°, de 766 pag. Veḑĭ *Lecţiunea XII*, p. 567—572.

mică foiţă lungăréţă de hârtie de bumbac (10m.,20 lungime, 0m.,7 nălţime), vĕpsită negru şi scrisă pe patru rônduri cu litere albe. Examinând aceste litere la Academia Română unde dl Sturdza a depus acea curiositate, m'am putut încredinţa că sunt caractere curat tibetane, de cele care aducŭ fórte mult cu literile *devanagari*, scrisórea clasică a literatureĭ sanscrite.

„Cu ajutorul publicaţiunilor luĭ Schmidt din *Memoriile Academieĭ de Sciinţe de la St Petersburg* (anul 1840, vol. IV, p. 126), am putut regăsi textul de pe foiţa d-lui Sturdza, chiar în capul unuĭ tractat liturgic al religiuniĭ budiste, scris în limba tibetană.

„Se scie că legea quasi-monoteistă a luĭ Buda, care a fost, în India, către bramanism, ceia ce creştinismul a fost, în occident, către legea luĭ Moise, s'a respândit preste maĭ tótă Asia, începênd de acum vre o duoĕ miĭ de anĭ. De la al VIIlé secol în cóce, ea îşĭ are centrul eĭ oficial în Tibet, unde marele pontifice budist, Dalaĭ-lama, ocupă o posiţiune cam analógă cu a Papi din Roma. Cărţile Budiştilor, compuse maĭântêĭ în limba sanscrită, aŭ fost traduse în cea tibetană şi scrise cu nisce litere imitate, precum am spus. dupe cele *devanagari*. Popórele nordului asiatic, care parŭ a fi trăit fără de a urma o anume religiune, pênĕ în timpul când Gengis-khan le a întrunit spre a constitui cu ele gróznica putere

a imperiuluĭ Mongol, aŭ adoptat succesiv credinţele budiste, pe care Kabilaĭ-khan, protectorul luĭ Marco-Polo, le a decretat ca religiune de Stat, aducênd din Tibet preoţĭ séŭ *lamaĭ* pentru instruirea poporuluĭ şi, cu dînşiĭ împreună, cărţile liturgice tibetane, din care parte, maĭ apoĭ, s'aŭ tradus şi în limba mongolă. Tibetana ânsĕ, rĕmase mult timp ca limbă consacrată a cultuluĭ budist la Mongolĭ, precum e cea latină la Catolicĭ şi elena la Greciĭ moderni.

„Nu e locul de a ne întinde aci asupra doctrinelor metafisice ale religiuniĭ luĭ Buda, care reduce sciinţa supremă la o anihilare completă a individuluĭ şi la o întrégă absorbire a sa în marea divinitate a Universuluĭ; pentru explicarea textuluĭ nostru, ânsĕ, vom spune numaĭ că acéstă doctrină, numită pe sanscrit *Pragĭna-Paramita*, adică complexul cunoscinţelor şi practicelor religióse ce conducŭ la perfecţiunea absolută şi constitue pre omul ajuns maĭ presus de tótă sciinţa, se coprinde în cuvêntul sanscrit *Yama*, ce însemnézĕ „mijlocul de a ajunge". În imensa literatură liturgică a Budiştilor există treĭ feluri de *Yama:* cea mică, cea mijlocie şi cea mare, numită *Mahayama*. Întréga doctrină budistă, dişă *Pragĭna-Paramita*, e pe deplin coprinsă numaĭ într'acésta din urmă, care şi este adevĕrata sfântă Scriptură a aceleĭ religiunĭ. Dar acea carte multiplă se compune ea însăşĭ dintr'un fórte mare

numĕr de fórte voluminóse *sutra* séŭ tractate metafisice speciale; cea maĭ de căpetenie dintre *sutralele* Mahayameĭ e scrisă tocmaĭ în una sută de miĭ de *sloka*, séŭ versurĭ gemene, dupe cum se obicĭnuescŭ în poetica indiană; ea se numesce, pre limba tibetană *Iüm*; dintr'însa s'aŭ făcut duoĕ prescurtărĭ, una de 25,900 de *sloka*, şi ceal-altă de 8,000. Dar, spre a scurta şi a se feri de aşa multe şi lungĭ desvoltărĭ abstracte, pe care nu le póte preçui obştea credincĭoşilor, s'a făcut un resumat al doctrineĭ Pragĭna-Paramita, într'un fel de breviar séŭ céslov, un fel de mic *Iüm* séŭ *Iüm-cĭung*, carele pórtă în Tibet şi numirea semnificativă de *Dorge-Cĭodpa*, adică „tăietorul de diamante", prin care se caracterizĕ şi preçul şi dificultatea învăţăturilor şi practicelor, atât sufletescĭ cât şi trupescĭ, ce se dobêndescŭ din studiul aceleĭ mult venerate cărţĭ.

„Titlul amĕnunţit, în limba sanscrită, cu traducţiunea sa în cea tibetană şi cu invocaţiunea iniţială a acestuĭ mic tractat liturgic, compunŭ chiar inscripţiunea făşióreĭ nóstre, al căruĭ înţeles se reduce cam la frasele următóre:

Veneratul tractat liturgic din care se învaţă doctrina biruitoruluĭ desĕvêrşit séŭ a tăietoruluĭ de diamante, carele a ajuns maĭ presus de sciinţa supremă. Înalţ cu respect rugăcĭunile mele către tóte manifestaţiunile luĭ Buda şi către toţĭ sfinţiĭ budiştĭ.

„Déca acest document, ce se ḑice a fi de la Concescĭ, nu ne ar spune decât ce este scris pe dînsul, apoĭ importanţa luĭ ar fi minimă; dar maĭ mult decât coprinsul sĕŭ, ar fi importantă acea proveninţă cu totul extraordinară.

„Cronicele secoluluĭ de mijloc vorbescŭ cu grózā despre năvălirea ordielor tătărescĭ, conduse de Batiĭ-khan, căpetenia Mongolilor din Kapcĭak, în Rusia, în Polonia, în Ungaria şi în ţĕrile nóstre, la anul 1240. Pustiirile lor, în timp de duoĭ anĭ, aŭ amenińţat Europa întrégă, când de o dată ordiele s'aŭ tras înapoĭ, mărginindu-se în părţile cucerite ale Rusieĭ. Iată ce aflăm despre trecerea lor pe la noĭ, în analele scrise persienesce, la anul 702 al Egireĭ (1302 dupe Chr.), pentru sultanul Mahmud-Gazan-Khan, de medicul din Hamadan Fazel-Ullah-Raşid, carele a consultat tóte cronicele mongolice, redactate de învăţaţiĭ chinezĭ, indienĭ, uĭgurĭ, kipcĭakĭ şi alţiĭ.

„La viaţa împĕratuluĭ mongol Ogotaĭ, găsim într'un capitol întitulat „despre principiĭ din Deşt-Kipcĭak sĕŭ din câmpiile Rusieĭ“, cele următóre, în care descoperim lesne, sub alterările pronunciaţiunĭ orientale, numirĭ geografice şi etnice din părţile românescĭ:

Pe la mijlocul primăvereĭ (anul 1240), principele Batei, cu fraţiĭ sĕĭ, şi principiĭ Cadan, Buri şi Bugĭek, (dupe ce cucerise ţéra celor treĭ fiĭ aĭ luĭ Vladimir), trecură munţiĭ spre a intra în ţéra Bularilor (Bulgarilor?) şi a

Basghirdilor (Sĕcuilor ?). Orda, carele înainta pe drépta, trecênd în téra Ilautuluĭ (Oltuluĭ), vĕdu venind în contră'ĭ pe Bezerenban (banul Basarab) cu ostile sale; acesta fu biruit. Cadan și Buri, cari se îndreptase împotriva Sasanilor (Saxonilor-Sașilor), îĭ invinse în treĭ bătălиĭ. Bugĭek străbătu munțiĭ acesteĭ țĕrĭ ca să intre în Kara-Ulag (téra Românéscă), sdrobi popórele Ulag (Vlahiĭ, Românиĭ), trecu munțiĭ Babak-berk(?) și intră în téra luĭ Micislav(?), unde birui pe inimicul care 'l aștepta. Așa dar, principiĭ, umblând de o dată pe cincĭ căĭ diferite, coprinseră tótă téra Basghirdilor, a Maghiarilor și a Sasanilor, al căror rege Kelor (Kiraly, pe ungurește *rege*) o luă la fugă. Apoĭ eĭ petrecură véra pe malurile Tiseĭ și ale Tunheĭ (Dunărиĭ).

„Nu este imposibil ca, pe când se întêmplaŭ aceste răpedĭ și spăimêntătóre cuceriri, vre o căpetenie mongolă să fi murit pe malul Prutuluĭ, și, cu tóte că cronicele locale spunŭ că Tătariĭ de atuncĭ îșĭ strămutară la întórcere morțiĭ în ținuturile lor asiatice, apoĭ tot s'ar puté admite că, în cósta de la Concescĭ, a fost înmormêntat dupe usurile tradiționale ale popórelor scite și ale budismuluĭ, kaganul séŭ mîrzacul căruia se va fi pus în bolta'ĭ funerară, calul cu hamutul sĕŭ, armele și podóbele'ĭ cele prețióse, vasele adunate de dînsul ca pradă, și în fine sentențe și texturĭ liturgice, scrise în limba religiuniĭ cu litere albe pe fășiĭ de hârtie negrită, precum s'aŭ maĭ găsit și altele, pe la 1721, în téra Kalmucilor, și cum sunt âncŏ cele dovedite, la popórele Asieĭ nor-

dice şi centrale, de către învăţatul Pallas şi de către maĭ mulţĭ exploratorĭ moderni."

Acésta ar fi o ipotesă admisibilă când am puté rĕmâné cu desévêrşire încredinţaţĭ că, în calificarea hârtióreĭ căpătată de rĕposatul marevornic Sturdza, nu s'ar fi strecurat vre o eróre séŭ o confusiune, care să amestice un document cu totul medieval séŭ póte şi modern, într'un mormênt antic ale căruĭ rĕmăşiţe netăgăduite pórtă un caracter cu totul deosebit. Nicĭ una din relaţiunile folosite de noĭ, pentru descrierea descopeririĭ de la Concescĭ, nu pomenesce despre scrisorĭ ce s'arŭ fi aflat într'însa, şi, déca profesorul Sĕulescu spune la un loc că vasul cel mare, pe care el îl poreclesce „sarcofag", avea pe dînsul „óre-care inscripţiunĭ, în ce limbă nu se scie", este netăgăduit că acest fapt se repórtă la caracterele, într'adevĕr neexplicabile, care se vĕdŭ împunse cu acul pe fundul vasuluĭ al duoĭlé, adică aceleĭ *situle* séŭ căldăruşe, pe care suntem siliţĭ să o recunóscem, în relaţiunea maĭ explicită a colonelului Guriţă, ca una din cele treĭ *tablale* de argint aurit, despre care acesta face menţiune. Cu greŭ ne vine a crede că a existat în bolta de la Concescĭ o amestecătură aşa de curiósă cum ar fi, bună óră, alăturarea unor podóbe de corp şi de călărit fabricate cu aur, dupe stilul cu totul barbar al orfăurărieĭ mongole séŭ turanice, din care se găsescŭ aşa multe şi bogate speci-

mine în movilele Siberieĭ, acestea, ḑicem, alăturate cu cele treĭ vase făurite cu argint aurit de pre modele cu totul greco-române. Apoĭ cum s'a făcut ca numaĭ acestea să se fi păstrat dintre tóte obiectele acolo aflate? Este óre de presupus că ofiçerul delegat de admiralul Cicégof, să fi ales pentru Museul Imperial numaĭ ceĭa ce era de stil clasic, ca singurele obiecte demne de a figura într'o adevĕrată colecţiune de antichităţĭ? Séŭ fost'aŭ numaĭ aceste obiecte în posesiunea aceluia dintre fraţiĭ Iamandi, carele s'a îndupleca a le ceda autorităţiĭ, pe când cela-l-alt a ţinut tăĭnuite vasele şi podóbele ce avea în mânĭ? Acestea aŭ trebuit să fie: coróna şi gĭuvaĭerurile de pe schelet, ornamentele hamutuluĭ de cal, în fine una din tablele rotunde şi câte-va pahare. Cât despre trofeul cu armatură, ţevile rĕsuflătóre şi cloşca cu puiĭ, acestea învederat n'aŭ avut vre o-dinióră fiinţă decât în închipuirile fantasticuluĭ anticar G. Seulescu. Dar şi chĭar de ar fi fost, ele nu ne repórtă câtuşĭ de puçin mintea spre antichităţĭ asiatice.

Clătind aceste felurite prepusurĭ, la care a dat nascere însemnarea, póte eronată, de pe făşióra dluĭ D. Sturdza, ne oprim maĭ de preferenţă la idea că mormêntul de la Concescĭ va fi fost, póte nu cu totul contimporan al fabricărĭĭ vaselor greco-romane ce s'aŭ găsit într'însul, dar cel puçin nu aşa depărtat de acea epocă, încât să

fim nevoiţï a închipui o cïudată însoçire, o amestecare pênë acum pomenită a douë graduri de cultură, aşa de tare despărţite unul de altul şi prin timpï, şi chiar prin natura popórelor la care, într'acéstă unică împrejurare, le am găsit întrunite.

Este mult maï firesc lucru şi maï obicïnuit de a afla rëmăşiţe grece şi romane în mormintele acelor Barbarï cari aŭ jăfuit imperiul bizantin prin ceï d'ântêï secolï aï ereï creştine. Lor, ne simţim maï aplecaţï a le atribui *Mormêntul crăiesc* de pe cósta Podrigăï, pe care 'şï 'l potŭ disputa, graţie concursuluï de presupunerï şi de analogiï semnalate de noï pênë aci, séŭ anticele poporaţiunï eleno-scitice ale Dacieï despre nord, séŭ urmaşiï probabilï aï acestora, legionariï şi colonii Romanï, cari se vorŭ fi întins prin munţï pênë dincolo de Bucovina, séŭ Goţiï, cari, la un moment, 'şï aŭ rëslăţit împërăţia de la Caucas pênë la Tisa, séŭ în fine, ca o singularitate ne maï auditä, Mongoliï budiştï din al XIII[é] secol al ereï creştine. În favórea acestora dă óre-care bănuielï numaï înduoïelnica faşióră de hârtie tibetană; pe când, din contra, în sprijinul fie-căruïa din cele-l-alte treï popóre ale antichităţiï se rostescŭ limpede şi curat cele treï splendide vase de argint existente, bine chezăşuite cât despre a lor proveninţă, purtând în sine caracterele lămurite ale arteï greco-romane din prima tréptă a scăpă-

tăriï eï, şi dovedind prin urmare că sunt maï mult séü maï puçin contimporane cu fie-care din aceï vechï locuitorï succesivï aï malurilor Prutuluï, din ţinuturile nordice ale Moldoveï şi ale Bucovineï.

De ce óre, maï ales, n'am crede că acelaş popor european, carele pênĕ în timpiï medievalï aï imperiuluï bizantin, a practicat pretutindenï obiceïele funerariï ale Barbarilor asiaticï, arŭ fi lăsat în morminte de ale lor, atât în Concescï cât şi la Cucïurul-mare, bogate veşminte, podóbe şi vase? Între acestea din urmă arŭ fi să se socotéscă şi căldăruşele séu hârdăiaşele de argint, *situlœ* cu subiecte mitologice, căpătate, răpite séü moştenite de la Romanï; ca metal şi ca artă, ele sûnt negreşit nepotrivite la preţ, dar ca formă sûnt tocmaï la fel cu alte multe căldăruşe care s'aŭ găsit alăturï cu schelete de Goţï, de Francï orï de Saxonï, astrucaţï sub pămênt cu haïnele, cu gïuvaïerele, cu armele şi cu uneltele lor rituale.

De cum-va s'ar maï afla în fiinţă vre una din podóbele, scóse fără tagă din cripta de la Concescï şi care să se deosibéscă în mod caracteristic de cele treï frumóse vase romane, — *discus*, *situla* şi *hydria*, — din museul Ermitagïuluï, numaï acel noŭ contingent ar puté să tragă cumpĕna cu tărie în partea unia din celel-alte ipotese.

III

BISERICE MEMORABILE, CRUCI, SILIȘTI ȘI ALTE RUINE.

Notițele venite de la învățătorii sătesci asupra unor așeḑăminte vechi séu ruinate, care sunt séu pariu mai mult a fi din timpii voevoḑilor moldoveni, se află fórte bogat completate în descrierea județului Dorohoiu, lucrată de dl inginer Filipescu-Duběu. Vom extrage dar indicațiuni numeróse din acéstă scriere, fără ânsĕ de a ne atinge de acele părți dintr'însa, unde autorul vorbesce despre originele mai multor vechi familii moldovenesci, nici de acelea în care dă amĕnunte asupra evenimentelor politice petrecute cu siguranță séu presupuse a se fi petrecut în diverse localități din ținutul Dorohoiu. Vom începe cu plasa în care se află situată capitala.

Plasa Coșula. **Dorohoiu.** — Aci vom semnala ca monumentul cel mai interesant din tóte punturile de vedere, *biserica sfântului Nicolae*, clădită de Stefan-cel-mare, spre aducere aminte de bătălia ce el câștigase asupra Polonilor, pe câmpii de la Ionășeni și de la Vêrful-Câmpului, pe malul Siretului. În acea biserică se și vĕḑu zugrăviți pe pareți, ca ctitori ai ei, marele voevod

(asemené cu portretul din biserica St Nicolae din Iéși), soția sa Dómna Maria și fiii luĭ, Bogdan, Stefan și Petru voevodĭ. Exteriorul edificiuluĭ în cea maĭ mare parte are părețiĭ netincuițĭ și lucrațĭ cu pétră cĭoplită și cu cărămidĭ marĭ, din care o parte sunt smălțuite. El ni se presentă cu duoĕ rônduri superpuse de scobituri boltite în care se dice a fi fost zugrăvite chipurĭ de sfințĭ; dar astădĭ tótă acea decorațiune externă este fórte degradată; ceĭa ce a rĕmas maĭ aparent consistă într'un mare numĕr de medalióne de teracotă smălțuită în diferite nuanțe, care trecŭ de la galbinul cel maĭ palid, prin galbinul închis, pênĕ la cafeniŭ și pênĕ la tonurile cele maĭ variate ale verdeluĭ: prăzuliŭ, întunecos și chĭar bătênd în albastru. Fie-care din aceste medalióne representă în reliev câte o emblemă; printre acestea am observat, în colecțiunea d^luĭ^ André Lecomte du Nouy, carele a desemnat atât exteriorul bisericeĭ cât și o parte din decorațiunile eĭ, o curiósă féră cu patru picĭóre, cu ghĭare și cu aripe de vultur, cu códă de balaur, cu semne fórte accentuate de virilitate și cu cap de om spân, purtând pe creștet o largă corónă. Pare a fi *hĭerbul* uneĭ poporațiunĭ, uneĭ localităților orĭ uneĭ familiĭ nobiliare. Maĭ tóte acele interesante medalióne smălțuite aŭ un diametru ca de 0^m.^,16. Biserica se afla odinióră încinsă cu casele dom-

nescĭ ale căror temeliĭ de pétră s'aŭ găsit sub pămênt în jurul eĭ.

Dimăcheniĭ. — Tot referitóre la epoca luĭ Stefan-cel-mare, există tradițiunea că acest Domn a clădit pe lacul cel mare din apropierea târgului Dorohoĭu și care pórtă numele de Iezer, o móră al căruĭ venit era închinat bisericeĭ S^{f} Nicolae; apoĭ se dice iar că, în jos de Iezer, pe moșia Dimăcheniĭ, dînsul a înălțat acea ĭezătură séŭ zăgaz gingantic, înalt de douĭ stânjenĭ și larg de peste 13 stânjenĭ la buză, care pórtă și acum numele de *Iazul luĭ Stefan-cel-mare*, și care, la un singur loc, are o ruptură, prin care trece apa Jijieĭ. Însuși Iezerul are o legendă ce o povestesce cu deamĕruntul d^{l} Filipescu; în resumat ea consistă a crede că un schit de călugĕrițe exista odinióră pe acest loc și că a fost cufundat în apă, dupe cererea a înseși maĭcelor amenințate de vrăjmașiĭ țĕriĭ. Acolo, dice-se, ele trăĭescŭ âncŏ, sunând nóptea clopotele și cântând ale lor rugăciunĭ. Acestea le ar fi aflat óre-când un îndrăznet boier Condea, carele a isbutit a prinde în năvod pe tênĕra, frumósa și palida staritță a schituluĭ cufundat. Aĭ dice că e legenda uneĭ *Loreley* germane. La Dimăcheni se spune ĭar că aŭ fost biserică și curțĭ domnescĭ ale luĭ Stefan-cel-mare, pe care apoĭ le a prenouit vestitul hatman Balica.

Corlăteniĭ. — În localitatea ce pórtă âncŏ numirea de *Vatra-Târguluĭ*, se presupune a fi fost odi-

nióră têrgul *Fălcienii* cu biserică săséscă; ceĭa ce se confirmă prin ruinele care se găsescŭ sub pământ când locuitoriĭ ară séŭ sapă șanțuri. Pe o culme se vede o plat-formă, unde sunt urmele uneĭ fortificațiunĭ de pământ, în formă de trapez și înconjurată cu un șanț adûnc de $^1/_2$ stânjen, și larg de $2^1/_2$ stânjenĭ, cu țĕrâna pusă în val pe partea din lă-untru. Cuprinsul intern este o suprafață de 53^m lungime și 40^m lățime, cu o singură deschidĕtură spre S. Acest loc se numesce *Cetatea.*

Miclăușeniĭ. — Se află un loc numit „*Siliștea-veche,*“ pe cósta uneĭ văĭ mușchióse, unde se găsescŭ câte-odată resturĭ ce dovedescŭ urmele unuĭ sat. Numirea luĭ nu s'a păstrat.

Brăiesciĭ. — Osebit de movilele despre care a fost maĭ sus vorba, în acéstă comună, d^l Filipescu a constatat punturile următóre : „*Vatra-tabĕră* în pădure, despre care tradițiunea poporană spune că aice a fost tabĕra uneĭ oștirĭ în vechime; *Palanca*, nu departe de tabĕră, cu maĭ multe urme de gropĭ, în care s'aŭ păstrat provisiunile pentru oștire, și în care sătenii își ascundeaŭ avutul în timpĭ de năvălirĭ; și *Temeliile*, resturĭ de zidărie, în pământ ale caselor unuĭ Goroveĭ, carele pribegind, casele i s'aŭ ars din întêmplare.“

În privința schituluĭ **Goroveĭ**, din acéstă plasă n'avem nimic alt de dis decât că a fost

întemeĭat la anul 1742 de un Ion Goroveĭ și că el nu conține nimic interesant din puntul de vedere archeologic.

Prăstesciĭ. — „Remarcabile sunt acolo: 1° *Temeliile*, resturĭ vechĭ de zidărie, de care spune tradițiunea poporană că odinióră ar fi fost biserică săséscă, fără să se pótă sci când și cine a făcut'o, nicĭ când și cine a stricat'o; 2° *Rădicătura-mare*, în pădure, este o movilă întinsă, de a supra căria sunt nisce rĕmășițe de fundamente despre care se dice, în partea loculuĭ, că ar fi fost o întăritură, dar nimic alt nu se scie.“ Acéstă ultimă indicațiune a dlui Filipescu, 'și ar fi găsit póte un loc maĭ potrivit în prima parte a notițelor nóstre. O altă observațiune de făcut este că ruinele de biserică pórtă adesé, în regiunea acésta, numirea de *biserică săséscă*.

Văculesciĭ. — Pe valea Cobileĭ, este un loc ce se chiamă *Siliștea Călugărésca*, unde se crede a fi fost un sat mare și o mŏnăstire; ĭar pe cósta și pe șesul din drépta Jijieĭ, despre Dimăcheni și Corlătescĭ, un alt loc pórtă numirea de *Siliștea-Vechie*, și asemenĭ se dice că a fost acolo sat mare. Amĕnduoĕ aceste sate s'arŭ fi răsipit în răsbóiele cu Tătariĭ.

Plasa Berhometele. — **Dîrsca.** Pe comuna Dîrsca, la rĕsărit de sat se vede o siliște, pe care în vechime a fost un sat cu acelaș nume; tot

acolo se află un loc de altar, cunoscut prin două petre rotunde, late de patru palme (1m.,11) și gróse de o palmă (0m.,27), care stau culcate [1]).

Vlădenii. — Spre apus de Dîrsca, pe póla colniciĭ despre Molnița, este cătunul Vlădeniĭ, unde și acolo, în spre resărit și méḑă-ḑi de biserică, se află o siliște ca de 40 fălcĭ (572,000m.p.); dupe spusa bătrânilor a fost în acel loc un sat mare, unde se cunoscŭ acum ruine de case și gropĭ de pivnițe.

Pĕrîul Negru. — Asemenĭ și în acéstă comună, spre apus de cătunul Vlădeniĭ, se cunoscŭ urme de siliște vechĭe, unde se ḑice că a fost un târg mare cu numele *Vlădenii*, răsipit de dușmanĭ, în timpĭ de bătăliĭ.

Gremescii. — Aci este pe un dél *o taběră* unde se vĕḑŭ multe săpăturĭ, și în partea loculuĭ se pretinde că acolo aŭ tărârit oștirile pe vremea răsbóĭelor luĭ Stefan-cel-mare cu Ungurii.

Ionășenĭ. — Pe câmpia acesteĭ moșiĭ către satul Vârful-Câmpuluĭ se află locul de răsboĭu unde Stefan-cel-mare a bătut, la 1492, pe Cazi-

---

1) Completăm aci prin óre care amĕnunte interesante, adaose de d. Filipescu Duběu, cele ce am ḑis la § I despre movilele din Dîrsca:

«*Movilele Brézuluĭ* spre N. de la sat, una pe vârful și «alta pe cósta ostică a déluluĭ, înalte âncŏ peste $1^1/_2$ stânj., «âmbele prăbușite la vârf, semn că aŭ fost deschise și cercetate».

mir regele Poloniei. De la cătun mai la vale, se cunósce un vechiu cimitir, de-a-lungul Siretului; acolo a fost clădită și o biserică, din ale cării temelii s'au scos pétră și oseminte omenesci. Prin cimitir se găsescu și lespedi mormêntale ale căror inscripțiuni sûnt acum cu totul șterse.

Vêrful-Câmpului. — Tot pe malul Siretului, dar către cătunul Dobrovăuți, unde se afla și lunca Zamoștiei, există asemeni un loc ce pórtă numirea de cimitir vechiu; când rîul surpă malurile, se vêdu adesé, óse de morți, dar aci urme de biserică nu se distingu.

Spre N. ânsé este o siliște vechie.

Rudescii. — Pe pêrîul ce trece prin acest cătun este clădit un vechiu pod fórte solid de pétră, care nu are nici o inscripțiune, dar i se dice *Podul lui Têutu* și se crede că este întemeiat chiar de logofêtul Ion Têutu, despre care vom avé îndată a vorbi mai pe larg.

Bălinescii. — Comuna Zamoștia se află la împreunarea Siretului cu Molnița; în cătunul Bălinescî, care face parte din acéstă comună, spre nord și pre malul deluros al Siretului, se află o biserică demnă de atențiune, sub patronagiul St. ierarch Niculae; ea e zidită de logofêtul Ión Têutu pe la anii 7007 de la facerea lumii, dechemvrie 6 dile, (1498), dupe cum se constată dintr'o inscripțiune săpată pe o tablă de pétră, ce stă aședată în zidul de-a drépta bisericei, spre

miédă-di, la o înălțime de un stânjen și jumětate (3m,35); acéstă inscripțiune este în limba slavonă și memoréză despre Stefan Vodă, fiiul luĭ Bogdan Vodă; biserica e de formă lunguĭétă cu absidele séŭ fundurile poligonale; temelia, la o înălțime de un metru de la pământ, e clădită cu duoĕ rônduri de petre cĭoplite; în sus, trupul bisericeĭ e făcut cu cărămidă mare și solidă, ânsĕ unghĭurile sûnt și ele închiăiate cu pétră cĭoplită, precum este și brâul de sub stréșină în jurul bisericeĭ; tocurile de la uși și ferestre sûnt și ele de pétră cĭoplită cu nervure séŭ cĭubuce; ele se încovóie sus în arcurĭ. Bolta centrală a bisericeĭ, care este susținută pe arcurĭ de pétră, e astădĭ în parte dĕrâmată, fiind acoperemêntul cu totul spart, astfel încât apa ploilor străbate în lă-untru. Tincuĭala a dispărut maĭ pretutindenĭ pe din-lă-untru ca și pe din afară, lăsând ânsĕ a se vedé că părețiĭ externĭ, precum și ceĭ interiorĭ, aŭ fost zugrăviță cu chipurĭ de sfinți. Zidul se vede maĭ pretutindenĭ gol, ĭară la bolțĭ se distingŭ nisce olane, dispuse simetric și îngropate cu ipsos în zid; pe ale lor funduri smălțuite se cunósce fórte bine marca Moldoveĭ, adică zimbrul, stéoa, duoĭ delfinĭ și o femeĭe. Acéstă biserică în întregul eĭ, pare a nu fi încercat vre o restaurațiune radicală, deși mult timp a fost părăsită și supusă la vandalismul păgânilor, cari aŭ pĕtruns cu sulițele lor chipurile sfin-

ţilor. Se scie numaĭ că, pe la aniĭ 1763, un órecare boĭer, jignicerul Ieremie Bahrinescu din Bucovina, devenind prin însurătóre proprietar al cătunuluĭ Bălinescĭ, a reparat acoperemêntul şi têmpla (catapetézma) acesteĭ bisericĭ.

Clopotniţa, rĕzimată pe patru pilastri de pétră cĭoplită, d'asupra cărora păretele se încovóie în arc, este şi ea zidită de cărămidă cu unghĭurile de pétră.

In interiorul bisericeĭ în partea dréptă a păreteluĭ ce desparte corul de advon, se vĕdŭ zugrăviţĭ logofĕtul Ión Tĕutu [1]) cu soţia sa Margareta şi cu fiĭ lor Petraşcu, Ión şi Anastasia.

---

1) Despre portretul logofĕtuluĭ Ión Tĕutu, zugrăvit pe păreţiĭ bisericeĭ de la Bălinescĭ, vorbesce dl V. A. Urechie într'o notă archeologică din *Buletinul Instrucţiunĭĭ publice* pe 1865 şi 1866, pag. 519, unde 'l pune în comparaţiune cu un medalion sculptat, care representă pe ilustrul cronicar, logofĕtul Miron Costin, şi care medalion se află în Bucovina. Dluĭ se exprimă precum urméză: «La biserica Bălinescĭ, acum numaĭ nisce ruine în Moldova, există, cum se scie, o zugrăvélă a fresco din secolul al XVIea, representând pe logofĕtul Ión Tĕutu şi pe soţia sa, ctitoriĭ aceĭ bisericĭ. Décă amintesc acéstă zugrăvélă este spre a arăta că aflăm între portretele luĭ Tĕutu şi Miron, unele aseménărĭ extraordinare în costum şi posă, şi multe chĭar şi în fisionomiĭ. In adevĕr, la âmbiĭ aflăm acelaş superb costum veneţian, în acelaş mod brodat, aşa că am fi autorisaţĭ a conchide că acest costum era ceĭa ce am putea numi aĭĭ o uniformă de *logofĕt mare*.

«Portretul luĭ Tĕutu fiind cu colorĭ, bine am puté sta-

Chipurile sûnt acum în rea stare de óre ce aŭ fost negreşit udate şi şterse de ploĭ. Logofĕtul Tĕutu este representat dând să îngenucheze dinainté uneĭ micĭ efigiĭ a bisericeĭ sale. Cele-l-alte personagie sûnt înfăçişate, în partea opusă, în proporţiunĭ maĭ micĭ decât dînsul. Aceste chipurĭ ctitoricescĭ, precum şi lespedile mormêntale din biserică, aŭ fost decopiate la anul 1882

---

bili şi colorile costumuluĭ luĭ Miron. Aşa culoţiĭ la Tĕutu sunt cărămiḑiĭ, haĭna de desubt roşie deschis şi cu capetele bordate cu cacom; cingĕtórea cu paftale, care aceste numaĭ diferescŭ ceva la âmbele portrete ce comparăm. Pe d'asupra, un fel de manta cu mânecele despicate, cu guler de blană de samur. Colórea stofeĭ avut brodată cu aur, este la Tĕutul albăstrie. In cap un toc cu brodărie de aur în arcade. Comparând ambele portrete din privirea fisionomieĭ, se vede îndată predominând acelaş tip, acelaş nas prelungit şi acvilin, aceleaşĭ sprîncene largĭ şi formând arcade bine desemnate, barba măricică, désă, coperind mult buzele; plete lungĭ pênĕ la umerĭ. Diferenţa quasi-unică este că Miron are mustăţĭ marĭ şi plecate în jos şi Tĕutu le are maĭ puçine şi întórse în sus. In fine, corpul acestuĭa se vede a fi fost maĭ puçin voluminos.»

Ni se pare că acéstă comparaţiune este, din nenorocire, stabilită nu pe portretul cel mult confus şi decolorat al logofĕtuluĭ Tĕutu, astfel cum el se află acum în biserica de la Bălinescĭ, ci pe restituţiunea cu totul fantasistă ce a făcut dupe dînsul rĕposatul G. Asaki, într'o cromolitografie fórte rĕspândită în public; în aceĭa, Tĕutu şi soçia luĭ aŭ priimit de la dărnicia archeologuluĭ modern veşminte maĭ mult luxuóse decât autentice. Copia făcută la 1882 de dl Bucewski ne a dovedit tuturor acésta.

de dl pictor Bucevski din Cernăuți pentru Muzeul din București și pentru Academia Română, unde se află acum depuse acele copii.

In peristil se vĕdŭ ḑece morminte, care să credŭ a fi boltite; ș́épte sûnt spre rĕsărit, acoperite cu lespeḑĭ de pétră cĭoplită, în lungime ca de un metru și jumĕtate și gravate cu inscripțiunĭ slavone; decopiându-le precum am spus dl Bucevski, pré sf. sa părintele episcop Melhisedec le a publicat și le a comentat în volumul sĕŭ *Notițe istorice și archeologice, adunate de pe la 48 mŏnăstirĭ și biserică antice din Moldova*, (București, 1885; p. 292—296). Acelea sûnt: al luĭ Ión Tĕutu, logofĕt al luĭ Ștefan Voevod, din 1501; al fiuluĭ sĕŭ Teodor, din 20 septemvrie 1484; al altuĭ fiŭ al sĕŭ Petru din aceiaș ḑi; al fiiceĭ sale Vasilca, din 18 septemvrie 1495; al dómneĭ séŭ kneghineĭ Maria, muma luĭ Dragotă Tĕutovicĭ, din 23 martie 1499; al Marieĭ kneghineĭ, soția luĭ I. Tĕutu logofĕtul, din 29 septemvrie 1500; și în fine al kneghineĭ Angelina soția luĭ Dragotă Tĕutu, din 30 maĭu 1617. Cele-l-alte treĭ lespeḑĭ mormêntale, din care una este de om mare, ĭar două de copiĭ, staŭ în urma acestora spre apus, asemenĕ acoperite cu inscripțiunĭ slavone; transcripțiunea lor n'am putut'o dobêndi.

Se ḑice că sub biserică s'ar fi aflând o ascunḑĕtóre, în care staŭ maĭ multe obĭecte preț́ióse,

dar intrarea eĭ a fost cunoscută numaĭ de un om bĕtrân, carele astădĭ a şi încetat din viaţă.

Cu tóte că biserica logofĕtuluĭ Tĕutu de la Bălinescĭ este tare stricată, dar tot se maĭ face serviciul divin într'însa; ea ar puté exista âncŏ mulţĭ secolĭ, de i s'ar face o reparaţiune; altfel în curênd póte deveni o adevĕrată ruină.

Despre clădirea bisericeĭ de la Bălinescĭ vorbesce şi cronicarul Miron Costin *(Letopiseţele ţĕreĭ Moldoveĭ*, publicate de d[1] Cogălnicénu, tomul I. p. 146) la domnia luĭ Bogdan-Vodă, fiĭul luĭ Stefan-cel-Mare. Iată cuvintele cronicaruluĭ:

„Bogdan-Vodă, décă a stătut domn, a so-„cotitântêĭ să 'şĭ întăréscă lucrurile cu megieşiĭ „şi să 'şĭ arate nume bun. Pe învăţătura tătê-„nĕ-sĕŭ luĭ Stefan-Vodă, trămis'aŭ la împĕratul „Turcilor pe Tĕutul logofĕtul cel mare cu sluji-„torĭ, pedestrime, darabanĭ, de aŭ dus birul, ḑece „pungĭ de banĭ, şi s'aŭ închinat cu tótă ţéra la „sultanul Suliman, împĕratul turcesc. Iară împĕ-„ratul, de bucurie mare, cu dragoste 'ĭ a primit „şi a dăruit toţĭ baniĭ Tĕutuluĭ logofĕtuluĭ celuĭ „mare, şi 'ĭ aŭ adus în ţéră şi s'aŭ apucat cu „aceştĭ banĭ de aŭ zidit o iscusită biserică în sat „în Bălinescĭ pe Siret, în ţinutul Suceveĭ (acum „în Dorohoĭu) care trăiesce şi pênĕ astă-ḑĭ".

Logofĕtul Ión Tĕutul a fost şi fundatorul uneĭ alte bisericĭ, închinată sfîntuluĭ Nicolae ca şi cea dela Bălinescĭ. Principele Dimitrie Cantemir

ne spune într'o notă, consacrată acestuĭ învățat și iscusit ministru al domnieĭ Moldoveĭ, că el a zidit în Constantinopol, palatul Moldoveĭ ce se numea Bogdan-Saraĭ și într'însul o biserică sub patronagiul sf. Nicolae *(Geschichte des Osmanischen Reischs*, Hamburg, 1745 p. 179).

Din colecțiunea de anecdote a luĭ Ion Niculce, cunoscută sub titlul de *O sémă de cuvinte* etc. *(Letop. țĕr. Mold.* T. II, p. 199) aflăm ĭară că Tĕutul fusese dăruit de către regele Poloniei, atuncĭ când el a încheĭat pacea între acesta și Stefan-cel-Mare al Moldoveĭ (7008—1501) cu maĭ multe sate la margine, puindu-le hotar rîul Cirimușul, adică Câmpul-Lung, Rusescĭ, Putila, Vîjnița, Ispasul, Milia, Vilavcea, Carapcĭul, Zamoștia, Văscăuții și Voloca".

Mórtea logofĕtuluĭ Ión Tĕutul s'a întêmplat la anul 7019 séŭ 1511 dela Christos, dupe cronica luĭ Miron Costin (*Let. ter. Mold.* T. I. p. 151).

Din confruntarea acestor deosebite date trebuĭe să conchidem că, décă în adevĕr inscripțiunea bisericeĭ de la Bălinescĭ pórtă létul 7007 adică 1498, Miron Costin a comis o eróre dicênd că logofĕtul Tĕutu ar fi clădit'o cu darul ce ar fi priimit de la Sultan; cŏcĭ acel dar, décă este adevĕrat, nu 'ĭ a venit decât cu treĭ-spre-dece anĭ în urmă, adică chĭar în anul când el a rĕposat. Este maĭ probabil că Tĕutul va fi consacrat aceĭ banĭ la clădirea palatuluĭ moldovenesc și bisericeĭ

sf. Nicolae din Constantinopol, despre care vorbesce Cantemir.

O altă eróre comisă de Miron Costin și repetită de principele Cantemir, se vede a fi și numele Sultanului cu care a tratat Bogdan-Vodă și Tĕutul; acesta trebuie să fi fost Băiazit II, care a împĕrățit pênĕ la 1512, în vreme ce Suliman-cel-mare s'a urcat pe tron abiĕ la 1520. Cercetările riguróse prin iscripțiunile murale și tumulare de la Bălinescĭ elucidéză parte din aceste confusiunĭ de date.

Nicolae Bălcescu a publicat în *Magasinul istoric pentru Dacia* (t. I. p. 135) o mică biografie a logofĕtuluĭ Ión Tĕutul.

Plasa Herțeĭ. **Tĕrnăuca.** — Pe moșia Tĕrnăuca la S. E. de târgul Herțeĭ, în spre rĕsărit de sat, se dice a fi fost biserică săséscă, acolo, unde se vĕdŭ nisce temeliĭ și unde se pretindŭ a exista și nisce bolțĭ sub pământ. Spre méḑă-ḑi de acelașĭ sat se află patru gropĭ rŏtunde ca de un stânjen (2^{m}·23) adûncime și tot atâta în diametru; se ḑice că într'însele locuitoriĭ românĭ ascundeaŭ grânele lor, când năvăleaŭ Tătarĭĭ [1]).

---

1) Vom complecta cele ḑise în § 1 despre *Zamca* de la Tĕrnăuca, cu următórea indicațiune a dluĭ Filipescu:

«Délul *Zamcăĭ* spre vest de la satul Tĕrnăuca, dél destul de înalt, pe al căruĭ vêrf este un frumos podiș de formă cam

Oroftiana. — In comuna Oroftiana, pe malul Siretuluĭ, sunt duoĕ locurĭ însemnate ca bisericĭ vechĭ; âmbele sunt pe déluri nalte, dar cea din S. de Oroftiana-de-Sus nu maĭ presentă nicĭ o urmă, fiind siliştea vechĭe de acolo cu totul cultivată; la S. de Oroftiana-de-jos se vĕdŭ âncŏ, subt o şandrama de şindrilă, ruinele celeĭ-l-alte bisericĭ şi maĭ ales altarul. Pe aceĭaşĭ culme de dél de d'asupra Oroftianeĭ-de-Sus, maĭ sus de mijlocul déluluĭ spre apus, se ḑice că s'aŭ găsit óse de ómenĭ. În pădure, pe muchea déluluĭ d'asupra Prutuluĭ, a fost o cetate a cărĭĭ poşiţiune domina satul şi şesul. Şanţurile eĭ aŭ âncŏ o adûncime de peste un stânjen, iar lărgimea ĭĭ este de duoĭ stânjenĭ şi maĭ bine, cu val pe din lă-untru. Suprafaţa închisă e maĭ ângustă de 180 stânjinĭ, care 'ĭ e lungimea; cu totul, coprinde patru fălcĭ. Acesteĭ localităţĭ i se ḑice când *Cetatea Saşilor*, când *Cetatea Leşilor*.

Fundul Herţiĭ. — „Cetatea Herţiĭ pe muchea înaltă a déluluĭ, e ca de 100 stânjinĭ în lungime şi ca de 70 în lăţime, de formă cam pătrată, în-

---

rotundă, de unde este întinsă şi plăcută vederea asupra Basarabieĭ, Bucovineĭ şi Românieĭ; târgul Cernăuţĭ se vede fórte bine. Acest întins podiş este în mare parte petros. Tradiţia populară spune că ar fi fost acolo în vechime cetăţuĭe de pétră, din care aŭ rĕmas numaĭ fundamente în pământ şi urme de şanţurĭ împrejur».

conjurată de marĭ șanțurĭ, cu valurĭ pe din lăuntru.

„Se vĕdŭ la mijloc, urmele a duoĕ șanțurĭ ce o străbatŭ. Pe acolo, s'aŭ găsit în vechime săgețĭ, porțiunĭ de arcurĭ, topóre de pétră, cărămidĭ și sgură. La o mică distanță de *Cetatea Herți* este *Cetățuĭa*, cu multe urme de întăriturĭ, făcută, ḑicŭ unĭĭ, pentru susținerea cetățeĭ, iar alțiĭ pretindŭ că e maĭ veche decât dînsa. Pe acolo s'aŭ găsit bombe de fer găurite, săgețĭ și alte rĕmășițe".

Baranca Herți. — Tâlhăriile din codrul Herți aŭ fost mult timp vestite în Moldova, precum în țéra Românéscă eraŭ cele din pădurea Vlăsii. Ca punturĭ unde se exercitaŭ cruḑimile haĭducilor se semnaléză, pe lûngă cătunul Baranca, *Fôntâna tîlharilor* și *Poiana îngrozitóre*.

Horbova. — În marginea pădurieĭ, despre șesul Prutuluĭ, pe o înălțătură, staŭ treĭ rônduri de șanțurĭ vechĭ, adûncĭ pe-a-locuré de un stat de om, cu pămêntul aruncat la dél spre partea pădurieĭ; aceste marĭ șanțurĭ sunt apărate în drépta și în stînga de altele maĭ micĭ. Tradițiunea atribuie răsipa acesteĭ cetățuĭ, batălielor ce aŭ fost, la 1686, între Moldovenĭ, Leși și Turcĭ.

Plasa Prutul-de-Sus. **Șuharĕul.** — Pe un dél despre amiéḑĭ a satuluĭ Șuharĕul se găsesce o pétră în patru muchĭ, în mărimea uneĭ mese, pe

care se distingŭ abié litere slavone, care formaŭ o inscripțiune. Acésta se vede a fi fost un altar de biserică. Acolo era și o cruce tot de pétră. Totul arată a fi fost aci un cimitir.

Ibănescii. — La 600 prăjinĭ (4014$^{m.}$) de cea din urmă movilă din marginea măgureĭ celeĭ marĭ, spre S. E. de satul Ibănescĭ, este o siliște vechĭe, acum cu totul arată, unde se găsescŭ âncŏ bucățĭ de fer, hârburĭ, spărturĭ de cărămidă și alte obĭecte vechĭ. Sunt acolo și urmele uneĭ bisericĭ dĕrâmate.

La marginea comuneĭ spe S. E. este vechĭul cimitir cu ruinele uneĭ alte bisericĭ, din care maĭ există o boltă de cărămiḑĭ și nisce morminte omenescĭ.

Hudescii-Vatra. — Remarcabile sunt pentru acéstă moșie, *Cetățuia* în pădurea despre Prut, înconjurată de marĭ șanțurĭ și cu val interior, și apoĭ *Fôntâna-Dómneĭ*, în care se ḑice că s'ar fi aruncat capul tăiat al uneĭ dómne (?).

Cordărenii. — Pe un șes lângă rîul Ibănésa, în locul unde se află astă-ḑĭ cătunul Cordărenii Gafenculuĭ, era din vechime și pênĕ la anul 1840, părețiĭ unuĭ templu săsesc zidit cu cărămidă maĭ mare decât cea ordinară; el avea 8 stânjenĭ (17$^{m.}$,84) lungime și 4 $^{2}/_{2}$ stânjenĭ (10^{m}) lățime și era de o formă rŏtunjită.

Spre apus de acest templu, pe moșia Ghĭengóia este un loc pe muchia déluluĭ lângă rîul

Ibănésa, care pórtă numele de *Silişte*, unde se ḑice că a fost oraş vechĭu; pe acel loc s'aŭ descoperit, la anul 1842, duoĕ pistóle de formă primitivă, care s'aŭ luat de către posesorul Vasile Urḑică.

În aceĭaş comună se află âncŏ nisce gropĭ, care sunt aşa de vechĭ încât, când se întêmplă a se cufunda vre-una, se găsesce pe jumĕtate plină cu cóje de seminţe de meĭ (mălaĭu). Se crede că acele gropĭ sunt ascunḑĕtorĭ de proviziunĭ din vremile Tătarilor. Înfine în centrul comuneĭ se află duoĕ fôntânĭ fórte vechĭ; ambele sunt situate lângă rîul Ibănésa. La cea despre rĕsărit s'a găsit o cruce naltă ca de un stat de om şi care purta inscripţiunea *Haivas* (?)

Plasa Prutului-de-jos. **Crasnaleŭca.** — În comuna Crasnaleŭca, situată pe malul Prutuluĭ, sunt treĭ cătune. Spre nord e Miculinţiĭ; în faça satuluĭ actual se află o insulă, la un loc, unde Prutul formézĕ un cot numit cotul Pereriţeĭ; într'însa se vĕdŭ ruinele uneĭ bisericĭ de pétră, împrejurul căria a fost sat. In timpul răsbóĭelor între Turcĭ şi Ruşĭ la începutul acestuĭ secol, locuitoriĭ aceluĭ sat aŭ perit şi satul s'a răsipit; de aceĭa şi locul a luat numirea de *Pereriţa*. Satul Miculinţiĭ s'a intemeĭat maĭ în urmă pe la 1812, pe malul Prutuluĭ.

Cătunul Craşnaleŭca este maĭ la S. pe un pisc de dél în partea despre rĕsărit, unde se află

și morminte multe din timpul holerei din 1848; este acolo și o cruce mare de pétră, care se dice că a servit de hotar Turcilor, cum și când nu se scie; locul pe care e aședată se chĭamă *Piscu-Cruceĭ* și *Hotarul-Turculuĭ*.

Al treilea cătun este Ghireniĭ luĭ Curt, unde și acolo este o biserică trăsnită și ruinată.

Miorcaniĭ. — În dreptul loculuĭ dis *Pereriță*, se află o vechĭe întăritură numită și acésta *Zamca*, întocmaĭ ca cea de la Têrnăŭca; este situată lângă drumul de la Stefănescĭ la Rădăuțĭ; are duoĕ rônduri de șanțuri de 7 palme adâncime și 44 lățime, cu valuri interióre distanțe între ele de 4 stânjenĭ. Este un trapez ca de 30 stânj. lungime și 14 stânj. lărgime. Acéstă întăritură se atribue anuluĭ 1679.

Ghireniĭ luĭ Tĕut. — În sus de acest sat este un loc mare de sat vechĭu care pórtă numele caracteristic de *Silișteа Slăvitenilor*.

Darabaniĭ. — Aci este o vale care se chĭamă *Valea Ieșéncă* și se distinge prin urmele uneĭ siliște, adică unuĭ vechĭu aședĕmênt de sat părăsit.

Păltinișu. — În fine, în acéstă plasă se maĭ află și spre sud de satul Păltinișu o siliște vechie care este cunoscută sub numele de *Silișteа Bădeliță*. În aceste regiunĭ, așa des pustiite de incursiunile Tătarilor, nu este lucru de mirare a găsi o mare mulțime de urme de târgurĭ și sate distruse și răsipite prin băjeniĭ.

Plasa Bașĕu. **Podriga.** — Aci nu avem alta de amintit decât locul ce pórtă âncŏ numirea de *Câmpia rĕzboĭuluĭ*, fiind-că, d'asupra unuĭ dél de acolo, s'a petrecut, pe la anul 1452, lupta între Iliéș și Stefan, fiĭ luĭ Alexandru cel bun.

Boldișorul. — Este de observat la un loc, dis *Mormintele*, o ridicătură însemnată d'asupra pămêntuluĭ, unde se dice că zacŭ osemintele ostașilor căduți într'o bătălie; în préjmă sunt și urmele unuĭ șanț mare care a putut servi într'aceĭașĭ împrejurare rĕzboĭnică.

Volovĕțu. — Se cunósce a fi fost și aicĭ o biserică, acum dĕrâmată, în jurul căria este un vechĭu cimitir.

Întru atâta se mărginescŭ de o cam dată notițele ce am putut aduna asupra anticelor monumente care se află âncŏ séŭ care s'aŭ descoperit în județul Dorohoĭu. Natura înduioșósă a celor maĭ multe din ele nu 'mĭ aŭ permis nicĭ de a le supune la o clasificare rigurósă, nicĭ de a le descri într'un mod colectiv, care să facă a se prețui maĭ bine legăturile ce trebuie să existe cel puțin între unele rĕmășițe de aceĭașĭ specie. Am fost maĭ în tot-d'auna silit să mĕ mărginesc într'o înregistrare a faptelor ce am cules, colindând succesiv cele șése plășĭ ale județuluĭ. Sper totușĭ, că mica hartă geografică, pe care o alăturez aci, va înlesni cititoruluĭ coordonarea maĭ logică a unora

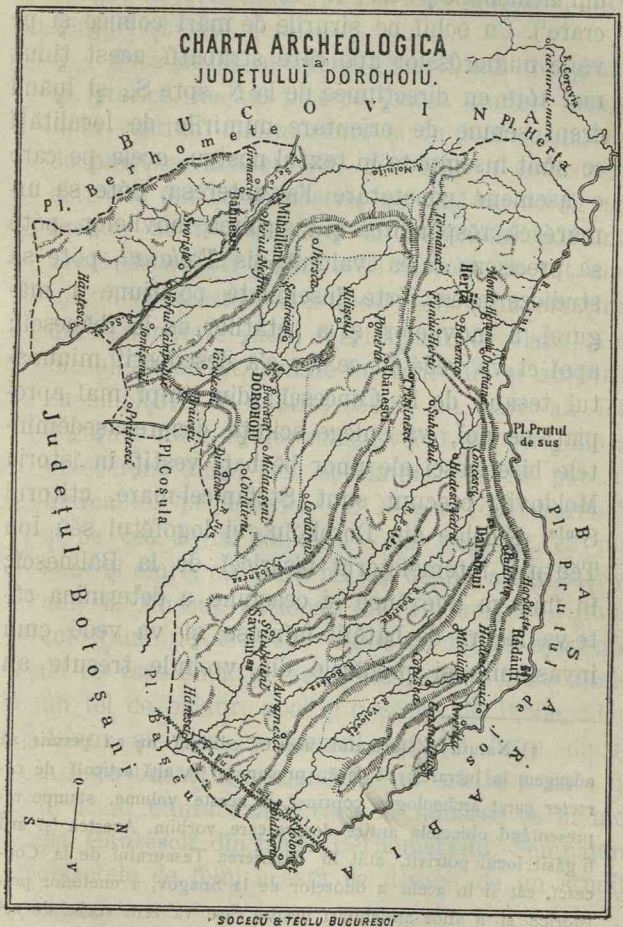

SOCECU & TECLU BUCUREȘCI

din elementele pe care le am întrunit într'acéstă lucrare[1]). Cu ochiĭ pe șirurile de marĭ colnice și pe văile numeróselor ape care străbatŭ acest ținut maĭ tóte cu direcțiunea de la N. spre S., și luând drept semne de orientare numirile de localități ce sûnt însemnate în textul nostru, acela pe care o asemené constatare l'ar interesa, póte să urmăréscă răspândirea și înșiruirea movilelor, póte să preciseze calea valuluĭ, dis *Troianul*, póte să studieze acea fórte însemnată poșițiune a măgureĭ, a movilelor, și a cetăților de la Ibănescĭ; apoĭ el va vedé în ce loc s'a descoperit minunatul tesaur de la Concescĭ; din timpĭ maĭ apropiați de noĭ, va culege sciințe despre așeḑĕmintele bisericescĭ ale unor bărbați vestiți în istoria Moldoviĭ, precum sunt Stefan-cel-mare, ctitorul Stuluĭ Nicolae din Dorohoiu, și logofĕtul sĕŭ Ion Tĕutul, întemeĭetorul bisericeĭ de la Bălinescĭ; în fine va avé âncŏ și ocasiune a determina câte-va locurĭ de bătăliĭ faĭmóse și va vedé cum invasiunile și predările din vremile trecute aŭ

1) Natura și formatul acesteĭ edițiunĭ nu aŭ permis să adaugem la lucrarea de față, precum și la alțĭ articolĭ de caracter curat archeologic coprinșĭ în aceste volume, stampe representând obiectele antice despre care vorbim. Acestea 'șĭ arŭ fi găsit locul potrivit, atât în descrierea Tesauruluĭ de la Concescĭ, cât și în aceĭa a odórelor de la Snagov, a uneltelor preistorice și a altor antichităților despre care va veni vorba de aci înainte.

răsipit în fórte multe puncturĭ ale judeţuluĭ, antice tîrgurĭ şi sate vechĭ.

Déca de la asemené generalităţĭ topografice şi istorice, ne am întórce luarea a-minte asupra unor cestiunĭ maĭ mĕrunte şi cu totul atingĕtóre de practica artelor séŭ maĭ bine a industriilor artistice din ţĕrile nóstre, cu câţĭ-va secolĭ maĭ înapoĭ, ar fi locul, aci în Dorohoĭu, póte maĭ mult decât orĭ unde, a se cerceta cu tot dinadinsul déca este un ce local séŭ o importaţiune din străinătate, acea fabricaţiune de olane şi de medalióne de lut, ornate cu relievurĭ şi acoperite cu smalţurĭ de diferite colorĭ, cu care aŭ fost decorate fórte multe edificiĭ vechĭ ale ţĕrĭ. Ele se învederéză âncŏ, prin specimine cât se póte de marcante, pe biserica sf. Nicolae din Dorohoĭu şi pe cea de la Bălinescĭ; dar negreşit că maĭ sunt şi aĭurĕ, cŏcĭ însu'mĭ am depus, acum câţĭ-va anĭ, la Museul naţional din Bucurescĭ, o mică colecţiune de asemené olane cu figure aparente, de pe care smalţul se cojise; eraŭ, între altele, un fel de balaur, apoĭ şi o scenă de Biblie, adică Adam şi Eva cu pomul sciinţeĭ între dînşiĭ. Aceste bucăţĭ fragmentate 'mĭ aŭ fost date de dl I. A. Cantacuzino, care le adusese de la moşia **Hănţescĭĭ** din plasa Berhometuluĭ. Semnalăm obiectele de felul acesta ca demne de un studiŭ interesant.

Decĭ, celor ce vorŭ voi vre o dată să se fo-

loséscă de aceste note, adunate și 'mpreunate cu fórte slabe lănçuirĭ între ele, le rĕmâne tótă grija de a înjghĭeba o istorie archeologică a județuluĭ Dorohoĭu; aci vorŭ găsi numaĭ fapte grămădite într'o lucrare fără pretenţiune, căria nu'ĭ putem da alt titlu decât acela de simplu raport [1]).

Bucurescĭ, 1871 și 1887. Tipărit, sub forma luĭ primitivă, în *Monitorul Oficial al Românieĭ* din 1871 și într'alte ḑiare din acel an.

---

1) Raportul primitiv despre *localităţile semnalate prin rĕmăşiţe antice în judeţul Dorohoĭu*, era urmat de duoĕ tabele sub titlurile următóre:

I. *Tabelă sinoptică de diferitele aşeḑĕminte şi descoperirĭ de obiecte antice în districtul Dorohoĭu*, cu 9 rubricĭ și anume: Plasa, Comuna séŭ cătunul, *Tumuli* (măgure, movile, gorgane), Cetăţuĭ de pământ și șanţurĭ, Cimitire și morminte vechĭ, Siliștĭ vechĭ de sate și orașe, Biserică vechĭ în ființă séŭ ruinate, schiturĭ răsipite, crucĭ staţionale, Diferite lucrărĭ de pământ (gropĭ, fôntânĭ, iézurĭ), Descoperirĭ întêmplătóre de obiecte antice.

II. *Tabelă comparativă de* Tumuli *(măgure, movile, terase de pământ) din districtul Dorohoĭu*, cu 8 rubrice, și anume: Comuna séŭ cătunul, Plasa, Numirea *tumulilor*, Situaţiunea lor, Periferia la bază în metri, Nălţimea în metri, Forma, Semne particulare.

ARTELE DIN ROMÂNIA,

ÎN PERIODUL PREISTORIC

Conferență rostită în Ateneul Român, la 17 dechemvrie 1872[1]).

Domnilor,

Puçina deprindere ce am de a vorbi în public, şi maĭ ales dinaintea unuĭ public aşa de numeros şi care, cu drept cuvênt, cere ca tóte câte i se spunŭ de pe acéstă tribună a luminelor

1) Autorul îşĭ propusese a face o serie de patru conferenţe sub titlul de : *Răpede ochire asupra producţiunilor artistice din trecut, în ţéra nóstră, şi asupra instinctuluĭ artistic al poporuluĭ român.* Din acest numĕr, numaĭ prima a fost rostită şi publicată sub numirea de : *Consideraţiunĭ generale asupra arteĭ în ţéră la noĭ.* — *Artele în periodul preistoric.* — A doua conferenţă care tractă : «*Despre artele din România în epoca romană şi în timpiĭ Bar-*

să fie tot așa limpede și lămurit rostite, ca și sănĕtos cugetate, acea lipsă, dic, de deprindere în arta retoricéscă mĕ silesce să vĕ cer voïe a urmări cu ochiĭ pe notele mele, șirul ideilor ce prin bună-voitórea dv· presență m'aț̆ĭ autorisat astădĭ a vĕ expune. Și décă fac așa, causa—trebuïe să v'o mărturisesc—este numaĭ temerea ce am ca nu cum-va, prin desghinurile neînstrunate ale uneĭ cuvêntărĭ rĕŭ măiestrite, să nu pot nicĭ eŭ cumpăta cu o dréptă balanță, însemnătatea cugetărilor și observațiunilor ce voïesc a desvolta aci, nicĭ dv· să nu maĭ puteț̆ĭ coprinde cu gêndul întregimea scopuluĭ ce'mĭ propun; maĭ ales când vin a vĕ vorbi despre o materie așa nouă, așa puçin studiată, așa înduoïósă,—vorŭ dice mulț̆ĭ,—ca aparițiunea maĭ multor serĭ de producțiunĭ artistice în România pe timpiĭ furtunoș̆ĭ aĭ trecutuluĭ eĭ, ca existența unuĭ adûnc simț artistic, unuĭ puternic instinct estetic, ce caracterizĕ, printre alte popóre ale Europeĭ întregĭ, pe poporul nostru românesc.

Îmĭ este témă, în adevĕr, ca păș̆ind cu dv·

---

barilor.—Considerațiunĭ asupra tesaurului de la Petrósa», a fost ț̆inută în ț̆ioa de 18 ianuarie, 1873, dar nu s'a publicat. Cele douĕ care trebuiaŭ să urmeze, eraŭ să aïbă drept subiecte : «*Arta bizantină în România, séŭ arta națională română. — Considerațiunĭ asupra bisericeĭ episcopale de la Curtea de Argeș,*» și «*Instinctul estetic al poporuluĭ român. — Ornamentațiunile poporane de stil românesc*».

într'un câmp de investigaţiuni atât de puţin explorat, să nu mĕ expun, prin lipsa de o formă bine ţĕrmurită a ideelor, de a răsipi dinainte-vĕ, în vorbe neroditóre, atâtea cugetări, atâtea iscodiri, atâtea cercetări, atâtea observaţiuni şi comparări, ce în timp de duoĕ-ḑeci de ani aprópe le am cules cu ostenelĭ, dar cu dor şi cu plăcere; le-am plămădit cu ce brumă de sciinţă am putut şi eŭ să adun din studie şi din călătorii, spre a neteḑi óre-cum drumul celor ce vorŭ descrie într'o ḑi, cu mână sigură şi măiéstră, originile arteĭ în istoria şi în obiceĭele ḑilnice ale poporuluĭ nostru românesc.

Aş dori, domnilor, ca şi cel căruia nu 'ĭ a venit nicĭ o dată gêndul cum că s'ar fi ivit şi în trecutul nostru cel mult turburat, manifestaţiuni estetice cari, în felurite ramure ale artelor, constituă pênĕ la óre-care punt un adevĕrat *stil românesc*; ca acela care n'a băgat nicĭ o dată de sémă cu cât poporul nostru, şi maĭ ales cel câmpenesc, se osebesce din cele-l-alte naţiuni vecine séŭ depărtate, printr'o înfaçişare armonică specială, prin óre-care semne eminamente artistice, tipărite în portul şi usurile sale; ca acela chĭar, ḑic, să ésă de aci cu întemeĭată convicţiune că şi în dominiul *frumosuluĭ*, Românĭĭ potŭ fi, maĭ mult decât eĭ înşişĭ credŭ, mêndri de trecutul şi de presentele lor!

Acéstă convicţiune, domnilor, acéstă credinţă

eŭ am dobêndit'o, nu sub forma nelămurită de ilusiunĭ presumţióse, de aspiraţiunĭ chimerice ale unuĭ patriotism exagerat; ci ea a ajuns a se depune şi a se întemeĭa în mintea mea astfel precum o materie organică, supusă la un proces de formaţiune, îşĭ părăsesce cu încetul natura sa fluidă şi informă, spre a se concentra, pe icĭ pe colé, în cristaluri cu unghĭuri solide şi corect precisate. Eŭ am dobêndit'o dupe ce, — purtat prin aplecări firescĭ, — am dat o atenţiune continuă tuturor remăşiţelor trecutuluĭ nostru, tuturor descoperirilor ce s'aŭ putut face, séŭ în rărunchiĭ pământuluĭ, séŭ în bolţile umede şi împăiejenite ale vechilor nóstre mŏnăstirĭ.

Am colindat mult, şi tot d'auna cu o vie plăcere unghĭurile ţĕreĭ unde timpiĭ trecuţĭ aŭ lăsat tipărită vre o urmă a lor maĭ mult séŭ maĭ puçin distinctă; am stat cercetând şi cugetând, şi dinaintea miilor de movile răsipite pe câmpiile nóstre, şi dinaintea părepţilor surpaţĭ séŭ înegriţĭ de secolĭ aĭ cetăţilor strămunescĭ şi aĭ anticelor biserice; n'am despreţuit nicĭ hârburile de óle vechĭ, de care lopata muncitoruluĭ se cĭocnesce sub brasdă, nicĭ odăjdiile róse de molĭĭ în sicrinele din proscomidie, nicĭ vechile bucóvne părăsite de maĭ toţĭ literaţiĭ ţĕrĭĭ, nicĭ chĭar aşchiile de cremene, pe care astădĭ noua sciinţă a archeologieĭ preistorice le aşterne, cu óre-care

trufie, pe pragul templelor înălţate în onórea artelor şi a măiestriilor omenescĭ.

Şi în tóte aceste cercetărĭ, domnilor, în aceste studie cari adesea m'aŭ depărtat mult din sînul patrieĭ, séŭ prin citirea resultatelor ce sciinţa archeologieĭ aducea prin alte ţĕrĭ, séŭ prin călĕtoriĭ în care voiam să mĕ încredinţez cu ochiĭ despre aspectul şi formele producţiunilor artistice de pe aĭuré, în tot-d'a-una idea ce mĕ frămênta fără preget, dorinţa d'a descoperi şi d'a preţui ce rol a ocupat şi ocupă némul românesc în rôndul popórelor care aŭ contribuit să dea forme plastice simţuluĭ moral al frumosuluĭ, neîncetat, ḑic, ţelul acesta a stat în faça mea.

Dar cum puteam óre să'l perḑ din vedere, când pe tot momentul noue descoperirĭ, noue manifestărĭ ale arteĭ naţionale veneaŭ să'l întăréscă în mintea mea, să'ĭ dea o formă maĭ determinată şi maĭ atrăgĕtóre, şi să deştepte în mine o nesecată plăcere de a pĕtrunde maĭ adûnc în acea misteriósă regiune, unde producţiunile geniuluĭ artistic al naţiuniĭ române îmĭ încântaŭ neîncetat simţurile, când ca o têmîie sfinţită isvorîtă din cădelniţele de argint cu formele magistrale ale vechilor nóstre bisericĭ; când ca un profum prós-pĕt şi învietor, eşit din miile de florĭ ce acoperŭ câmpia românéscă, şi care prin farmecul artistic al ţĕrancelor române, se refletă cu o nouă gra-

ţie pe veşmintele tradiţionale ale poporaţiunii nóstre sătene.

Astfel dar, — şi ĭertaţi-mĕ décă v'am făcut aci óre-cum confidenţele mele, şi de ĭubitor din fire al frumosuluĭ şi al belelor-arte, şi de pasionat cercetător al tuturor datinelor bĕtrânescĭ, şi în fine de Român, mereŭ muncit de o îngrijită gelosie patriotică şi doritor de a afla în sînul patrieĭ şi al naţiuniĭ nóstre tóte darurile natureĭ, tóte nobilele instincte, tóte măiestreţele îndemânurĭ, într'un cuvênt tóte perfecţiunile, — astfel dar, s'a format cu încetul în mine nisce convicţiunĭ din ce în ce maĭ întemeiate, şi adică: pe de o parte, că există, în stare latentă, un instinct artistic propriŭ poporuluĭ român şi maĭ desvoltat la dînsul decât la cea maĭ mare parte din naţiunile culte moderne; pe de alta, că chĭar din puçinele monumente ce păstrăm de la străbunĭ noştri, putem distinge în acele producţiunĭ ale trecutuluĭ nisce caractere care constituă un stil artistic românesc, stil ce, în unele epoce maĭ fericite dar din nenorocire pré scurte, ale istorieĭ nóstre, s'a învederat în opere cu care ne putem âncŏ şi acum mêndri.

Aceste douĕ fase ale convicţiuniĭ mele, întru ceĭa ce privesce artele în istoria şi în usanţele poporuluĭ român, aceştĭ duoĭ articolĭ de credinţă aĭ esteticeĭ românescĭ, din care unul se referă la *archeologie*, ĭar cel-l-alt se póte numi

etnologic, aceste âmbe resultate ale observaţiunilor şi ale cercetărilor ce am putut face prin înfundăturile întunecate ale trecutuluĭ şi pe luminósele câmpiĭ şi plaĭurĭ ale ţĕreĭ nóstre; aceste duoĕ grupe de cugetărĭ, de observaţiunĭ şi de descoperirĭ, daţi-mĭ voĭe, domnilor, a le schiţa într'o serie de convorbirĭ, în care voĭu căuta a supune la cunoscinţa şi la preţuirea d^v^ faptele pe care ele se întemeĭază.

Temerea de a vĕ obosi luptându-se în mine cu dorinţa de a vĕ presenta un tabel cât se póte maĭ complet şi maĭ bine ordonat al producţiunilor esteticeĭ românescĭ, 'mĭ am permis a lua hotărîrea de a împărţi subiectul meŭ în patru secţiunĭ, care, deşi lănţuite între dînsele prin rôndul timpilor şi prin uniformitatea materieĭ, vorŭ face subiectul a patru osebite conferenţe. Intr'însele sper să reuşesc a resuma maĭ tóte câte 'mĭ am propus a spune, când am cutezat a înscrie titlul conferenţeĭ mele pe programa primitivă a Ateneuluĭ. Dar luând péna în mână, m'am încredinţat ĭute că, orĭ şi cât aş voi să mĕ restrîng în faptele cele maĭ principale, orĭ cât aş trece cu repedicĭune asupra faselor artistice care s'aŭ manifestat la locuitoriĭ Românieĭ, tot n'aş isbuti, în timpul mărginit ce pot reclama de la bună-voinţa d^v^ în astă séră, ca să spun, cu órecare folos pentru scopul proselitic ce mĕ preocupă, câte nesecate isvóre de plăsmuirĭ ale fru-

mosuluĭ oferă celuĭ ce le cantă, şi vechiturele aşa puçin cunoscute ale ţĕreĭ nóstre, şi imaginaţiunea în vecĭ fecundă a uniculuĭ şi mareluĭ nostru artist, a poporuluĭ român.

Nu pot avé pretenţiósa speranţă de a vĕ însinui, numaĭ prin ale mele cuvinte, aceleaşĭ credinţe ce eŭ am câştigat prin lungĭ studiĭ şi investigaţiunĭ. Voĭu fi ânsĕ destul de fericit, décă voĭu reuşi a atrage atenţiunea maĭ multora din d^v^ asupra unor materiĭ nu fără importanţă pentru ţéră, dar care pênĕ acum pot dice că aŭ fost cu totul trecute cu vederea.

In sdruncinările şi în luptele nóstre politice, în febrila şi nu în tot-d'a-una bine cumpĕtata nóstră dorinţă de a ajunge în pripă pe popórele înaintate în tóte ramurele culturiĭ, ĭar pe d'altă parte, în lenevirea şi în nepăsarea nóstră, pe care trebuĭe, între noĭ, să le mărturisim, — am uĭtat cu toţiĭ séŭ maĭ toţĭ, că o naţiune nu este adevĕrat mare şi civilişată numaĭ când are instituţiunĭ politice fórte liberale, şi mijlóce de comunicaţiune din cele maĭ practice, şi isvóre active de o bogată producţiune industrială, şi chĭar spirite dedate celor maĭ adûncĭ speculaţiunĭ sciinţifice, pe când ĭĭ lipsesce cultul *frumosuluĭ*, al aceluĭ ideal de perfecţiune care face să bată sângele în inimă, care exaltă cu nobleţă mintea şi respândesce un farmec învietor peste tótă viaţa omenéscă.

Eleniĭ, acea naţiune de filosofĭ şi de artiştĭ, resumase tóte aspiraţiunile omuluĭ în aceste duoĕ cuvinte : „τὸ καλὸν κ'αγαθὸν," *Frumosul şi Binele!* Şi în adevĕr, ce póte dori maĭ mult omul decât a trăi într'o lume unde totul ar fi *bine*, unde totul ar fi *frumos?* Şi ce putem cere maĭ mult chĭar şi noĭ Românii?... Ne am mulţumi ca la noĭ în ţĕră să mérgă tóte *bine*; ca la noĭ să fie tot *frumos*.

Nu este tréba mea aci să cercetez cel d'ântĕĭ punt al problemeĭ; mĕ mărginesc în al duoĭlea; şi de frică, chĭar în acest punt, să nu găsesc tóte aşa de frumóse pe cât le am dori, ímĭ veţĭ permite, domnilor, să vĕ spun numaĭ ce mi s'a părut maĭ frumos în remăşiţele trecutuluĭ nostru şi ce scie âncŏ frumos să lucreze la noĭ poporul.

Ceĭ cari nu 'şĭ aŭ dat nicĭ o dată bine séma de înrîurirea bine-făcĕtóre ce are simţimêntul frumosuluĭ asupra uneĭ societăţĭ, nu vorŭ sci să preţuĭéscă de câtă necesitate póte fi desvoltarea acestuĭ simţimênt la o naţiune ce aspiră a se bucura de tóte bunurile civilisaţiuniĭ. Aceĭa sunt *detractorĭĭ*, séŭ cel puţin *nepăsătorĭĭ* artelor, ómenĭ cărora le lipsesce una din cele maĭ sublime şi maĭ fecunde însuşirĭ ale firiĭ omenescĭ : puterea imaginaţiuniĭ şi palpitul inimeĭ!

Vorbind aci în lauda artelor, şi din acéstă tribună pe care artele o susţinŭ de o potrivă cu

sciințele și cu literele, putem ḑice despre aceĭ ómenĭ, împreună cu poetul italian :

„Non ragioniam di lor, ma guarda e passa!"

Sunt ânsĕ pretutindeni, dar maĭ ales la noĭ, și ómenĭ cari ĭubescŭ artele, cari le mânuescŭ chĭar cu amóre și cu talent, cari sciŭ bine că ele sunt o pârghie moralisătóre a omenirĭĭ, cari doresc ŭ și lucréză a rĕspândi gustul lor în societatea nóstră, dar pentru cari simțimêntul estetic este un ce fără patrie, o facultate colectivă, eclectică, cosmopolită, un ce în felul politiceĭ comunarde și umanitare a adepților *Internaționaleĭ*.

Eĭ ḑicŭ că *frumosul* este pretutindenĭ *frumos*, că *arta* este pretutindenĭ *artă*, și, cu aceste principie, le pare cu totul indiferent d'a introduce în sînul uneĭ națiunĭ gustul artelor astfel precum le pricepe și le execută un alt popor, fără chĭar de a se îngriji décă usurile, décă tradițiunile aceleĭ națiunĭ n'arŭ presenta ele însele caractere maĭ apropiate de instinctul eĭ firesc, maĭ conforme cu gusturile eĭ, maĭ originale în fondul lor, într'un cuvênt, maĭ *naționale*.

Pentru aceĭa aș dori să găsesc, în descrierea obiectelor de artă ce aŭ picat pênĕ la noĭ din mantia sfâșiată a trecutuluĭ, în amintirea privelișt ilor de o frumusețe plastică, când mărĕță, când gingașă, ce presentă și natura și poporul Românieĭ; aș dori să găsesc accente convin-

gĕtóre, ca să le dovedesc că nicĭ o artă nu póte să presente maĭ multă adimenire ochilor românescĭ, că nicĭ o producţiune estetică nu va face să bată maĭ cu mêndrie inima Românuluĭ, decât acelea care se vorŭ inspira din norocitele instincte ale poporuluĭ, din cele maĭ glorióse tradiţiunĭ strĕbunescĭ.

Acelea singure, priimind forma lor în creeriĭ şi sub mâna unor ómenĭ de geniŭ séŭ chĭar unor talente de frunte, înlesnite apoĭ şi prin practicele maĭ îndemânatice ale sciinţeĭ moderne, acelea singure vorŭ puté să constitue acea dorită artă, cu adevĕrat naţională. Aş ḑice dar artiştilor noştri: „Studiaţĭ remăşiţele, orĭ cât arŭ fi de mĕ„runte, ale producţiuniĭ artistice din trecut, şi „faceţĭ dintr'însele sorgintea uneĭ arte măreţe şi „avute, precum pêrîul ce picură printre stâncele „de la munte devine Dunăre în lunca cea reslă„ţată a şesuluĭ;—nu perdeţĭ nicĭ o ocasiune d'a „vĕ folosi de elementele artistice ce vĕ presentă „monumentele românescĭ rĕmase din vechime; „dar prefaceţi-le, desvoltaţi-le, décă sciţĭ şi puteţĭ, „schimbaţĭ bolovanul în stâncă, şi bobul de ghindă „în stejar frunḑos!“ Le aş ḑice âncŏ: „Contem„plaţĭ adesé şi vĕ pĕtrundeţĭ simţurile de natura „aşa variată a tĕrâmuluĭ romanesc, de contur„nele maĭestóse ale munţilor, de orizontele nemăr„ginit al câmpielor; aşterneţĭ pe a vóstră pa„letă tótă scara de coloriĭ ce sórele revérsă, când

„pe verdéţa, când pe holdele daurite, când pe
„alba zăpadă, ce învăluïescŭ pe rônd solul Româ-
„nieï; reproduceţï şi formele plastice, şi colo-
„ritul armonios ce vĕ presentă poporul, în tipu-
„rile, în posele, în portul şi în uneltele luï!
„Lucraţï dar, ca din vechile monumente să ésă,
„precum fluturul din crisalidă, monumente maï
„măreţe, dar cu acelaş caracter de originalitate
„locală; faceţï ca gloria naţiunii să resară,
„subt aspectul eï veridic, din pensula şi din cĭo-
„canul vostru; întipăriţï în operele vóstre tótă
„maiestatea şi tot farmecul ce ochïul Românuluï
„vede şi ce inima'ï simte dinaintea priveliştei
„naturiï şi dinaintea scenelor poporane; spi-
„cuiţï cu o pietósă îngrijire rĕmăşiţele arteï stră-
„bune; culegeţï cu ardóre impresiunï viï din
„tot ce pórtă, subt o formă estetică, o înfăçişare
„adevĕrat românéscă; traduceţï în opere nime-
„rite acele studiï laborióse şi acele îmbietóre în-
„tipăririï; deşteptaţï cu o puternică suflare de
„viaţă, aprindeţï vôlvóre din scînteïa artistică
„ce a licurit odinióră şi care acum âncŏ arde la
„noï înfundat, în adûncul geniuluï poporan. Stu-
„diaţï, lucraţï, produceţï, fără de a perde un mi-
„nut din vedere nicï simţimêntul *frumosuluï*, nicï
„consciinţa *patrieï;* şi atuncï veţï fi avut nemu-
„ritórea glorie de a desvolta nobilele instincte ce
„staŭ latente în poporul român, şi care une orï,

„în trecut, s'aŭ destăinuit prin producţiunĭ demne „de admiratiune!“

Din parte'mĭ, în nesciinţa şi în neputinţa mea de a crea pe desfĕtătorul câmp al artelor, mĕ mărginesc, domnilor, într'un rol maĭ modest: acela de a urmări în trecut remăşiţele arteĭ străbune şi de a înregistra resultatele cercetărilor mele, care potŭ fi de vre un folos pentru arta viitóre.

Aceste sarcine ce 'mĭ am impus maĭ presus de tóte, ca o datorie către ţéra pe care cu toţiĭ o onorăm şi o ĭubim, aceste sarcine mĕ îndémnă şi acum, domnilor, a încerca să schiţez dinaintea dv. faptele ce am putut culege. Mĕ voĭu sili, spre a vi le puté presenta într'un mod maĭ clar şi spre a vĕ înlesni mijlocul de a preţui înşi-vĕ importanţa cugetuluĭ ce m'a mênat de a le grupa într'o ordine care să desfăşure gradat şirul, adesé întunecat şi une orĭ cu totul întrerupt, al istorieĭ arteĭ în România.

Mĕ voĭu grăbi ânsĕ a trece la expunerea faptelor, cu atât maĭ mult că consideraţiunile generale asupra importanţeĭ artelor trecutuluĭ, pe cari aveam a le desvolta, m'aŭ dus fără de voie a vĕ vorbi, maĭ mult póte decât trebuia, despre viitorul artelor în România. Dar de vreme ce am atins acest subiect,—deşi cam în trécĕt,—ânsĕ voĭu afirma că numaĭ astfel înţeleg eŭ viitorul artelor în România, astfel îl doresc, numaĭ astfel creḑ

că aru puté o norocită predispositiune instinctivă a poporuluĭ nostru să devină o adevĕrată glorie a patrieĭ!

Nu'mĭ faceţĭ dar, vĕ rog, o vină de a fi căutat să descoper de pe zarea amurgită a trecutuluĭ, din céţa brumósă a presentuluĭ, o falnică lumină pentru viitorul artelor române!

De la acel splendid orizonte, îmĭ întorc acum ĭute privirile spre întunerecul celuĭ maĭ afundat trecut, şi voĭu căuta, prin gradaţiunĭ cronologice, a reveni cu dv. împreună pênĕ la pragul epoceĭ contimporane.

Dar spre a puté urmări cu óre-care folos, progresele séu scăderile ce se ivescu în producţiunile artistice ale locuitorilor ţĕreĭ nóstre din vechime şi pênĕ acum, trebuĭe maĭântêĭ de tóte să căutăm a stabili o ordine a timpilor, o clasificaţiune, precât se va puté de sumarie, a epocelor istorieĭ nóstre. Ca să judicaţĭ ânsĕ, domnilor, greutăţile ce presentă aḑĭ la noĭ clasificarea uneĭ părţĭ considerabile a antichităţilor ce sunt semĕnate pe tĕrâmul şi sub pământul Românieĭ, trebuĭe să vĕ aduc şi aci aminte că istoria politică, cu începere de la originile eĭ în Europa şi pênĕ în mijlocul meḑiuluĭ ev, abié aruncă asupra ţĕrilor din josul Dunărĭĭ nisce slabe licurirĭ adesé precurmate, astfel încât ea lasă timpurilor întunecate un câmp fórte întins, ale căruĭ ultime mărginĭ ajungŭ, pentru ţéra nóstră, pênĕ

la al XII^lea secol al ereĭ creştine. Intr'adevĕr, pe de o parte puçinele sciinţe ce ne aŭ lăsat scriitoriĭ eleniĭ şi latiniĭ despre vechiĭ locuitoriĭ aĭ lunceĭ nordice a Dunării de jos, pe cari şi eĭ abié 'ĭ aŭ vĕḑut şi 'ĭ aŭ cunoscut la soróce rare şi scurte; pe d'altă parte, învălmăşéla ce a domnit în aceste părţi d'a-lungul aceluĭ period de ḑece secolĭ, cât ţĕrile nóstre aŭ fost pe rônd năpădite de tóte hordele barbare ce veniaŭ, veniaŭ mereŭ din Asia, aceste douĕ cause facŭ de ne înduoim la tot pasul, când este vorba de a hotărî un lét, o dată cel puçin probabilă, pentru cele maĭ multe obiecte antice care rĕsarŭ la lumină de subt acest pămênt călcat de atâtea popóre felurite.

Intr'o ţĕră ca a nóstră, care în nenumĕrate rônduri pare a eşi din barbarie spre a fi cufundată ĭarăşĭ într'însa cu câţi-va aniĭ maĭ în urmă, prin o nouă năvălire de némuriĭ maĭ cu totul sĕlbatice, trebuie să mărturisim că nu este lucru uşor de a grupa, de pre epoce şi de pre naţionalităţi, rĕmăşiţele ce se ivescŭ la ochiĭ archeologuluĭ din întêmplare şi maĭ adesé fără de nicĭ o indicaţiune precisă.

In acest dedal, noĭ avem ânsĕ câte-va punte luminóse, şi negreşit că nu vom lipsi de a trage folos din indicaţiunile positive ce se deducŭ din ele, spre a deosebi, printre antichităţile ţĕreĭ nóstre, pe acelea care pórtă caracterile uneĭ naţiunĭ cunoscute, uneĭ epoce determinate, dintre acele care

trebuĭe să provină de la popóre despre care istoria n'a vorbit nicĭ o dată séŭ pe care abié le a menţionat într'un mod cu totul vag.

Acele punte luminóse, pe care le putem numi şi *menghinele* archeologieĭ românescĭ, sunt: pe de o parte, rĕmăşiţele numeróse ce aŭ lăsat pe tĕrâmul nostru legiunile şi coloniele romane, cari aŭ stabilit aci cultura latină, îndată dupe quasi-barbaria Dacilor şi Geţilor, la al II^lea^ secol dupe Christos; sunt âncŏ monumentele religióse şi civile, edificate de naţiunea creştină a Românilor, cu începere din epoca în care ea a isbutit să recâştige şi să supună unor Domnĭ pămêntenĭ porţiunea patrieĭ care rĕmăsese deşértă de cotropitoriĭ barbarĭ şi în care, de pe la al XII^lea^ secol, se întemeiase Staturile românescĭ.

Aceste douĕ punte ale istorieĭ nóstre fiind determinate maĭ mult séŭ maĭ puţin într'un mod cronologic, adică aşedarea Romanilor în Dacia în al II^lea^ secol, şi *descălicătóre*, precum dicŭ cronicele, a domnielor românescĭ, cam pe la al XIII^lea^, a fost lucru firesc de a împărţi monumentele nóstre archeologice, precum şi analele politice, în patru grupurĭ, corespundĕtóre, nu fără de órecare siguranţă, cu periódele istorice.

Cel d'âintêĭ din aceste perióde, cel maĭ puţin sigur, cel maĭ necunoscut şi cel maĭ puţin cercetat pênĕ acum, s'ar începe de o dată cu ivirea fiinţeĭ omenescĭ pe pólele Carpaţilor; el

s'ar prelungi prin nenumĕrate secole de întunecime, în care popóre strĕvechĭ, rădicate din Asia, se vorŭ fi prefirat cu încetul către apus; el s'ar sfĕrşi la epoca memorabilă, când puternicul ném al Dacilor fu nevoit să facă aci loc şi să'şĭ înfrângă tăria dinaintea armelor romane, învingĕtóre subt ordinile luĭ Traian. Acest period, pe care 'l putem cu adevĕrat chiăma *preistoric* şi nu numaĭ *dacic*, şi care, în nemărginita sa întindere, a trebuit să presente fase multe şi felurite, stă âncŏ cufundat într'un adûnc întuneric.

Al douilea este periodul *roman*, care se deschide cu al II[lé] secol al ereĭ creştine; el a depus pe tĕrâmul Românieĭ urme numeróse, al căror caracter nu lasă nicĭ o înduoĭélă despre gradul de cultură, relativ înălţat, ce coloniĭ romanĭ aduseră în ţéra nóstră. Monumente, care aparţinŭ grupeĭ distinctive a acestuĭ period, parŭ a se fi înălţat pe maĭ multe punte ale Dacieĭ, cu mult în urma părăsiriĭ acesteĭ provinciĭ de către guvernul imperial al Romeĭ; ceĭa ce dovedesce staruinţa colonilor latinĭ pe ţĕrmul stâng al Dunăriĭ, chĭar în timpul cotropirilor barbare.

Al treilea period ne dă ĭarăşĭ înapoĭ de pe calea civilisaţiuniĭ şi ne cufundă într'o adûncă învălmăşélă; îl numim periodul *barbar*, şi, făcêndu'l să încépă de-o-dată cu ivirea Goţilor în Dacia, la 274 dupe Christos, el ne înfăţişézĕ, în curs de aprópe o miĭ de anĭ, o clătire neînce-

tată de némurĭ inculte, îmbrâncindu-se pe acest nenorocit pământ ce'l disputaŭ pe tótă ḑioa colonilor romanĭ cari se împământenise aci. Puçinele spuse ce găsim în istorie despre feluriţiĭ Barbarĭ, nu ne sunt de ajuns spre a puté statornici caracterele tuturor remăşiţelor plastice ce aŭ putut lăsa, pe solul nostru, popóre precum eraŭ Visigoţiĭ, Hunĭĭ, Gepiḑiĭ, Avarĭĭ, Bulgarĭĭ, Slavonĭĭ, Uĭgurĭĭ, Pacinaţiĭ, Iazigiĭ, Cumanĭĭ şi câţĭ alţiĭ.

In fine, de la întemeierea Staturilor române încóce, adică de pe la finitul secoluluĭ al XII^lé^, noĭ începem a socoti un al patrulea period pe care 'l putem numi curat *românesc*, şi ale căruĭ monumente, cu atât maĭ rare cu cât sunt maĭ vechĭ, aŭ un caracter fórte bine lămurit. Ele prin urmare constitue o grupă de archeologie adevĕrat *naţională*, care, împreună cu aceĭa a perioduluĭ roman, sunt singurele maĭ mult séŭ maĭ puçin explorate pênĕ în ḑioa de astăḑĭ.

Ca să ajungem dar a determina limitele şi caracterul arteĭ curat românescĭ, ca să putem descrie, maĭ cu înlesnire şi maĭ cu folos, producţiunile geniuluĭ estetic al Românilor, în timpiĭ când naţiunea nóstră ajunsese a'şĭ căpăta un cuget, o fiinţă, o limbă ale sale propriĭ, se cade, credem, să aruncăm maĭ întêĭ o răpede privire asupra rĕmăşiţelor de monumente ce ni s'aŭ păstrat séŭ în ruinele existente, séŭ în povestirile scriitorilor

celor mai vechi, din cele trei perióde anterióre. Astfel vom puté aședa archeologia națională pe o bază mai solidă, și nu scim déca într'o di, când noue descoperiri, când noue cercetări vorŭ fi elucidat mai bine regiunile antice ale istoriei și ale artei din țéra nóstră, nu scim déca atunci nu vom da peste unele urme care vorŭ lega geniul clasic al antichității greco-romane și fantasia aspră a Barbarilor, cu spiritul care a domnit și domnesce încŏ în estetica poporului nostru.

Negreșit că mult-puținul ce aŭ lucrat Românii în dominiul artelor n'a fost numai și numai invențiuni ale lor. Acéstă pretențiune n'o potŭ avé nici popórele cele mai puternic creatóre. Destul este ca împrumuturilor făcute de la străini și de la vecini, să scie un popor a le da un caracter de originalitate, care să le distingă de operele eterogene, cu mai mult séŭ mai puțin farmec.

„Je prends mon bien où je le trouve," a dis cu veselie pětrundětorul geniŭ al luĭ Molière, și acest principiŭ de individualism comunist este o mare și spornică lege a naturei.

Acest dar de fecundă însușire, eŭ sunt încredințat că Românii l'aŭ avut, și mĕ voĭu sili a o dovedi.

Pentru acésta ânsĕ să cercetăm acum, precât se va puté, ce a fost arta la popórele, multe

şi felurite, care aŭ ocupat ţéra nóstră pe când ea âncŏ nu era a Românilor.

Aŭ fost multe, aŭ fost felurite acele popóre ce s'aŭ cutreerat pe aci, în primitivele treĭ perióde ale istorieĭ nóstre. Aŭ fost atât de multe încât nicĭ numele tuturor nu'l cunóscem şi nicĭ l'a cunoscut vr'o dată cine-va. Aŭ fost felurite, cŏcĭ chĭar din puçinele fĕrâmăturĭ ale trecutuluĭ care s'aŭ pripăşit la noĭ, pênĕ în vremea de acum, înţelegem că multe némurĭ aŭ depus prinósele închipuirĭĭ şi măiestrii lor pe acest pământ adesé şi mereŭ preînuoit.

Fie-ce popor, din câte aŭ venit pe rônd aci, 'şĭ a adus cu sine mult-puçina sa cultură. Dar óre tóte avut'aŭ ele o cultură artistică? Lăsat'aŭ ele urme de producţiunĭ estetice?

Ceĭ maĭ mulţĭ arŭ rĕspunde îndată: Nu!

Eŭ ânsĕ nu cutez a mĕ hotărî aşa lesne, într'acest cas, pentru negativ.

Daţi'mĭ voie să mĕ explic.

Sunt douĕ chipurĭ de a privi şi de a studia artele.

Unĭĭ, plutind într'o atmosferă psicologică, credŭ că arta e numaĭ representaţiunea plastică a frumosuluĭ. Ceĭa ce nu este cu totul conform, ḑicŭ eĭ, unuĭ ideal estetic conventional, nu se maĭ póte numi *artă*. Într'un cuvênt, ceĭa ce nu ne place noĕ, ómenĭ culţĭ, ceĭa ce trece peste hotarele în care noĭ am îngrădit idea frumosuluĭ, a-

ceĭa nu maĭ este artă. Iată puntul de vedere ce 'l vom găsi maĭ pretutindenĭ, la artiştiĭ cari înşişĭ practică o artă.

Ómeniĭ ânsĕ cari îşĭ pórtă cugetările pe un orizonte maĭ întins, aceĭa cari studiază spiritul omenesc în tóte fasele activităţiĭ luĭ, recunoscŭ în tot genul omeniriĭ, luându'l din gradul cel maĭ înjosit al sĕlbăticieĭ şi pênĕ în culmea celeĭ maĭ înaintate culturĭ, o trebuinţă providenţială, un instinct firesc de a produce, cu maĭ multă séŭ maĭ puçină măiestrie, obĭecte care nu sunt cu totul de o necesitate practică, cari nu potŭ servi la un us indispensabil pentru existenţa omuluĭ, obĭecte care sunt inventate de imaginaţiune, numaĭ şi numaĭ pentru satisfacerea uneĭ ideĭ de ordine morală. Cum óre vom chiăma acele producţiunĭ, fie ele orĭ-cât de monstruóse în ochiĭ nostri? Cum vom chiăma instinctul ce pórtă pe om a da o realitate plastică tuturor elucubraţiunilor închipuiriĭ sale?

Óre numaĭ acelea ce sunt conforme regulelor esteticeĭ nóstre contimporane şi locale se vorŭ puté numi *obĭecte de artă?* Ce nume să dăm atuncea celor care noĕ ni se parŭ astădĭ urîte, şi care negreşit eraŭ capete de opere artistice în ochiĭ celor ce le aŭ executat?

Limbele moderne n'aŭ găsit un termen generic special spre a denumi tóte acele întrupărĭ ale închipuiriĭ omenescĭ, tóte acele superfetaţiunĭ

plastice, care nu sunt dupe gustul modern. Archeologiĭ se vĕdŭ dar siliţĭ a le chiăma şi pe dînsele *obĭecte de artă;* şi eĭ facŭ bine, cŏcĭ şi acelea purcedŭ din acelaş instinct al spirituluĭ omenesc. *Dolmenele* şi *menhirile*, aceĭ colosalĭ bolovanĭ de pétră grămădiţĭ de Celţĭ în codriĭ Armoriceĭ, aŭ aceiaşĭ sorginte psicologică cu Partenonul luĭ Ictinus şi al luĭ Fidias; cĭolanele de animale sgîriate, în timpiĭ preistoricĭ, cu figure de urşĭ şi de cerbĭ, ce s'aŭ găsit îngropate sub straturĭ adîncĭ în cavernele Dordonieĭ, sunt şi ele fraţĭ de cruce cu Apolonul din Belveder şi cu Moise al luĭ Michel Angelo.

Ce să maĭ ḑic? Sĕlbaticul din insulele Viti ce 'şĭ măsgălesce şi 'şĭ tatovézĕ corpul cu colorĭ pestriţe, o face şi el dintr'un cuget analog cu acela care a îndemnat pe Rafael să zugrăvéscă nemuritórea sa frescă a *Scóleĭ din Atena.*

În tóte aceste lucrărĭ, grosolane séŭ sublime, aceiaşĭ intenţiune, acelaş spirit domnesce: dorinţa de a face un ce care să dea o naltă idee despre măiestria omenéscă.

Ânsĕ fie-ce epocă, fie-ce popor chiar, se precepe într'alt fel a pune în lucrare acea nobilă dorinţă. De acolo provinŭ gradurile în perfecţiunea artelor; de acolo provine ceĭa ce numim *stilurile.*

Este un fapt netăgăduit că fie-care seminţie omenéscă, — am puté chiar ḑice, fie-care ramură a seminţielor, fie-care popor distinct, — are în ge-

niul sĕŭ un mod special de a concepe şi de a produce frumosul plastic.

Acea originalitate a simţuluĭ estetic se vĕdesce în producţiunele unuĭ popor, de la unélta casnică pênĕ la cel maĭ monumental edificiŭ.

Există dar o caracteristică a popórelor sub raportul artistic.

Aceĭa, bine explorată, bine studiată, bine explicată, póte fi cel maĭ puternic auxiliar al sciinţeĭ etnografice, precum chiar şi al istorieĭ.

Pentru timpiĭ despre care analele scrise nu ne aŭ lăsat nicĭ o trădanie, pentru popórele care aŭ perit cu limba lor. singure monumentele existente âncŏ pe pământ potŭ să ne desvĕluĭe şi să ne afirme şi tendenţa ingeniuluĭ lor şi trépta lor de măiestrie.

Cât este ânsĕ de greŭ a face asemené distincţiunĭ în chaosul lumiĭ primitive!

Negreşit că în timpul a miilor de secolĭ cari aŭ precedat în omenire arta de a păstra prin graĭu séŭ prin scris memoria faptelor, multe popóre, deosebite prin origină, deosebite prin limbă, deosebite prin usurĭ, 'şĭ aŭ succedat unul altuia pe faça pământuluĭ. Ele aŭ lăsat maĭ mult séŭ maĭ puçin, în straturile de pământ pe care ele călcaŭ, dovedĭ pipăite de ingeniositatea lor şi de dibăcia lor manuală.

Astădĭ sciinţa archeologică cércă să afle un fir spre a da de căpătĕĭu aceluĭ labirint; dar ea

abĭé cutézá pênĕ acum, cu ajutorul antropologieĭ, sĕ facă, printre remăşiţele preistorice, distincţiunĭ de seminţie şi de némurĭ; ea maĭ mult se mărginesce d'o-cam-dată a clasifica producţiunile primitive ale omenirĭĭ, într'o ordine cronologică, de pe natura materielor care aŭ venit succesiv la cunoscinţa şi la întrebuinţarea omuluĭ.

Astfel ea socotesce, — dupe o epocă embrionarie, în care omul sĕlbatic âncŏ s'a servit numaĭ cu tulpine de copacĭ şi cu bolovanĭ de stâncă — un period în care el s'a învăţat sĕ cĭoplĕscă prin cĭocniturĭ pétra şi osul, ş'apoĭ ĭar, prin frecăturĭ, sĕ le lustruĭéscă.

Dupe aceia, el a scos din pământ arama; a dibuit prin depărtărĭ cositorul, şi topindu-le împreună, a nimerit bronzul, un metal care cu înlesnire priimesce forme mlădióse, păstrând şi o tărie durabilă.

Epoca, dişă de bronz, domnilor, are fără tăgăduială o însemnătate mare din puntul de vedere artistic; ea ne presentă, în tóte productele eĭ, forme şovăiţe de o graţie originală, suprafeţe óble, mlădiite cu dungĭ şi ornate cu săpăturĭ uşóre, arme delicate ce abĭé le potŭ mănui palme fórte micĭ, podóbe trupescĭ formate din marĭ spirale elastice, într'un cuvênt, o colectivitate de obiecte, tot aceleaşĭ din *falesele* Bretanieĭ pênĕ în *turbariele* Livonieĭ, din fundul Scandinavieĭ pênĕ sub Carpaţiĭ Bastarnicĭ, obiecte care

destăinuïescŭ pênĕ la evidenţă, respândirea peste maĭ tótă Europa a uneĭ seminţiĭ înzestrate cu înalte facultăţĭ estetice şi cu un mare geniŭ de expansiune.

Ómeniĭ din epoca de bronz se înfrânseră, în timpĭ maĭ apropiaţĭ de noĭ, dinaintea seminţiilor maĭ aspre care aduceaŭ cu sine ferul...

Dar aci suntem pe limitele timpilor istoricĭ. Să ne întórcem ĭar înapoĭ ca să aruncăm o ochire asupra patrieĭ nóstre, pe vremea când colcoteaŭ în lume poporaţiunile, maĭ mult séŭ maĭ puçin sĕlbatice, ale epoceĭ de pétră, şi cele maĭ debile şi maĭ industrióse ale epoceĭ de bronz.

Precât cine-va ar voi să'şĭ pórte atenţiunea asupra diverselor timpurĭ când poporaţiunea continentuluĭ nostru european s'a simţit expusă la clătirĭ maĭ mult séŭ maĭ puçin violente, prin năvălirea în mijlocul eĭ a noue contingente etnice, va băga neapĕrat de sémă cum-că, la eşirea lor din Asia, tóte popórele cele marĭ care aŭ avut misiunea providenţială de a crea séŭ de a reînoui civilisaţiunea Europeĭ, aŭ trebuit într'un mod fatal să intre într'acéstă nouă ţĕră a făgăduinţeĭ printr'o portă comună. Aceste Propilee ale Europeĭ aŭ fost, — cutez a o spune, — întinsele şi avute câmpiĭ ce staŭ d'a-lungul ţĕrmuluĭ stâng al Dunăriĭ, aprópe de vĕrsătura eĭ în mare; a fost ţéra nóstră.

Priivind acum din puntul de vedere istoric

înfăçişarea acesteĭ părticele a Europeĭ rĕsăritene, ar crede cine-va că Dunărea, principala arteră fluvială a apusuluĭ, îndată ce intră într'acea regiune, închipuesce, cu ajutorul celor douĕ şire de munţĭ, Balcanĭĭ şi Carpaţiĭ, care de la graniţa Românieĭ încolo apucă direcţiunĭ diverginte, închipuĭesce, ḑic, un fel de mare pâlnie căscată, care părea a se deschide firesce dinaintea anticilor căutătorĭ de pământurĭ.

Latele pustiĭ ale Sciţieĭ, cu orizonturile lor înduoĭelnice, cu goliciunea lor neospĕtósă, pare-că vinŭ să se înfundeze în acea bogată ţĕrină, unde natureĭ, — ca cum ea ar fi voit să iniţieze într'însa pe om despre tóte avuţiele respândite în continentul rĕsăritén, — unde natureĭ 'ĭ a plăcut a înconjura o câmpie roditóre şi scăldată de miĭ de rîurĭ, cu o şiră de munţĭ măreţĭ, pe care crescŭ codriĭ vêrtoşĭ şi în care staŭ ascunse comorile mineralogice cele maĭ variate.

Pe timpiĭ marilor băjeniĭ ale seminţiilor omenescĭ, cârdurĭ de popóre, pribegite din Asia, séŭ că urmase d'alungul rîurilor scitice şi pe ţĕrmurile măriĭ interióre în care ele să revérsă, séŭ că umblase pe sub póla orientală a munţilor ce înconjură acele pustiĭ, a trebuit neapărat să isbucnéscă într'acéstă vale.

Calea însemnată de natură îĭ ducea nestrămutat în acea pâlnie, de unde li se deschideaŭ apoĭ trecĕtorile spre mĭéḑă-ḑi şi spre apus.

De aceĭa, îndată ce soseaŭ în acest punt de întêlnire comun, noródele care aveaŭ o dată să cotropéscă Europa se opreaŭ în valea Dunărĭĭ de jos şi staŭ la îndoĭélă, pênĕ când, îmbrâncite de alte horde năvălitóre, ele apucaŭ care decindea Istruluĭ şi dincolo de Balcanĭ, către frumósele ţĕrĭ ale mărĭĭ Meridionale, care în susul Dunărĭĭ, pe unde li se însemna drumul părţilor apusane.

Aşa dar, cât de departe ar voi istoricul să se urce pe scara vêrstelor, el este sigur de a întêlni, la un moment óre-care al existenţeĭ lor, pe fie-care din marele familiĭ de popóre europene, — chiăma-s'arŭ ele Pelasgĭ şi Liguri, Celţĭ şi Gaelĭ, Sciţĭ şi Geţĭ, Goţĭ şi Germanĭ, Sarmaţĭ şi Slavonĭ, şi chĭar némurĭ altaice ca Ungurĭĭ şi Turcĭĭ, — istoricul este sigur, ḑic, de a le întêlni ocupând, cu o statornicie maĭ mult séŭ maĭ puçin dăinuitóre, malul stâng al Dunărĭĭ de jos. Afară de locuitorĭĭ aborigenĭ aĭ Europeĭ, — décă asemené ómenĭ aŭ fost vre-o-dată, — şi de câteva ramure aşeḑate în înfundăturele eĭ septentrionale, se póte, cred, afirma că tóte popórele, câte aŭ coprins în trecut şi câte locuĭescŭ astăḑĭ faça Europeĭ, tóte, intrând într'însa, aŭ păşit acest prag comun.

Dar óre lăsat-aŭ ele tóte vre o urmă d'a lor pe aicĭ? Anticarul şi antropologul găsescŭ eĭ cum-va să spicuĭéscă pe aci doveḑĭ de acelea netă-

găduite, care vinŭ să sprijine atât de puternic spusele şi bănuĭelile istorieĭ?

Iată întrebărĭ ce se potŭ cu drept cuvênt face exploratorilor Românieĭ şi a căror deslegare, într'un mod afirmativ, ar sluji spre a descurca fórte tare antichităţile primitive ale continentuluĭ nostru european.

Feluritele seminţiĭ ce s'aŭ grămădit într'acest coprins mărginit, spre a se revĕrsa apoĭ la diferite epoce preste ţĕrile occidentuluĭ, s'arŭ arăta aicĭ în faţă una cu alta, purtând fie-care însuşirĭ distinctive de pe care ele s'arŭ puté grupa şi coordona cu maĭ multă înlesnire decât se póte face prin ţĕrile răsipite, unde ele se răspândiră maĭ târdiŭ.

Ar fi fără îndoélă un frumos resultat când am găsi astfel, întrunite în aceĭaşĭ ţéră, în patria nóstră, urmele celor maĭ multe din anticele seminţiĭ care aŭ ocupat Europa, şi ar fi negreşit meritul mare al acelora cari, în mijlocul atâtor rĕmăşiţe felurite, arŭ puté să statornicéscă o ordine, o clasificaţiune, întemeĭată şi pe deosebirĭ etnografice şi pe urmarea cronologică a timpilor.

Trebuĭe ânsĕ să mărturisim, cu tótă umilinţa, că noĭ, Româniĭ, suntem âncŏ departe de a fi atins acest scop înălţat; abié déca pênĕ acum s'aŭ făcut la noĭ óre-care dibuirĭ destul de puţin fericite în domeniul epocelor preistorice.

Pentru ca să putem reuşi a avé resultate solide, pe care să se întemeieze cu siguranţă sciinţa, ar trebui ca cercetările archeologice ce facem în ţéră să procédă depe un sistem bine raţionat, în care să fie prevĕdute de maĭ nainte tóte faptele ce experienţa a înregistrat prin alte ţĕrĭ, pentru ca astfel să avem în vecĭ în vedere puntele de comparaţiune şi să putem constata tot de o dată şi analogia resultatelor dobêndite aci, cu acelea obţinute aiuré, şi elementele adevĕrat nouĕ ce se vorŭ ivi pe solul nostru.

Este o ţéră, domnilor, unde cultul acheologieĭ a intrat în usurile poporane. Acea ţéră e Danemarca. Acolo, orĭ când un ţĕran a rĕsturnat cu ferul pluguluĭ o ólă vechĭe, un cĭocan de pétră séu o custură de bronz, el o duce cu mêndrie la muséul naţional din Copenhaga, unde descoperirea luĭ e aşedată cu onóre în dulapurĭ, alăturĭ cu numele dăruitoruluĭ. Orĭ ce Danes aspiră la fericirea de a vedé productul aflărilor sale archeologice înavuţind tesaurele artistice şi istorice ale ţĕreĭ.

Sciţĭ, domnilor, că acesta este un nobil mod de a 'şĭ ĭubi patria. El dovedesce că o naţiune care scie aşa de mult să'şĭ respecte datinele părintescĭ, nu voĭesce şi nu póte să móră!

Suflarea trecutuluĭ e âncŏ atât de vivace în ânima eĭ, încât o va conduce mereŭ cu aripele destinse către viitor!

Aş dori să putem şi noĭ să deşteptăm un astfel de simţimênt în poporul nostru; aş dori să facem ca religiunea trecutuluĭ să se manifeste la dînsul printr'o preocupaţiune constantă despre ceĭa ce aŭ fost străbunĭĭ noştri.

Cel care pune preç la onórea părinţilor sĕĭ, nu va scăpăta nicĭ-o-dată!

Dar dorinţele mele, trebuĭe s'o mărturisesc, nu se traducŭ tot-d'a-una în fapte, şi maĭ adesé, în visurile mele de fală naţională, trebuĭe să mĕ mulţumesc cu slabul contingent ce puterile'mĭ mărginite îmĭ permitŭ să daŭ realisăriĭ lor. Aşa, spre exemplu, ca să cercăm a aduna elemente de statistică archeologică şi să dobêndim pênĕ la óre-care punt mijlóce de a clasifica, cel puçin *grosso-modo*, monumentele antice din ţéra nóstră, am redactat, acum vre o douĭ anĭ, un fel de *isvod* în limbă poporană, un *Cestionar archeologic*, care, prin intermediul oficial al ministeruluĭ de Instrucţiune publică, dirigĭat pe atunci de instruitul şi activul nostru coleg dl Esarcu, s'a împărţit pe la învăţătoriĭ comunelor urbane şi rurale din ţéră.

Aŭ rĕspuns mulţĭ din învăţătorĭ la întrebările ce li se făceaŭ în privinţa vechilor monumente locale, şi rĕspunsurile multora sunt pline de interes.

Décă prin stăruinţa autorităţiĭ s'ar fi continuat acéstă instrucţiune archeologică a ţĕreĭ,

resultatele pênĕ astădĭ sunt încredinţat că arŭ fi fost fórte însemnate.

Dar nu tot-d'a-una instrucţiunea domnesce în Instrucţiune la noĭ, nicĭ cultura la Culte, şi nu tot-d'a-una autorităţile sciŭ să preçuiéscă ideele de sciinţă şi folósele intelectuale ale naţiuniĭ.

Astfel ânsĕ, precum stăm astădĭ cu cunoscinţele nóstre archeologice, asupra epoceĭ preistorice din România, noĭ avem numaĭ a constata, de o cam-dată, ca aparţinênd probabilmente aceleĭ epoce : movile multe, marĭ şi mĕrunte, răsipite pe câmpia romanéscă; — ulcele şi hârburĭ de formă şi de materie grosolană; — câte-va custure de cremene şi maĭ multe cĭocane de pétră tare, adunate, în aceştĭ douĭ-treĭ din urmă anĭ, de câţĭ-va colectorĭ, maĭ cu sémă de dl Bolliac; — apoĭ câte-va cuvinte şi câte-va sculpture descriind şi representând, în operele autorilor şi artiştilor greco-latinĭ, unele obiecte de artă industrială şi sumptuarie ale predecesorilor imediaţĭ aĭ Romanilor, adică ale naţiuniĭ dacice; — şi în fine, un câmp nemărginit, deschis imaginaţiuniĭ pentru a 'şĭ închipui cum ómeniĭ primitivĭ s'aŭ pitit în pescerele Carpaţilor şi în colibe de lemn, aşedate pe taracĭ în mijlocul lacurilor, spre a se feri de férele sĕlbatice, de elefanţiĭ flocoşĭ, de maamuţiĭ, de urşiĭ speluncilor, de cerbiĭ giganticĭ, de zimbriĭ uriaşĭ, cari pustiaŭ codriĭ seculariĭ din

lunca rĕslăţată a Dunărĭĭ şi cari bolbocĭaŭ în bălţile'ĭ revĕrsate.

Mărginindu-ne ânsĕ în cercul maĭ restrîns al obiectelor existente, vom recunósce, — precum a făcut tot aci maĭ de-unĕ-dĭ şi dl Boliac, — că seria de unelte de pétră ce s'a adunat la noĭ în puçin timp, şi maĭ ales toporaşele, cĭocanele şi dăltiţele multiforme de petre dure, de serpentină, de diorit, de ofit şi chĭar de iesm, presentă o varietate de forme şi o perfecţiune de lucrare, care ne facŭ a socoti pe locuitorĭĭ ţĕreĭ nóstre din epoca de pétră cu totul aşa de înaintaţĭ ca şi contimporanĭĭ lor din ţĕrile unde archeologia preistorică a dat pênĕ acum cele maĭ splendide ale eĭ prinóse.

Cât despre ómenĭĭ epoceĭ de bronz, trebuĭe să vĕ mărturisesc, domnilor, că n'am avut âncŏ plăcerea de a mĕ întêlni, în ţéră la noĭ, cu unelte de ale lor, aşa de gingaşe, aşa de frumos mlădiate. Scim, că chĭar dincolo de Carpaţĭ, în Ardél, s'aŭ descoperit agrafe de ale lor, întortochĭate ca nesce melcĭ uriaşĭ şi brăçărĭ elastice care se resuceaŭ d'a-lungul braçelor şi a pulpelor; scim că Ungaria, vecina nóstră, e una din ţĕrile cele maĭ bogate în arme şi unelte din epoca de bronz.

Dar pe cósta meridională a Carpaţilor — trebuĭe s'o constat, — séŭ că delicaţiĭ ómenĭ aĭ acesteĭ epoce n'aŭ străbătut de loc, séŭ că urmele lor staŭ ascunse sub pământul nostru, cu maĭ multă gelosie decât ale altor populaţiunĭ antice din România.

Nu trebuĭe ânsĕ să disperăm. Ţéra nóstră e aşa plină de movile de tóte formele şi de tóte dimensiunile, pe care noĭ âncŏ nu le am explorat, încât se póte fórte bine ca multe din ele să coprindă comorĭ ascunse din epoca de bronz.

În acele movile se vorŭ găsi negreşit multe alte lucrurĭ preţióse pentru archeologie, pe care noĭ acum nicĭ că le bănuim. Movilele sunt, fără îndoĭélă, archive tăcute care păstrĕză în negrul lor pământ documente istorice ale ţĕreĭ nóstre din timpiĭ pe când istoria nu se scria cu condeĭul.

Cercetarea lor este una din datoriele cele maĭ însemnate, cele maĭ curióse, dar tot de odată şi din cele maĭ anevoĭóse ale archeologilor românĭ. Lăsând la o parte greutăţile curat materiale, — cŏcĭ trebuĭe să asude muncitorĭ mulţĭ cu sapa şi cu lopata, şi salaorĭ cu róba, ca să despice una din cele maĭ mĕrunte movile, — apoĭ cu câtă răbdare trebuĭe aţintită atenţiunea, spre a nu se trece cu vederea nicĭ una din dispoziţiunile interióre ale coprinsuluĭ, spre a se înregistra cu scrupulositate şi cu inteligenţă pênĕ şi aşternuturile de pământurĭ felurite, de bolovanĭ, de năsip, de humă, de cărbunĭ, de petriş, de cenuşă, care întocmescŭ o mare parte din acele edificiĭ rudimentare dar masive, unicele monumente póte ale multor secolĭ străvechĭ!

Nu în preumblărĭ de câte-va ore, cu ómenĭ adunaţĭ în pripă de vătăşelul satuluĭ, prin adi-

menirea bacşişuluĭ şi a cinḑeceĭ de rachiŭ, nu în zorul uneĭ vĕratice călătoriĭ de plăcere, se studiază o movilă, astfel încât resultatele dobêndite să pótă fi de folos sciinţeĭ, să pótă servi de basă neîndoiósă la comparaţiunĭ etnologice şi la teoriĭ de istorie primordială.

Mărturisesc, domnilor, că eŭ unul n'am putut pênĕ acum să cercetez interiorul nicĭ unia din numerósele movile ale ţĕreĭ, şi nu vĕ voĭu puté dar spune décă ele trebuĭescŭ despicate d'a-dreptul orĭ pĭeḑiş, în perghel séŭ în rĕscruce. Atâta sciŭ numaĭ, că am auḑit de pe la archeologĭ, cari aŭ făcut şi facŭ âncŏ explorărĭ însemnate în movilele din Crimea şi Rusia meridională, — aşa de aseměnate cu ale nóstre, — cum-că conţinutul pămêntuluĭ ce constitue movila este adesé neînsemnător, de vreme ce maĭ în tot-d'a-una acel pământ a fost grămădit la un loc ca să acopere un obĭect óre-care, clădire séŭ simplu sicriŭ mortuar, aşeḑate pe suprafaça séŭ dedesubtul soluluĭ. Acésta ne este confirmat şi de autoriĭ anticĭ cari aŭ vorbit despre usul fórte vechĭu al movilelor, întrebuinţate ca monumente comemorative ce se rădicaŭ d'asupra cadavruluĭ unuĭ şef de popóre, unuĭ eroŭ, séŭ chiar totalităţiĭ luptătorilor căḑuţĭ într'o bătălie.

Când vede ânsĕ cineva mulţimea de movile, care staŭ grămădite pe largĭ întinderĭ în unele ţĕrĭ, — şi printre ele, şi ţéra nóstră, — nu'ĭ vine a

crede că sub fie-care dintr'însele are să fie câte un mort, şi că poporele vechimeĭ 'şi aŭ făcut o petrecere de a presăra răposaţiĭ, astfel încât să împestriţeze o ţeră întrégă cu mormintele lor. Apoĭ ĭar unele din acele clădirĭ de pământ, făcute de mâna ómenilor, aŭ proporţiunĭ atât de uriaşe, încât nu s'ar puté crede că, pentru a acoperi ţărâna unuĭ singur om, arŭ fi lucrat miĭ de ómenĭ în miĭ de ḑile.

Asemené înduoĭelĭ ne conducŭ a crede că nu tóte movilele câte le vedem pe câmpĭ şi pe déluri, sûnt morminte omenescĭ şi nu tuturor se aplică cu justeţă apelaţiunea de *movilă*, care este un termen slavon, spre a însemna un *mormênt*.

Póte chĭar că cele care maĭ cu drept cuvênt arŭ purta acest nume sûnt movilele acelea care la noĭ se chiamă *gorgane*, ĭar în Rusia *kurgany*.

Gorgane sûnt multe prin România, şi de câte orĭ vre un căutător de comorĭ, călăuzit de flăcăraiele ce esŭ nóptea de pe faţa unuĭ gorgan, s'a ispitit a face o grópă cât de puţin adûncă într'însul, el a dat neapĕrat peste oseminte de om. Pământul din care ele sûnt compuse este plămădit cu cadavre.

Gorganele sûnt dar adevĕrate osuare, unde zacŭ generaţiunĭ antice care, trecênd la vecie, aŭ

păstrat pênĕ adĭ tăinuite, şi numele şi epoca vĭeţuirĭi lor.

Când veţĭ eşi din acéstă sală, domnilor, aruncaţi-vĕ ochiĭ la drépta, şi în întunericul nopţiĭ, veţĭ zări printre crăcile despuiate ale arborilor din Cişmegiŭ, turnul bisericeĭ St Ilie. Temeliile aceluĭ templu enorial al mahalaleĭ *Gorganul* se afundă în băierile uneĭ movile, unuĭ antic *gorgan* care a dat numele sĕŭ împrejmuirĭi. Se vede că străvechiĭ locuitorĭ aĭ mocirlelor de pe malul Dâmboviţeĭ, sĕlbaticiĭ cari retăcĭaŭ, acum câteva miĭ de anĭ, printre stuful mlaştineĭ Cişmegiuluĭ, 'şĭ aŭ înălţat acéstă necropolă, cu mângăietórea speranţă că ea va sci să deştepte în noĭ o cuviósă amintire.

Nu uĭtaţĭ dar, dómnele mele, — cŏcĭ d^vóstră^ aveţĭ ânima milósă, — de câte orĭ veţĭ purta paşiĭ sub umbra rĕcorósă a aleelor din Cişmegiŭ, de a saluta cu un *„Dumneḑeŭ să'ĭ ĭerte!“* pe rĕposaţiĭ preistoricĭ aĭ gorganuluĭ de la St Ilie!

Acéstă pietósă datorie împlinită, să ne reîntórcem ĭarăşĭ privirile către acele miĭ de movile semĕnate prin câmpiile neţĕrmurite, prin bărăganele pustiĭ ale lunceĭ dunărene. Vedeţĭ colo un şir de moviliţe gemene, care aşeḑate câte două, din distanţă în distanţă, se prelungescŭ de pe malul Dunărĭi pênĕ dincolo de bălţile Ialpuhuluĭ? În tóte direcţiunile ele îşĭ întindŭ ramure, alcă-

tuite de alte movile, care mai mari, care mai mici, presărate preste tot întinsul ţĕreĭ!

Ce óre sunt acelea? Sunt ele hotare înălţate între moşiile ale maĭ multor némurĭ? Séŭ maĭ bine, sûnt ele semnele ce călăuzeaŭ hordele barbare, în cutreĭeratul pustielor?

Icĭ şi colé, pe câte un mal înălţat d'asupra unuĭ riŭ ce şerpuesce pe o matcă lată, rĕsare câte o movilă uriaşă ce domină tótă împrejmuirea.

Ca sfincşiĭ de granit în pustiele năsipóse ale Africeĭ, aşa îşĭ rădică capetele lor pleşuve aceĭ fruntaşi aĭ movilelor, profilând d'a-lungul secolilor conturnul lor gârbovit, peste lunce şi peste şesurĭ!

Şi ele conţinŭ o enigmă în sînul lor. Şi ele cerŭ o deslegare, care neapĕrat va vĕrsa lumină asupra vieţeĭ omenirĭĭ! Incercaţi-vĕ dar istecĭunea minţiĭ, archeologilor românĭ! Deslegaţĭ enigma, moderni Edipĭ aĭ acestor nouĭ sfincşĭ!

Eŭ unul mĕ daŭ în laturĭ, cĕcĭ am spaĭmă de a înfrunta cu uşurinţă necunoscutul, cu atât maĭ mult că nu mĕ pot âncŏ lăuda că am găsit ĭérba férelor!

Şi cu tóte ânsĕ, ţin minte că acum vre o ḑece anĭ, călĕtorind prin Moldova şi mergênd de la Ruginósa la Păşcanĭ, drumul meŭ mĕ duse d'asupra uneĭ cóste fórte înalte, pe a cărĭĭ culme sosind, mĕ aflaĭu la pólele uneĭ marĭ movile de

unde ochiĭ meĭ zăriră de o dată o priveliște măréță, ce 'mĭ a rĕmas adûnc întipărită în minte. Sub priporul aceleĭ răpeḑĭ cóste se desfășura albia Siretuluĭ, care îșĭ rostogolea apele sale volburóse pe un năsip aurit; lunca era înveselită, cât puté coprinde ochĭul, cu dumbrave, și prin acea întinsă pajiște smălțuită cu tóte nuanțele uneĭ bogate vegetațiunĭ, rîul îșĭ rĕslăța suprafața sa alburie, spumegând și prăvălind fără încetare undele sale adûncĭ și pripite.

Malul opus era fórte depărtat; abĭé se zărea sub linia orizonteluĭ rîpa surpată care îngrădea de cea-l-altă parte lunca. La o asemené vedere stătuĭ câtva timp înmărmurit dinaintea aceluĭ maĭestos tabel al natureĭ.

Impresiunĭ ca acestea am încercat adesé în călĕtoriele mele prin țéră, și suvenirea lor nu este cel maĭ slab legământ ce strînge ânima mea de patrie!...

Dar revenind din acel farmec și cugetând la trebuința și la posibilitatea practică de a 'mĭ urma calea, mi se păru un lucru cu neputință ca să mĕ expun a trece d'a curmeḑișul acea luncă intrând d'a dreptul în apele umflate și arțăgóse ale Siretuluĭ. Drept în faça mea nu era drum, nu era vad, nu era trecĕtóre.

Plimbându'mĭ ânsĕ ochiĭ pe depărtata linie care însemna pe cer cósta opusă, zăriĭ cu mult în susul apeĭ, departe, fórte departe, o altă mo-

vilă, întocmaĭ ca aceĭa lûngă care mĕ aflam. Ea domina malul din potrivă, precum acéstă-l-altă încununa cósta de dincócĭ. Atuncĭ, urmând cu ochiĭ linia care se întindea prin luncă între aceste douĕ movile, vĕḑuĭ că pe acolo trecea drumul, străbătênd apele Siretuluĭ, prin locurĭ unde ele eraŭ lat-rĕsfirate d'asupra unuĭ prundiş solid.

Movilele eraŭ dar semnele căiĭ, semne aşeḑate acolo de miĭ de anĭ şi pe care natura le a respectat, păstrând acelaş curs apelor din luncă. Ele aŭ fost şi sûnt âncŏ, — precum şi multe altele de aceĭaşĭ specie, — stêlpiĭ miliarĭ aĭ drumurilor şi aĭ vadurilor; printre dînsele aŭ trecut sutimile de popóre, care aŭ străbătut din adûnca vechime şi pênĕ acum ţéra nóstră.

Vĕ întreb, óre, dupe astfel de servicie făcute omeniriĭ, în timp de atâtea secole, nu meritä şi ele titlul de *monumente?*

Maĭ mult decât atâta! Ceĭ cari le aŭ înălţat şi cari, décă s'arŭ fi gêndit numaĭ la îndeplinirea trebuinţelor ḑilnice ale mărginiteĭ lor vieţe, n'arŭ fi ostenit atâta spre a rădica movile, ci s'arŭ fi mulţumit a pune, drept semne, simple prăjiniĭ séŭ momîie, — ómeniĭ aceĭa, ḑic, clăditoriĭ movilelor, aŭ avut negreşit în cugetul lor de a face, pentru minunarea posterităţiĭ, lucrărĭ măreţe, adevĕrate obĭecte de artă.

Intru aceste lucrărĭ ânsĕ aŭ sciut şi aŭ pu-

tut eĭ să concentre cea maĭ întinsă concepţiune a esteticeĭ lor. Să nu nesocotim astăḑĭ nicĭ operele lor, nicĭ maĭ ales idea ce 'ĭ a îndemnat a le executa. Décă odinióră n'ar fi păşit omenirea pe trépta unde s'aŭ aflat dînşiĭ, ea n'ar fi astăḑĭ la culmea de unde noĭ îĭ privim.

Am puté preçui şi maĭ bine înaintările progresive ale arteĭ la popórele primitive, aruncând o privire asupra uneĭ seriĭ de monumente străvechĭ, mult maĭ lesne de fabricat şi de un us casnic mult maĭ neapărat decât gorganele mormêntale şi movilele miliare. Numeróse descopeririĭ întêmplătóre şi câteva săpăturĭ de amatorĭ ce s'aŭ făcut pe la noĭ, aŭ scos fórte des la lumină obiecte de lut, óle, vase şi maĭ adesé hârburĭ. Unele din acestea pórtă în formele, în pasta, în coloritul, ĭar maĭ ales în ornamentele şi legendele lor, caractere netăgăduite ale industrieĭ romane. Dar altele sunt cu mult maĭ grosolan lucrate decât olăria ce aŭ lăsat Romaniĭ prin ţĕrile unde eĭ s'aŭ aşeḑat; acelea aŭ forme cu totul străine, ba chĭar şi desemne gravate pe ele, care nu se găsescŭ pe vase romane. Acelea sunt negreşit olăriĭ ale popórelor barbare, care aŭ precedat aci pe legionariĭ şi pe coloniĭ Romeĭ. A le clasifica dupe némurĭ şi epoce, este pênĕ acum un lucru fórte temerariŭ. Eŭ nu cutez a intra pe o astfel de cale, unde mĕ tem că voĭu fi silit să am

recurs la imaginaţiunea mea mai adesé decât la cunoscinţe positive.

Va veni ânsĕ timpul când clasificarea va fi posibilă şi suntem în drept de a aştepta de la dînsa resultate de cea mai mare însemnătate pentru etnologia antică a ţĕreĭ nóstre. Dar trebuíe mai întâĭ să explorăm mult, să studiem cu atenţiune condiţiunile şi natura descoperirilor, să le comparăm cu obiectele analóge aflate prin alte ţĕrĭ.

De o cam dată mĕ voĭu mărgini a face menţiune numaĭ despre douĕ descoperirĭ care mie unuĭa mi s'a părut că oferă, printre tóte, un caracter de originalitate marcantă.

Sunt vre o douĭ anĭ, de pe îndemnul d[lui] Bolliac, junele d[l] D. Butculescu a făcut câteva săpăturĭ într'o localitate de pe malul Ialomiţeĭ, numită Piscul-Crăsaniĭ, proprietate a d[lui] Lehliu. D[lui] a adus de acolo maĭ multe vase de lut negru, ale căror forme şi ornamentaţiunĭ nu le am maĭ vĕdut la alte olărĭ antice din România, ci numaĭ la vase provenite din ţĕrĭ celtice, ca Bretania şi Irlanda. Maĭ tóte vasele de la Piscul-Crăsanĭ sunt reduse în cĭoburĭ; cu tóte acestea se recunoscŭ pe dînsele buze tare resfrânte, pântece de óle cu forme unghĭulare, nalte scaune conice, mânere subţirĭ şi fórte încovoĭate, găurele dese ca de cĭur, ornamente cu linĭĭ în zigzag, în fine tótă caracteristica uneĭ arte ce n'are nimic banal, nimic imitat de pe formele cu care ne aŭ

obicĭnuit popórele cu ale căror usurĭ plastice suntem maĭ de mult familiarisaţĭ.

Olăria de la Piscul-Crăsanĭ merită dar o băgare de sémă specială printre cele ce am vĕḑut pênĕ acum ca provenind din ţéra nóstră, şi ar fi bine ca, prin nouĕ exploraţiunĭ, să se înzestreze şi Museul nostru naţional cu o câtime de acele curióse hârburĭ, cel puţin egală cu aceĭa ce posedă dl Bolliac.

Nu maĭ puţin importante sunt vasele, tot ale dluĭ Bolliac, despre care dluĭ ne a spus aci maĭ de-unăḑi, că le arŭ fi găsit într'o necropolă antică din préjma Zîmniceĭ. Printre dînsele este o urnă de lut gros, cenuşiŭ, de o dimensiune mare, aprópe un metru înălţime, care înfăţişézĕ pe partea superióră a pântecilor eĭ un ornament de şése orĭ repeţit: între douĕ brâurĭ de steluţe, adûnc tipărite în lut, se deosebescŭ şése călăreţĭ de o înfăţişare stranie, stampaţĭ cu un relief destul de uşor. Toţĭ sunt identicĭ în formă; calul are corpul prelung şi rotunjit la extremităţĭ, ĭar capul mic. Călăreţul, fórte mĕrunt în proporţiune cu animalul, este de o structură cu totul rudimentară şi pare a nu purta nicĭ un veşmênt.

Acest ornament este fără înduioélă un ce care merită tótă atenţiunea. Se pare vĕḑêndu'l şi luând în sémă stilul lucrărĭĭ şi proveninţa obĭectuluĭ, că din cea maĭ adûncă vechime ţêrmurenĭĭ Măreĭ Negre, cari aŭ fost tot-d'a-una

vestiţi prin caii lor, aŭ adoptat ca ornament favorit al vaselor, representaţiunea de scene de călărie. Astfel, sûnt vre-o câţi-va anĭ, la 1862, s'a descoperit în Rusia meridională, în movila disă Certamlîc-Kurgan, lûngă orăşelul Nicopol, maĭ multe obĭecte antice de mare preç, printre care şi un vas magistral de orfăurărie elenă, pe ale căruĭ pântece se vĕdŭ representaţi cu o perfecţiune rară, Sciţi ocupaţi a prinde cu arcanul şi a împedica cu chĭostecĭ picĭórele din nainte ale unor căluşeĭ sĕlbaticĭ.

Arta grécă a dat acestor scene o graçie naturală, pe care nu o putem cere de la meşterii anticĭ din România; voim numaĭ să constatăm că o idee analogă a inspirat pe argintarul elen care va fi lucrat vasul de la Certamlîk-Kurgan dupe cererea vre-unuĭ rege scit, şi pe olarul barbar de la Zimnicea.

Călăreţul care face ornamentul principal al vasuluĭ d[luĭ] Bolliac, — ba şi steluţa de lûngă dînsul, — nu ne sûnt cu totul necunoscute. În maĭ multe rônduri şi maĭ ales, dupe cum ne încredinţéză tot d[l] Bolliac, acum vre-o câţi-va anĭ, pe malul stâng al Oltuluĭ, s'aŭ descoperit monete de argint în forma staterilor macedonicĭ, pe al căror revers se vede, în maĭ mic, un călăreţ şi o stea ce se aséměnă fórte tare cu acele de pe vasul de lut.

Ânsĕ, — să ne grăbim a o spune, — aceste

semne nu sunt exclusiv particulare popórelor barbare din Dacia; s'aŭ găsit în Panonia monete cu acelaş tip; ba chĭar monetele galice din Francia şi cele celtiberice din Spania ne presentă o figură de călăreţ tot aşa de grosolan lucrată.

Óre acelaş popor a preumblat acest tip monetar din rĕsăritul pênĕ în apusul Europeĭ? Şi déca ar fi aşa, care este acel popor?

Unĭĭ îşĭ închipuiescŭ că Dacĭĭ aŭ fost o seminţie celtică.

Alţĭĭ ne amintescŭ că vechĭĭ Galĭ aŭ făcut în maĭ multe rônduri incursiunĭ prin Orient; eĭ, póte, aŭ lăsat numele lor oraşuluĭ Galaţĭ, şi fără tăgăduĭală l'aŭ dat provincieĭ Galatia din Asia-mică.

Monetele de care vorbim aci nu sûnt în stare de a resolve singure cestiunea; de aceĭa ne mărginim a constata acel tip al călăreţuluĭ în arta plastică a anticilor locuitorĭ aĭ Romănieĭ şi alăturĭ cu dînsul ne simţim datorĭ a menţiona şi unele monete de argint ce se găsescŭ în ţĕră la noĭ şi pe care se vĕdŭ imitate, cu fórte puţină dibăcie, tipurile ce figuréză pe staterĭĭ macedonicĭ, ba chĭar şi inscripţiunile de pe dînşiĭ. Ânsĕ, ca unĭĭ ce se vede că nu sciaŭ ce scriŭ, imitatorĭĭ séŭ *calpuzanĭĭ* de la noĭ aŭ scris pe monetele lor numaĭ primele litere ale numeluĭ luĭ Filip Macedonicul şi, obosiţĭ de a imita caracterele pênĕ la sfêrşitul cuvêntuluĭ, s'aŭ mulţumit a înlocui literele următóre prin simple liniĭ.

Déca am voi să cercetăm cine aŭ fost aceĭ calpuzanĭ, cari aci la noĭ aŭ contrafăcut într'un mod aşa grosolan frumósa monedă macedonică, am trebui să recunóscem că naţiunea de pe malul stâng al Dunării care a stat în contact cu Macedonenii, aŭ fost Geţii.

Va să ḑică, dupe tótă probabilitatea, noĭ posedem moneta Geţilor, şi prin acésta cunóscem dupe tipurile ce sûnt imprimate pe aceĭ banĭ, gradul în care ajunsese la dînşiĭ cultura artelor plastice.

Dupe tótă aparenţa, aceĭ Geţĭ cari băteaŭ monetă de argint, nu aparţineaŭ generaţiunilor din epoca de pétră, nicĭ chĭar póte din aceĭa a bronzuluĭ.

Cu greŭ ar veni dar să le atribuim lor uneltele de serpentină şi maĭ puçin âncŏ aşchiele de cremene, care s'aŭ găsit în ţéră le noĭ; şi ar fi, credem, a face o adevĕrată confusiune de a prelungi pênĕ în timpiĭ la care am ajuns, industriele primitive practicate de omenire, pe când ea âncŏ nu cunoscea metalurile.

Acésta am putea-o face cu atât maĭ puçin cu cât aflăm, tot în ţĕrile nóstre, maĭ nainte chĭar de Geţĭ, douĕ popóre despre ale căror aplecărĭ şi mod de vieţuire ni s'aŭ păstrat curióse tradiţiunĭ.

Agatirşiĭ, cari locuiaŭ în câmpiele de la pólele Carpaţilor, eraŭ ómenĭ desfĕtaţĭ şi trăiaŭ

o viaţă moleşită, zugrăvindu'şĭ o parte din trup cu vĭĭ colorĭ şi acoperind restul cu veşminte aurite, cu petre nestemate.

Siginiĭ, veciniĭ lor, — în cari unĭĭ autorĭ aŭ avut comica idee de a vedé pe străbunĭĭ Çiganilor de astădĭ, — Siginiĭ, dic, îşĭ petreceaŭ viaţa crescênd herghelĭĭ de caĭ şi mânându'ĭ, atât bărbaţiĭ cât şi femeile, din căruţele lor cu care străbăteaŭ ţéra în tóte părţile.

Nicĭ rătăcitorĭĭ Siginĭ (băgaţĭ bine de sémă că nu este aci vorba de Çiganiĭ de şatră), nicĭ luxoşiĭ Agatirşĭ nu parŭ a fi fost popóre de acelea care staŭ să lustruiéscă cremenea spre a o face custure, orĭ să se mêndréscă cu modeste podóbe de bronz.

Când un popor s'a deprins a preface aurul şi petrele scumpe în obĭecte de lux, când a învăţat a face căruţe, el fără îndoĭélă a dobêndit o cultură maĭ presus de aceĭa a timpilor curat preistoricĭ. Arta, la dînsul, a ajuns la un grad maĭ înalt şi, cu tóte că pênĕ adĭ nicĭ un monument existent nu ne póte da o idee exactă despre artele Siginilor, şi maĭ ales ale Agatirşilor, noĭ ne socotim în drept de a induce din puçinele spuse ale scriitorilor vechĭ, că aceste popóre se puteaŭ asemui în cultura lor artistică cu popórele cele maĭ înaintate ale Sciţieĭ, ĭar maĭ cu sémă cu urmaşiĭ şi cu veciniĭ lor, cu Daciĭ.

Putem óre dice, când ajungem a vorbi de-

spre arta Dacilor, că eĭ se aflaŭ âncŏ în epoca de pétră, séŭ să închipuim că eĭ nu cunosceaŭ decât bronzul, la momentul când îĭ vedem în faça Romanilor?

Asemené alegaţiunĭ nu potŭ aduce decât confusiune în puçinele cunoscinţe ce aveam despre arta la acel popor, care închide periodul preistoric al analelor archeologieĭ nóstre.

Am fi sciut mult despre starea de cultură a Dacilor, décă atâtea cărţĭ câte s'aŭ scris în vechime despre dînşiĭ ni s'arŭ fi păstrat. Dar sórta, pare-c'ar fi voit să ne recuze orĭ-ce altă origine decât pogorîrea nóstră din némul roman, ne a redus la fórte puçine cunoscinţe despre acel popor din Carpaţĭ care îngrijise tare pe împĕraţiĭ Romeĭ.

Câte-va scurte pasagie în puçinĭ autorĭ vechĭ şi baso-relievurile columneĭ Traiane, ĭată la ce se reducŭ aḑĭ documentele istorieĭ, ale limbeĭ, ale artelor la Dacĭ.

Scim ânsĕ că eĭ ĭubeaŭ cultura şi căutaŭ prin tóte mijlócele a se folosi de dînsa. Când Decebal, regele Dacilor, învinse armata împĕratuluĭ Domiţian, el impuse ca condiţiunĭ de pace rĕspunderea unuĭ tribut în banĭ şi trămiterea în Dacia a maĭ multor meşterĭ romanĭ, cari să instruiéscă pe locuitorĭ în artele răsboĭuluĭ şi ale păciĭ.

De aceĭa póte când, cu câţĭ-va anĭ în urmă,

Traian veni în Dacia să rĕsbune onórea armelor romane, el găsi pe Dacĭ preparaţĭ pentru o resistenţă puternică, apăraţĭ în cetăţĭ de pétră şi în metereze de pământ încinse în ţarcurĭ de parĭ, bine muniţĭ cu maşine de răsboĭu construite de pe modul roman; astfel ni se arată ţéra şi armata Dacilor pe maĭ multe din scenele ce întocmescŭ spirala de sculpture a columneĭ Traiane.

Ânsĕ, pe lângă clădirile de pétră cubică, pe lângă colonadele şi frontónele de stil roman ce decoră unele cetăţĭ dacice, ni se arată, tot pe columnă, şi unele construcţiunĭ de un caracter maĭ local.

Pe la începutul primuluĭ răsboĭu dacic, vedem o scenă în care ostaşiĭ romanĭ daŭ foc cu torţele la nisce colibe făcute de scândurĭ şi aşedate pe nisce taracĭ înalţĭ cari esŭ din apă. Aĭ dice că vedĭ pe columnă pichete de ale grănicerilor romanĭ din insulele Dunărieĭ.

Apoĭ într'alte locurĭ, clădirĭ isolate staŭ împrejmuite cu uluce formate de blănĭ retezate pĭedişĭ la vêrf. Cine din noĭ n'a vĕdut asemené împrejmuirĭ la curţile locuinţelor muntene de peste Olt?

Sunt âncŏ pe columnă şi ziduri de cetăţĭ dace, care se recunoscŭ a fi clădite cu pământ bătut, amestecat cu paie şi nuĭele, şi aşedat între duoĭ părepĭ de scândurĭ; se vĕdŭ şi ómenĭ adu-

cênd cu coşurile pământul spre a umple acel părete.

Mi s'a întêmplat şi mie, domnilor, a vedé remăşiţe de ale unor asemenĭ cetăţĭ; la dînsele palisadele de lemn aŭ perit negreşit, mistuite de incendiŭ, ĭar pământul bătut dintre ele s'a întărit, s'a pêrjolit şi a format o masă compactă, roşcată, pe care abĭé a putut'o măcina pênĕ astădĭ acţiunea distructóre a timpuluĭ.

Eram cu dl Bolliac acum vre-o treĭ anĭ, când, punênd să sape în jurul uneĭ vechĭ cetăţĭ ce domină valea Prahoveĭ între Puchenĭ şi Tinosu, am dat peste asemené ziduri şi ne am mirat de dăinuirea unor clădirĭ ce parŭ a fi fost atât de fragile.

Nu maĭ puçin durabile ânsĕ se parŭ a fi fost şi unele usurĭ, a căror origină antică arta singură ne a păstrat'o. Când vedem pe columnă veşmintele ce pórtă Dacĭĭ: cămaşa lor cu mânece, strînsă la mijloc şi crestată la póle de âmbele părţĭ; iţariĭ şi opincele ce le acopere picĭórele; gluga lăţóră saŭ sarica, atêrnată de umerĭ; chica pletósă a luptătorilor, şi maĭ cu sémă *ţurca* ce acopere capetele şefilor, ale *Zarabilor*, precum îĭ numesce Iornandes, nu ne putem opri de a recunósce într'însele chĭar portul muntenilor noştri.

Vĕlurile ce îmbrobodescŭ capul femeilor dace sûnt âncŏ maramele sătencelor nóstre.

Vom avé ocasiunea altă dată, sper, de a

vorbi mai pe larg de costumul național al Românilor și de originile lui. De o cam dată ne mărginim a pune în comparațiune portul Mocanilor, și mai ales al Moților din valea Hațeguluĭ, cu îmbrăcămintea vechilor Dacĭ.

Dacii, dupe tótă probabilitatea, aŭ fost mai cu sémă un popor de munte; din stâncele și de pe plaiurile Ardéluluĭ eĭ își întindeaŭ domnia peste țéra Mureșuluĭ, peste Oltenia, peste ținuturile Timișuluĭ și mai departe. Pe șesurile despre résărit ședeaŭ Geții, pe cari eĭ îĭ supusese domnieĭ lor.

La munte dar, și mai ales în jurul aceleĭ Sarmisegetuse, pe care columna Traiană o representă printr'o vastă împrejmuire de pétră cubică, în lă-untrul căria staŭ grămădite multe și înalte edificiĭ, la munte a rémas tradițiunea portuluĭ dacic mai stăruitóre; și acésta, nu numaĭ în forma îmbrăcămintelor, dar cu tótă probabilitatea și în colórea lor. Dacii n'aŭ purtat haĭne poleite și tatovagie pestrițe ca Agatirșii, predecesorii lor; haĭnele eraŭ la dînșiĭ de lână albă, de cânipă albă, și tot astfel sûnt și acum ale muntenilor românĭ.

Nu vreaŭ să antecipez asupra subiectuluĭ uneĭ viitóre convorbirĭ, cu atât mai mult că timpul este înaintat; dar nu mĕ pot opri, d[lor], de a vĕ atrage băgarea de sémă chĭar aci, unde

a fost vorba de albele straie ale Dacilor, asupra unuĭ caracter distinctiv al portuluĭ românesc.

Poporul la noĭ se îmbracă în albe, atât véra cât şi érna; albul la dînsul e colorea predomnitóre; şi băgaţĭ de sémă că nicĭ un alt popor european nu are acéstă predilecţiune pentru *colórea candóriĭ*, cum ḑicea, acum câţĭ-va anĭ, un mare poet al Românieĭ.

Dar să grăbim.

Armele ce pórtă Dacĭĭ pe columna Traiană ne arată învederat că eĭ nu se luptaŭ nicĭ cu topóre de pétră, nicĭ cu paloşe de bronz. Petrele de praştie le mănuescŭ numaĭ auxiliariĭ germanĭ aĭ legiunilor. Dacul ţine maĭ adesé în mână un mare cuţit în forma uneĭ secere puçin încovoiată, pe care cu nedrept cuvênt unĭĭ autorĭ aŭ semuit'o cuţitóeĭ cu cârlig a luĭ Chronos, obiect de us casnic ce se numĭa ἄρπη la Elenĭ. Cuţitul Dacilor séměnă maĭ mult, la tăiş şi la mâner, cu *hangerul* persian, cu *kinjalul* Cerkeşilor.

Dar luxul cel mare al Dacilor se arată în scuturile ovale ce pórtă eĭ la braçul stâng. Pe acele scuturĭ, ornamentele sûnt atât de variate cât şi graçióse, şi acest lux al pavezelor dacice a dat ocasiune unuĭ învăţat françes, d[luĭ] de Lasteyrie, ca să emită, în Academia Inscripţiunilor şi Belelor-litere din Paris, opiniunea că acele arme defensive ale Dacilor, care în aşa mare cătime aŭ împodobit triumful luĭ Traian în Roma,

eraŭ nisce bogate obĭecte de artă, îmbrăcate cu aur, decorate cu ornamente sculpturale şi cu petre scumpe.

De la acéstă ipotesă, vom trece la un fapt atestat de scriitorĭ anticĭ, adică la sumptuositatea ce Daciĭ depuneaŭ în flamurele séŭ praporele lor de răsboĭu, în aceĭ *dragones* pe care şi Romaniĭ, din causa aspectuluĭ lor măreţ şi îngrozitor, îĭ adoptară pentru armată, îndată dupe răsbóĭele dacice. *Dragoniĭ* eraŭ lungĭ prăjine d'asupra cărora sta fâlfâind un balaur, cu capul de bronz aurit şi cu trupul mobil de o stofă purpurie. Când în mişcările ordielor vêntul umfla aceĭ balaurĭ, eĭ păreaŭ ca un stol de zmeĭ fantasticĭ amenińţând fioros pe duşmaniĭ din faţa lor.

Daciĭ, în fine, preţuiaŭ şi luxul uneltelor casnice; eĭ aveaŭ bogate vase de argint şi de aur; pe columna Traiană se vede, cum Romaniĭ încărcaŭ căruţe şi desage cu asemenĭ despuieriĭ, luate de pe la Dacĭ; şi Dione Casiŭ, istoricul luĭ Traian, ne povestesce cum Decebal, desperat de a vedé capitala şi ţéra luĭ cotropite tóte de Romanĭ, maĭ nainte de a se ucide cu propria sa mână, puse să abată apele rîuluĭ Sargeţia, şi prin Romaniĭ robiţĭ, pe cari apoĭ îĭ ucise, îngropă în albia rîuluĭ şi acoperi cu bolovanĭ de petre, tóte comorile luĭ, compuse din obĭecte de aur, de argint şi din multe nestemate. Se vede că maĭ târdiŭ un prisonier dac destăinui luĭ Traian se-

cretul, şi avuţiile luĭ Decebal fură duse în Roma, unde serviră la edificarea măreţeĭ columne, a arculuĭ de triumf şi a foruluĭ divuluĭ împĕrat.

Ânsĕ, printre odórele luate de la Dacĭ eraŭ maĭ ales douĕ vase de argint şi un corn de zimbru împodobit cu petre scumpe. Se ḑice că Traian le luă cu sine, şi mergênd maĭ târḑiŭ în Siria, le depuse cu propria sa mâna în templul luĭ Jupiter Casiŭ, din cetatea Seleucieĭ.

Negreşit că vorŭ fi fost preţióse obiecte ale arteĭ indigene acele vase şi acel corn al uneĭ fére din codriĭ Românieĭ, pe care gloriosul împĕrat le alese dintr'atâtea avuţiĭ, ca să le închine ḑeuluĭ ce 'l ocrotise în uriaşele sale lupte cu Daciĭ. Împreună cu cornul răpit din comorile luĭ Decebal, periră şi puterile şi artele aceluĭ mêndru popor. Geloşĭ pênĕ la sĕlbăticie de libertăţile şi de bunurile lor, Daciĭ simţindu-se înfrânţĭ, deteră înşişĭ foc la cetăţile şi la colibele lor, prăvăliră în prăpastie vitele ce 'ĭ hrăneaŭ, şi 'şĭ căutară scăparea, cari sorbind din cupa de otravă, cari părăsind ţéra lor subjugată.

Astfel se stinse din România trufaşa naţiune a Dacilor, cufundând în peirea eĭ şi monumentele ce ea putuse înălţa.

De aci 'nainte sórele Romeĭ rĕsare pe malul stâng al Dunărieĭ!

Vom căuta într'alt rônd, domnilor, a recunósce câte reflecte din rad̦ele luĭ s'aŭ maĭ păstrat pênĕ ad̦ĭ pe pământul Românieĭ [1]).

Bucurescĭ, dechemv. 1872. Tipărit în *Columna luĭ Traian din 1874.*

1) *Columna luĭ Traian* din dechemv. 1872, a publicat și un mic memoriŭ al dluĭ Odobescu «*Despre un vas de lut cu numele luĭ Decebal, descoperit la Blain, în Bretania*». Pe un fragment de lut smălț̦uit roș̦u, de acela ce se d̦icea în vechime *lut samian*, pare a se vedé un barbar lănçuit. Acésta este póte o amintire a răsbóielor dacice.

FUMURI ARCHEOLOGICE

SCORNITE DIN

LULELE PREISTORICE,

de

UN OM CARE NU FUMEZĂ.

Scim de-o-cam-dată atât de puçin asupra vechilor locuitorĭ aĭ ţĕreĭ nóstre, am dobêndit âncŏ, prin a nóstră proprie lucrare, aşa de puçine cunoscinţe despre antichităţile naţionale, ne am câştigat pênĕ acum aşa puçină credinţă în cercurile sciinţifice ale lumiĭ civilisate, încât, dĕu, nu s'ar pré cădé să ne mâncăm de îndată acea brumă de credinţă, cum ḑice Românul, prin emiterea unor ipotese de o natură maĭ mult séŭ maĭ puçin fantastică, care nu potŭ să provóce decât un zîmbet ironic pe buzele adevĕraţilor ómenĭ de sciinţă.

Acéstă cugetare a fost din noŭ deşteptată în mine maĭ deunădĭ citind în *Trompeta Carpaţilor* din $^{4}/_{16}$ fevruarie (N° 1045, anul IX) ancŏ un articol, sub rubrica : *Archeologia*, subscris de d^{l} Cesar Bolliac. Într'însul e vorba de *Usul fumatuluĭ din timpiĭ preistoricĭ*, şi eruditul preşedinte al comitetuluĭ nostru archeologic ne spune că Pomponiŭ Mela, acel geograf spaniol ce scria latinesce cu 60 or 70 de anĭ înaintea concuisteĭ Dacieĭ de către Traĭan, „atribuie *numaĭ* Tracilor „celor vechĭ usul fumatuluĭ;“ apoĭ adaoge că : „Dacĭĭ, ale căror obiceĭurĭ urméză să fi fost maĭ „aceleaşĭ cu ale vechilor Tracĭ, *nu maĭ este în-* „*douĭĕlă* că fumaŭ, că fumaŭ din lulea prin vre- „un fel de ţeve subţirĭ care n'aŭ putut să resiste „pênĕ la noĭ;“ în fine ne arată că d^{luĭ} a găsit însuşĭ pênĕ acum, „printre vase şi cĭoburĭ de vase „preistorice,“ în treĭ localităţĭ diferite, la Vŏdastra din Romanaţĭ, la Hunia de lângă Calafat, şi la Piscu-Crăsanĭ de pe Ialomiţă, treĭ lulele de lut negru, care sunt leite poseclite „lulele românescĭ!“

Iată o frumósă descoperire archeologică, şi când un om ca d^{l} Bolliac o întemeĭéză pe carte letinéscă, pasă de nu te minuna!

La noĭ lumea nu se pré ocupă de archeologie, şi prin urmare póte cu înlesnire să crédă în eruditiunea orĭ-cuĭ. De ce ânsĕ noĭ, déca în adevĕr ne taĭe capul şi déca ne interesăm la starea de cultură a compatrioţilor noştri, — de ce să

ne facem o glumă din mijlócele ce avem pentru a'ĭ instrui? De ce să nu tratăm sciinţa cu seriositatea ce i se cade şi să n'o presentăm precât ne dă mâna, subt aspectul eĭ cel adevĕrat şi respectabil, atât publiculuĭ român, care póte avea o naivă încredere în noĭ, cât şi străinilor cari ne judică cu maĭ multă justeţă, dar şi cu maĭ puçină îngăduĭélă?

Eŭ creḑ că aceste ideĭ arŭ trebui să călăuzéscă pe toţĭ aceĭa cari, cu péna séŭ cu limba, vorŭ să contribuie la lăţirea cunoscinţelor de orĭce natură printre poporul român, séŭ să rĕspândéscă prin străinătate noţiunĭ sciinţifice despre patria nóstră.

Cu acéstă învăţătură aş vré dóră să se alégă bine-voitorul cititor, din paginele ce 'ĭ staŭ dinainte.

Restul e numaĭ fum!

Să cătăm dar, pe urmele dlui Bolliac, a aduna fumul din antichitate, şi să ne întrebăm şi noĭ déca cu adevĕr el a eşit din lulele preistorice.

Cu vre o cincĭ sute de anĭ maĭ nainte de Pomponiŭ Mela, părintele istorieĭ adică elenul Erodot audise că Masageţiĭ, un popor care locuĭa dincolo de marea Caspică, pe malurile rîuluĭ Arax, rîŭ maĭ mare chĭar decât Dunărea, că „Masa„geţiĭ descoperise un copaciŭ ale căruĭ fructe eĭ „le aruncaŭ pe jaratic, stând cu grămada adu-

„naţĭ împrejurul foculuĭ, şi din fumul ce se „înălţa, şi pe care 'l miroseaŭ, eĭ se îmbătaŭ, „precum Greciĭ din vin; şi cu cât maĭ mult a„runcaŭ de acele fructe pe foc, cu atât maĭ mult „se îmbătaŭ, pênĕ în sfêrşit se sculaŭ şi se pu„neaŭ pe cântice şi pe jocurĭ [1]).“

Alt unde-va, tot Erodot maĭ ḑice că Sciţiĭ, intrând sub nisce acoperişurĭ de pâslă, punŭ sĕmênţă de cânipă pe petre roşite în foc; şi când acea sĕmênţă începe a arde, ea rĕspândesce un fum maĭ tare decât aburul băilor din Grecia; şi Sciţiĭ, ameţiţĭ de acea aburélă, se punŭ pe urlete. Acésta le servă lor de baie [2]).

Aci póte, precum observă d[l] G. Rawlinson,

---

1) *Herodoti* lib. I, §. 202: «Ἄλλα δὲ σφι ἐξευρῆσθαι δένδρεα καρποὺς τοιούσδε τινὰς φέροντα, τοὺς ἐπείτε ἂν ἐς τὠυτὸ συνέλθωσι κατὰ ἴλας καὶ πῦρ ἀνακαύσωνται κύκλῳ περιζομένους ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸ πῦρ, ὀσφραινομένους δὲ καταγιζομένου τοῦ καρποῦ τοῦ ἐπιβαλλομένου μεθύσκεσθαι τῇ ὀδμῇ κατά περ Ἕλληνας τῷ οἴνῳ, πλεῦνος δὲ ἐπιβαλλομένου τοῦ καρποῦ μᾶλλον μεθύσκεσθαι, ἐς ὃ ἐς ὄρχησίν τε ἀνίστασθαι καὶ ἐς ἀοιδὴν ἀπικνέεσθαι.»

2) Idem. lib. IV, §. 75: «Ταύτης ὦν οἱ Σκύθαι τῆς καννάβιος τὸ σπέρμα ἐπεὰν λάβωσι, ὑποδύνουσι ὑπὸ τοὺς πίλους, καὶ ἔπειτεν ἐπιβάλλουσι τὸ σπέρμα ἐπὶ τοὺς διαφανέας λίθους τῷ πυρί· τὸ δὲ θυμιᾶται ἐπιβάλλομεν, καὶ ἀτμίδα παρέχεται τοσαύτην ὥστε Ἑλληνικὴ οὐδεμία ἂν μιν πυρίη ἀποκρατήσειε. Οἱ δὲ Σκύθαι ἀγάμενοι τῇ πυρίῃ ὠρύονται. Τοῦτό σφι ἀντὶ λουτροῦ ἐστί.»

traducĕtorul englez al luĭ Erodot[1]), scriitorul elen a confundat douĕ usurĭ distincte ale Sciţilor: adică, pe de o parte, băile de abur pe care le întrebuinţéză âncŏ şi aḑĭ Ruşiĭ, producênd aburéla prin turnare de apă pe petre roşite în foc, ĭar pe de altă parte, afumarea cu fructul uneĭ plante, pe care vĕḑurăm maĭ sus că Masageţiĭ o aruncaŭ pe foc spre a se îmbĕta din fumul eĭ, cântând şi jucând în beţia lor.

Acea plantă ar fi dar chĭar cânepa *κάνναβις*, ce cresce, şi de sineşĭ şi semĕnată, în Sciţia; care se aduce cu inul, dar e mult maĭ presus decât dînsul prin grosimea şi înălţimea eĭ, şi din care Traciĭ îşĭ făceaŭ veşminte întocmaĭ ca cele de in[2]).

Este de creḑut că Pomponiŭ Mela, autorul predilect al d^luĭ^ Bolliac, împrumutase sciinţa sa de la Erodot, când ne spune că „locuitoriĭ Tracieĭ nu cunosceaŭ usul vinuluĭ, ci că, mâncând eĭ se aşeḑaŭ împrejurul foculuĭ, aruncaŭ pe jaratic nisce seminţe şi prin mirosul lor deş-

1) History of Herodotus. A new english version by *George Rawlinson*. New edition, vol. III, p. 55, note 6.

2) *Herodoti* lib. IV, §. 74: «*Ἔστι δέ σφι κάνναβις φυομένη ἐν τῇ χώρῃ πλὴν ταχύτητος καὶ μεγάθεος τῷ λίνῳ ἐμφερεστάτη· ταύτῃ δὲ πολλῷ ὑπερφέρει ἡ κάννυβις. Αὕτη καὶ αὐτομάτη ηαὶ σπειρομένη φύεται, ηαὶ ἐξ αὐτης Θρήϊκες μὲν καὶ εἵματα ποιεῦνται τοῖσι λινέοισι ὁμοιότατα...*»

teptaŭ într'înşiĭ o veselie analogă cu a beţieĭ [1]).“

Din acelaş us pare a proveni şi numele de *Καπνοβάτοι* (derivat din *καπνός*, *fum*) pe care Strabon [2]), într'un pasagĭu cam încurcat, îl dă locuitorilor Mesieĭ, d'a drépta Dunăriĭ.

Şi Plutarc, séŭ póte un altul ce a luat numele luĭ Plutarc spre a scrie un mic tratat despre „*Numirile rîurilor şi munţilor şi despre cele ce se găsescŭ într'însele*,“ vorbind de rîul Ebru al Tracieĭ (Mariţa de astădĭ), arată că „în acel rîŭ se nasce o plantă aseměnată cu şovêrful [3]), *ὀριγάνῳ παρόμοιος*, ale cărĭi căpĕtîie Traciĭ le culegŭ spre a le arunca în foc, dupe ce sunt sătui de mâncare, şi absorbind prin dese aspiraţiunĭ

---

1) *Pomponii Melæ* de situ Orbis lib. II, cap. 2 : «Vini usus quibusdam ignotus est : epulantibus tamen ubi super ignes, quos circumsident, quædam semina ingesta sunt, similis ebrietati hilaritas ex nidore contingit.»

2) *Strabonis* Geographicarum lib. VII, cap. 3, §. III : «*Λέγει δὲ τοὺς Μυσοὺς ὁ Ποσειδώνιος καὶ ἐμψύχον ἀπέχεσται κατ' εὐσέβειαν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ θρεμμάτων· μέλιτι δὲ χρῆσται καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ ζῶντας καθ' ἡσυχίαν διὰ δὲ τοῦτο καλεῖσθαι θεοσεβεῖς τε καὶ καπνοβάτας.*» — §. IV: «*Τὸ δὲ δὴ καὶ θεοσεβεῖς νομίζειν καὶ καπνοβάτας τοὺς ἐρήμους γυναικῶν σφόδρα εναντιοῦται ταῖς κοιναῖς ὑπολήψεσιν.*»

3) *Doctor A. Fĕtu* în Enumeraţiunea specielor de plante cultivate în grădina botanică din Iaşĭ pênĕ la anul 1870 p. 42 (extras din *Revista Sciinţifică*).

fumul séŭ mirosul, care se ridică dintr'însele, se îmbată şi pică într'un somn adûnc [1]).“

Pliniu cel bĕtrân schimbă şi soĭul planteĭ şi scopul fumigaţiunilor scitice, când ne spune, urmând întru acésta unuĭ medic grec numit Apolodor, că Barbariĭ, spre a 'şĭ scădé volumul splineĭ şi a se face astfel din ḑi în ḑi maĭ sprintenĭ şi maĭ vîrtoşĭ, aspiră pe gură fum de săbiuţă [2]) (cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa...) şi nu esŭ din casă, pênĕ a nu fi făcut în fie-care ḑi o asemené aburélă [3]).

Déca barbariĭ luĭ Apolodor sunt tot aceĭa cu Masageţiĭ şi Sciţiĭ luĭ Erodot, cu Cabnobaţiĭ mesĭ aĭ luĭ Strabon, cu Traciĭ luĭ Pomponiŭ Mela şi aĭ falsuluĭ Plutarc, apoĭ trebuĭe să recu-

---

1) *Plutarchi* fragmenta et spuria, edid. Fr. Dübner. Paris, 1855, p. 82 : «*Περὶ ποταμῶν καὶ ὀρῶν ἐπωνυμίας καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρισκόμενων.*» §. III. 3 : «*Γεννᾶται δὲ ἐν αὐτῷ (τῷ προειρημένῳ ποταμῷ Ἕβρῳ) βοτάνη παρόμοιος ὀριγάνῳ, ἧς τὰ ἄκρα δρεψάμενοι Θρᾷκες ἐπιτιθέασι πρὸς μετὰ τὸν κόρον τῆς δημητριακῆς τροφῆς, καὶ τὴν ἀναφερομένην ἀναθυμίασιν δεχόμενοι ταῖς ἀναπνοιαῖς, καροῦνται καὶ εἰς βαθὺν ὕπνον καταφέρονται.*»

2) *Doctor A. Fĕtu*, loc. citat. pag. 51.

3) *C. Plinii Secundi* naturalis historiae lib. XXI, § 69 : «Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar qui negabat bibendum : .... mirumque tradit, barbaros suffitum hujus herbæ excipientes ore, lienes consumere et non egredi die omni, nisi ab hoc suffitu : vegetiores enim firmioresque sic etiam in dies fieri».

nóscem că tóte popórele Scitieĭ aŭ practicat fumigaţiunĭ de diferite speciĭ, cu scopul, unele d'a se înveseli dupe mésă, spre a cânta şi a juca; altele, spre a adormi; altele, spre a'şĭ întreţine sănĕtatea. In primul cas, eĭ sorbeaŭ fum de cânipă, în al douilea abur de şovêrf, în ultimul în fine se afumaŭ cu pârlélă de săbiuţă.

Dar toţĭ scriitoriĭ vechĭ cari ne aŭ păstrat tradiţiunea acestuĭ us, ne afirmă tot-d'o-dată că Barbariĭ aruncaŭ d'a dreptul pe foc plantele afumătóre şi le absorbĭaŭ mirosul stând în préjma foculuĭ. Nicăieri dar nu e vorbă de pipe şi de lulele.

Prin urmare chĭar d'am voi, spre a face plăcere d[lui] Bolliac, să recunóscem că şi Daciĭ fumaŭ ca Traciĭ luĭ Pomponiŭ Mela, apoĭ tot n'am avé de unde scóte, că „eĭ fumaŭ din lulea.“

Abĭé décă rĕsfoind prin reçetele medicale ale bĕtrânuluĭ Pliniŭ, găsim că: „fumul rădecineĭ uscate de podbélă séŭ de limba-vecineĭ[1]), — bechion quæ et tussilago dicitur, — fiind aspirat printr'o *trestie* şi înghiţit, vindică, dupe cum se crede, tusea învechită[2])

---

1) Doctor *A. Fĕtu*, loc. citat, p. 30.

2) *C. Plinii Secundi* lib. XXVI, §. 16: — «Hujus (bechion et alio nomine chamæleucen) aridæ cum radice fumus per arundinem haustus et devoratus, veterem sanare dicitur tussim.» La cartea XXIV, §. 5, tot Pliniŭ spune despre acéstă plantă

N'ar fi óre, vĕ întreb, cam multă cutezare de a prefăce trestia, *arundo*, răpcigoşilor luĭ Pliniŭ, într'o „lulea cu ţéva subţire," a care, în puterea uneĭ imaginaţiunĭ archeologico-caloiatrico-poetice, am închipui că Traĭan, blândul Traĭan, osândise pe sĕrmaniĭ Dacĭ, ofticaţĭ de ne'mpăcatele luĭ prigoniriĭ?

Numaĭ astfel s'ar puté ânsĕ explica pentru care cuvênt Daciĭ, despre cari,—cum ne încredinţézĕ d[l] Bolliac—„nu maĭ este îndoiélă că fumaŭ, „că fumaŭ din lulea prin vre un fel de ţeve subţiriĭ „care n'aŭ putut să resiste pênĕ la noĭ", cum Daciĭ nu ni se presentă toţĭ cu luléoa în gură, pe columna din forul luĭ Traĭan.

Fiind că ânsĕ se vede că architectul Apolodor a uĭtat să ne păstreze, în baso-relievurile sale, acel *netăgăduit* instrument întrebuinţat de Dacĭ pentru fumat, cerem voĭe d[luĭ] Bolliac a descrie aci, în câte-va cuvinte, lulelele ce d[luĭ] a descoperit la Vŏdastra, la Hunia şi la Piscu-Crăsanĭ, numaĭ şi numaĭ spre a îndeplini o aşa regretabilă lacună a archeologieĭ dacice.

Din douĕ lulele care sunt întregĭ în colecţiunea de vase preistorice a d[luĭ] Bolliac, una are forma fórte comună a lulelelor ardelenescĭ, cu o buză teşită în partea despre ţéva şi cu trupul

că i se arde rădĕcina pe cărbunĭ de ciparos şi, la casurĭ de tuse învechită, se aspiră fumul printr'o pâlnie (per infurnibulum).

tăiat în opt laturĭ pe din-afară; alta are códa adusă melc şi un ornament în zigzag săpat în jurul gureĭ. Amêndouĕ sunt de lut negru.

Cât despre „obiectele preistorice de pămênt, „în forme rotunde şi maĭ lătăreţe, secĭ în-lă-întru, „ne avênd decât o singură gaură d'asupra", şi pe care dl Bolliac le crede a fi „umflate prin su-„flare" şi a respunde cu narghiléoa portativă a Perşilor, mărturisim că, nu numaĭ ele nu concordă întru nimic cu practicele afumătóre atribuite Tracilor de către autorĭĭ anticĭ, dar âncŏ nu presentă nicĭ una din condiţiunile materiale care să înlesnéscă orĭ-ce fel de fumat. Abié déca ar puté servi ca un fel de candele, de făptură cu totul primitivă.

Inchipuĭéscă'şĭ cine-va douĕ scoĭcĭ de lut ars lipite una de alta pe muchĭ şi avênd d'asupra unuĭa din ţesturĭ, o mică găurice care pune cavitatea teşită a obĭectuluĭ în comunicaţiune cu aerul exterior. Staŭ de mĕ întreb cum a avut răbdare dl Bolliac să vîre prin acea mică găurice şi tutun şi iéscă aprinsă? Eŭ bănuĭesc că Daciĭ, — orĭ-cât de mult le ar fi plăcut luléoa, — ba chĭar şi dl Bolliac, s'arŭ fi lipsit de fumat d'arŭ fi fost siliţĭ tot mereŭ să umple şi să aprindă o astfel de narghilé, stând apoĭ cu gura căscată d'asupra eĭ ca să aspire ibrişimul de fum ce póte eşi pe acea microscopică găurice.

Ierte-ne dar autorul articoluluĭ despre *Usul*

fumatuluĭ din timpiĭ preistoricĭ, a'ĭ mărturisi că descoperirea sa de *narghilele preistorice* ne a adus fără voĭe aminte o scenă glumeţă dintr'o veselă comedie jucată la teatrul *Palais-Royal* din Paris [1]), în care un archeolog pasionat din provincie, Preşedinte al Academieĭ din Etampes, descopere şi el, în gunoĭul din poĭana, un mâner de vas .... casnic, pe care 'l botéză de lacrimatoriŭ .... al decadenţeĭ, întrebuinţat de Romanĭ în momente .... de intime expansiunĭ.

In privinţa lulelelor preistorice ânsĕ aŭ apucat alţĭ archeologĭ înaintea Preşedinteluĭ Comitetuluĭ nostru archeologic, descoperind în maĭ multe părţĭ ale Europeĭ apusane, pipe amestecate printre obĭecte antice.

La 1786, în Burwein, lângă Conters din cantonul Grisonilor în Elveţia, s'aŭ descoperit douĕ hârdăiaşe de bronz care conţineaŭ brăţărĭ de aur, fibule séŭ chiăotorĭ în spirale, monete Masaliote, un vas de argint şi nisce *micĭ pipe* pe care le aŭ creḑut pe atunci a fi instrumente de ale auguriloŕ romanĭ, deşi cele maĭ multe din obĭectele d'acolo parŭ a fi fost de formă barbară [2]). Tot în Elveţia s'aŭ maĭ găsit adesé asemenea pipe: una de pământ la Morges; alta de fer la Augst;

---

1) *La Grammaire*, comédie-vaudeville par M. M. *E. Labiche* et *A. Jolly*, 1866.

2) *Roeder* und *Tscharner*. Der Kanton Graubünden.

una tot de fer la Develier printre ruine romane; âncŏ una de fer s'a descoperit la 1854 sub trunchĭul unuĭ vechĭu stejar din pădurea de la Faoug, lûngă Avenches; tot aci, în vechĭa cetate Avenches, la patru-spre-ḑece picĭóre adûncime, împreună cu olărie purtând inscripţiunĭ latine, s'a găsit şi o pipă de lut, de o formă cu totul originală, de vreme ce închipuĭesce o mână cu mânicuţă încreţită, ţinênd un pahar conic.

Âncŏ şi în ruinele romane de la Lausana şi în cele de la Saint-Prex, între Rolle şi Morges, s'a aflat câte o pipă de fer; iar d[l] baron de Bonstetten, care raportă tóte aceste fapte şi dă chĭar desemnele acelor pipe, nu se póte opri d'a începe descrierea lor prin aceste cuvinte: „Risum teneatis! Iată âncŏ pipe[1])!" Printre archeologiĭ elveţianĭ renumitul Troyon, ne maĭ putêndu-se înduoi de antichitatea acelor obĭecte descoperite printre rĕmăşiţe ale timpilor vechĭ, a emis opiniunea că ele arŭ fi jucăriĭ de copiĭ.

In Germania, şi maĭ ales în movilele din districtele Freesen şi Osnabrück, din Hanovra, se găsescŭ, împreună cu óle, cu topóre şi cu cuţite de silex, nisce micĭ pipe de lut, tăiate pĭeḑiş la gură şi pe care ómeniĭ loculuĭ le credŭ a fi fost

1) *De Bonstetten.* Recueil d'antiquités suisses, avec planches lithographiées. Berne 1855, planche XIV şi Supplément. Lausanne, 1867, planche XI.

pipele de fumat ale unor genĭ séŭ uriaşĭ numiţĭ *Aulk*, cari aŭ fost îngropaţĭ în acele movile, ce pórtă şi ele numele de *Aulkeen-Grœber* [1]).

Un învăţat german, dl Chr. Keferstein [2]), cércă să explice întrebuinţarea acestor pipe, arătând că Celţiĭ din Irlanda aŭ fost, din epocele cele maĭ străvechĭ, în raport cu America, neînduoĭósa patrie a tutunuluĭ şi a pipeĭ [3]).

In adevĕr printre antichităţile desgropate în Irlanda şi Scoţia, ba chĭar şi în Englitera, s'aŭ arătat adesé pipe micĭ, cărora poporul irlandez le dă numele de *Danes pipes* (pipe danese), ĭar cel scoţez, de *Celtic* şi de *Elfin pipes*, adică pipe ale Celţilor şi ale geniilor Elfĭ.

Dl Collingwood Bruce [4]), în scrierea sa *The roman Wall*, arată că a găsit pipe de lut pen-

---

1) *Wœchter*, Statistik der heidnischen Denckmale in Hannover. Hannoversches Magazin, 1841, p. 675—685.

2) *Chr. Keferstein*, Ansichten über die Keltischen Alterthümer, die Kelten überhaupt und besonders in Teutschland, Halle, 1846, Vol. I, p. 248.

3) Despre originea americană a planteĭ tutunuluĭ, *nicotiana tabacum*, şi despre usul străvechĭu al pipeĭ de fumat la popórele nouluĭ continent, se póte consulta maĭ ales scrierea luĭ *Tiedemann*. Histoire du tabac; — studiul luĭ *Fairholt*, Tobacco and its Association, în publicaţiunea *Notes and Queries*, I Series. Vol. II şi VII; — *Wilson*, Prehistorical man, Vol. II; — *E. Stevens*, Flint Chips, p. 315 şi altele.

4) *Collingwood Bruce*, The roman Wall. in 8, 2 edit.

trn fumat în maĭ multe staţiunĭ romane din Anglia şi chĭar lûngă zidul roman din Londra, în vecinătate cu Turnul *(the Tower)*; ĭar dl Daniel Wilson, descriitorul antichităţilor scoţeze[1]), memorând despre numerósele pipe ce s'aŭ aflat la North-Berwick şi în Irlanda, crede că usul fumatuluĭ exista la popórele celte maĭ nainte d'a se fi adus tutunul din America, şi că el se practica póte cu cânipă şi alte plante.

In Francia ânsĕ archeologiĭ s'aŭ arătat maĭ cu reservă în privinţa pipelor ce eĭ aŭ descoperit pe icĭ şi colé, şi abatele Cochet, neobositul explorator al antichităţilor Normandieĭ, nu cutézĕ a da o proveninţă anterióră secoluluĭ al XVII, pipelor de lut însemnate cu litere şi cu florĭ, une-orĭ chĭar cu florĭ de crin, ce el a găsit într'un cimitir roman de la Dieppe[2]).

Cu tóte acestea, dl Louandre din Abbeville crede antice pe cele găsite la o mare adûncime, în localitatea dişă *la Portelette;* dl Muret din Paris păstrézĕ în colecţiunea sa de antichităţĭ, o pipă de fer, care are o gaură pătrată pe laturea sa; ĭar în minunatul Museŭ de antichităţĭ etrusce adunat de Campana şi cumpărat, în mare parte,

1) *Daniel Wilson*, Prehistoric annals of Scotland. 2 edit. London, 1863, Vol. II, p. 503.

2) *L'abbé Cochet*, La Normandie souterraine. 2 édit. Paris, 1855, p. 76.

de împĕratul Napoleon III, spre a înavuţi cu dînsul colecţiunile archeologice ale Luvruluĭ, era şi o lulea de bronz, care se recomanda maĭ mult prin frumósa eĭ patină (coclélă) verde, decât prin forma sa. Nu pot încredinţa déca ea 'şĭ a aflat un loc în gravele şi artisticele vitrine ale Luvruluĭ.

Iată, pare-ni-se, starea în care se află aḑĭ cestiunea archeologică a fumatuluĭ popórelor antice din Europa:

pentru partea orientală, începênd de la E-brul Tracieĭ, pênĕ la Araxul Masagetic, atestate numeróse ale scriitorilor anticĭ, elenĭ şi romanĭ, cum-că popórele barbare din acele locurĭ se îmbătaŭ, se veseleaŭ şi se întăreaŭ, absorbind d'a dreptul, fără pipe nicĭ lulele, fumul îndesat al unor plante, maĭ mult séŭ maĭ puçin cunoscute, precum cânipă, şovêrf şi săbióră, pe care le aruncaŭ pe foc;

prin ţĕrile apusane, din contra, în insulele Britanice, în nordul Germanieĭ şi al Francieĭ póte, în Elveţia, descoperirĭ numeróse, printre ruinele romane şi prin morminte de natură îndouĭósă, a unor micĭ pipe, şi de lut şi de fer, care pe alocuré pórtă şi nume legendare; dar nicăierĭ, pe aci, doveḑĭ scrise séŭ representaţiunĭ plastice care să amintéscă despre usul fumatuluĭ prin pipe, în antichitate, la popórele celtice şi teutone.

Iuliŭ Cesar n'a aflat pe Galĭ şi pe Bretonĭ fumând; Tacit nu audise că pe atuncĭ Germaniĭ să fi stat cu pipa atêrnată de buză.

Permită-ne dar şi dl Bolliac a crede că nicĭ Traĭan n'ar fi păţit atâtea nevoĭ spre a înfrânge pe Dacĭ, décă 'ĭ ar fi găsit scărpinându-se în cap cu luléoa în gură séŭ trăgênd cu tabĭet din narghilé.

Scim că dlui ne póte ḑice: „De ce să nu fie „pipele mele antice, déca archeologiĭ elveţianĭ, ceĭ „germanĭ şi ceĭ englezĭ, aŭ recunoscut toţĭ că pi- „pele găsite prin patriile lor, sûnt de o netăgăduită „antichitate?“

Vom respunde la acestea, cu treĭ cuvinte letinesci care, deşi nu sunt spuse de Pomponiŭ Mela, dar conţinŭ un adevĕr pe care tot omul, şi maĭ ales archeologul, trebuĭe să 'l rumege de şépte orĭ înainte de a emite o opiniune excentrică; aceste cuvinte sunt: *Errare humanum est!* Omul se póte înşela!

Nu este cu neputinţă ca micele instrumente în formă de pipă să fi servit Celţilor, Germanilor, ba chĭar şi Romanilor, la un alt us decât fumatul, la o întrebuinţare pe care nu o cunóscem, precum nu cunóscem întrebuinţarea multor instrumente casnice şi multor micĭ monumente ce se descoperŭ adesé sub pămênt.

Póte ĭar ca multe din pipele, credute antice

să se fi strecurat acum de curênd, în mod întêmplător, prin tĕrâmurĭ vechĭ.

Şi în adevĕr staŭ de mĕ mir cum se face ca pipele, presumpte antice, ce s'aŭ găsit în Francia şi în ţĕrile vecine, în Irlanda şi în Elveţia, să aĭbă întocmaĭ forma subţire şi uşóră a aceluĭ *brûle-gueule* de pămênt, din care fumézĕ bluzarul şi studentul frances; cum se face ca cele provenite din Germania să fie cu pântecele borcănate ca pipa némţuluĭ; în fine pentru ce chĭar şi lulelele d[luĭ] Bolliac să vĕdéscă „în formele, în „ornamentele şi în dimensiunile lor, o analogie, „ba chĭar o identitate cu lulelele ḑise *românescĭ?*“

Ce atâta persistenţă în formele plastice locale ale uneĭ unelte aşa de înduoĭóse?

Pentru ce óre, când moda nestatornică, când gusturile variabile ale popórelor şi ale epocelor aŭ schimbat şi aŭ prefăcut tóte ale omuluĭ, şi îmbrăcăminte, şi vase, şi mobile, ba chĭar şi clădirĭ, pentru ce pipele singure să remână nestrămutate în disgraţióśa lor originalitate?

D'ar fi cu adevĕr aşa, apoĭ am avé aci un fenomen al spirituluĭ omenesc care trebuĭe notificat poeţilor celor însetaţĭ de antitese; pipa ne ar arăta statornicia înderĕtnică a formeĭ, întrupată în obĭectul care produce materia cea maĭ nestatornică, fumul cel în vecĭ schimbător, cel neţĕrmurit în momentanele'ĭ prefaceri!

Pe calea deschisă de dl Bolliac nu se póte opri nicĭ spiritul nostru, aşa de prosaic, a nu încerca un desghin prin regiunile poetice ale fantasieĭ; dar Pegazul nostru, nefiind de o cam dată nicĭ măcar ameţit cu fumul planteĭ îmbĕtătóre a Masageţilor, spre a sci să necheze şi să salte, Pegazul ne trîntesce pe jos, şi ne deşteptăm cu mirare în acea întindere, care de la Hunia, vecină Mehedinţilor, merge prin Vŏdastra Romanaţilor pênĕ la Piscu-Crăsaniĭ de pe Ialomiţă, întindere în care dl Bolliac vede, în timpiĭ preistoricĭ, „o identi-„tate de obiceĭurĭ, învederată prin formele vase-„lor, ale silexelor şi ale celor-l'alte obĭecte de lut, „de os şi de pétră".

Am audit dicêndu-se că de câte orĭ pe un negru séŭ arap, îl răpescŭ din Africa centrală, spre a 'l aduce printre Europeĭ, printre ómenĭ albĭ, acel bĭet negru multă vreme nu póte să deosebéscă figura unuĭ alb din figura celor-l'alţĭ; i se pare că toţĭ albiĭ aŭ unul şi acelaş chip; trăsurile figurelor aŭ o înfăţişare atât de neasemuită cu ceĭa ce din copilărie, ochĭul luĭ a fost deprins a vedé, încât pentru mult timp toţĭ albiĭ i se parŭ identicĭ în formele lor fisice.

Tot astfel trebuĭe să păţéscă şi archeologul, când întêmplarea séŭ norocul luĭ l'a adus a face, în timp scurt şi fără cercetărĭ pregătitóre, descoperirĭ numeróse într'un câmp de antichităţĭ pênĕ atuncĭ luĭ necunoscute.

Ochĭul nedeprins a deosebi diferenţele ce există în formele şi în ornamentele, care adesé, — şi maĭ ales pentru timpiĭ fórte depărtaţĭ, — caracterizá singure producţiunile feluritelor epoce şi popóre, vede uniformitate, ba chĭar identitate, în obĭecte ce n'aŭ alt raport între ele, decât analogia materieĭ şi póte o asemuire în destinaţiunea lor.

Témă'mĭ e că aşa păţesce şi dl Bolliac, când confundă diversele speciĭ de vase barbare ce dluĭ a avut imensul merit de a descoperi în aceştĭ din urmă anĭ, în maĭ multe localităţĭ ale ţĕreĭ.

Décă, pe lângă acea preţiósă ardóre ce dluĭ depune în desgroparea şi adunarea antichităţilor patrieĭ, ar fi avut şi timpul de a consulta scrierile ce, prin alte ţĕrĭ, aŭ tratat materiĭ analóge; déca ochĭul dluĭ ar voi să se deprindă cu preçuirea caracterelor plastice ale obĭectelor descoperite şi ale ornamentelor ce le decoră, negreşit că acea negură ce'l face a vedé identitate între vase ca cele de la Piscu-Crăsaniĭ şi cele de la Vŏdastra, spre exemplu, ar peri şi pentru dluĭ, şi archeologia nóstră preistorică séŭ barbară ar păşi cu urme maĭ răpeḑĭ spre o clasificare raţională, care ne ar conduce la domirirea multor punturĭ înduoióse ale etnologieĭ antice a Românieĭ.

Fie-ne dar permis, la sfêrşitul acestor ne-

precugetate rônduri, pe care le am scris limpedĭ de orĭ-ce amărăciune, fie-ne, dicem, permis a ruga pe autorul articoluluĭ despre *Usul fumatuluĭ în timpiĭ preistoricĭ*, ca, de vreme ce d^lui^ a întreprins, cu o așa lăudabilă și fericită stăruință, desgroparea de sub pământ a antichităților nóstre barbare, și décă în adevĕr doresce ca péna d^sale^ să fie tot atât de folositóre archeologieĭ naționale ca și săpăturile ce d^luĭ^ execută, atuncĭ să binevoiéscă a urmări cu tot positivismul și cu tótă răbdarea ce ele reclamă, asemené pământescĭ lucrărĭ, și să se feréscă de a se avênta așa des prin regiunile închipuiriĭ, purtat bună-óră de fumurile archeologice ce potŭ eși din lulele preistorice.

Bucurescĭ, 1873. Tipărit în *Columna luĭ Traian*, din 15 fevruarie, 1878 [1]).

---

1) Acest articol a fost tras într'un fórte mic numĕr de broșure in-8°, cu o copertă pe care eraŭ representate în desemn, următórele obĭecte : *dupe Bonstetten* : Pipa de lut găsită printre cărămiqĭ romane la Avenches (Elveția), Pipa etruscă din Museul Campana (bronz), Pipa de fer din colecțiunea d^luĭ^ Muret (Francia), Pipa de lut găsită în pădurea Faoug (Elveția); *dupe Bolliac:* Luléoa de la Piscu-Crăsanĭ (lut negru), Luléoa de la Vŏdastra (lut negru), Narghiléoa Dacilor!? (lut roșu); *dupe Waechter*, Aulkeen Pfeife (Germania, lut); *dupe Wilson*, Elfin pipe (Scoția, lut).

VI.

DIN TIPĂRIRILE ACADEMIEĬ ROMÂNE

1869—1881.

MIŞCAREA LITERARĂ DIN ŢÉRA ROMÂNÉSCĂ în SEC. al XVIII-lé.— DICŢIONARUL LIMBEĬ ROMÂNE, LA 1871. — PRÂNDUL ACADEMIC. — TOT DICŢIONARUL ACADEMIEĬ, LA 1872. — TRADUCEREA DIN IULIU-CESAR. — CONDIŢIUNILE UNEĬ BUNE TRADUCERĬ ROMÂNE. — REVISIUNEA DICŢIONARULUĬ ACADEMIEĬ. — ANTICHITĂŢILE JUDEŢULUĬ ROMANAŢĬ. — TRADUCERE DIN ERODOT. — BISERICA DE LA CURTEA DE ARGEŞ ŞI LEGENDA MEŞTERULUĬ MANOLE. — V. ALECSANDRI ŞI MARELE PREMIŬ NĂSTUREL-HERESCU.

MIŞCAREA LITERARA

DIN

ŢÉRA ROMÂNÉSCĂ

ÎN SECOLUL AL XVIIIlea.

Scrisóre adresată la 20 august 1869, către dl A. Papiu-Ilarianu.

Domnul meŭ,

Discursul academic a căruĭ schiţă 'mĭ aĭ citit'o maĭ deunăḑĭ *Viaţa, operile şi ideile luĭ George Şincaĭ*, mi s'a părut mult pré doct şi interesant spre a nu'mĭ lăsa grija de a împlini óre-care lacune în ceĭa ce privesce istoria literară a limbeĭ române din epoca când Principatele aŭ fost copleşite sub jugul umilitor şi desnaţionalisator al Domnilor Fanarioţĭ. Acea epocă de urgie a lăsat în ţéră aşa triste întipăririĭ, încât şi nobilele silinţe ale unor patrioţĭ românĭ, cari se luptaŭ a-

tuncĭ, cu înduoit merit, în contra noĭanuluĭ cotropitor, aŭ rĕmas maĭ tóte pênĕ adĭ în uĭtare. Timpurile acelea, — permite'mĭ o cumparaţiune puçin plăcută, — sunt ca un morman de gunóĭe, în care Românuluĭ de astădĭ ĭĭ este silă şi grétă a răscoli. Cu tóte acestea, printre ruşinósele lepădăturĭ ale străinilor, cel care va avé curagĭul a scormoni acel strat urîcĭos de umiliri şi de depravaţiunĭ, va avé satisfacerea de a descoperi maĭ multe nobile suflete, maĭ multe nalte inteligenţe românescĭ, care aŭ dorit cu ardóre binele naţiuniĭ şi aŭ lucrat fără preget şi cu eroism pentru dînsa. Să nu ne grăbim dar a declara geniul naţiuniĭ române ca osûndit la o deplină amorţire în tot timpul domnieĭ Fanarioţilor; el a trăit, el a veghiat în inima a maĭ multor apostolĭ aĭ naţionalităţiĭ, cari, spre a puté lucra maĭ în voie în sensul dorinţelor lor, aŭ îmbrăcat, ceĭ maĭ mulţĭ, haina pe atuncĭ maĭ venerată a călugĕrieĭ. Aceştia, înţelegênd prin instinct de ce însemnătate este limba pentru o naţiune strivită politiceşte, aŭ lucrat cu stăruinţă spre a traduce cărţile bisericeĭ în limba românéscă, ca nu dóră să se strecóre grecésca şi acolo de unde, în secolul precedent, Românii începuse a lepăda cărţile slavone. Trebuie să ţinem socotélă de acéstă însemnată mişcare ce se prelungesce cu stăruinţă şi chĭar cu óre-care intermitenţă de înflorire, în

tot acel secol cât aŭ fost ocupate tronurile Principatelor de precupeţiĭ greci.

Permite'mĭ dar a'ţĭ semnala câte-va nume de prelaţi români, cari, déca în secolul al XVIII-lé nu aŭ proclamat ca fraţiĭ lor din Transilvania, originea nóstră latină, dar cel puçin aŭ umplut ţéra cu miĭ de cărţi de acelea ce sunaŭ românesce la urechĭa poporuluĭ întreg, de la nascerea prunculuĭ pênĕ la astrucarea moşnéguluĭ. Pentru cel ce studiază dintr'un punt de vedere înalt, istoria limbeĭ şi a culturiĭ române, ómeniĭ pe cari îĭ voĭu cita, sunt ómeni marĭ, demni de a figura pe o tréptă alăturată cu a *Maiorilor*, a *Klaĭnilor*, a *Şincailor*.

Nu mĕ voĭu afunda în timpiĭ relativamente prosperĭ, când âncŏ domneaŭ la noĭ Brâncovénul şi Cantacuzeniĭ, ci voĭu vorbi numaĭ de epoca Fanarioţilor, de la 1720 pênĕ la 1821.

Voĭu numi dar pe mitropolitul Ungrovlahieĭ *Daniil*, (1720—1731) şi pe protopopul Bucureşcilor *Niculae din Prund*, conlucrătorul sĕŭ la tipărirĭ religióse; pe mitropolitul *Grigorie I* (1760-1787), a cărui păstorie de douĕ ḑecĭ şi şépte de anĭ a fost semnalată printr'o adevĕrată înălţare a culturiĭ limbeĭ românescĭ în biserică. Maĭ mult de douĕ-spre-ḑece opere marĭ liturgice şi dogmatice s'aŭ tipărit sub dînsul în Bucureşcĭ, la care aŭ lucrat românĭ plinĭ de merite ca şi păstorul lor, şi anume *Iordache Stăicovicĭ*, *Michaĭu Moldo-*

vénu, și mai ales *Filaret*, archimandritul mitropolieĭ, carele în urmă, a lucrat pentru limbă și biserică, ca episcop de Rômnic (1780) și în fine, devenind la rôndul sĕŭ mitropolit al ţĕriĭ, n'a putut păstra mai mult de duoĭ anĭ scaunul, din multa ură și invidie ce aveaŭ domniĭ grecĭ în contra acestuĭ virtuos, instruit și mêndru prelat român. Mai încóce, la 1819, avem pe mitropolitul *Dionisie Lupu*, care se interesa așa de mult la instruirea tinerimeĭ, încât primul trămise cu cheltuĭala sa junĭ din ţéră ca să studieze în Italia și França (P. Poienaru, S. Marcovicĭ, Efrosin Poteca, G. Moroĭu, etc). Trebuie să menţionez și pe mitropolitul *Grigorie II*, carele a păstorit de la 1823 pênĕ la 1834, dar ale căruĭ scrierĭ și traducerĭ, în numĕr de duoĕ-ḑecĭ și mai bine opurĭ, n'aŭ încetat de a se tipări, séŭ în Bucurescĭ séŭ la mŏnăstirea Némţu, de la 1801 pênĕ la 1832. De n'ar fi fost născut în Zița, loc învecinat cu ședĕtorile Românilor din Macedonia, aș fi insistat și asupra numeluĭ mitropolituluĭ *Dositeĭ* (1793—1810), carele a tipărit în ţéră cărţĭ românescĭ și grecescĭ, și murind a lăsat averea sa spre a se trămite cu veniturile eĭ tinerĭ la studiŭ. Acest legat se observă pênĕ aḑĭ.

Dar n'am sfêrșit! Un nume mai ilustru póte decât tóte cele precedente, ca literat român, este acela al dascăluluĭ *Damaschin*, care a fost succesiv, episcop de Buzĕu (1703) și de Rômnic (1710—

1726). Acest om învăţat, carele cunoscea limbile elenă, latină şi slavonă, a lucrat póte maĭ mult şi maĭ bine decât orĭ-care altul la traducerea şi tipărirea cărţilor eclesiastice în limba română. Urmaşiĭ luĭ de la Rômnic, *Inocentie* (1726) şi *Climent* (1735—1748) aŭ tipărit mereŭ operile sale postume. Episcopul de Rômnic *Chesarie* (1773-1780) continuă traducerea cărţilor bisericescĭ; succesorul luĭ, *Filaret* (1780—1792), amicul banuluĭ Iănăchiţă Văcărescu, a fost asemené un om instruit, înţelept şi ĭubitor de némul românesc, căruĭa numitul scriitor îĭ aduce cădutele laude în precuvêntarea Gramaticeĭ sale, tipărită la episcopia de Rômnic, în anul 1787.

Cunoscĭ pe *Iosif*,ântêĭul episcop de Argeş (1793—1820), care s'a ocupat şi el cu publicaţiunĭ eclesiastice; nu maĭ puçin cultivat, dar fără de a scrie vre o dată ceva, a fost urmaşul sĕŭ, *Ilarion*, amicul şi povăţuitorul luĭ Tudor Vladimirescu.

În literatura bisericéscă a ţĕrĭĭ Românescĭ, de la începutul secoluluĭ nostru, găsim âncŏ pe âmbiĭ călugĕrĭ, ierodiaconul *Grigorie* şi monahul *Gherontie*, cari lucraŭ la mitropolia din Bucurescĭ sub păstoria suscitatuluĭ *Dositeĭ Filitis* din Ziţa; apoĭ maĭ târdiŭ, de la 1811 în cóce, pe archimandritul *Nicodim Grecianu* din Căldăruşanĭ, urmaş al aceleĭ familiĭ de Grecenĭ cari tradusese

Biblia românesce. *Efrosin Poteca*, bunul și virtuosul profesor și egumen de la Motrn, este și el din călugĕriĭ cari aŭ precedat cu tipăririle lor, răscóla națională de la 1821.

Dar să ne întórcem înapoĭ cu câteva ḑecimĭ de anĭ, ânsĕ de astă dată, pe alte căĭ maĭ lumescĭ.

În fruntea literaților profanĭ aĭ țĕrieĭ Românescĭ din secolul al XVIII[16], vom găsi fără înduoiélă pe *banul Iănăchiță Văcărescu*; dar alături cu dînsul stă fiul sĕŭ cel mare, *clucerul Alecu Văcărescu*, exilat din țéră și dispărut în temnițele Turcieĭ âncŏ de la 1795. Puçinĭ Românĭ pênĕ astădĭ aŭ avut darurile poesieĭ, graçiele, focul, vioicĭunea de închipuire și înlesnirea de graĭu ale aceluĭ tênĕr bărbat. carele, imitând și întrecênd întru acéstă ramură, pe tatăl sĕŭ, a sciut în versurile luĭ să mlŏdieze limba românéscă într'o epocă pe când âncŏ era fórte incultă și puçin dedată cu finețele uneĭ versificațiunĭ curgĕtóre și armonióse. Poemele sale amoróse, pe care poporul le păstréză în amintirea sa, staŭ âncŏ ca și neatinse de téscurĭ. Al duoilea fiŭ al banuluĭ Iănăchiță, adică *logofĕtul Nicolae Văcărescu* moștenise și el o rad̦ă maĭ pălită a talentuluĭ poetic imortalisat de părintele și de fratele sĕŭ. *Iancu Văcărescu*, care îșĭ inaugurase nemuritórea sa musă âncŏ maĭ nainte de 1821, era fiiul luĭ

Alecu; el închide cu glorie horul acesteĭ luminóse pleiade de poeți Văcărescĭ.

Cu maĭ puçin talent decât aceștĭ poeți, un alt boĭer român, *Iordache Slătinénu*, tipărea la 1797, în Sibiĭu, o traducere în versurĭ a tragedieĭ luĭ Metastasio, *Achilevs în Shiros*.

Pe urmele lor călca, la începutul secoluluĭ nostru, *Paris Mŏmulénu*, ale căruĭ versurĭ patriotice și elegiace aŭ circulat mult timp în manuscript, ca ale luĭ Alecu Văcărescu, maĭ nainte de a se începe tipărirea lor pe la 1825 și aniĭ următorĭ.

De aș urma enumerarea scriitorilor românĭ cari aŭ precedat epoca de renascere literară de la 1830, póte că aș trece preste termenul în care d^ta aĭ circumscris cercetările d^tale asupra culturеĭ literare și naționale la Româniĭ de dincolo și de dincóce de Carpați.

Mĕ mărginesc în citarea acestor bărbați maĭ de frunte, în cari se resumă, cred, istoria literară a țĕriĭ Românescĭ de la 1720 pênĕ la 1821. Îmĭ pare rĕŭ că nu sunt în stare de a face nicĭ măcar atât pentru Moldova, lipsindu'mĭ noțiunĭ suficiente. Sper totuși, domnul meŭ, că, întru cât privesce Muntenia, nu veĭ nesocoti cu totul acest mic prinos de date biografice și literare, care vorŭ puté óre-cum să te înlesnéscă a completa interesantul d^tale studiŭ, făcênd tot-d'o-dată să isvoréscă dintr'însul acéstă de mare folos idee

că adică: geniul naţiuniĭ şi limbeĭ române nu s'a stins nicĭ chĭar în epocele cele maĭ triste de împilare şi de umilire a poporuluĭ. Altarul bisericeĭ şi une orĭ chĭar fastuósele curţĭ ale boĭerilor pământenĭ aŭ fost asilul în care el refugi spre a veghia şi a pregăti timpurĭ maĭ ferice.

Iértă-mĕ a'ţĭ scrie tóte acestea cu atâta neîngrijire; dar eŭ acum nu fac alta decât a'mĭ descărca coşniţa în grabă dinainte'ţĭ. Ca măiestru bun, veĭ sci fără înduioélă să tragĭ folos şi din acest material inform.

Al dtale devotat amic

Odobescu.

P. S.—Un cuvênt âncŏ! Aş vrea să nu maĭ pomenesc despre jurisprudenţă, cŏcĭ destul ne mănâncă ea adĭ capul. Ânsĕ nu pot să mĕ opresc a'ţĭ aminti că, în secolul din urmă, maĭ mulţĭ bărbaţĭ romănĭ s'aŭ distins în acéstă ramură, luând parte la redactarea legĭuirilor luĭ Mavrocordat, Ipsilant şi Caragé, şi la decretele ce le publicaŭ prinçiĭ. Unul din aceştĭ bărbaţĭ a fost şi *Ştefan Văcărescu*, tatăl banuluĭ Iănăchiţă. Sentenţele date de dînsul la divan s'aŭ păstrat

mult timp ca să serve de modele în felul lor. Un alt legist vestit român de la începutul secoluluĭ nostru, și anume pe timpul luĭ Caragé, a fost *logofĕtul Nistor* [1]).

Bucurescĭ, 1869.

Din *Analele Societățiĭ Academice Române*. T. II. 1869.

1) Despre mitropoliții și episcopiĭ românĭ citați în acéstă scrisóre, veḑĭ *Istoria bisericéscă* de Alexandru Génoglu Lesviodax. Bucurescĭ, 1845.

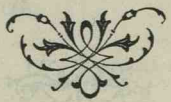

DICȚIONARUL LIMBEĬ ROMÂNE

Părerĭ exprimate în cursul desbaterilor din sînul Societăţiĭ Academice Române, în sesiunea anuluĭ 1871.

În şedinţa Societăţiĭ Academice Române de jouĭ, 10 septemvrie 1870, domnul A. Papiu Ilarian, secundat de domnul I. Hodoş, propune de membru actual al Societăţiĭ pe domnul Alexandru Odobescu. Resultatul scrutinuluĭ a fost: şépte voturĭ cu *da;* unul cu *nu;* unul, domnul Babeş, abţinut. Preşedintele proclamă pe domnul Alexandru Odobescu de membru actual al Societăţiĭ Academice Române.

(Analele Societăţiĭ Academice Române, sesiunea anuluĭ 1870).

Şedinţa din 4 septemvrie 1871

Domnul Odobescu, luând cuvêntul spune că, precum d^sa^ nu a participat în aniĭ precedenţĭ la

regulamentul și la decisiunile luate în privința dicționaruluĭ (séŭ maĭ bine ḑicênd a *Proiectuluĭ de Dicționar al limbeĭ române, elaborat de d^nii A. T. Laurian și I. Maxim)*, nu se póte socoti ca obligat în observarea lor; ânsĕ d^luĭ, dupe ce a studiat cu atențiune tot ce se atinge de lucrarea dicționaruluĭ, atât în Analele Societățiĭ cât și în cólele tipărite de Comisiunea lexicografică, a putut constata că obligațiunile regulamentuluĭ se reducŭ la fórte puçin lucru în privința sistemeĭ ce are să urmeze comisiunea în lucrarea sa. Cât despre decisiunile luate în ședințele sesiuniĭ trecute asupra unor punturĭ din proiectul d^lor Laurian și Maxim, s'a încredințat că multe, fórte multe din ele nu aŭ fost aplicate și, voind a'șĭ da séma de acéstă procedere a comisiuniĭ, dupe un studiŭ minuțios a dobêndit încredințarea că comisiunea actuală a adoptat în lucrarea sa o sistemă bine caracterisată, de la care nu s'ar puté abate fără de a sacrifica armonia părților ce o compunŭ.

Acea sistemă, pe care d^sa se grăbesce a declara că nu o admite ca cea maĭ nimerită, tinde într'un mod evident a presenta în lucrarea dicționaruluĭ român, nu atât limba astfel precum ea se află aḑĭ scrisă și vorbită de către națiunea română, ci astfel precum se pare d^lor membri aĭ comisiuniĭ că ea ar trebui să devină, pă-

strând unele elemente actuale și admițênd multe alte noue, atât ca cuvinte cât și ca forme.

Acésta este o sistemă pe care póte cineva să o priiméscă séŭ să o lepede; dar a veni să o amendeze prin decisiunĭ parțiale date în pripa discusiunii, astfel încât să nu fie nicĭ o dată lucru sigur că o modificațiune introdusă într'un loc, va fi aplicată și la alt cas analog, a voi ca, printr'un răpede examen, să se alégă bunul și rĕul din acel tot, combinat cu o mare putere de erudițiune și chĭar une orĭ (trebuĭe să o mărturisim) cu óre-care avênturĭ de imaginațiune, se pare dlui Odobescu a fi o lucrare inutilă, care nu póte da nicĭ un resultat practic. Printr'însa numaĭ se strică, se desfiguréză sistema concepută de autoriĭ eĭ, și nu se póte de fel realisa o lucrare seriósă, făcută dupe o sistemă nicĭ contrarie, nicĭ măcar apropiată de a dlor. Totul se va reduce la un ce fără formă și fără caracter.

Din acestea conchide că dnii Laurian și Maxim aŭ fost consecuenți, păstrând, în retipărirea de estimp, lucrarea dlor maĭ cu totul conformă cu cea de an (pe care membriĭ Societățiĭ o amendase p'alocuré), și adauge că dluĭ este încredințat cum că acești onorabilĭ autorĭ aĭ proĭectuluĭ de dicționar vorŭ renunța cu totul la lucrare, îndată ce Societatea le va impune de a lucra altfel decât conform opiniunilor filologice ce 'și le aŭ dobêndit prin studie și cugetare. Este dar lu-

cru van a cerca să'ĭ obligăm pe d[lor] a'şĭ modifica opera în care vedem limpede şi lămurit sistema bine caracterizată ce'ĭ conduce.

D[l] Odobescu ânsĕ nu se póte împăca cu acéstă sistemă, care i se pare, în fórte multe, divergentă de tendenţele ce trebuĭe să se urmeze în Dicţionarul Academic al limbeĭ române. Constata tot de o dată că acest dicţionar nu se póte elabora decât în urma unor lucrărĭ preparatorĭĭ care neapărat trebuĭescŭ făcute, şi fiind că d[luĭ] crede că sistema adoptată de membrĭĭ actualĭ aĭ comisiunĭĭ lexicografice nu este cea maĭ apropiată de aceia care trebuĭe să domine în opera definitivă, vĕdĕnd apoĭ că maĭ mulţĭ din domnĭĭ membri aĭ Societăţĭĭ aŭ pregătit şi d[lor] material pentru proĭectul de dicţionar (şi anume d[l] Hodoş literile I, J, K; d[l] Bariţ, literile L şi M; d[l] Urechie, literile N şi O; d. Sion, litera P, în fine d[l] Roman s'a îndatorat a da la ĭérnă literile F, G, H, iar d[l] N. Ionescu parte din litera R) vĕdĕnd tot acest material adunat, d[l] Odobescu crede că ar fi mult maĭ nimerit pentru Societate a renunţa la uniformitatea proĭectuluĭ de dicţionar ce o prescrie regulamentul, a aboli tóte regulele restrictive stabilite în acesta, şi a tipări pe viitor şi cu grăbire, diferitele lucrărĭ ce s'aŭ adunat şi se vorŭ maĭ aduna, astfel precum le aŭ produs autorĭĭ lor, fără de a le maĭ supune la revisuirea comisiunĭĭ lexicografice, care ar tre-

bui să le dea un caracter uniform; iar, pentru acestea, acea comisiune se va reduce la un simplu corector de tipărire. Cu modul acesta, negreșit că nu avem pretențiunea de a ḑice că se va produce de o cam dată un dicționar; dar vom dobêndi curênd un abundant material al limbeĭ, în care, pe lângă marea mulțime de cuvinte românescĭ ce se vorŭ afla acum pentru prima óră adunate în acea lucrare pregătitóre, vom vedé și diferitele sisteme propuse de maĭ mulțĭ bărbațĭ de litere distinșĭ aĭ Românieĭ, pentru întocmirea și redactarea dicționaruluĭ academic. Din confruntarea acestor sisteme, publicul român și Societatea nóstră îșĭ vorŭ puté lămuri maĭ bine ideile; observațiunile vorŭ puté concurge din tóte părțile asupra acestuĭ material variat, și cu mult maĭ mare înlesnire va puté atuncĭ Societatea Academică să'șĭ stabiléscă o programă bine precisată, bine specificată, bine amĕnunțită și bine întemeĭată pe exemple culese din materialul multiplu ce'ĭ va sta în față, și din diversele observațiunĭ care se vorŭ fi adunat. Dupe stabilirea uneĭ asemené programe va puté însărcina pe unul séŭ pe maĭ mulțĭ literațĭ a elabora un dicționar practic, care se va lucra fórte ușor dupe sistema ce'șĭ va fi fixat într'un comun acord Societatea Academică.

Pentru aceste cuvinte d[1] Odobescu propune a se desființa regulamentul votat la 1869; a se

invita d[nii] Laurian și Maxim ca să urmeze în deplină libertate lucrarea d[lor] lexicografică în mărginirea literilor B, C, D și E; a se tipări astfel cum s'aŭ depus părțile din dicționar aduse și acelea care se vorŭ maĭ aduce de către ceĭ-l-alțĭ colaboratorĭ, fără de nicĭ o schimbare; a se împărți cât maĭ curênd pe la alțĭ colaboratorĭ, literile ce nu se află âncŏ în lucrare, pentru ca să se termine și acelea cât de ĭute; și în fine, a se trage acest *magazin lexicografic*, nu în număr de 4000 exemplare, ci într'un număr cât de redus, fie chĭar și 400 numaĭ, pentru ca el maĭ mult să serve ca temă de observațiunĭ la ómeniĭ literațĭ decât ca o carte practică și populară, și pentru ca să fie maĭ curênd simțită obligațiunea de a procede la lucrarea definitivă a dicționaruluĭ academic, pe care d[luĭ] socotesce că Societatea l'ar puté da publiculuĭ chĭar dupe un termen de cincĭ séŭ șése anĭ.

D[l] Odobescu urmézĕ arătând că lipsa de uniformitate în proiect nu i se pare a fi un inconvenient, ci din contra, proiectul fiind destinat numaĭ a servi ca material la lucrarea definitivă, d[luĭ] crede că, din maĭ multe proĭecte felurite s'ar puté trage maĭ cu înlesnire o lucrare întrunind maĭ multe perfecțiunĭ; fiind că ânsĕ i se pare că n'ar fi tocmaĭ economic nicĭ în privința banilor, nicĭ în a timpuluĭ a se da sub tipar, cu fondurile Societățiĭ, maĭ multe proĭecte complete de

dicționar, și fiind că, afóră de acestea, tot omul póte, în una séŭ câte-va litere din alfabet, să'și arate pe deplin idea ce'și a format pentru întocmirea unuĭ dicționar, d[lui] susține că și timpul și spesele arŭ fi cruțate, publicându-se îndată de Societatea Academică acele trunchĭurĭ de material, avênd fie-care trunchĭu autorul sĕŭ. Este încredințat d[lui] că între ele se vorŭ învedera sisteme diverse și póte chĭar cu totul divergente, cŏcĭ nu 'ĭ vine a crede că toțĭ literațiĭ românĭ cari facŭ parte din Societatea Academică, să fie de un radicalism așa de transcendental, precum sunt autoriĭ celor 15 cóle tipărite, care, in litera A, asupra unuĭ total de 2168 cuvinte, aŭ admis numaĭ 460 din cuvintele usitate de tot poporul român (57 cuvinte sunt numaĭ repetițiunĭ), pre lângă 1671 neologismĭ, din care o bună parte n'aŭ fost âncŏ nicĭ scrișĭ, nicĭ pronunțațĭ pênĕ acum de Românĭ; ĭar alte 28 cuvinte, din care unele de origină curat latină, le aŭ lepădat la *Glosarĭu*, ca nedemne de a figura maĭ mult în limba cultă a Românilor. D[l] Odobescu speră maĭ multă indulgență pentru limba actuală de la alțĭ colaboratorĭ și, în orĭ-ce cas, ne putênd pune la îndouială nicĭ cunoscința de limbă, nicĭ erudițiunea, nicĭ chiar perspicacitatea filologică a acestora, nu póte crede că va găsi la toțĭ acelaș cutezător avênt către o limbă română a viitoruluĭ.

D[l] Maxim.... ḑice că, de am adopta propunerea dluĭ Odobescu, am face din proĭectul de façă o operă împestrițată care ne ar expune la derisiunea publicului cunoscĕtor al decisiunilor luate de Societate în trecut; de aceĭa o respinge.

D[l] Odobescu replică cum că, prin admiterea propuneriĭ sale, nu crede a expune pe Societate la nicĭ un ridicol, cŏcĭ nu vede cum ar fi cu totul a se desḑice, urmând de acum înainte sistema pe care Societatea Academică o adoptase chĭar de la fundarea eĭ. În adevĕr, la 1867, Societatea Academică, căria lucrarea unuĭ dicționar român ĭĭ este impusă atât prin legatul Zappa cât și prin instituirea eĭ, a cugetat la mijlocul cel maĭ nimerit spre a face o asemené lucrare. Îndată a venit la idea pe care d[l] Odobescu o crede ancŏ și aḑĭ cea maĭ nimerită, de a aduna maĭ întêĭ materiale multiple pentru un dicționar, și din acel material a elabora apoĭ opera definitivă. Publicațiunĭ de premie s'aŭ făcut de atuncĭ pentru adunare de materiale; ânsĕ a trecut un an, aŭ trecut douĭ, și materialele dorite n'aŭ sosit. Atuncĭ Societatea s'a îngrijat și a decis a face dînsa ceĭa ce nu făcuse publicul literat. Temêndu-se ânsĕ că toțĭ membriĭ eĭ împreună nu vorŭ fi maĭ zeloși la adunarea materialelor decât literațiĭ străinĭ Societățiĭ, ea a decis să lase acéstă lucrare asupra unuĭ numĕr de treĭ, apoĭ de douĕ persóne, care arătaŭ maĭ multă bună-voință și

îndemânărĭ maĭ speciale pentru așa ingrată labóre. Astfel s'a constituit Comisiunea lexicografică, și s'a făcut regulamentul care prevede maĭ ales întocmirea și retribuirea aceleĭ comisiunĭ. Membriĭ eĭ, adică dnii Laurian și Maxim, s'aŭ pus îndată pe lucru, și în sesiunea anuluĭ trecut v'aŭ adus cincĭ cóle tipărite din proĭect. Procesele verbale ale aceleĭ sesiunĭ staŭ față spre a dovedi cu câtă mirare și recunoscință s'a priimit de către Societate acéstă primă tentativă; Societatea s'a simțit fericită vĕdĕnd că în fine a apucat să pășéscă pre calea ce 'ĭ era impusă. Efectul acesteĭ prime încercărĭ a fost atât de puternic, încât de îndată a tras în emulațiune pre alțĭ membri aĭ Societățiĭ la lucru, și estimp ne vedem în fața unuĭ numĕr destul de însemnat de litere din alfabet, séŭ pe deplin lucrate, séŭ aprópe terminate de către maĭ mulțĭ colaboratorĭ. Ce sunt óre acele manuscripte diverse care ne aŭ venit și ne sunt promise, déca nu un material de dicționar, precum s'a cerut în proĭectul primitiv, și chĭar putem dice, în condițiunĭ cu mult maĭ satisfăcĕtóre? Să profităm dar de acest material, spre a studia într'însul ideile și procederile lexicografice ale literaților nostri. Acésta nu o putem face decât tipărind textele lor, cel puțin într'un numĕr redus de exemplare. Apoĭ, culegênd dintr'însele și de pretutindenĭ ceĭa ce ni se va

păré maĭ apropriat cu trebuințele națiuniĭ, vom face dicționarul academic.

Pentru dl Odobescu este un fapt neînduoios că dicționarul perfect nu póte eși de o-dată din Societatea Academică precum Minerva a eșit din capul luĭ Joue. Lucrările pregătitóre fiind dar indispensabile, dluĭ susține că este mult maĭ bine ca ele să fie făcute de către mulțĭ, în deplină libertate, și apoĭ supuse, în diversitatea lor, la critica publiculuĭ. În fine, dluĭ invită pe membriĭ actualeĭ Comisiuni lexicografice să nu facă din acésta o cestiune de amor propriŭ și de susceptibilitate; să considere și dlor că de vreme ce aŭ declarat în prefața dlor-sale și în desbaterile nóstre cum că proĭectul tipărit îl consideră ca o operă a dlor, luând asupră-le tótă răspunderea dinaintea publiculuĭ, este drept ca și ceĭ-l-alțĭ colaboratoriĭ aĭ proĭectuluĭ de dicționar, să se bucure de aceleașĭ prerogative, adică să 'șĭ pótă arăta publiculuĭ opera dlor astfel cum aŭ conceput'o și aŭ executat'o.

Ședința din 9 Septemvrie, 1871.

Dl Odobescu cere ca, deși orele sunt fórte înaintate și că'ĭ lipsesce timpul de a coordona argumentele sale spre a răspunde la cele dise de

dl Laurian în precedenta ședință și de dl Papiu Ilarianu în cea de adĭ, să i se acorde cuvêntul spre a explica o ultimă óră tendența propunerii sale și folósele ce dluĭ aștéptă de la punerea eĭ în aplicațiune.

Maĭ ântêĭ de tóte, dluĭ nu póte înțelege cum dl Laurian vede în acea propunere o perdere de timp și o cheltuială superióră celeĭ ce se va face cu dicționarul comisiunii. Astfel cum dl Odobescu propune a se tipări materialele colaboratorilor, adicŏ nerevisuite de comisiune și în numĕr de 500 exemplare, spesele se reducŭ la 13 galbenĭ de fie care cólă, drept remunerariul comisiunii, și cu cincĭ topurĭ de hârtie asemenĭ de fie-care cólă, ceĭa ce face, la numĕrul probabil de una sută cóle, o reducțiune de cel puțin 1300 galbenĭ din remunerariul comisiunii, și de 500 topurĭ de hârtie. Dl Laurian ânsĕ, arătând că spesele ce s'ar face pentru *Magasinul*, (propus de dl Odobescu), tipărit în 500 exemplare, ar obliga pe Societate să vêndă acéstă carte pe preț de cincĭ galbenĭ exemplarul, spre a 'șĭ scóte cheltuĭelile; ĭar *Dicționarul*, tras în 4000 exemplare, acopere tóte cheltuielile prin vêndarea numaĭ a 2000 cu câte douĕ-decĭ de leĭ nouĭ; arătând acestea s'a întemeiat pe convicțiunea sa că 2000 exemplare cel puțin din Dicționarul Comisiunii vorŭ fi de sigur vêndute, și a înaintat că nu crede posibilă vêndarea nicĭ a uneĭ sute din Magasin. Părerea dluĭ

Odobescu nu este aceĭaşĭ; dlui crede că 'şĭ face ilusiunĭ dl Laurian întemeindu-se cu atâta siguranță pe vêndarea ediţiuniĭ întregĭ a Dicţionaruluĭ Comisiuniĭ. În orĭ ce cas, o aşa mare rĕspândire a elaboratuluĭ Comisiuniĭ se pare dluĭ Odobescu a fi un adevĕrat pericol pentru limba română. Dluĭ a declarat în maĭ multe rônduriĭ cât este de contrariŭ sistemeĭ urmate în acest proĭect de dicţionar; nu póte şi nu voiesce să intre acum în desbateriĭ neterminabile asupra acesteĭ sisteme, şi de aceĭa se mărginesce a cere ca expunerea eĭ să rĕmână limitată în redactarea câtor-va litere ale alfabetuluĭ. Dluĭ se înspăimêntă la idea că junele nóstre generaţiunĭ luând, un asemené dicţionar în mână, vorŭ învăţa dintr'însul acea limbă în care rolul predomnitor este dat numaĭ cuvintelor şi formelor ce aŭ găsit graţie dinaintea comisiuniĭ, séŭ pe care dînsa le a închipuit. Dluĭ crede că nu este în dreptul lexicografilor de a modifica pênĕ 'ntr'acest punt o limbă, de a introduce într'însa un aşa îmbilşugat material al lor propriŭ, şi de a lepăda din ea aşa multe forme şi terminaţiunĭ înrădĕcinate în limbă, precum sunt, de exemplu, tóte cuvintele, chĭar de origină latină, cu terminaţiune în *ială*, *iţă*, *nic* etc., pe care dniĭ Laurian şi Maxim le aŭ aruncat în gunoĭul *Glosaruluĭ*. O asemené procedere, dl Odobescu abĭé o póte ĭerta unor particularĭ cari

lucrézã numaĭ în numele lor propriŭ; dar precât lucrarea se face subt auspiciele Societățiĭ Academice, precât acest proĭect de dicționar póte chĭar să fie bănuit că este al nostru tuturor, d^luĭ crede că este de a nóstră datorie a'l reduce în marginele uneĭ simple încercărĭ, a uneĭ expuneri parțiale de ideĭ, cu care Societatea Academică nu are nicĭ o solidaritate. În resumat, d^l Odobescu se teme, séŭ că ediținea proĭectuluĭ de dicționar al comisiuniĭ va rĕmâné nevêndută, și atuncĭ va fi pagubă bănéscă pentru Societatea Academică, séŭ că lipsa de alte lucrărĭ lexicografice și autoritatea ocultă ce acest proĭect va împrumuta din origina sa pseudo-academică, îl vorŭ respândi în publicul român, și maĭ ales în junimea scólelor, și atuncĭ va fi o și maĭ mare pagubă pentru societatea română în genere. D^luĭ declară cu francheță că odată cu viața n'ar voi ca limba dicționaruluĭ d^lor Laurian și Maxim să devină limba succesorilor noștri.

D^l Laurian a ḑis âncŏ cum că tipărirea proĭectuluĭ d^lor este o cruțare de timp. D^l Odobescu rĕspunde că așa ar fi déca acest proĭect s'ar considera ca Dicționar al Academieĭ; ânsĕ, de óre ce nimenĭ din membriĭ acesteĭ Societățĭ nu póte da proĭectuluĭ acest calificativ, d^luĭ crede că maĭ lesne și maĭ curênd s'ar extrage din magasinul lexicografic, acel dicționar dorit, decât din opera comisiuniĭ, care are tendență cu totul unilaterală,

și, dupe părerea d^sale, cu totul abătută de la ceĭa ce trebue să fie Dicționarul Academieĭ.

În fine, d^l Laurian a ḑis că va fi greŭ a combina din feluritele lucrărĭ ale Magasinuluĭ, o normă pentru Dicționarul definitiv. D^l Odobescu crede din contra și, luând act de declarațiunea ce aŭ făcut adesé membriĭ comisiuniĭ cum că d^lor se vorŭ folosi de lucrările colaboratorilor, astfel încôt să nu li se pérdă caracterul și individualitatea, d^luĭ crede că acea facultate de unificare, acel dar eclectic le vorŭ posede și maĭ mult decât d^lor, bărbațĭ maĭ puțin exclusiviștĭ în opiniunile lor filologice.

Între cele ḑise de d^l Papiu Ilarian, d^l Odobescu n'are să combată decât duoĕ punturĭ de importanță secundarie.

D^l Papiu acusă pe d^l Odobescu de a cere Societățiĭ să facă abaterĭ de la regulamentele sale. Nu rĕmâne înduoĭelĭ că fiescine are dreptul a cere rĕsturnarea chĭar a uneĭ legĭ, când aceĭa i se pare că a devenit neaplicabilă séŭ vătămătóre pentru institutul séŭ pentru societatea ce 'șĭ a impus'o.

Acesta este casul de față, cŏcĭ, în definitiv, acel regulament al Dicționaruluĭ, pe care d^l Papiu îl tot învócă, este un ce fórte elastic și lesne de interpretat în tóte sensurile. D^l Papiu pretinde că membriĭ comisiuniĭ nu s'aŭ ținut de dînsul; aceștia ḑicŭ din contra. Póte că și unul și alțiĭ aŭ

dreptate. Ceĭa ce rĕmâne evident este că dl Papiu nu este mulțumit de proĭectul de dicționar al comisiuniĭ; ânsĕ să bage de sémă dl Papiu că acéstă nemulțumire nu provine atât din abaterile comisiuniĭ de la regulament și de la decisiunile anterióre ale Societărĭi academice, cât de la sistema generală urmată în proĭect. La aceĭa ânsĕ, să fie bine încredințat dl Papiu că membriĭ comisiuniĭ nu vorŭ renunța, și prin urmare, în zadar îĭ tot rechĭamă la regulament și la decisiunĭ, cu speranță că astfel dlor îĭ vorŭ lucra un dicționar pe placul dsale.

Dl Papiu înfine a maĭ spus că se vorŭ puté face tot de o dată și proĭect de *Dicționar* și *Magasin lexicografic*, cŏcĭ ambele staŭ în decisiunile anterióre ale Societățiĭ. Acéstă idee nu împacă cât de puțin pe dl Odobescu, cŏcĭ dlui nu admite ca aceste duoĕ lucrărĭ să se pótă face cu vre o utilitate, într'unul și acelașĭ timp. Adunarea de material variată este trebuință a se face maĭ ântĕĭ, pentru ca apoĭ, printr'o critică scrupulósă, să se extragă dintr'însa elementele unuĭ bun dicționar. Dl Odobescu cere ca lucrările ce sunt pênĕ acum executate de membri comisiuniĭ și de toțĭ colaboratorĭi să fie considerate ca acel material, să se tipăréscă îndată fără modificațiunĭ și, déca membriĭ Societățiĭ socotescŭ că arŭ puté maĭ lesne să acopere cheltuĭelele printr'o edițiune maĭ numerósă, dlui se împacă fórte lesne

cu idea de a se tipări în orĭ câte miĭ de exemplare acest material, a căruĭ varietate chĭar, dluĭ crede că va fi maĭ plăcută şi maĭ folositóre publiculuĭ decât sistematica şi exclusivista uniformitate a proĭectuluĭ comisiunii lexicografice.

Dl Laurian rĕspunde dluĭ Odobescu... Ne maĭ luând nimenĭ cuvêntul, preşedintele pune la vot propunerea dluĭ Odobescu, luând act de declaraţiunile dlor Sion şi Urechie cari o susţinuseră, dar cari pentru momentul de faţă eraŭ absenţĭ, şi propunerea dluĭ Odobescu cade.

Şedinţa din 14 Septemvrie 1871.

Dl Odobescu presentă următórea propunere: „Secţiunea filologică a Societăţiĭ Academice române, în lipsa ce se simte de o cam dată în literatura română de lucrărĭ lexicografice complete, negăsind nicĭ un mijloc practic şi nevĕdênd nicĭ o posibilitate în timpul de faţă, de a redacta de îndată şi fără de lucrărĭ pregătitóre un *Dicţionar al limbeĭ române*, care pe lûnga o întrégă uniformitate, să satisfacă tot de o dată pe deplin şi pe majoritatea membrilor Societăţiĭ academice sub raportul economieĭ generale, subt al limbeĭ şi al ortografieĭ, lasă însărcinaţĭ cu elaborarea *Proiectuluĭ de Dicţionarĭu şi de Glosarĭu*, ce se află de acum începute, pe dniĭ Laurian şi Maxim, mem-

briĭ actualĭ aĭ Comisiuniĭ lexicografice; determinând ânsĕ, în modul cel maĭ precis că, astfel precum lucrarea d[lor] este începută și chĭar dupe ce lucrările parțiale ale conmembrilor colaboratorĭ vorŭ fi trecut subt aceĭaș sistemă de redactare a d[lor], Societatea academică nu ĭea câtuși de puțin asupra sa rĕspunderea pentru sistema, limba și ortografia urmate de d[lor] în acéstă operă pregătitóre, ci o consideră, dupe art. 17, aliniat II din regulamentul admis pentru redactarea Dicționaruluĭ, numaĭ ca un proĭect pentru lucrarea *Dicționaruluĭ Academic*, care 'l va presenta Societatea Academică la timp. Acéstă decisiune se va tipări pe una din paginele coperteĭ a fiecăriĭ făsióre din opera actualeĭ comisiuniĭ lexicografice".

D[l] Odobescu, desvoltând propunerea, dice că ea, adoptându-se, ar ușura mult lucrarea dicționaruluĭ; ea ar precisa poziținea comisiuniĭ lexicografice față cu Societatea, și a societățiĭ față cu publicul. La cele aduse în propunerea sa, maĭ adauge că, dupe ce este constatat că n'avem dicționar, dar că avem trebuință de un dicționar al Academieĭ, Academia trebuie să 'l facă. Ea ânsĕ assădĭ nu găsesce alt mijloc de a 'șĭ procura un proĭect de dicționar decât prin o anume comisiune, pe care o lasă să lucreze sub rĕspunderea eĭ proprie; cŏcĭ altmintrelé vede imposibilităților de a ajunge a avé un dicționar. Acéstă mĕsură, dice, d[l] Odobescu, este necesarie și in-

dispensabilă prin situațiunea în care ne aflăm. Să lăsăm dar pe comisiune să lucreze așa precum lucrézĕ, de óră-ce nu putem face altmintrelé. Societatea póte să fie rĕspundătóre pentru spesele ce se facŭ cu tipărirea aceluĭ proĭect de dicționar (spese ânsĕ care ar puté să revină Societății); dar ea nu póte nicĭ într'un chip să fie rĕspundĕtóre pentru ideile coprinse în acel proĭect, maĭ nainte ca, acea lucrare a comisiunii fiind o dată trecută prin revisuirea secțiunii filologice, să se fi transformat în *Dicționarul Academieĭ Române.*

Propunerea dluĭ Odobescu se pune la vot. Abținându-se dniĭ Bariț și Papiu de la vot, aŭ rĕmas opt votanți (dniĭ Laurian, Maxim, A. Roman, Caragiani, Hodoș, Sion, Odobescu și Poienaru), patru aŭ votat pentru și patru contra; prin urmare propunerea dluĭ Odobescu a căḑut.

Bucurescĭ, 1871.

Din *Analele Societățiĭ Academice Române.* Tom. IV, 1871.

PRÂNDUL ACADEMIC

DIN 15 SEPTEMVRIE 1871.

Pe la finele sesiunii generale din 1871 a Societăţii Academice Române, dl A. Odobescu, spre a se înfrăţi în mod mai cordial cu colegii cari, în anul precedent, îl chiămase prin alegere în mijlocul lor, şi spre a închĭeia tot de odată în chip mai vesel aprigele desbateri ce, în şedinţele trecute, se iscase asupra proiectului de dicţionar al comisiunii lexicografice, întruni la dsa acasă într'un ospĕţ amical pe membrii Societăţii Academice. Lista de bucate a acelei mese prietenesci era redactată întocmai dupe sistema de latinisare totală a limbei româneşci, ce se urmase în discutatul proiect; ea deşteptă atunci printre meseni, — şi în ḑilele următóre prin ḑiarele şi în societatea din Bucuresci, — o ilaritate şi o curiositate destul de mari, pentru ca să luăm libertatea de a retipări acum acea pagină efemeră :

PRANDIULU ACADEMICU

MERCURI XV SEPTEMBRE

MMDCIX. V. C.

VINU-ARSU DE ANICETU.

Sorbitione cu Scriblete.

VINU PERUNCTU DEIN INSULELE-FORTUNATE *(Madera).*

Fame-stimuli varii.

Siluru munitu cu astaci fluviali, in condimentu de sinape.

VINU ALBICANTE PERENNIU ALUTENSE DE ACIDAVA.

Lumbu bubulinu intinctu in cremore, cu bacce e tuberculi leguminose.

VINU NIGRU DE BURDIGALA *(Sanctu Julianu).*

Coturnici cu pulte venatorica, abstrudi in placenta foliacea.

POPIONE CONGELLATA DE MODU ROMANU.

Melungine rubre cu farcimine de minutale.

Copsa de ariete in verubi torresa.

Acietaru de olere, condita pre usu Athonicu.

VINU CAMPANICU SPUMOSU *(Silleriu).*

Casiu induratu de Batavia.

Vesice fermentate pre ratione Germanica.

Biscopte lactantie glaciate.

Canistru multipomariu.

Pepone Cantaliense.

VINU APPIANU BASTARNICU *(Tocaiu).*

Conditure melimeraria e prunaria.

Confapte saccharine.

LICUORE BELLARIA DE BROMELIA

Publicul de adĭ şi cel din viitor vorŭ citi acéstă glumeţă pagină negreşit cu maĭ multă răbdare şi cu maĭ puţină anevoinţă şi bătaĭe de cap decât le ar trebui pentru mistuirea voluminóselor şi greoielor Dicţionare, ale cărora ea este o uşóră şi vie parodie.

Nevinovata glumă a academiculuĭ care a stat în luptă necurmată în contra neologismilor exageraţĭ, îşĭ va păstra preţul precât se va maĭ vorbi, în istoria nóstră literară, despre acea curiósă încercare de o închipuită lexicologie românéscă; acea lighióną monstruósă s'a svêrcolit totuşĭ câţĭ-va anĭ în sînul începêndeĭ nóstre Societăţĭ Academice. Acum să 'ĭ fie ţĕrâna uşóră![1])

---

1) De óre ce tótă acéstă gluméţă literatură nu este alt ceva decât *latinéscă de cuĭne*, *du latin de cuisine*, cum ţicŭ Francesiĭ, limbă anevoĭe de înţeles celor cu sciinţă de carte şi âncŏ maĭ mult celor necărturarĭ, fie-ne ĭertat a da aci o traducere în limbă vulgară, maĭ exactă decât interpretaţiunile fantastice ce aŭ apărut prin ţiarele românescĭ din 1871. Acésta o facem spre a scuti pe cititoriĭ nostri de a rĕsfoi *Proiectul de Dicţionariu alu Societatei Academice*, unde e probabil că eĭ arŭ puté găsi ceĭ maĭ mulţĭ din termeniĭ culinarĭ coprinşĭ în acéstă listă de bucate. Decĭ ea ar cam suna pe românésca de rônd: «*Rachiŭ anason*, Supă cu plăcintĭóre, *Vin dulce de Madera*, Mezelicurĭ felurite, Somn fiert însoţit cu racĭ şi cu sos de muştar, *Vin alb vechĭu de Drăgăşanĭ*, Muşchĭu de vacă cu sos de smêntână, garnit cu mazăre bóbe şi cu cartofĭ, *Vin negru de Bordeaux*, Prepeliţe gătite cu sos de vênat şi năbuşite în foĭ de plăcintă, *Punch à la Romaine*, Pătlăgele roşiĭ cu tocătură de măruntaie, Cópsă de

berbece friptă la frigare, Salată de verdețuri, gătită ca la muntele Atonuluĭ, *Vin de Champania*, Caşcaval uscat de Olanda, Gogoşĭ dospite nemțescĭ, Biscoturĭ cu înghețată de lapte, Coşuleț cu póme, Pepene Cantalup, *Vin dulce de Tokay*, Dulcețurĭ de mere dulcĭ şi de prune, Cofeturĭ cu zahar, *Vutcă de ananas.*» La care s'aŭ adaos, în acea ḑi, multă voĭe bună şi multă veselie! Îndată ce se aducea pe masă câte un noŭ fel de bucate, rîdeaŭ toțĭ cu hohote, şi numaĭ bĭetul rĕposatul Maxim, unul din autorĭĭ *Proiectului de Dictionariu*, se mira, în sincera şi naiva încredere ce avea în cĭudata sa sistemă de lexicografie română, pentru ce tot rîdŭ ceĭ-l-alțĭ de un «*operatu carele in genulu seu speciale era redessu chiaru depre cumu convine spiritului essentiale originariu alu limbei romane.* Din toțĭ ceĭ atuncĭ de faţă, maĭ mult de jumĕtate nu maĭ sunt aḑĭ printre ceĭ vĭĭ; unĭĭ s'aŭ îngropat, sĕrmanĭĭ devotațĭ şi aprigĭ muncitorĭ, sub surpăturile âncŏ din temeliele lor şubrede, ale nenorocitului lor *Proiectu de Dictionariu alu Academiei!*

TOT DICȚIONARUL ACADEMIC

Propuneri făcute și susținute în sesiunea anului 1872

Ședința din 23 august, 1872.

D[l] Odobescu presentă următórea propunere: „Spre a se aplica mai cu rigóre dispositiunile regulamentului din 16 august 1869, pentru lucrarea și publicarea dicționarului limbei române, și spre a se completa lacunele acestui regulament, propun cele următóre:

1[0]. Comisiunea lexicografică va lua mĕsuri pentru ca, în ori ce cas, proiectul de Dicționar, împreună cu Glosariul ce se redactéză, să nu devină mai voluminóse decât coprinderea a *unei sute duoĕ-deci* de cóle maximum, în total. Pentru

aceĭa, în anul curgĕtor 1872—1873, comisiunea va tipări, în cele 40 cóle votate în budgetul de cheltuĭelĭ al Societăţiĭ, finea litereĭ C şi literile de la D pênĕ la L inclusiv. Volumul I care va fi circa de 60 cóle, se va opri la litera I; ĭar al II[lea] care va avé aceiaş întindere, se va începe cu acea literă.

2°. Ca să ajungă la scopul de a nu trece tótă lucrarea peste 120 cóle de tipar, comisiunea lexicografică este invitată a reduce articoliĭ redactaţĭ asupra cuvintelor, la definiţiunĭ concise, fără prolixitate; a înlătura consideraţiunile ipotetice asupra etimologieĭ cuvintelor şi a analogieĭ de sunete şi înţelesurĭ ale lor; a nu prodiga frasele date drept exemple şi maĭ ales a căuta ca acestea să fie scurte, maĭ puçin banale, fără trivialităţĭ, şi chĭar, precât se va putĕ, culese din scriitoriĭ ceĭ bunĭ aĭ Românilor, vechĭ şi nouĭ.

3°. Tot asemenea, comisiunea lexicografică va purta atenţiunea sa asupra termenilor de sciinţă, maĭ ales în istoria naturală, şi a face ca denumirile românescĭ să corespundă exact cu cele latine. Întru acésta, ea să consulte pe bărbaţiĭ specialĭ ce facŭ parte din Societate. Tot de o dată se vorŭ înlătura şi din proĭectul de dicţionar şi din glosar, expresiunile obscene, înscriindu-se termeniĭ technicĭ echivalenţĭ de care se servă sciinţa séŭ chĭar, déca cuvinte obscene s'arŭ strecura în

proïectul de dicționar și în glosar, să se reducă articolii privitorĭ la dînsele, astfel încât să dea o fórte scurtă arătare de înțelesul cuvêntuluĭ, cu notă expresă despre necuviința întrebuințăriĭ luĭ. Se voiŭ înlătura cu totul exemplele date prin locuțiunĭ triviale și obscene.

4°. Comisiunea lexicografică este invitată a nu depune o rigóre pré exagerată în alegerea cuvintelor usuale românescĭ, maĭ ales cele de origină latină, care să lépădă din proïectul de Dicționar, și se trecŭ în Glosar, și a nu se arăta cu așă multă prodigalitate în crearea de neologisme maĭ ales de cele care nu sunt necesitate de technologia sciințifică.

5°. Observând ortografia priimită de Societate, comisiunea lexiografică este invitată a nu trece cu rigurositatea etimologiilor peste marginile impuse de buna pronunțare a limbeĭ române, cum spre exemplu, să nu scrie cu *t*, ci cu *c* cuvêntul *mancaciosu*, care românesce nu se pronunță *mâncățios*; să nu întrebuințeze terminațiunea *one*, care este reprobată de marea majoritate a membrilor Societățiĭ, în loc de *une*, usitată în tótă România.

6°. Comisiunea lexicografică să se completeze prin alegerea unuĭ al treilea membru, conform regulamentuluĭ.

7°. Nicĭ într'un cas, autorul unuĭ articol din proïectul de Dicționar și din Glosar, carele s'ar

afla și membru al comisiunii lexicografice, să nu pótă fi și examinator al aceluĭ articol, care să se cerceteze numaĭ de ceĭ-l-alțĭ duoĭ membri, reducêndu-se și remunerațiunea examinatorilor în proporțiune cu lucrările lor, astfel ca ceĭ remunerațĭ ca compunătorĭ să nu maĭ priiméscă remunerațiune ca examinatorĭ pentru aceĭaș lucrare.

8⁰. Comisiunea lexicografică va fi invitată a lua tóte mĕsurile necesariĭ pentru ca, în termen de duoĭ anĭ, adică pênĕ la sesiunea anuluĭ 1874, să fie atât proĭectul de Dicționar cât și Glosarul tipărite în tótă întregimea lor“ [1]).

Ședința din 14 august, 1872.

Adunarea procede la revisuirea dicționaruluĭ. Dl Odobescu cere a se enunța déca desbaterea are să fie generală séŭ déca se va trece numaĭ decât la punte, cŏcĭ la acestea ar avé să facă óre-care observațiunĭ, și anume:

În Analele Societățiĭ tipărite cam târdiŭ,

---

1) La acéstă propunere s'aŭ asociat și dniĭ Bariț, Hodoș, Sion, P. S. Aurelian și dr Fĕtu. Ea s'a desbătut în ședințele din 24, 25, 26, 27 și 28 august 1872.

d^sa află cu părere de rĕŭ că în raportul comisiunii asupra traducțiunilor din Iuliu Cesar, (Comentariele *de Bello Gallico*) s'a schimbat nu numaĭ ortografia cuvintelor, ci că d^l secretar general 'șĭ a luat rolul de profesor de gramatică, corectând cuvinte, expresiunĭ, ș. c. l., și înlocuindu-le. Maĭ adauge că, asupra aceluĭ elaborat, d^l Odobescu, în calitate de raportor al comisiunii, a făcut și óre care note, dar cu mirare a observat și aci că ideile, care le vede puse în acele note, nu sunt ale comisiunii. Eŭ, dice d^l Odobescu, nu sunt amic al *dicționaruluĭ* (comisiunii lexicografice) și'ĭ fac neîncetat opositiune; prin urmare nu pot admite ca cuvinte întregĭ să mi se corecteze de membriĭ aceleĭ comisiunĭ. Cer ca să se pună marginĭ la asemené corecțiunĭ și ca să se lase nealterate stilul fiecăruĭ membru al Societățiĭ; cer în fine ca observațiunile mele să se trécă în procesul verbal.

Intrându-se apoĭ în desbaterea proïectuluĭ de *dicționar*, aŭ vorbit succesiv d^nii N. Ionescu și G. Bariț.

D^l Odobescu, respundênd maĭ întêĭ d^lui Bariț, dice că este acum fŏră de nicĭ un folos practic de a tot face procesul Societățiĭ Academice pentru că, în curs de patru anĭ, a permis și chiar a îndreptățit continuarea *Proïectuluĭ de Dicționar*, astfel cum l'aŭ început și cum l'aŭ executat membriĭ comisiunĭĭ lexicografice, adică d^nii Laurian și

Maxim. Așa a voit majoritatea pe care dl Odobescu are consciința a o fi combătut, dupe tóte puterile sale, și astfel s'a urmat pênĕ acum. Ceĭa ce s'a făcut, rĕmâne dar de sine'și făcut; dar acésta negreșit nu însemnéză că ceĭa ce s'a făcut este bine făcut, nicĭ maĭ ales că nu se póte de acum înainte să se facă maĭ bine. De aceĭa, dl Odobescu, întrunindu-se întru tóte cu părerile rostite de dl N. Ionescu, propune ca Societatea să procédă fără întârdire la revisuirea *Proĭectuluĭ de Dicționar*, cu scop de a pregăti edițiunea care se va puté cu drept numi *Dicționarul Academieĭ Române*. Pentru acésta dluĭ socotesce că Societatea trebuie maĭ întêĭ de tóte să statueze basele dupe care se va face acea revisuire, și aceste base dluĭ le găsesce în spusele dluĭ N. Ionescu, pe care le resumă subt următórele opt rubrice:

1°. Ca pe viitor lucrarea să nu maĭ fie împărțită în *Dicționar* și *Glosar*, ci tóte cuvintele limbeĭ române să figureze la locul lor alfabetic, fără osebire de origină și de proveninţă.

2°. Ca din articoliĭ lexicografică în care se explică cuvintele limbeĭ, să lipséscă pe viitor discusiunile și polemicele asupra etimologieĭ, origineĭ și înțelesuluĭ ḑicerilor. Înțelesul să se dea în cuvinte puçine, dar bine cumpănite și coprinḑĕtóre. Etimologia să se arate numaĭ când este neînduoĭósă séŭ cel puçin fórte probabilă.

3°. Neologismiĭ neusitați, adică cuvintele pe

care nicĭ un scriitor pênĕ adĭ (afară de autorii *Proĭectuluĭ de Dicționar*), nu le a întrebuințat să se scótă din rôndul vorbelor limbeĭ române, remânênd astfel ca adevĕratul *Dicționar Academic* să coprindă numaĭ materialul limbeĭ nóstre existente și nu elemente ale uneĭ sisteme de limbă închipuită.

4°. Cuvintele din *Dicționar* să fie întemeĭate, nu pe frase banale și adese orĭ puçin alese, ci, precât se va puté, pe citațiunĭ din autorii românĭ vechĭ și moderni, și pe locuțiunĭ populare, dintre care să se înlătureze cele triviale și obscene.

5°. Accepțiunile cuvintelor să fie bine specificate, maĭ lămurit explicate prin definițiunĭ precise și, în varietatea lor, să nu se uĭte unele din cele maĭ usuale, ĭar cele cu totul neusitate să se lepede.

6°. Definițiunile termenilor de sciință să fie tóte rectificate dupe starea actuală a cunoscințelor omenescĭ.

7°. Forma cuvintelor să fie aceĭa pe care a consacrat'o usul și natura limbeĭ, astfel încât să nu se producă între scriere și graĭu, anomaliĭ reraționate; bună óră, de vreme ce Românii toți pronunță *mine*, *tine*, *bine*, *puçin*, *rugăcĭune*, să nu se scrie *mene*, *tene*, *bene*, *pucinu*, *rogatione*.

8°. Ortografia va trebui asemené redusă la

regule mai practice, spre a înlesni și nu a complica fără folos cunoscința limbeĭ române.

Luându-se de basă aceste opt punturĭ, pe care dl Ionescu le a semnalat, Societatea prin revisuirea *Proĭectuluĭ* actual, póte face chiar în puçin timp prima ediȚiune a *DicȚionaruluĭ* definitiv al Societățiĭ academice române.

Să procédă dar la revisuire, apucând lucrarea chĭar de la începutul *Proĭectuluĭ*, fără de a ține în sémă observațiunile care s'aŭ făcut la 1870, asupra câtor-va pagine din litera A. Pe atuncĭ membri Societățiĭ nu puteaŭ avé experiența dobêndită adĭ prin citirea și studiarea a celeĭ maĭ marĭ părțĭ din proĭectul dlor Laurian și Maxim. Dl Odobescu adauge terminând că, deși s'a adoptat idea de a se începe aceste revisiunĭ în ședințele sesiuniĭ actuale, dlui ânsĕ tot crede că aceste ședințe se vorŭ petrece numaĭ în discusiunĭ preliminare, care negreșit potŭ să fie folositóre; dar și maĭ important este de a se îndeplini a duoa parte a conclusuluĭ Societățiĭ, adică de a se numi *Comisiunea permanentă* de revisuire, care va avé să lucreze în cursul anuluĭ și să aducă la sesiunea din 1875, precât se va puté maĭ mult material pregătit din ediȚiunea definitivă a *Dicționaruluĭ Academic*. Pentru o asemené lucrare comisiunea va trebui să aĭbă pururé în vedere că opera eĭ trebuĭe să fie, nu expunerea și desvol-

tarea uneĭ sisteme particulare de limbistică română, ci o oglindă veridică a limbeĭ românescĭ din trecut şi de astădĭ, din care apoĭ numaĭ scriitoriĭ şi nu gramaticiĭ, sunt singurĭ autorisaţi a'şĭ croi dreptarul pentru inovaţiunile de întrodus în limbă [1]).

Bucurescĭ, 1872.

Din *Analele Societăţiĭ Academice Române*, Tom. V, 1872.

1) Punturile de maĭ sus aŭ fost desbătute în şedinţele din 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24 august, 1872.

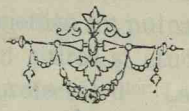

TRADUCEREA
COMENTARIELOR LUĬ IULIU CESAR
PREMIATĂ CU PREMIUL «ALEXANDRU IOAN I CUZA»

Extract dintr'un raport, presentat în sesiunea anului 1873

Societatea Academică Română, în şedinţa sa din 3 septemvrie anul 1871 a pus la concurs *Traducţiunea în limba română a Comentarielor luĭ Iuliŭ Cesar de Bello Civile*, împreună cu anexele (luĭ Hirţiu şi altora) *de Bello Alexandrino, Africano et Hispaniensi*, anunţând pentru acest concurs tot aceleaşĭ condiţiunĭ ce se pusese pentru traducţiunea *Comentarielor de Bello Gallico*, precum şi un premiŭ de una miie duoĕ sute leĭ nouĭ, din fondul *Alexandru Ión I Cuza*, ce are a se decerne traducţiuniĭ celeĭ maĭ bune.

Maĭ nainte de 15 iulie, anul curgĕror, termin fixat pentru depunerea manuscriptelor presentate

la concurs, s'aŭ priimit estimp duoe elaborate, ce s'aŭ însemnat cu literile A şi B.

Comisiunea însărcinată de dvóstră cu examinarea acestor manuscripte, şi compusă de dnii Laurian, Maxim şi subsemnatul, a cercetat aceste lucrărĭ dupe metodul comparativ, întrebuinţat acum duoĭ anĭ în examinarea manuscriptelor din traducţiunea *Comentarielor de Bello Gallico*, şi ea n'a încercat greutate spre a se convinge că manuscriptul cu lit. A este superior celuĭ-l-alt, cel puçin sub raportul înlesnirĭĭ şi corecţiunĭĭ stiluluĭ românesc.

In privinţa exactităţĭĭ cu care înţelesul autoruluĭ latin e produs în limba română, comisiunea n'ar puté da precădere nicĭ unuĭa din âmbiĭ concurenţĭ; dar fie-căruĭa 'ĭ ar puté imputa de a se depărta, adese orĭ fără necesitate, de la structura fraseologieĭ latine, spre a produce frase românescĭ mult maĭ împedecate şi maĭ puçin elegante decât ar fi fost o traducţiune simplă şi fidelă a textuluĭ latin. Printre erorile de acéstă natură, s'a observat maĭ cu sémă pré désa schimbare a timpurilor în traducerea verbilor, şi acésta maĭ adesé fără să fie necesitate de diversitatea sintaxeĭ âmbelor limbĭ.

În manuscriptul lit. B, provincialismiĭ neîndemânaticĭ şi expresiunile de un caracter puçin literar abundă; dar nicĭ manuscriptul lit. A nu este ferit de óre care forme gramaticale incorecte,

care, deşi sunt usitate în unele părţi ai României, nu potŭ fi admise în limba scrisă, în limba *literară*.

Pre lângă aceste generalităţi vom adaoge cum că termenii technicĭ, şi maĭ ales ceĭ de resbel, adesé întrebuinţaţi în textul latin, sunt traduşĭ românesce într'un mod fórte neregulat, adică amestecând ḑiceri vechĭ din limba română, dar fórte rar adaptabile la obĭecte de strategie antică, cu expresiunĭ latine transportate d'a dreptul în limba română.

Convenim de îndată că acestia din urmă sunt maĭ tot d'auna preferabilĭ celor d'întâĭ; dar, în orĭ ce cas, ne simţim nevoiţi a recomanda o maĭ scrupulósă exactitate în întrebuinţarea celor-l'alţi.

Pe de altă parte, observăm că, în manuscriptul lit. A, al căruĭ stil este cu neasemĕnare maĭ lesnicĭos, maĭ elegant şi maĭ corect decât cel din manuscriptul B, nu se maĭ simte aşa tare, ca în traducţiunile cele preferite acum duoĭ anĭ, influenţa galicismilor nejustificabilĭ, cari s'aŭ întrodus la noĭ prin usul cuotidian al traducţiunilor servile din limba franceză.

Precum se vede din citaţiunĭ (aci omise), comisiunea nu póte acorda o deplină aprobaţiune, nicĭ chĭar manuscriptuluĭ lit. A., care, fără îndoĭélă, însuşesce maĭ multe calităţi decât cel-l-alt. Pre lânga o destul de mare exactitate în reproducerea înţelesuluĭ din textul latin, primul

manuscript se presentă mai adesé cu un stil românesc pe care 'l póte citi cineva cu óre-care plăcere. Să adaugem încŏ cum că notele, deşi scurte, sunt tot-d'auna nemerite, şi că introducţiunea la *Comentariul despre Belul civil* este un bun conspect de situaţiunea Statului roman în momentul când începŭ evenimentele narate.

Manuscriptul lit. B, presentă drept introducere o prescurtare din viaţa luĭ Iuliŭ Cesar; notele dintr'însul aŭ şi ele valóre critică, şi nu se potŭ trece cu vederea duoĕ bune accesoriĭ ce s'aŭ pus la sfêrşitul operatuluĭ, şi adică, o tabelă alfabetică de numirĭ şi de obĭecte, şi o tabelă cronologică (cu aniĭ şi ḑilele) de evenimentele coprinse în naraţiunea luĭ Cesar.

Fără dar de a recomanda manuscriptul lit. A, ca o traducţiune ce nu lasă nimica de dorit, comisiunea crede ânsĕ că acésta nu este câtuşĭ de puçin maĭ prejos de lucrările ce s'aŭ presentat acum duoĭ anĭ. Pe acest temeĭu şi considerând marea necesitate ce se simte de a stimula cât se póte maĭ mult în sînul naţiunĭĭ nóstre aplecarea şi gustul la lucrărĭ literare serióse, comisiunea nu crede că este oportun, de acéstă dată, a refusa nicĭ chĭar a amâna decernerea premiuluĭ propus.

Societatea nóstră, domnilor, a lucrat pênĕ acum în mod de a deschide tuturor bărbaţilor laborioşĭ şi cu cunoscinţe, o cale lesnicĭósă spre

a înavuți limba cu opere de o mare valóre literară, fără de a le presenta alte dificultăți de învins, decât ale uneĭ traduceri din limbile clasice în limba nóstră.

Lucrările de acéstă natură ce s'aŭ propus de către Academie ofereaŭ concurenților âncŏ și retribuțiuni din cele maĭ cuviincĭóse. Să constatăm că, în anul trecut, s'aŭ presentat pentru asemene lucrări un numĕr mult maĭ considerabil de concurenți, decât în anul de faça. Óre, acéstă împuçinare a aspiranților nu provine, în mare parte, din împrejurarea că Societatea Academică n'a putut aproba lucrarea nicĭ unuĭa din concurenții de an?

Ne temem ca nu cumva, printr'o exigență pré rigurósă, Societatea să nu facă alt decât a micșora și maĭ tare puçinul îndemn la asemené lucrări lungĭ și anevoĭóse, ce se simte printre bărbații noștri de litere.

Cugetăm asemené cum că rigórea ce Societatea trebuĭe neapĕrat să arate, când este cestiunea de a pune în executare o idee provenită din propria sa inițiativă, când voĭesce, bună óră, să scótă la lumină, cu spese însemnate și prin acord mutuŭ, traduceri românescĭ de pre autoriĭ clasicĭ anticĭ, acea rigóre, credem, se póte îmblândi atuncĭ când, precum este în casul de façă, Societatea nu are altă funcțiune decât cea de a îndeplini voințele unuĭ generos donator, recom-

pensând lucrările, care relativamente se vorŭ crede cele mai bune la timpul când este prescris a se decerne premiul.

Chiar acel premiŭ, pus astădĭ subt arbitriul dvóstră, fiind mai cu sémă un premiŭ de încurageare, de îndemn şi de stimulaţiune la producerea de lucrărĭ serióse în limba română, în atare calitate mai vîrtos, comisiunea se crede în destul îndreptăţită a vĕ propune şi de astă dată a luĭ decernere.

Ea dară, întemeĭată pe consideraţiunile de mai sus, invită pe Societate să acorde premiul fixat de 1200 leĭ din fondul principeluĭ Alexandru Ión I, persóneĭ care a presentat manuscriptul (A) cu devisa: „Non solum armatis, sed interdum „etiam otiosis minabantur (Pompeiani,) nec quid „quisque sensisset, sed ubi fuisset cogitandum „esse dicebant.“ — Ciceronis *pro M. Marcello.*)

Aşa dar, domnilor, adĭ pentru a duoa óră, Societatea Academică Română se vede în posiţiune de a decerne premiul literar instituit de rĕposatul marele Domnitor al Românieĭ *Alexandru Ión I*, şi adĭ ne aflăm în ḑioa de 30 august, ḑioa onomastică a fostuluĭ Domnitor, în care, pentru întêia dată estimp, avem a deplânge perderea sa dintre muritorĭ.

Sunt acum ḑece anĭ, domnilor, de când avuseĭ fericirea de a fi organul prin care Alexandru Ion I fundă, în România, întêĭul premiŭ de în-

curagĭare literară, deschidênd astfel primul avênt al activităţiĭ viitóre a Societăţiĭ nóstre, tot *dînsul* carele a pus pétra fundamentală la cele maĭ multe acte prin care se înalţă patria.

Am socotit, domnilor, că nu putem trece în tăcere acéstă coincidenţă întêmplătóre, şi că este o datorie solemnă, providenţială a nóstră de a ridica glasul aci, împreună cu ţéra întrégă, spre a rosti aḑĭ, cu o pietósă durere, cuvintele: „Eternă „să fie memoria mareluĭ Domnitor al Românieĭ „Alexandru Ión I Cuza!“

Bucurescĭ, 1873.

Din *Analele Societăţiĭ Academice Române*. Tom. VI, 1873.

CONDIŢIUNILE

UNEÍ

BUNE TRADUCERÍ ROMÂNESCÍ,

DIN

AUTORIÍ ELENÍ ŞI LATINÍ

Raport asupra traduceriĭ române din Dione Casiu, presentat în sesiunea anuluĭ 1874.

Domnilor,

Pentru a treia óră Societatea nóstră, mereŭ stăruitóre în dorinţa'ĭ de a da publiculuĭ român traducţiunĭ bune de pe autoriĭ clasicĭ, a pus la concurs, în sesiunea anuluĭ trecut, seria de scriitorĭ elenĭ şi latinĭ, asupra cărora de duoĕ orĭ repeţitele nóstre încercărĭ aŭ rĕmas fără de resultat mulţumitor. Şi nu s'a înşelat întru acésta obstinata răbdare a Societăţiĭ, cŏcĭ al treilea rônd de probe, adică cel de estimp, ĭată'l că ni se presentă cu câte-va lucrărĭ care nu pré sunt aşa tare depăr-

tate de condițiunile ce se potŭ impune, în momentul de față, traducĕtorilor românĭ de pre scrise antice.

Ținênd sémă de fluctuațiunile la care limba nóstră este încŏ expusă în procesul eĭ de limpedire, sciind cât de greŭ este a se feri cineva atât de exagerațiunile adimenitóre ale sistemelor limbistice, cât și de incorecțiunile consimțite de usul dilnic al vorbiriĭ și al tiparuluĭ românesc, ne este óre permis, domnilor, a cere de la scriitoriĭ românĭ, pre cari datoria și dorința nóstră ne ducŭ a 'ĭ îmbărbăta la lucrărĭ literare, o perfecțiune de stil clasică, tot d'a-una în raport cu aceĭa a autoruluĭ pe care eĭ aŭ a'l români? Să maĭ cugetăm apoĭ că chĭar și literaturele cele maĭ bine cultivate ale Europeĭ moderne posedă puține, fórte puține traducțiunĭ perfecte de pre autoriĭ anticĭ.

Adevĕrul e că dificultatea uneĭ traduceri cresce în proporțiune cu diferența ce există între vocabularele, sintaxele și construcțiunile bine întemeiate și bine statornicite a duoĕ limbe ce se încércă la lupta înfrățitóre a traducțiuniĭ; așa dar, ca principiŭ general, se póte dice că cu cât o limbă are cuvinte și regule maĭ temeĭnic stabilite, cu cât ea a ajuns a fi maĭ de sineșĭ stătătóre, cu atât ea este maĭ puțin priincĭósă, maĭ puțin înlesnitóre la translațiunĭ dintr'o limbă rivală; și din contra, limbele nu încŏ de tot for-

mate, limbele âncŏ slabe şi sărace, dar care ânsĕ aspiră la înavuţire, aŭ şi folos şi îndemânare de a se mlŏdia, prin mijlocul traducerilor, dupe chipul şi asemĕnarea limbelor celor maĭ corecte.

Acesta este fără îndoĭélă casul limbeĭ nóstre, şi pentru aceĭa maĭ cu sémă, — s'o declarăm âncŏ o dată, domnilor, — stăruim noĭ aşa tare ca să îndemnăm pre scriitoriĭ noştri la dese şi înmulţite cercărĭ de transferire a modelelor antice în limba românéscă.

Pentru ca să atingem ânsĕ scopul şi să facem ca traducţiunile propuse şi premiate de Societatea Academică să fie cu adevĕrat folositóre la înavuţirea treptată a limbeĭ şi la sporirea buneĭ literature române, nu cred că putem de o cam dată cere de la concurenţiĭ noştri alt ceva decât:

Maĭ ântêĭ, ca eĭ să se pĕtrundă bine de înţelesul autoruluĭ ce le stă în faţă, fără ca să nesocotéscă nicĭ una din nuanţele, une orĭ fórte delicate, ale cuvintelor şi ale fraselor.

Apoĭ ca eĭ să se siléscă a representa pre românesce, în mod clar şi cu fidelitate, atât înţelesul general al fraselor şi al cuvintelor, cât şi tótă acea minunată varietate de nuanţe, care este podóba cea maĭ admirabilă a frumóselor şi măiestritelor limbe antice, în fine, ca eĭ să nu pérdă şi să nu răsipéscă cu totul, în acea strămutare a materieĭ, a ideilor şi a impresiunilor străine

pre românie, caracterele care constitue însăşĭ originalitatea limbeĭ nóstre, semnele distinctive care facŭ dintr'însa o fiinţă limbistică *a-parte;* în câte-va cuvinte, să nu nesocotéscă nicĭ calităţile, nicĭ virtuţile, nicĭ farmecul eĭ propriŭ.

Décă, dupe experimentele făcute într'un şir de maĭ mulţĭ anĭ, vom căuta astădĭ a consemna principalele defecte la care se află maĭ cu sémă expuşĭ traducĕtoriĭ noştri în raport cu fiecare din aceste treĭ norme pe care, în mod tacit, Societatea le a fost impus chĭar din ḍioa când pentru ântĕia dată a deschis cariera concurselor de traduceri, şi pe care ea le a delineat din ce în ce maĭ lămurit în criticele publicate dupe fie-care concurs, déca vom face astădĭ inventarul substanţial şi explicit al pericolelor de traducţiune, credem că astfel ne vom fi îndeplinit cu totul datoria nóstră pentru viitor şi că de acum înainte, la fie-care nouă probă ce se va presenta, rolul Societăţiĭ se va puté mărgini întru a constata numaĭ pênĕ la ce punt nouiĭ concurenţĭ aŭ putut şi aŭ sciut să se feréscă de primejdiele pe care noĭ le vom fi arătat ca semĕnate în calea lor.

Acéstă schimbare de procedere în criticele nóstre ne este, pare-mi-se, prescrisă chĭar prin simţitórele progrese ce, cu o învietóre mulţumire, am putut constata estimp într'o bună parte din probele ce ni s'aŭ înfăţişat. Remâne acum

învederat că ale nóstre consiliï n'aŭ fóst nicï greșite, nicï sterpe. Ca o sĕmênță vie, ele nu s'aŭ spulberat în vênt, ci aŭ picat în țĕrână roditóre. Precât ânsĕ o asemenea idee ne póte insufla și mulțumire, și mângâiere, și bun augur pentru viitor, tot atât trebuie dînsa să ne întemeïeze a recunósce că concurenții cari rĕspundŭ la chiămările nóstre nu sûnt scolarï îndĕrĕtnicï, cărora trebuie fără preget și fără îndurare să le repețim mereŭ și neîncetat învățăturï elementare de gramatică, de logică și de estetică, ci în mare parte sûnt bărbați instruiți și literați cari staŭ, — ĭertați-mĕ, domnilor, a o ḑice, — ca și noï, în nedomerire asupra multor cestiunï de limbistică română și cari cerŭ numaï să li se arate direcțiunea cea maï bună, pentru ca eï să o urmeze cu pași siguri și fără șovăire.

Apoï óre, astfel stând lucrurile, nu este de ajuns, domnilor, ca în câte-va trăsurï generale să schițăm aci, o data pentru tot periodul actual al culturiï nóstre filologice și literare, care sunt pericolele ce trebuïescŭ ocolite de către scriitoriï românï, în calea pe unde eï urmărescŭ, traducêndu'ï, pe autoriï elenï și latinï?

Maï nainte de tóte, — am maï ḑis'o, — se cade ca traducĕtorul să cunóscă bine limba din care se apucă a traduce, așa de bine încât să nu 'ï scape nicï una din acele delicate nuanțe ale înțelesuluï cuvintelor, nicï una din acele construc-

țiunĭ sintactice care facŭ să varieze pênĕ la infinit tendența principală a conceputuluĭ uneĭ frase. Ar fi, negreșit, a cere pré mult, déca am pretinde ca, în lupta truduceriĭ, el să nu intre cu altă armă decât cu acelea pe care i le daŭ cunoscințele sale limbistice de maĭ nainte dobêndite; dar ânsĕ nu e maĭ puçin adevĕrat că o traducere basată numaĭ pe neîncetate cătărĭ în dicționar, pe continue rĕsfoirĭ prin gramaticĭ, pe ajutóre mereŭ împrumutate de la traduceriĭ în alte limbe moderne, acea traducțiune nu póte nicĭ odată să fie nicĭ o reproducere exactă a autoruluĭ tradus, nicĭ o operă literară în limba traducĕtoruluĭ. Puntul de atac către care privirea traducĕtoruluĭ va să fie direct țintită, este însușĭ textul autoruluĭ antic și numaĭ acel text; de aceĭa, maĭ nainte de a'l ataca, zelosul traducĕtor să 'șĭ cerce bine puterile, să se încredințeze bine déca se află în stare a învinge dificultățile limbeĭ originaluluĭ chĭar și fără de ajutóre străine; și numaĭ atuncĭ când va fi sigur că limba și stilul autoruluĭ de tradus nu conține pentru dînsul pré numeróse arcane, atuncĭ numaĭ să cuteze a se apuca de lucru, ajutorându-se, în mod accesoriŭ, cu dicționarele cele maĭ complete, cu scholiele și adnotațiunile cele maĭ erudite, cu traducerile cele maĭ perfecte. Asemené ajutorințe sunt chĭar și de recomandat acelora cari înțelegŭ bine pe autor și fără sprijinul lor, cŏcĭ din confruntarea unuĭ ma-

terial variat se nasce o critică ce va avé maï adesé resultate folositóre pentru noua traducțiune.

Ceïa ce este limpede și lămurit în mintea omuluï, el póte s'o și exprime cu claritate și cu precisiune. Acéstă axiomă a logiceï literare este tot așa de adevĕrată în privința traducĕtoruluï, cât și în a scriitoruluï care de la sineșï compune; déca acestuïa se cere ca să 'șï lămuréscă propriele sale cugetărï maï nainte de a le enuncia, cel-l-alt trebuïe să se pĕtrundă bine de gêndirile modeluluï seŭ, să'șï însușéscă tot complexul de ideï ce se vĕdŭ și se strĕvĕdŭ în stilul luï. Când va fi căpĕtat acest dar, cu care studiul singur îl póte înzestra, sarcina 'ï va fi fórte împuçinată. El va sci cu cine are a face, cunoscênd și puterile și subtilitățile modeluluï sĕŭ, prețuindu'ï frumusețile și cumpănindu'ï slăbiciunile; unica luï grijă de traducĕtor va rĕmâné a fi, cum maï bine să le strămute, tóte netrunchïate, tóte nevătămate, tóte viï, în limba nouă d'asupra căria el voïesce să altoiéscă anticul model.

Aci nasce fără înduoïélă adevĕrata luptă. Lupta se arată negreșit grea și periculósă celuï ce n'are la îndemână decât o armă slabă, imperfectă și stângace. La prima încercare, la primul atac, fie-care se va spăimênta de neputințele sale; dar să nu se amăgéscă cutezătorul luptător, să

nu 'şï pérdă curagiul. În miï de casurï, chïar acea nestatornicită flexibilitate a elementuluï plăpând de care el dispune, ïï va veni întru ajutor; ea ïï va permite a urmări de aprópe, pas cu pas, pre trufaşu'ï antagonist; ea îl va învăța să 'ï sórbă, — de aş puté ḑice aşa, — vîrtutea lipindu-se de el, precum vëscul de stejar; ea îl va face să 'l învingă, supunêndu-se şi asemuindu-se luï, precum odinióră

> Græcia capta ferum victorem cepit et artes
> Intulit agresti Latio...

Întru acéstă insinuire victoriósă a perfecțiuniï clasice în puçin, pênë acum, cultivata nóstră limbă, întru acea bună şi solidă direcțiune ce modelele antice potŭ da născêndeï nóstre literature, constaŭ principalele fólóse didactice ce avem să tragem din traducerile pe care Societatea Academică le propune; aşa dar, să nu fugă aspirantul la premiele nóstre de temerea ce preocupă maï cu sémă pe Francesï, că va sta pré mult servil în traducere; din contra, traducëtoriï români să nu pérdă nicï o ocasiune priinciósă de a rëmâne fidelï construcțiunilor fraseologieï antice, de câte orï eï vorŭ simți ânsë că, făcênd astfel, înțelesul fraseï nu se perde pre românesce. Când se presentă dar asemené casurï, să se ferëscă maï ales şi cu tot dinadinsul a traduce

prin perifrase împrumutate din alte limbe străine.

E sciut că junele studios, de la învățătorul bun maï mult câștigă; și cine póte fi maï bun învățător pentru limba nóstră, așa spornic și așa felurit vlăstărită, decât scrierile clasice ale antichității?

Nu e rĕŭ, — o repețim — ca traducĕtorul român să consulte și pe ceï cari, maï nainte de dînsul, s'aŭ cercat a interpreta în limbe moderne pe autoriï vechï; dar cât de îndemânaticĭ și cât de experimentați arŭ fi aceïa, nu se cuvine ca noul cercĕtor să'ï ïea orbesce drept călăuze, și urmând poteca lor laturală și póte chĭar maï lin așternută, să părăséscă calea cea largă și adesé maï accidentată a textuluï original.

Insistăm asupra acestuï consiliŭ, cŏcï ne am putut cam des încredința cum-că, în momentele de obosélă ale nevoïóseï lor sarcine, uniï din concurenții noștri ceï maï meritoșï îl punŭ cam lesne la uïtare. Le aducem dar aminte că este cu putință a face într'altfel; și décă nu e maï ușor, în orï-ce cas este maï bine.

Ceïa ce este ânsĕ și maï puțin ușor, chĭar pentru ceï cari sciŭ bine limba din care traducŭ, pentru ceï cari se ținŭ strînșï legați de înțelesul autoruluï și cari se silescŭ a traduce cu exactitate, tóte ideile, tóte nuanțele stiluluï sĕŭ, este de a scrie tot de o dată și frumos românesce. Cu tóte ânsĕ, acésta este a treia și póte maï de toți

simțită și prețuită condițiune a uneĭ bune traduceri. Ce folosesce în adevĕr publicului cititor déca un erudit, carele netăgăduit cunósce fórte bine limbile antice și póte chĭar gusta în sineșĭ tóte finețele scrierilor clasice, s'a opintit a transvasa, — 'mĭ aș fi permis a dice îndată, a *pritoci* de n'ar fi fost vorba de nobilele creațiunĭ ale geniuluĭ antic, — a scălămba cel puțin acele creațiunĭ într'o limbă trivială séŭ extravagantă, greóĭe séŭ pretențiósă?

Cărțile se scriŭ spre a fi citite, și numaĭ acele citirĭ potŭ fi profitabile cititoruluĭ pe care el le înțelege și care, conținênd ideĭ sănětóse presentate într'un mod logic, sunt scrise într'o limbă de toțĭ priceputĕ, de toțĭ gustată, într'o limbă care nicĭ desgustă mintea prin formele și expresiunile eĭ pocite și înjosite, nicĭ o ostenesce prin a eĭ fraseologie nomolósă și încălcită, nicĭ o spăimêntă prin netrebuincĭóse și nejustificabile inovațiunĭ.

Iată dar o nouă șirĕ de stâncĭ, printre care traducĕtorul cată să'șĭ prefire vasul, fără de a'l periclita, isbindu'l pré tare de vre-una din ele. Aceste pericole, care se înfățișézĕ nu tot-d'a-una așa amenințătóre precât ele adesé se arată pline de înlesnirĭ și de adimenirĭ, sunt *provincialismiĭ* séŭ formele și expresiunile necorecte care se întrebuințézĕ numaĭ în câte-va localitățĭ, cu disprețul bunuluĭ us maĭ general; sunt *vulgarităților*

séŭ creaţiunile hibride ale graĭuluĭ poporan şi familiar, care adesé sunt şi contrariĭ spirituluĭ limbeĭ naţionale; sunt *platitudinile* de stil séŭ lipsa de vigóre, de eleganţă şi de corecţiune în alegerea cuvintelor, şi maĭ ales în construcţiunea fraselor, care se destramă séŭ se împletecescŭ fără spor şi fără gust; sunt *archaismiĭ* nevoiaşĭ séŭ cuvintele sterpe care aŭ îmbĕtrânit şi aŭ rĕposat fără de a lăsa sĕmênţă în limba cea viĭe; sunt în fine *neologismiĭ* prisositorĭ, séŭ formele şi vorbele din noŭ create care, pe lângă dificultatea de înţeles ce presentă cititoruluĭ, maĭ aŭ şi neĭertatul pĕcat de a fi făurite fără de necesitate practică, séŭ numaĭ dintr'un simplu capriciŭ, séŭ chĭar şi ca o consecinţă rigurósă a uneĭ sisteme personale de reformă limbistică.

Aşa dar, traducĕtoruluĭ i se cere a fi limpede, corect, elegant, cumpănit şi maĭ cu sémă inteligibil în limba sa; căutând formele literare el nu trebuĭe să scape din vedere nicĭ puritatea şi demnitatea stiluluĭ, dar nicĭ folosul ce potŭ trage cititoriĭ din claritatea cărţiĭ luĭ. Cu cât vorŭ fi ideile maĭ simplu şi maĭ lămurit expuse, cu atât ele vorŭ fi maĭ apreţuite şi maĭ spornic semĕnate în inima lectoruluĭ; cu cât cuvintele vorŭ fi maĭ alese, cu atât ele ĭĭ vorŭ susţine mintea în sfere maĭ nobile şi maĭ înalte; cu cât maĭ mult vorŭ lipsi din limbă ḑiceriĭ hibride, gârbovite şi scăpătate, cu cât maĭ puţin vorŭ rĕsări într'-

însa superfetațiunï neologiste, cu atât scriitorul va fi maï gustat de public, ş̦i tot de o dată maï folositor ş̦i limbeï ş̦i literatureï națiunale.

In periódele cele marï ale culturiï omenescï, scriitoriï ceï bunï aŭ fost luminătoriï epoceï lor; eï aŭ scris pentru ómeniï din timpul lor; aŭ scris ca să fie priceputï de dînş̦iï, ş̦i numaï astfel aŭ reuş̦it chïar a face ca radele rĕspândite de eï în timpul viețuiriï să se resfrângă ş̦i asupra depărtateï posterităţ̦ï. A scrie limba trecutuluï este un joc retrospectiv, o petrecere de anticar care, chïar când e perfect executată, rĕmâne a mulţ̦ămi numaï un fórte mic numĕr de amatorï. A voi din contra să scrie cineva limba viitoruluï, este o utopie fără de nicï un temeïu, este a cerca dupe calcule ilusorie viitorul limbelor, precum necromanţ̦iï ş̦i vrăjitoriï cércă în zodiï ş̦i cu bobiï viitorul sufletelor.

Dar este timp acum, domnilor, să resumăm tóte cele ce am luat voie a desvolta dinaintea dv[óstre], sub próspăta impresiune a traducerilor de pre autoriï latinï ş̦i elenï, cari ne aŭ venit estimp la concurs.

În câteva cuvinte, vom ḑice dar, adresându-ne către aceïa din studioş̦iï românï cari vorŭ voi să traducă pe limba lor scriitorï clasicï, că eï trebuie maï întâï să cunóscă bine âmbele limbe pe cari vorŭ a le pune în luptă, ş̦i apoï să nu uïte că, ţ̦inându-se pecât se póte maï alături cu

textul original, eï aŭ datoria de a scrie o limbă românéscă alésă, dar tot de o dată şi înţelésă.

Cu aceste premise şi ţinênd sémă de tóte justele şi finele observaţiunï pe care le a consemnat colegul nostru d[l] Nicolae Ionescu în ingeniosul şi măiestritul sĕŭ raport asupra traducţiunilor de pe autoriï latinï, venite în sesiunea acésta la Societate, vom deschide acum dinaintea d[vóstre] pe rônd cele patru manuscripte de traducţiunï din limba elenă cari s'aŭ dat în cercetarea comisiuniï nóstre. Onorabiliï meï colegï, d[niï] Sion, Maxim şi Caragiani, 'mi aŭ delegat favórea de a strînge în snop pentru adunarea Societăţiï ceïa ce noï în comisiune am spicuit prin manuscriptele de probă.

Ca şi în aniï trecuţï, autoriï elenï propuşï la concurs nu aŭ fost aleşï cu privire la perfecţiunea lor de stil, ci maï mult la materiele ce eï aŭ tractat. Patru istoricï aï analelor romane, toţï din epoce maï mult séŭ maï puţin scădute ale clasicităţiï, întocmescŭ lista concursuluï. Déca o asemené alegere ne obligă la óre-care condenscendenţă în privinţa corecţiuniï de stil a traducerilor, ea pe de altă parte ne atrage atenţiunea asupra înlesniriï maï marï ce oferă translaţiunea unor scrieri lipsite de un riguros caracter de perfecţiune clasică. Aceste consideraţiunï se resfrîngŭ neapĕrat în proporţiunï inegale asupra autorilor puşï la concurs, cari aŭ fost:

Polibiŭ, cu 16 capitole din cartea I a *Istoriilor* sale;

Dionisiŭ din Halicarnas, cu 12 capete de la începutul *Antichităților romane;*

Dione Casiŭ, cu o parte din domnirea luï Tiberiŭ (cap. 58, § 1—12 din *Istoria romană*); și în fine:

Plutarc, cu câte-va paragrafe din viața luï Tiberiŭ Grachu.

Nicï un concurent, estimp n'a maï cutezat se înfrunte fraseologia prolixă și complicată a biografuluï din Cheronea, cel maï popular, déca nu și cel maï corect din scriitoriï propușï spre încercare.

Polibiŭ, preçuitul istoric al politiceï romane, ni s'a presentat într'un specimen românesc de 8 cóle, primit de delegațiunea nóstră la 24 iulie 1874, cu epigraful:

Vos exemplaria græca
Nocturna versate manu, versate diurna.

Se vede că traducĕtorul a urmat cu sfințenie povața luï Orațiŭ, pe care o ïea drept semn distinctiv al lucrăriï sale. Se simte că el cunósce limba elenă și că s'a pĕtruns bine de înțelesul autoruluï sĕŭ, pe care 'l urmăresce fórte fidel, póte pré fórte mult fidel, în fraseologia luï. Déca acest traducĕtor arŭ sci să scrie așa corect și așa elegant românesce precât pricepe de bine

elinesce, comisiunea ar fi fost fericită că a găsit de îndată într'însul pe traducĕtorul luĭ Polibiŭ. Dar citirea unuĭ capitol, în care am subliniat numaĭ uniĭ provincialismĭ și unele expresiunĭ rĕŭ alese, va da îndestulă dovadă de neîndemânarea stiluluĭ:

„Pre acestu tempu [1]), Romanii încercara cea de antaiu trecere cu potere armata în Illyri'a [2]), si în aceste parti ale Europei, unu evenimentu *acest'a*, preste care nu potu trece usioru, ci trebue se *persevereze* pre lenga *acel'a* cu attentiune, *acelia*, carii voiescu intru adeveru, a si-procurá idea *intentionata* dein partea nostra, despre *incrementulu* si consolidarea *domniei* romane. Ei se determinara a trece in Illyria, cam dein urmatoriele cause:

„Agron, regele Illyriloru, *fiŭ* fiulu lui Pleuratu si *dispuneá preste* cea maĭ mare *potere pedestra* si *navale* deintre regii Illyriei, carii domnisera in ainte de elu. Acest'a fiindu induplecatu cu bani dein partea lui Demetriu, tatalu lui Philippu, promise ajutoriu Medioneniloru [3]), carii erau impresurati *dein partea* Etoliloru. Etolii *adeca*, dupace nu putura *nici decatu persuadá* pre Medioneni, cá se participe la confederatiunea loru: intreprinsera *pre aceia*, a si-i subjugá cu forti'a. Deci scotiendu-si afora tota poterea armata *impresurasera* cetatea acelor'a, si continuara a o *impresurá*, folosinduse de ori ce midilocu al' poterei si al' artei. Veniendu inse tempulu alegerei

---

1) adeca: 231 a Ch. (523 urb. cond.).

2) Illyri'a era tier'a de lenga marea Adriatica în Albani'a si Dalmati'a de astadi.

3) in Acarmani'a lenga confiniele Etoliei.

magistratiloru si fiindu de a se alege unu nou strategu, chiar pre candu assediatii se aflau intr'o *pusetiune* atatu de precarie, *catu* pre tota dio'a se asceptá supunerea loru: Strategulu de *pono aici, fece* propunere Etolilor, dicundule: cà de orece elu a suferitu greutatile si periculii assediului, este de cuvenintia *cá deca* voru occupa cetatea, se-i-se adjudece lui si impartirea predii, *cum si* inscrierea numelui pre arme. Dar unii si mai alesu aceli'a, carii *competira* pentru locuri de onore, se oppusera acestei pretensiuni, si *admoniara* pre poporu, cá se nu *preocupe*, ci se lase nedecisu *acea, ca cui* va imparti fortun'a acést'a distinctiune. Deci Etolii decisera', cà Strategulu care se va denumi, daca ar'ocupá cetatea, se aiba impreuna cu Strategulu de mai nainte, dreptulu de a imparti pred'a, cum si onorea de a si-inscrie numele pe arme."

Comisiunea vĕ încredințézà, domnilor, cà traducerea de pe Polibiŭ este minunat de exactà; cât despre stilul românesc, aţĭ putut înşivĕ judica. Cred dar cà ne veţĭ aproba, când referindu-ne la frumósele versurĭ ale epigrafuluĭ acesteĭ probe, vomŭ ḑice: „Imparţă'şĭ orele de ḑioă, împarţă'şĭ şi pe cele de nópte între rĕsfoirea exemplarelor grece, şi deprinderea la scrierea corectă şi elegantă a limbeĭ românescĭ, şi cercătorul de aḑĭ al luĭ Polibiŭ va deveni mâne demnul sĕŭ traducĕtor!"

Maĭ puçin norocos âncŏ decât părintele istorieĭ pragmatice ni s'a arătat retorul din Halicarnas, în cele 6 cóle de probă românéscă, venite la 5 iunie 1874, sub scutul rĕŭ apărător, dar de

maĭ nainte mângâĭos al următóreĭ strofe din Oraţiŭ :

Virtus repulsæ nescia sordidæ
Intaminatis fulget honoribus,
Nec sumsit aut ponit secures
Arbitrio popularis aurœ.

Luarăm şi aci un capitol, pre cel d'ântĕĭ, spre a 'l transcrie pentru dniile vóstre; dar el de la început ne ese înainte cu o frasă rĕŭ înţelésă de traducĕtor şi âncŏ şi maĭ grea de înţeles pentru cititorul traducţiuniĭ. De aci înainte, urmarea lasă tot aşa mult de dorit şi sub raportul stiluluĭ românesc, şi sub acela al fidelităţiĭ traduceriĭ. S'ar puté dice că concurentul n'a sciut a se feri de nicĭ una din acele treĭ seriĭ de pericole pe care noĭ le am semnalat maĭ sus ca seménate în calea traducĕtorilor. Ar fi de dorit, în interesul sĕŭ propriŭ, ca să caute întărirea sa prin studiŭ şi să nu pré punĕ temeĭu pre seméţa şi amăgitórea mângâĭere că merituluĭ nu 'ĭ pasă de ruşinea uneĭ respingerĭ : *Virtus repulsæ nescia sordidæ.*

Am însemnat unele defecte maĭ aparente subliniând cuvintele în acel prim capitol :

„Contra voientiei mele, me vedu necesitatu *la limba indatinata* pentru precuventarile istorice de a vorbi mai antaiu despre *mene* insumi; totusi nu voiu *excedá nece* in laud'a propria, carea, cum sciu, pre auditori[1]) i-obosesce,

1) «Scriitoriulu si-*representeza* mai antaiu unu cercu de

nece n'am de cugetu, de a defaimá pre alti scriitori, — cum *fecera* Anaxilau si Theopompu[1]) in precuventarile la istoriile loru, — ci voiescu numai a aratá motivele, care me indemnara la compunerea acestui opu, si *ami* dá seam'a despre isvorele, dein care mi-am luatu cunoscien tia pentru descrierea istoriei insesi. Sum *adeca* convinsu, cumca *fiacare*, *carele* se *determineza* a lasá posteritatei monumente a le spiritului, pre care tempulu nu le pote nemici de odata cu corpulu, mai alesu istoriculu, la care noi presupunemu adeverulu, acestu fundamentu al'totei intieleptiunei si prudentie, trebue inainte de tote, se si-alega materii demne, distincte si aducatorie de folose abundente pentru cetitoriu, si dupa acea pentru prelucrarea acelorá, se si adune cu multa grigia si incordare mediloce corespondietorie. Coci carii seau dein *poft'a* de a se face cunoscuti, si a-si *pastra* oresicare nume, seau spre a si-aratá talentele loru eminente de scriitori, scriu tractate istorice despre obiecte neinsemnate seau rele, seau despre atari obiecte, care nu *meriteza* nece una atentiune, aceli dein partea posteritatei nece voru fi invidiati pentru cunoscienti'a loru, nece voru fi glorificati pentru talentulu loru. Si *acesta pentru acea, coci* eli lasa prin acea cetitoriloru *sei*, un'a presupunere, cumca insusi au dusu o vietia conforma scrieriloru, ce le-au *edatu*, fiendu ca cuventele scriitoriului mai in generalu, se considera cá icon'a spiritului seu".

---

auditori si nu de cetitori, carui'a elu si a perlesu opulu seu, dupe datin'a romana de pre atunci.»

1) «Anaxilau, unu istoricu necunoscutu. Theopompu, unu istoricu forte bunu, s'a nascutu in Olimpiadu. 100 (377 a. Chr.). Desi opulu seu «istoria Greciloru» nu s'a pastratu pana la noi, totusi acelá a sierbitu ca isvoru principale pentru istoricii mai tardii.»

Ne maï rĕmâne acum Dione Casiu, spre a pune capăt la răpedea ochire ce arunc dinaintea dlor vóstre asupra manuscriptelor, pe care ânsĕ comisiunea, în ședințele sale, le a examinat și le a studiat cu o atențiune mult maï specială și mult maï minuțiósă decât cum este resumatul opiniunilor eï pe care am onóre a vi 'l transmite.

Dintre toțï autoriï elenï, Dione fu în rôndul acesta cel maï favorit de sórtă. Pentru dînsul duoï concurenți intrară în luptă, venind unul la 20 iunie cu un manuscript de 5 cóle, însemnat cu un vers archaic al vechĭuluï poet Neviŭ :

Provenibant oratores novi
Stulti adolescentuli...

altul, și cel din urmă sosit, la 30 iulie, cu epigraful :

Fortes creantur fortibus et bonis,

coprinzênd 22 pagine, în mare parte ocupate de bune note critice și istorice.

Nu putem și nu voim a defăima pre cea d'ântĕï din aceste probe; dar mulțimea de ziceri rĕŭ întrebuințate și o mare stângăcie în enunciarea ideilor, ne aŭ făcut a 'l rôndui cam între traducțiunea de pe Dionisiŭ din Halicarnas și aceïa de pe Polibiŭ, prin urmare cu mult maï jos de trépta pe care se cuvine a sta traducĕtoriï

premiaţĭ de Societate. Transcrierea primuluĭ capitol, însemnată dupe cum aŭ fost şi cele-l-alte, ne va sta dovadă de cele ce ḑiserăm; dar tot de o dată ea va arăta că, déca cumva concurentul, în extrema'ĭ modestie, a gêndit să 'şĭ aplice sie-'şĭ epitetele versuluĭ Nævian din fruntea încercăriĭ sale, apoĭ adolescentul âncŏ noviciŭ şi nedeprins cu arta de a ḑice şi de a scrie bine póte prin studiŭ să ajungă a fi un bun orator, un scriitor de merit [1]) :

„Tiberiu[2]) *fu* dein generatiune vechia nobila, si *avuse* crescere buna, *fu* inse de unu *naturelu* forte *particulariu*. Elu nu *permiteá a se observá ca ce doresce*, si cuventele sale nu corespondeau intentiunei sale, *ma* inca vorbele sale adese ori steteau in contradicere directa cu *acéstá*. Tote acele, la care *nisuia*, le *nega*, si se pareá a dori aceea, ce elu chiaru *urea;* se *simula* irritatu asuprá lucruriloru, ce chiaru le avea în cugetu, si se aratá bunu, candu erá mai reu; se pareá misicatu de compatimire,

1) Ne-am silit a transcrie tóte manuscriptele citate în acest raport cu ortografia fie-căruĭa din ele. Societatea Academică nu póte âncŏ lua asupră'şĭ de a impune o sistemă órecare de ortografie; ea admite dar de o cam dată fără de a le judica orĭ-ce fel de scriere; ânsĕ nu ne putem opri de a semnala subliniându-le acele erorĭ de ortografie care sunt chĭar erorĭ gramaticale şi care maĭ cu sémă se găsescŭ în presentul specimen de traducţiune de pre Dione Casiu.

2) «Tiberiu fiulu adoptivu *a* imperatoriului Augustu nascutu in 712 a. urbis conditæ (42 inainte de Christosu) a domnitu dela 767—790 a. U. C. 14—37 d. Chr.»

candu pedepseá mai tare, si se *mania*, candu ertá cuivá; pre celu mai urgisitu inaintea-lui, lu priviá cu faciá cea mai *amicabila*, si tractá cu cea mai mare recela, pre amicii sei cei mai *increduiuti*. Principiul lui erá, cá unu domnitoriu nu trebue se si vedesca semtimentele sale. Prein aceea *deveni* nenorocitu in multe si mari lucruri, precandu pre cale contraria cu multu mai multe si mai mari lucruri ar'fi potutu *conduce* la scopu. Deca tienut'a lui ar'fi fostu totu deuná un'a si aceeasi, atunci acel'a carele a avut *de* a face cu *densulu*, lesne s'ar'fi potutu padí de *densulu*. Ar'fi trebuitu se presupuna totudeun'a numai contrariulu; ori ce manifestare de antipatia cá dorentia, si ori ce dorentia cá antipatia. Daru elu se maniá, candu cinevá *apparea ai* fi nemeritu adeverat'a intentiune, si multor'a nemicu alt'a le a servitu spre *stricare*, decatu nefericit'a impregiurare, ca ei lu pricepura. Asiadara erá de o potriva reu *al'nulu* pricepe, coci multi *cadiura* prin aceea, cà eli *sia* datu consentimentulu loru dupa vorbele lui er nu dupa cugetulu lui celu ascunsu; dar 'mai periculosu erá' ai nemeri cugetulu lui celu adeveratu . . . . . .

In privinţa manuscriptuluï al duoilea de pre Dione Casiŭ, — cel care a căutat a se întări făcêndu-se fiŭ şi discipol la ceï tarï şi la ceï bunï, *fortibus et bonis*, — noï, domnilor, în comisiune ne am simţit îndată dispuşï a'l declara ca demn de a fi adoptat drept fiŭ român al scriitoruluï antic. Nu dóră că este cu totul lipsit de abaterï nejustificabile de la textul original, în care abaterï se simte póte cam des cum că traducĕtorul a fost răpit de adimenirile ce 'ï presenta admirabila traducţiune francesă a luï Gros şi Boissée;

nu dóră că nu se împedecă une orĭ într'o fraseologie întortochiată, și alte orĭ alunecă în perifrase fără folos; nu dóră în fine că nu 'ĭ scapă pe icĭ și pe colé câte un neologism de acelea pe care necesitatea nu 'l reclamă și pentru care cititorul român se va afla cu nedrept cuvênt nevoit a recurge la dicționare latine séŭ francese.

Dar de am voi chĭar să alegem cu obstinațiune și fără cruțare tóte aceste pete ócheșe de pre faça manuscriptuluĭ, nu remâne maĭ puçin adevĕrat că el presentă o lectură lesniciósă și plăcută, că înțelesul textuluĭ original este în genere reprodus cu exactitate și precisiune, că limba este alésă și curgĕtóre, într'un cuvênt, că Dione Casiŭ, subt acéstă formă, pare a nu se simți strimtorat și desfigurat în traducțiune, și că cititorul român va preçui într'însa la drépta sa valóre pe scriitorul elen. Tradusă într'astfel, séŭ póte și ceva maĭ binișor, *Istoria romană* a luĭ Dione Casiŭ va fi o operă literară recomandabilă a limbeĭ române.

Dați'mĭ voĭe de a vĕ demonstra acésta prin citirea aceluiașĭ prim capitol, în care ne am încercat a însemna cu rigóre tóte greșelile și tóte slăbicĭunile:

„Tiberiu se trageá d'in parenti nobili si priimisse una educatione *potrivita cu nascerea lui*, dero erá de una fire cu totulu singularia. Nu declará nimicu din celle ce

doriá si nu voiá *mai* nimicu din câte diceá cà voiá; ci vorbindu contr'a intentionii selle, desapprobá totu ce 'i placeá si propunea totu ce *uria*; se infuriá candu erá pré putinu superatu, si se aretá blandu candu erá forte interitatu; deplangeá pre cei-ce 'i *punia* cu asprime si se irritá contr'a acellor'a pre cari i iertá; câte una data, priimiá pre cellu mai mare inimicu allu seu cá pre unu amicu intimu, si cotra cellu mai bunu amicu se portá cá cotra cellu mai strainu [1]). In scurtu, credeá ca unu do-

---

1) Cauta se distingemu in conduit'a lui Tiberiu, cá in a celloru mai multi din imperatorii cei rei, trei elemente: influenti'a tempului, si a situationei si a caracteriului, lucruri pre cari le au neglessu toti istoricii anticitatii. Se nu uitamu, pre de alta parte, citindu pre Dione Cassiu, ce ne spune Tacitu *(de oratoribus*, 35) despre educationea oratoria a juniloru romani. Caracteriul litteraturei imperiului este unu tonu de declamatione si fortiatu, care essageredia tote, *ingentia verba*. Petroniu (*Satyricon*, I) 'si bate jocu de acesti atleti ai scoleloru cari, candu se presenta pentru prima ora la tribunale, vorbescu parc'à ar fi cadiutu din alta lume; atâtu suntu de straini de viueti'a reale. Chiaru sub Augustu, Strabone se plangeá de acea inflatura orientale ce incursá Rom'á. D. Duruy, meritosulu es-ministru alu instructionii publice din Franci'a, publicà la 1853 una these in latinesce *(de Tiberio imperatore)* unde cauta nu a scusá crudimile lui Tiberiu, ci a restabili caracteriulu acestui imperatoriu, asiá de desnaturatu de scriitorii anticitatii mai cu sema. Opinionea ce eminentele istoricu sustineá in acea tese tende a predomni in Angli'a, in Germani'a si in Olland'a.—Cf. Merivale *(History of the Romans under the Empire*, 1865); Stark (*Tiberius*, 1863); Sievers *(Tiberius und Tacitus*, 1870): Karsten *(de Taciti fide)*, etc.—Freytag *(Tiberius und Tacitus*, 1870) si Hoeck *(Roemische Geschichte)* mergu si mai departe; celu din urma a dissu: «*Wer die Reiche der Imperatoren durch Iahrhundert verfolgt*

mnitoriu nu se cuvine se 'si dee pre facia cugetarile; càci, dicea ellu, din acest'a se nascu numerose si mari neajunsuri, pre candu *sistem'a* contraria offere mai multe si mai mare folose. Si de ar fi avutu numai acesta, *ar fi fostu* usioru cui-va se se feresca de ellu [1]), deco i afflá una data firea; (càci, luandu togmai contrariul coventeloru lui, *conchidea din aceea ca* nu voesce unu lucru, *cà* lu doresce forte tare, si *din aceea cà* cere cutare lucru, cà nu le recommenda de locu); *dero* se maniá indata ce sentiá cà este intellesu, si pre multi i ucisse, fora se aiba a le imputá altu-ceva decâtu cà l'au intellesu. Periculosu erá si de nu lu intellegeai (multi in adeveru se compromitteau sustinendu ce dicea, ero nu ce voia ellu), dero si mai periculosu de lu inteligeai; . . . .

Pagina care o audĭrățĭ și care împreună cu cele ce urméză ne aŭ inspiratu consideraţiunile ceam avut onóre a le expune maĭ sus, ne a îndemnat, domnilor, a lepăda în favórea acestuĭ ultim manuscript reserva ce ne a fost impusă de imperfecţiunile maĭ vĕdite ale celor treĭ anterióre.

Să le lăsăm dar pe acelea în misterul anonimuluĭ, invitând pe autoriĭ lor a se sili să păşéscă gradat pe treptele maĭ mult séŭ maĭ puçin

---

hat, und wem Hass und Gunst fern liegen. aer muss Tiberius Principat den ehrenwerthesten zuzæhlen». (T. III, p. 190).

1) Citimu *εὐφύλακτος*, ero nu *ἀφύλακτος*, cá in editionea Tauchnitiana; pentru cà, dice Reimar, nu esistu essemple in cari *ἀφύλακτος* se aiba intellesulu cerutu de mersulu ideeloru si pentru-cà *ἀφύλακτος* ar fi ambiguu si fora claritate.

numeróse, ce 'ï despartŭ de culmea uneï bune traducțiunï românescï; ïar celuï din urmă, să 'ï tindem o mână bine-voitóre ca să 'l săltăm pênĕ pe pragul dorit și, rumpênd aci între noï sigiliul care ascunde numele meritosuluï concurent, să rescumpărăm acéstă legitimă indiscrețiune, dând premiatuluï nostru însărcinarea de a traduce, în cursul anuluï ce vine, porțiunea reglementară din *Istoria romană* a luï Dione Casiŭ, în condițiunile de îndemnisare ce sunt prescrise prin decisiunile Societățiï Academice.

Cred, domnilor, că abié va maï fi trebuință de a se maï adaoge recomandațiunï speciale în privința negligențelor semnalate. Studiosul scriitor, care va avé de la noï sarcina să traducă pentru publicul român pre istoricul carele ne a păstrat cele maï numeróse și maï prețióse datine despre augustul întemeïetor al coloniilor romane în Dacia, acela va simți fără înduoïală în sinesï nobila emulațiune de a lucra opera cu mult maï bine încŏ decum a lucrat proba. Demn și pietos strănepot al coloniilor divuluï Traian, el va căta neapĕrat să nu desmință devisa ce însușï 'șï a ales:

Fortes creantur fortibus et bonis!

Bucurescï, 1874.

Din *Analele Societatii Academice*, T. VII, 1874, și reprodus în *Columna lui Traian* din 1874.

REVISIUNEA
DICȚIONARULUĬ ACADEMIEĬ

Raport presentat în numele Comisiunii de revisiune, în sesiunea anului 1877 [1]).

Sunt acum treĭ anĭ, de când ne aţĭ făcut onórea a ne alege, spre a forma împreună o comisiune cu scop de a procede la revisiunea Proĭectuluĭ de Dicţionar şi de Glosar, ce se executa de către comisiunea lexicografică.

Decât orĭ-ce maĭ lesne ne ar fi fost să declarăm de îndată, cum că ne am încumĕtat atunci a lua asupră-ne o sarcină maĭ presus de puterile nóstre, dar fiind toţĭ convinşi că omul,

1) Acea comisiune era compusă din dnii G. Bariţ, V. A. Urechie, N. Ionescu, D. A. Sturdza şi A. I. Odobescu.

când simte și scie ceĭa ce este bine, trebuĭe să 'și depună tóte putințele ca să ajungă a 'l realisa, noĭ înfruntând chĭar imputarea de a nu fi îndestul de modeștĭ, cutezăm a vĕ spune că, spre a face pênĕ acum ceĭa ce se aștéptă de la noĭ, nu atât puterile cât putințele ne aŭ lipsit.

Ca să fim și maĭ lămurițĭ într'acéstă legitimă scuză, permiteți-ne a vĕ arăta maĭ nainte de tóte, de ce natură aŭ fost acele lipsurĭ, acele neputințe. Unele le putem califica de sociale și fisice, pe cele-l-alte de literare, bibliografice și chĭar lexicografice.

Noĭ membri aĭ comisiuniĭ de revisiune, séŭ prin îndatoririĭ impuse de afacerile publice ale țĕreĭ, séŭ prin greutățĭ provenite din interese particulare și din sănĕtate, nu am putut afla pênĕ acum o înlesnire continuă de timp și o liniște suficientă de minte, care să ne permită a lucra cu spor la însăși opera ce ne era încredințată.

Dar în acest rĕstimp nicĭ unul din noĭ n'a nesocotit importanța sarcineĭ ce 'ĭ impunea încrederea d^vóstre^; fie-care, fórte adese în parte, și une-orĭ toți împreună, am cugetat și am discutat asupra natureĭ de lucrare ce aveam a face, asupra moduluĭ cum ea s'ar puté executa maĭ bine, asupra ceĭa ce ne lipsesce și asupra ceĭa ce ne prisosesce în starea actuală a elementelor lexicografice, de care dispunem.

Nu putea fi fără de importanță, domnilor,

pentru a ne da maĭ mult avênt și maĭ mult temeĭu în lucrare, terminarea abié acum completă a Proĭectuluĭ de Dicționar și Glosar, executat de prima dvóstre comisiune. Pe când pênĕ est-timp am fi fost în drept a aștepta séŭ maĭ mult, séŭ maĭ puțin de la acel op laborios, acum și numaĭ acum, îl putem cunósce și aprețui în deplina luĭ întregime.

Ca să ajungă la finele sĕŭ aŭ trebuit să trécă ₫ece anĭ, și acésta, — cată să o recunóscem, domnilor, — nu este mult. Alte popóre, ca să 'șĭ adune chĭar și atât material lexicografic, cât se află în Proĭectul ce ne stă de față, aŭ întrebuințat cu mult maĭ multe ₫ecimĭ de anĭ. Noĭ am accelerat în mod extraordinar lucrarea comisiuniĭ lexicografice, și cercându-ne une-orĭ a o controla, a o preface, a o abate din calea ce ea îșĭ alesese, trebuĭe să constatăm că dînsa a stat neîncetat fidelă sistemeĭ sale propriĭ, și—ca să repețim aci cuvintele, prin care onoratul d[1] Laurian a caracterisat acéstă lucrare, — vom recunósce, că ceĭa ce a făcut comisiunea lexicografică e adevĕrat o sistemă și o sistemă cât se póte maĭ consecință; dar că planul s'a modificat, fără ânsĕ a eși din marginile sistemeĭ, maĭ vîrtos dupe restricțiunile Societățiĭ, și că multe s'aŭ modificat dupe experiența câștigată de comisiunea lexicografică [1]).

1) Veₑĭ *Analele Societățiĭ Academice*, tom. VII, p. 68.

Pênĕ a nu se începe elaborarea acestuĭ prim Proĭect, prin o anume comisiune lexicografică,— care prin forța lucrurilor, a fost redusă neîncetat numaĭ la âmbiĭ părtașĭ aĭ aceliaș sisteme limbistice, — Societatea Academică 'șĭ a făcut ilusiune cum că dînsa va puté în fie-care sesiune anuală să revéḑă și să corecteze lucrarea de peste an a comisiuniĭ emanate din sînu'ĭ. Acésta a fost tendența prescripțiunilor din art. 17 al Regulamentuluĭ pentru elaborarea Proĭectuluĭ de Dicționar.

Intr'adevĕr s'aŭ șĭ făcut la diferite epoce,— și anume în sesiunile anilor 1870, 1871 și 1874, — cercărĭ de a se aplica *ad literam*, prescripțiunile aceluĭ articol. N'aŭ trebuit ânsĕ multe óre de discusiune ca să se convingă toți, că nu în ĭuțirile unor desbaterĭ publice se lucréză séŭ chĭar se îndreptéză cu succes și cu matură chibzuire un dicționar, ci că unor asemené operațiunĭ le sunt neapărate, și liniștea meditațiunilor, și neîntrerupta urmărire a unuĭ metod logic și consecinte.

De aceĭa, — plăcutu-ne-a, séŭ nu ne a plăcut, — noĭ toți am lăsat și am grăbit pe a nóstră comisiune lexicografică să 'șĭ aducă pênĕ la capŭt lucrarea.

Din acele câteva viĭ desbaterĭ, Societatea nóstră a învățat cel puțin un lucru : că adică, revisiunea proĭectuluĭ nu se póte face prin dis-

cuțiunĭ în timpul sesiunilor, ci că dreptul de a revedé, de a completa séŭ chĭar și de a modifica cu totul proĭectul, trebuĭa conferit uneĭ comisiunĭ speciale, care să se ocupe cu acésta în rĕstimpul vacanțielor nóstre. Atuncĭ dar, în ședința din 27 august 1874, ațĭ instituit comisiunea care vi se presentă astădĭ cu reflexiunile eĭ asupra lipsurilor ce aŭ oprit'o de a executa lucrarea dorită și tot de o dată neînlăturată a Societățiĭ nóstre.

Când ne ațĭ făcut onórea, domnilor, de a ne denumi în acéstă comisiune, abié décă putem spune că ne ațĭ indicat calea pe care aveam a păși. Tot atuncĭ ânsĕ, Societatea a votat, ca aplicabile proiectul ce era âncŏ în lucrare, o serie de câte-va prescripțiunĭ, pe care noĭ nu ne putem opri de a le considera ca dreptarul, precum s'a dis atuncĭ, al lucrărieĭ de revisiune, ca nisce indicațiunĭ preçióse pentru viitórea edițiune a Dicționaruluĭ Academic.

Credem necesar, domnilor, a reaminti îndată acele voturĭ ale d^vóstre^, care aŭ fost într'astfel exprimate :

1º. „Ca pre viitor, lucrarea să nu maĭ fie împărțită în Dicționar și Glosar, ci tóte cuvintele limbeĭ române să figureze la locul lor alfabetic, avênd în vedere originea și proveninţa română a cuvintelor și avênd tot de o dată în vedere și cuvintele străine, acceptate în forme

propriĭ limbeĭ române, ȘI consacrate prin us, indicând la acestea ȘI autorul séŭ epoca.

2⁰. „Ca din articoliĭ lexicograficeĭ, în cari să explică cuvintele limbeĭ, să lipséscă pre viitor discuțiunile ȘI polemicile asupra etimologieĭ, origineĭ ȘI înțelesuluĭ ḑicerilor. Înțelesul să se dea în cuvinte puçine dar bine cumpănite ȘI cuprinḑétóre. Etimologia să se arate numaĭ când e neduoiósă séŭ cel puçin fórte probabilă.

3⁰. „Cuvintele noue, care se justifică prin necesitatea de a exprima un obĭect séŭ o idee nouă, séŭ o nuanță nouă de înțeles, ȘI care sunt formate dupe firea limbeĭ, fie din limba latină, fie din limbile surorĭ, séŭ ȘI din limba vechĭe românéscă, acelea numaĭ să se trécă în Dicționar, indicându-se, precât se póte, epoca întrebuințăriĭ lor. Să se trécă asemené ȘI terminiĭ de arte ȘI sciințe, adoptațĭ în limbile clasice ȘI în cele moderne.

4⁰. „Cuvintele din dicționar să fie, precât se va puté, basate pe autoritatea scriitorilor românĭ vechĭ ȘI modernĭ, precum ȘI pe accepțiunĭ ȘI locuțiunĭ populare.

5⁰. „Accepțiunile cuvintelor vorŭ fi bine specificate ȘI separate prin semne diacritice. Aceste semne vorŭ ajuta înșirarea, cu lămurire ȘI în mod metodic, a înțelesurilor diverse ale vorbeĭ.

Definițiunea vorbeĭ, când nu se va puté face prin sinonime, va fi dată prin perifrasele cele

maĭ scurte și maĭ precise și în termenĭ cunoscuțĭ, în conformitate cu art. 18 din regulamentul pentru lucrarea dicționaruluĭ.

6°. „Definițiunile vorbelor technice de arte, sciințe și meseriĭ să fie cu cea maĭ mare îngrijire rectificate și completate, încât să corespundă deplin cu starea progreselor actuale a le cunoscințelor omenescĭ".

Au maĭ fost și alțĭ duoĭ articolĭ, în mijlocul discuțiuniĭ cărora, Societatea s'a vĕdut nevoită a se întrerupe, spre a delega sarcina sa uneĭ comisiunĭ de revisuire, deși ceĭ maĭ mulțĭ din membri se pronunțase în favórea lor; aceștĭ articolĭ sunaŭ așa:

7°. „Forma cuvintelor să fie aceĭa, pre care a consfințit'o usul (consuetudinea) și natura (logica firéscă) limbeĭ, așa încât să nu se producă între scriere și graĭu dificultățĭ practice fără nicĭ o necesitate sciințifică.

8°. „Ortografia să se maĭ simplifice, ameliorându-se modul provisor de scriere, așa încât să se înlesnéscă cunoscința practică a scrieriĭ limbeĭ, fără a se uĭta principiul etimologic. — Alăturé cu fie-care cuvênt din dicționar să se pună și pronunțarea, figurată dupe sistema scrieriĭ cu semne (ˋ ´ ˘ ^ și cedilele)" [1]).

---

1) Vedĭ *Anal. Societ. Academ.* tom. VII p. 58.

Membriĭ comisiuniĭ de revisiune aŭ crezut de a lor datorie, ca să cugete la mijlócele de a realisa tóte aceste desiderate în ediţiunea revĕzută a proïectuluĭ.

Tot de o dată ânsĕ ea trebuïa să examine în sine Proïectul de Dicţionar şi cel de Glosar, ca se vadă pênĕ la ce punt ele, în tot coprinsul lor, sunt conforme séŭ abătute de la ideile majorităţiĭ, exprimate prin voturile de maĭ sus.

Acéstă operaţiune făcută asupra complexuluĭ, numaĭ acum întregit al lucrăriĭ comisiuniĭ lexicografice, ne a adus pe fie-care în parte la aceleaşĭ ideĭ asupra modificărilor ce reclamă proïectele, spre a deveni operate însuşind pe deplin aprobaţiunea Societăţiĭ nóstre.

In sistema care a predomnit la redactarea Proïectuluĭ, am putut toţĭ constata că sunt, pe de o parte adause, consistând din neologismĭ curat sistematicĭ, — „pagine întregĭ numaĭ de neologismĭ nejustificaţĭ“ [1]), ĭar pe de alta, eliminărĭ intenţionate de cuvinte şi de forme existente în limba română.

Dintr'aceïa resultă pentru noĭ că lucrarea de revisiune trebuïa să aïbă o înduoită tendenţă:

pe de o parte, a alunga orĭ-ce inovaţiune, nu îndestul de bine legitimată,

---

1) Veḑĭ *Anal. Societ. Acad.* tom. VII. Şedinţa de la 28 august (9 septenvrie) 1874.

pe de alta, de a înzestra viitorul dicționar cu tot legitimul avut al limbeĭ nóstre, pe care cu nedrept 'l a despreçuit proĭectul actual.

Mărturisim că prima îndatorire ni s'a părut a fi cu neasemuire maĭ uşóră decât a doua; şi într'adevĕr, maĭ lesne este în tot-d'a-una a răsipi, — déca cum-va aci răsipă ar fi, — decât de a agonisi.

Am fi putut dar să ne mărginim întru a combate şi a exclude tot ce ni s'ar fi părut, în proĭectul comisiuniĭ lexicografice, pré tare exagerat ca sistemă de prefacere radicală a limbeĭ românescĭ şi astfel n'am fi făcut alta decât a continua numaĭ cercările de discuțiune ce s'aŭ petrecut în sînul Societățiĭ în aniĭ 1870, 1871 şi 1874.

Dar de am fi făcut într'astfel, maĭ din nainte noĭ am simțit bine că nu îndeplineam decât o minimă parte din ceĭa ce eraț în drept a cere de la noĭ.

Noĭ făceam atuncĭ numaĭ ceĭa ce, — cu bine, cu rĕŭ, — s'ar fi putut face şi de toț, chĭar în întrunirile nóstre anuale.

Ar fi lipsit din lucrarea de revisiune acea porțiune esențială a unuĭ bun dicționar, pentru a cărĭĭ reîntregire în contextura proĭectuluĭ actual, Societatea academică socotise de cuviință a încredința provisor comisiuniĭ nóstre speciale tóte drepturile sale de revisiune.

Și într'adevĕr, considerând în complexul lor, tóte ideile ce se învedereză în prescripțiunile Societățiĭ, maĭ sus enunciate, noĭ am recunoscut în ele faptul: că majoritatea nóstră înțelege, ca și noĭ, că un dicționar al limbeĭ române, trebuĭe să întrunéscă tóte însușirile, pre care marele lexicograf frances, dl Littré, le resumă în următórele cuvinte ce ne permitem a le traduce:

„Orĭ ce limbă viețuitóre... presentă treĭ termenĭ: un *us contimporan*, carele este propriŭ fiecăruĭ period succesiv; un *archaism*, carele a fost și el odinióră un us contimporan și care conține (maĭ adesé) explicațiunea și cheĭa lucrurilor subsecuente; și în fine un *neologism*, care, rĕŭ îndreptat, strică, ĭar bine îndreptat, desvóltă limba, și carele și dînsul va deveni într'o di archaism, consultat ca istorie și ca fase ale limbagĭuluĭ".

Dintr'acestea să constată, pare-ni-se, că puntul prim și de căpetenie al unuĭ dicționar este usul contimporan.

Nu corespunde, maĭ întêĭ de tóte, cu cerințele celuĭ ce'l consultă, dicționarul acela, care nu conține cuvintele, pe cari omul este expus a le audi din gura tuturor în orĭ ce moment al viețeĭ sale.

„Dar orĭ ce limbă îșĭ are și trecutul sĕŭ, a căreĭ cunoscință conduce de sine mintea spre viitorul eĭ. Unele persóne, — adauge tot dl Littré, — sunt predispuse a crede că un dicționar, întru

care istoria intervine, este o operă destinată maĭ cu sémă erudițiuniĭ. Nu e de loc într'astfel.... Un dicționar istoric este făclia usuluĭ și nu trece prin erudițiune decât spre a veni în ajutorul limbeĭ actuale".

Astfel a treia porțiune constitutivă a unuĭ dicționar bine întocmit, aceĭa de care a abusat așa de tare comisiunea nóstră lexicografică, adică neologismiĭ, trebuĭe să fie, — de am puté ḑice așa, — ca un fel de deducțiune a părțiĭ sale istorice.

„A impune uneĭ limbe regule trase dupe rațiunea generală și abstractă, — astfel precum fiecare epocă concepe acea rațiune, — acéstă sistemă conduce fórte lesne la arbitrariŭ. Un dicționar istoric stêrpesce de îndată acea predispositiune abusivă". Aci în folosul nostru am citat ĭarăși din Littré.

Privind din acest întreit punt de vedere (us contimporan, archaism și neologism) elaboratul comisiuniĭ nóstre lexicografice, aŭ venit de sine în apreçuirea nóstră tóte lipsurile ce el conține. Ele băteaŭ pré tare la ochĭ ca să nu le fi putut îndată constata.

Dar acéstă constatare ne a dat tot de o dată și mĕsura neputințelor literariĭ, bibliografice și chĭar lexicografice, despre care am atins la începutul acestuĭ raport.

Și ĭată, domnilor, ce am aflat atuncĭ, că ne

lipsesce, spre a completa cu tot ce'ĭ este neapărat trebuincĭos proĭectuluĭ de dicționar: .

1°. Desvoltarea istorică a cuvintelor, care vorŭ să fie examinate în diferitele și principalele lor fase succesive;

2°. Întemeĭerea cuvintelor de us contimporan, pe citațiunĭ alese de ceĭ maĭ bunĭ scriitorĭ din timpurile nóstre;

3°. Completarea materialuluĭ lexicografic cu multe elemente uĭtate ale limbagĭuluĭ poporan și ale idiotismilor localĭ;

4°. Inavuțirea luĭ cu materialul, — așa de interesant și adesé instructiv — al termenilor technicĭ, întrebuințațĭ în măiestriile tradiționale ale poporuluĭ român din orĭ ce provincie;

5°. Și în fine o nomenclatură maĭ completă și maĭ exactă a termenilor de sciință, care, dupe cum observă fórte judicios dl Littré, „diferă în mod esențial de aceĭa aĭ măiestriilor. În adevĕr, pe când limba măiestriilor e tot-d'a-una populară, adesé archaică și eșită de băierile idiomeĭ, limba sciințifică, din contra, e maĭ tot-d'a-una elenă, artificială și sistematică; într'însa etimologia se înfățișézĕ de sine. Ceĭa ce este greŭ este de a da pe scurt explicațiunĭ lămurite despre obĭecte adesé fórte complicate".

Acestor considerațiunĭ generale ne socotim datorĭ să adaogem âncŏ una, de o natură cu totul locală.

Diferență pentru diferență, orï cât de geloşï am fi de reîntregirea limbeï nóstre cu termenï pentru orï ce idee, derivaţï numaï din origină latină, precât ânsĕ biserica nóstră ortodoxă va maï păstra archaismiï sĕï străinï, care negreşit se vorŭ scurge şi eï treptat cu acea solemnă prudenţă ce caracteriza mişcările bisericeï, — pênĕ când cuvintele învechite se vorŭ rosti din naintea altaruluï nostru, nu ne este permis nicï de a le exclude din dicţionarul limbeï române, nicï de a le intina cu nereverenţiósele epitete de termenï ridicolï şi barbarismï oribilï. Ar fi din parte-ne a condamna pe orï ce român cult ca se rîdă şi se fugă cu oróre de biserica nóstră naţională.

Dupe ce 'şï a dat bine sémă comisiunea de revisuire de tóte aceste lipsurï de fond ale proïectuluï existent, ea s'a oprit şi asupra unor defecte de formă, séŭ, ca să dicem maï bine, de expunere. Era dînsa în drept a face acésta, cŏcï avea în vedere voturile Societăţiï, care îï desemnaŭ acele imperfecţiunï. Dar spre a le îndrepta, puçin îï remânea de cugetat şi de inventat de la sine.

Planul magistral adoptat de dl Littré în gigantica şi perfecta sa lucrare lexicografică asupra limbeï francese, — plan, carele în mare parte a fost adoptat şi urmat de iluştri fraţï Grimm în măreţul lor dicţionar al limbeï germane, —

acel plan abĭé maĭ are trebuință de micĭ modificărĭ apropriate limbeĭ românescĭ, spre a da celor ce 'l vorŭ aplica, o perfectă și logică expunere a întreguluĭ material lexicografic al graĭuluĭ nostru.

Astfel, spre a enumera pe deplin și în ordinea cea maĭ sistematică, diferitele elemente constitutive ale fie-căruĭ arcticol din dicționarul limbeĭ, noĭ ne vom mărgini a le consemna aci d'a rôndul:

Cuvêntul în sine (fie de us contimporan, arcaic séŭ neologism);

Pronunciațiunea luĭ, cu modificările provinciale;

Formele luĭ gramaticale, cu neregularitățile, când există;

Accepțiunile séŭ *înțelesurile* luĭ diferite, clasificate dupe un mod logic și însoțite cu:

Citațiunĭ din principaliĭ autorĭ contimporanĭ și din cele maĭ recomandabile și maĭ caracteristice locuțiunĭ populare și proverbe;

Sinonimele luĭ, cu nuanțele distinctive;

Istoricul séŭ, adică presentarea luĭ sub diferitele sale fase succesive, basate pre citațiunĭ din autoriĭ vechĭ;

în fine: *Etimologia* luĭ, când ea nu este supusă la pré marĭ îndoĭelĭ.

Prin semne diacritice, și chĭar prin scurte explicațiunĭ, se va arăta *Valórea* orĭ *Caracterul* cuvêntuluĭ, sub raportul usuluĭ séŭ actual.

Ca să pótă ânsĕ cine-va se îndeplinéscă cu consciinţă şi cu rigóre tot cuprinsul acestor numeróse rubrice ale planuluĭ, la care noĭ înşine ne am oprit, s'ar cuveni să aĭbă la îndemână un material, care a lipsit negreşit comisiuniĭ lexicografice, — fără ca dînsa, consecintă sistemeĭ sale exclusive, să simtă vre o pedică din acéstă lipsă, — dar din naintea absenţeĭ căruĭa noĭ, spre a vĕ satisface pe dvóstră şi a ne satisface pre noĭ înşine, precum şi spre a corespunde la adevĕratele trebuinţe ale naţiuniĭ, am stat loculuĭ, căutând mijlóce practice de a realisa ceĭa ce trebuĭa făcut.

De sigur puteam, dupe cum şi proĭectasem la început, să cercăm sub formă de specimen, a vĕ presenta câteva foĭ de dicţionar, lucrate dupe planul maĭ sus schiţat. Dar fără noĭ ne am încredinţat, că în lipsa materialuluĭ, ce ne era indispensabil, n'am fi putut ajunge decât la o încercare informă cu mult maĭ pre jos de legitimele dvóstre aşteptărĭ şi póte âncŏ şi maĭ pre jos de dorinţele nóstre.

Dintr'acestea veţĭ înţelege, domnilor, de ce ne am sfiit a vĕ pune în faţă acele schiţe incomplete, cu care maĭ mulţĭ din noĭ s'aŭ ocupat.

In loc de acestea venim din contră cu mânile góle, dar cu un plan bine statorit în minţile nóstre, ca să vĕ declarăm că stăruim âncŏ în decisiunea de a cerca, de a pune basele, de a în-

cepe măcar, un Dicționar mai complet al limbeï române, o edițiune revĕdută, expurgată și completată a Proïectuluï actual.

Dar, — spre a 'l pune în concurență cu o lucrare așa de completă, — am socotit de cuviință să venim tot acum a vĕ cere și autorisarea și timpul de a aduna, în modurile ce ni se parŭ cele mai practice, materialurile felurite de care âncŏ simțim mare nevoïe.

Vom expune succesiv, și natura acelor materialurï, și procederile ce le credem mai nimerite și tuturor mai folositóre, spre a ajunge la scopul dorit.

Intru acéstă enunciare, n'avem decât a urma rôndul diferitelor lipsurï séŭ neputințe literarii, bibliografice și lexicografice, pe care le semnalarăm mai adinéorï; și ïată-le :

1. Intru ceïa ce privesce materialul istoric al limbeï, n'avem decât a vĕ aminti, domnilor, cât este de greŭ a 'și 'l procura cineva în raritatea, defectuositatea și confusiunea materială a edițiunilor *princeps* de cărți tipărite românesce mai nainte de al XVIII[lé] secol. Abié unul dintre corifeiï sciinței românescï, veneratul părinte Timoteïu Çiparïu, a reușit prin stăruințele uneï întregï viețe de pacință și de labóre, să pĕtrundă în arcanele strĕvechiï literaturï naționale.

Sciți din citirea *Analectelor* sale *literarii*, cu câte neînchipuite anevoințe 'și a putut procura

eruditul filolog, în maĭ multe ḑecimĭ de anĭ, elementele studielor sale de limbistică română. Fiecare din noĭ nu este un Timoteĭu Çiparĭu şi fie-căruĭa nu 'ĭ este dat a străbate prin aşa marĭ dificultăţĭ, ca să pĕtrundă pênĕ la mĭeḑul ce trebuĭe extras din acele cărţĭ, spre a nutri Dicţionarul românesc cu sucul istoric al limbeĭ. Dar totuşĭ, fie-care din noĭ, şi póte chĭar şi alţiĭ afară din cercul restrînseĭ nóstre comisiunĭ, simte în sine şi voinţa şi putinţa de a studia cu de a mĕruntul câte una séŭ maĭ multe din acele *antice* ale filologieĭ naţionale şi de a înlesni ómenilor de sciinţă accederea la misterele limbeĭ din secoliĭ trecuţĭ, prin republicarea de aşa preçióse texturĭ.

Socotim dar, domnilor, că a retipări în ediţiunĭ critice şi înzestrate cu glosare speciale şi cu indice şi note lexicografice, principalele opere literariĭ ale secolilor trecuţĭ, — şi anume, unele din cărţile românescĭ ale *diaconuluĭ Coressi*, din tipărĭturile în limba naţională, făcute în Ardél sub George Racotzi, în ţéra Românéscă sub Mateĭu Basarab şi în Moldova sub Vasile Lupu, din scrierile mitropoliţilor *Varlaam*, *Dosofteĭu* şi *Antim*, din operile *Urechilor*, *Costinilor*, *Grecenilor* şi *Cantemirilor*, precum póte chĭar şi unele documente din aceleaşĭ epoce, âncŏ inedite, — este a aşterne, pentru folosul tuturor litera-

ţilor românĭ, stratul cel maĭ temeĭnic al edificiuluĭ istorieĭ nóstre limbistice.

Ĭată dar, domnilor, una din principalele lucrărĭ pregătitóre, pe care comisiunea dvóstră de revisiune o reclamă pe séma-ĭ séŭ maĭ bine subt a eĭ direcţiune, de la a dvóstră bună chibzuire.

2⁰ şi 3⁰. Pentru citaţiunile din scriitorĭĭ contimporanĭ şi din limbagiul popular, pentru care dvóstră aţĭ exprimat dorinţa să le vedeţĭ figurând ca exemple preferite ale limbeĭ actuale, comisiunea de revisiune are negreşit a se folosi de numerósele locuţiunĭ ce sunt rĕspândite în Proĭectul comisiuniĭ lexicografice şi va îngriji singură a completa prin citaţiunĭ de scriitorĭ moderнĭ, a căror lipsă totală aţĭ constatat'o cu părere de rĕŭ acolo.

4⁰. Iar când e vorba de terminiĭ technicĭ întrebuinţaţĭ în măiestriile poporuluĭ român, noĭ credem că este oportun a reveni la decisiunile ce s'aŭ luat în acest sens, în primiĭ anĭ aĭ existenţeĭ Societăţiĭ nóstre şi, spre a le da un caracter maĭ practic şi a le face maĭ realisabile, cerem de la dvóstră ca să fim autorisaţĭ a însărcina cu misiunĭ retribuite pe uniĭ literaţĭ românĭ din părţile loculuĭ, cari în diferitele provinciĭ ale românităţiĭ, s'arŭ ocupa cu adunarea tuturor cuvintelor atingĕtóre de cultura pământuluĭ şi de orĭ-ce industriĭ naţionale, casnice séŭ publice.

5⁰. In fine nomenclatura sciinţifică ne o vorŭ

puté comunica în condițiunile dorite, atât cărțile speciale publicate în alte țĕrĭ asupra materieĭ, cât și maĭ cu sémă concursul bine-voitor al colegilor nostri din secțiunea Sciințelor naturale.

De altmintrelé suntem convinșĭ că vom afla întru tóte ale nóstre neajunsurĭ, sprijin puternic din partea celor-l-alte douĕ ale nóstre Secțiunĭ și maĭ cu osebire din partea celeĭ filologice-literarii.

Cu aceste ajutóre ce, precum vedeți, sunt âncŏ de dobêndit, cu abundantul material din Proĭectul de Dicționar și de Glosar, întărită cu ceĭa ce acum are și cu ce maĭ aștepta, comisiunea de revisiune va puté pași maĭ temeĭnic la îndeplinirea sarcineĭ sale, care, lămurindu-se atuncĭ maĭ curat, va fi de a grupa printr'o asiduă lucrare, tóte acele varii elemente, conform planuluĭ pe care ea 'și 'l a adoptat.

Ea vine să vĕ róge, domnilor, ca să 'ĭ acordați atâta încredere încât să pótă lucra în concurență și la pregătirea materialuluĭ și la elaborarea operatuluĭ în sine.

Deceniul care trecu póte fi considerat ca periodul proĭectuluĭ. De aci înainte cată să se deschidă acela al revisiuniĭ, al completăriĭ, al îndreptăriĭ.

Să sperăm că în timp scurt va fi adunat materialul ce constatarăm că este de lipsă, și vĕ putem încredința că îndată ce tóte elementele

necesarĭ spre a face un complet dicționar al limbeĭ române vorŭ fi întrunite, lucrarea concepută și urmărită dupe un plan larg dar bine determinat, va merge ĭute, cu atât maĭ ĭute că ea se va folosi de proĭectul actual, în multele luĭ părțĭ solide, îl va înavuți cu tot ce 'ĭ lipsesce și 'l va frundări acolo unde el presentă un desiș pré tare umbros de neexplicite inovațiunĭ.

Comisiunea de revisiune, presentându-se din nainte d^vóstră cu cereri provocate de necesitățĭ adûnc simțite, este inimată de dorința de a procede cât maĭ curênd la o lucrare efectivă.

Ea speră că nu o veți ține de rĕŭ pentru lungul timp, ce pare a 'l fi răsipit în neputințele felurite pe care le semnalarăm pênĕ aci. Acest timp n'a fost cu totul perdut. Bine-voițĭ a 'l considera ca un stadiŭ reflectiv, prin care dînsa a trebuit să trécă spre a ajunge la constatarea deplină a tot ceĭa ce are și a tot ceĭa ce 'ĭ maĭ trebuĭe âncŏ.

Ce 'ĭ maĭ trebuĭe? Ea vi 'l a spus și 'l repețesce:

Să dăm studioșilor românĭ,—și nouĕ înșine, socotițĭ printre eĭ, — mijlócele practice de a studia formațiunea și desvoltările succesive ale limbeĭ naționale, prin scóterea la lumină a adevĕratelor *acte civile* ale adolescenței sale;

Să găsim putința de a ne înfige adûnc în mĕduva graĭuluĭ poporan de prin tótă românĭ-

mea ş̧i s'o sorbim de acolo spre a 'ĭ distila vîrtutea în reservoriul comun al limbeĭ naţionale;

Să adaogem la aceste douĕ comorĭ ascunse în rărunchiĭ traĭuluĭ nostru strămoşesc, tot ce ne potŭ da maĭ bun scriitoriĭ noştri moderni ş̧i sciinţa universală;

Ş̧i din tóte acestea, să întocmim un inventar complet ş̧i raţional al întregeĭ nóstre avuţiĭ limbistice, să înfiinţăm adevĕratul *Dicţionar al Academieĭ Române*, carele, precum s'a maĭ ḑis adesé printre noĭ, *„cată să fie oglinda limbeĭ din trecut pênĕ în present“* [1]).

Ĭată, domnilor, în ce consistă ş̧i unde tindŭ propunerile comisiuniĭ de revisiune.

Décă i le veţĭ aproba, ea este tare încredinţată că prin stăruinţa ce va depune pe viitor în răpedea ş̧i scrupulósa îndeplinire a sarcinilor sale din noŭ specificate, va înlesni fórte Soetăţiĭ Academice mijlócele de a înălţa cultura limbiĭ românescĭ cu o tréptă âncŏ maĭ sus de cum dînsa a făcut în primul deceniŭ al existenţeĭ sale.

Bucurescĭ, 1877.

Din *Analele Societăţiĭ Academice*, Tom. X, 1877.

---

1) Veḑĭ *Anal. Societ. Academ.* tom. VII, p. 51.

ANTICHITĂȚILE JUDEȚULUĬ ROMANAȚĬ

Relațiunile despre localitățile semnalate subt acest raport, presentată în sesiunea anuluĭ 1877.

Unĭĭ din dvóstră n'aŭ perdut póte cu totul din memorie comunicațiunea ce am avut onóre a face secțiunĭĭ istorice în ședința de la 28 august 1871, despre *Cestionarul* popular de archeologie, pe care îl redactasem în anul precedent și carele, trămis fiind de către Ministerul Instrucțiunĭĭ publice către învățătorĭĭ sătescĭ, âncŏ de pre atuncĭ 'mĭ a înlesnit mijlócele de a face un raport archeologic asupra principalelor monumente antice din județul Dorohoĭu [1]).

1) Vedĭ maĭ sus, la pag. 175 și urm.

S'a emis atuncĭ opiniunea că n'ar fi rĕŭ să céră Societatea de la Minister tóte dosarele ce se vorŭ întocmi din rĕspunsurile venite, spre a le păstra în archivele sale şi maĭ cu sémă spre a le utilisa.

Astădĭ, domnilor, acele dosare, încredinţate tóte mie, aŭ ajuns a fi fórte voluminóse, de óre ce ele conţinŭ cu bun cu rĕŭ, peste 1600 de rĕspunsurĭ la ḑisul *Cestionar*, venite de prin tóte judeţele ţĕriĭ.

Nu daŭ negreşit aceste rĕspunsurĭ, — din care o mare parte, trebuĭe să mărturisesc, sunt cu totul negative, adică spunŭ că în comuna respectivă nu se află nimica din cele însemnate în *Cestionar*, — nu le daŭ ca documente archeologice de o înaltă valóre, dar ĭară un numĕr considerabil din ele ne procură netăgăduite doveḑĭ despre existenţa multor rĕmăşiţe ale vechimiĭ, de care n'aveam pênĕ acuma nicĭ o cunoscinţă.

Subt acest punt de vedere, dosarele în cestiune potŭ servi pentru informaţiunĭ ulterióre maĭ aprofundate; ele potŭ deveni, maĭ ales completându-se şi maĭ mult, nisce preţuite călăuze pentru serióse explorăţiunĭ archeologice; ele chĭar de acum, pentru acela care le examină în comparaţiune cu bruma de archeologie erudită séŭ semi-erudită ce se póte culege din scrierile asupra Românieĭ, facŭ óre-cum să se destăĭnuiéscă

aspectul archeologic al pământuluĭ românesc, cu diferitele sale straturĭ séŭ zone succesive.

Acest folos al lor îmĭ propun, domnilor, a vi 'l învedera astădĭ schițând, în fórte răpedĭ trăsurĭ, caracterul anticar al unuĭa din județele cele maĭ interesante ale țărĭĭ subt acest punt de vedere, al Romanaților de peste Olt.

Adevĕrul este că tocmaĭ acolo s'aŭ făcut în secolul nostru, și cele maĭ multe investigațiunĭ archeologice din partea bărbaților culțĭ, cărora, cam în trécĕt, le a plăcut a da óre care atențiune archeologieĭ românescĭ.

Așa dar, nu numaĭ din rĕspunsurile învățătorilor sătescĭ, cari pentru județul Romanațĭ, ne aŭ sosit pênĕ acum în numĕr de 58 bucățĭ [1]), dar âncŏ și din notele și cărțile scrise și tipărite de unĭĭ literațĭ aĭ noștri, vom culege elementele următoruluĭ nostru conspect.

Voĭu avé ocasiune a spune, la locul seŭ, tot contingentul ce 'mi 'l vorŭ fi procurat însemnările, maĭ mult séŭ maĭ puțin erudite, ale cercetătorilor din stratul superior al cultureĭ nóstre. De aceĭa, maĭ nainte de a vĕ descrie cum mi s'aŭ înfățișat țesurile Romanaților de pre naivele revelațiunĭ ale învățătorilor sătescĭ, dațĭ'mĭ voĭe a face o mică nomenclatură despre cercetările și

1) Notele staŭ puse în urma acestuĭ text. Veḑĭ acolo nota 2 și următórele.

tipăriturile executate cu anume intenţiune archeologică de către unii diletanţi séŭ literaţi români, în ultimele decenii care aŭ semnalat renascerea cultureĭ la noĭ.

Duoĭ bărbaţi cu o mare influenţă politică şi administrativă în ţéra Românéscă, aŭ manifestat âncŏ de acum vre o patru-decĭ de anĭ, gustul lor pentru adunarea de antichităţi, şi fie-care din eĭ a reuşit maĭ mult séŭ maĭ puţin a 'şĭ satisface acest nobil gust, formând colecţiunĭ private de obiecte antice, adunate în mare parte din România. Aceştĭ duoĭ bărbaţi aŭ fost, generalul Nicolae Mavros, căruia Muzĕul nostru naţional din Bucurescĭ îĭ datoréză preţióse monumente antice, maĭ cu sémă în ramura epigraficeĭ romane de pe malurile Dunării, cel-l'alt, marele ban Mihalache Ghica, frate maĭ mare al Domnitoruluĭ Alexandru Ghica şi vornic séŭ ministru de interne pênĕ pe la 1842.

Ministrul a făcut ce a putut pentru ca, întrecêndu-se cu directorul general al carantinelor Nicolae Mavros, să 'şĭ adune din interiorul ţĕreĭ tot atâtea antichităţi, pe câte rivalul sĕŭ îşĭ agonisea de pre âmbele maluri ale Dunării de jos.

Acéstă luptă avu din nenorocire tóte neajunsurile unuĭ rĕsboĭu pe căpătate, în care se prĕda, se resturna şi se fĕrâma ţinutul cucerit. Mareluĭ vornic îĭ plăceaŭ anticele şi pe unde audea séŭ bănuĭa că se afiă antice, de grabă el

trămitea *ispravnicĭ*, *zapcĭi* și *pomojnicĭ* ca să ridice satele, să sape și să scormone sălașele de vechĭ cetățĭ, spre a 'ĭ aduce la curtea sa din Bucurescĭ, actualul palat al administrațiunĭ de Ilfov, petróie, antice și bănuțĭ.

Vaĭ! bĭetul județ Romanațĭ numĕra multe locurĭ de acelea, unde, printre dîrămăturĭ de zidurĭ și printre movile, plugarĭĭ și salaorĭĭ desgropaŭ pe dibuite obĭecte de pe placul vorniculuĭ. Așa s'aŭ făcut pre atuncĭ săpăturĭ la Recĭca lîngă Caracal, la Celeĭ, la Slăvenĭ și prin alte locurĭ ale județuluĭ Romanațĭ, sfĕrâmând și răsipind urme preçióse ale vechilor așeḑĕminte romane din acel colț al țĕrĭĭ, însemnat pentru eternitate cu stampila colonilor romanĭ din Dacia.

Cumnatul luĭ Mihalache Ghica, junele colonel Vladimir de Blaremberg, fiŭ al unuĭ distins archeolog, carele a contribuit în mare parte la descoperirile și elucidarea antichităților scitico-elenice din Rusia meridională, luă sarcina de a consemna în câțĭ-va articolĭ de archeologie, tipărițĭ într'o revistă din Bucurescĭ, numită *Muzeul Național* din anĭĭ 1836 și 1837, principalele resultate ale acelor informe și deprădătóre explorațiunĭ [3]).

Cam atâta scim despre ceĭa ce s'a lucrat în acest sens pe timpul de atuncĭ, cŏcĭ abĭé avem sciință despre direcțiunea ce pare a fi dat unor asemené cercetărĭ profesorul G. G. Papadopolo din Atena, care pe atuncĭ era institutorul copiilor

mareluĭ ban, și apoĭ, întors în Grecia, a scris un discurs despre urmele „Elenismuluĭ în România“ [4]).

Ânsĕ tot pre acele timpurĭ, trăia aci la noĭ un inginer hotarnic, Alexandru Popovicĭ, din ducatul Bucovineĭ, décă nu mĕ înșel, carele avênd ocasiune de a cutreera în tóte sensurile cu lanțul și cu țĕrușele, moșiele mŏnăstirescĭ și boĭerescĭ, a însemnat în condicuțele sale orĭ ce monumente antice, cețățĭ, movile și șanțurĭ, câte a putut el vedé cu ochiĭ sĕĭ, descriindu-le cu de amĕruntul.

Norocul m'a făcut să daŭ peste condicuțele rĕposatuluĭ Popovicĭ, pe care 'mĭ voĭŭ face o plăcere a le depune în tesaurul de manuscripte ale Societățiĭ nóstre. Cuprinsul archeologic al unia din ele s'a și tipărit, sunt câțĭ-va anĭ, în foița ḑiaruluĭ *Trompeta Carpaților*. Intr'aceĭa, ca și în alta, găsim indicațiunĭ curióse despre antichitățile Romanaților, precum și ale tuturor județelor țĕreĭ [5]).

Noțiunile nóstre asupra acestuĭaș subiect devinŭ ânsĕ maĭ lămurite și dobêndescŭ un caracter maĭ sciințific, când consultăm în *Magazinul istoric pentru Dacia*, paginele ce venerabilul nostru coleg, dl A. Treb. Laurian, consacră în eruditul sĕŭ articol *Istriana*, visiteĭ și săpăturilor ce dsa a făcut, la 1845, în localitățile de preste Olt, cuprinse în județul Romanațĭ [6]).

De la anul acela în cóce avem a consemna

cercetărĭ adesé repețite, dar din nenorocire nicĭ odată bine lămurite, a douĭ marĭ amatorĭ de obĭecte antice, ale căror nume figuréză, adesé fără scirea luĭ Dumnedeŭ și a adevěrateĭ sciințe, în rôndul archeologilor românĭ.

Zelul și patrioticele lor aspirațiunĭ, când eĭ explorá și explică antichitățile țěreĭ, ne autorizá ânsĕ a'ĭ numi și chĭar a le reserva partea de laudă ce li se cuvine, ca adunătorĭ de obĭecte antice. Aceștia sunt, — 'ĭ ațĭ și ghicit, — maĭorul Dimitrie Papazoglu[7]) și poetul, diaristul și omul politic Cesar Bolliac, pe care nicĭ țéra, nicĭ literatura, nicĭ archeologia Românieĭ nu potŭ a 'l nesocoti.

D[l] Bolliac nu s'a mărginit cu cercetările sale, în genere puțin fructuóse, făcute înainte de exilul din 1848. Reîntors în țéră, d[sa], decâte orĭ a găsit înlesnire, a purces în explorațiunĭ archeologice, și adese-orĭ județul Romanațĭ a fost tĕrâmul sĕŭ de investigațiunĭ. In numeroșĭ articolĭ din foile sale *Bucĭumul* și *Trompeta Carpaților*, a consemnat adesé noțiunĭ prețióse despre descoperirile de numismatică, de ceramică și chĭar de unelte de pétră și os din timpiĭ preistoricĭ, ce s'aŭ făcut, prin sine și prin alțiĭ, în acest județ[8]). Ele, trebuĭe să mărturisesc, îmĭ vorŭ fi de mare ajutor pentru cele ce am a vĕ spune. Dar ca să închiăĭu, domnilor, lista cercetătorilor și exploratorilor românĭ aĭ porțiunĭĭ de țéră de care mĕ ocup, voĭu numi în fine pe mult stimatul nostru

coleg d[1] Dimitrie Sturdza, care acum câțĭ-va anĭ a întreprins, drept simplă petrecere, cercetărĭ în vre o duoĕ movile de pe malul drept al Oltuluĭ, la Rusănescĭ și încredințându'mĭ est-timp notele ce d[sa], cu scrupulósa îngrijire pe care 'ĭ o cunóscem, le a cules la fața loculuĭ, 'mĭ a dat chĭar idea și îndemnul de a contopi în presenta schiță elementele archeologice ce ne procură scrisele cărturarilor, cu rusticile rĕspunsurĭ ale învățătorilor sătescĭ de prin comunele Romănățene[10]).

Décă acum, lăsând în laturĭ și împărțirea administrativă și dispositiunea topografică a ținutuluĭ în care am să mĕ mărginesc de o cam dată, voĭu întreprinde a grupa cele 44 de raporturĭ cu mĭeḑ venite din partea loculuĭ, trebuĭe să constat că, în fața ochilor mi se presentă o adevĕrată chartă archeologică cu totul specială a județuluĭ Romanațĭ. La miéḑăḑi, d'a lungul maluluĭ Dunărĭĭ, acolo unde staŭ semĕnate pe țĕrmurile septentrionale ale rîuluĭ și ale întinseĭ bălțĭ, numită Balta Bistrețuluĭ séŭ a Orleĭ, satele Dabuleniĭ, Celarĭĭ, Ianca[11]) Grojdibodul[12]), Gura Padineĭ[13]), Orlea, Celeĭ, Gârcovul[14]), Corabia și în fine târgulețul Islazul în colțul vĕrsătureĭ Oltuluĭ, pe acéstă sprincénă de déluri, vĕḑ marĭ măguri înșirate în grupe, când de treĭ, când de cincĭ, când de șése-spre-ḑece și maĭ multe. În treĭ punturĭ diferite, la Grojdibod[15]) la Celeĭ și la Islaz[16])

sunt și urme de cetăți, unde se găsescŭ bani și petre scrise din timpul Uriéșilor.

Uriéșii, domnilor, vorbeaŭ latinesce, cŏcì latinesce sunt scriși acolo și banii și petróiele. La Celeĭ[17]) maĭ cu deosebire resarŭ din apă pe malul Dunării și picióre le de pétră ale unuĭ pod peste acest mare rîŭ.

Dar de aci în sus merge spre Recĭca o cale împetrită, pe care o constată în comuna sa și învățătorul de la Brăstavĕț[18]), carele atestă despre existența uneĭ cetăți cu vechĭ oseminte pe șesul dintre Caracal și Celeĭ, pe unde se vĕdŭ și movile, anume la Devesel[19]).

O altă cale și maĭ bine însemnată pe țĕrmul stâng al Oltuluĭ, apucă de la Islaz în sus spre Carpați și trece prin Tiĭa mare, prin Potlogenĭ, prin Rusănescĭ, prin Scărișóra, prin Gostavĕț, prin Slăvenĭ, prin Stoenescĭ, prin Farcașe, prin Dobroslăvenĭ, prin Fălcoĭu, prin Vlădulenĭ, prin Șopêrlița, prin Brâncovenĭ, prin Pétra și Ienușescĭ, prin Slătióre și Dranovĕț ș'apoĭ pasă în sus din Romanați în Vâlcea.

D'a lungul acesteĭ căĭ, domnilor, sunt rĕspândite și măgurĭ și vechĭ cetățĭ. La Tiĭa mare[20]) Oltul e cuprins între ruinele a douĕ vechĭ aședĕminte; la Potlogenĭ[21]) este o măgură mare, tot așa de mare ca ceĭa pe care a deschis'o în Rusănescĭ[22]) colegul nostru dl Sturdza, la 1872. Tot din Rusănescĭ este și frumósa stelă cu doĭ

leĭ culcaţĭ pe frontonul eĭ, pe care soţia şi libertul Fortunat aŭ ridicat'o luĭ Ælius Valens, unul din cele maĭ marĭ monumente lapidarie ale Muzeuluĭ nostru şi unul din cele din urmă venite într'însul, pênĕ la anul acesta, 1877[23]).

La Scărişóra[24]) sunt alte treĭ movile maĭ micĭ, ĭar la Gostavĕţ[25]) drumul cel mare al Romanilor, calea luĭ Traian despintecată, arată ochilor călĕtoruluĭ latele sale cărămiḑĭ cu semne originale, pe care dl Sturdza a avut îngrijire a le desemna.

Maĭ spre nord la Slăvenĭ[26]), alăturĭ cu calea luĭ Traian, este o cetate pătrată cu şanţ întreit şi cu un turn lûngă dînsa, aşeḑate drept pe malul înălţat al Oltuluĭ. În rîpa de sub cetate şi sub curtea dluĭ Murgăşénu, s'a deschis la 1837 o boltă subterană, din care s'aŭ scos maĭ multe tăbliţe de pétră sculptate cu icónele ḑeuluĭ Mitra şi cu inscripţiunile: SOLIS. INVICTO. MITHRAE., şi un altar purtând cuvintele: ARA. SOLIS. Vladimir de Blaramberg, în articoliĭ citaţĭ şi apoĭ academicul frances Felix Lajard, în memoriele Institutuluĭ din Paris, aŭ publicat şi aŭ comentat aceste monumente din care posedăm aḑĭ în Muzeul Naţional abié câteva fragmente.

Acéstă descoperire ne întăresce numaĭ în convingerea că zona de antichităţĭ, pe care o percurgem, este cu adevĕrat compusă din rĕmăşiţe ale soldaţilor luĭ Traian, cari din Asia adu-

seră negreșit în Oltenia cultul persic al ₫eului Mitra.

La Stoenescĭ, permiteți'mĭ, domnilor, a vĕ împărtăși d'a dreptul chĭar cuvintele din raportul învățătoruluĭ:

„În acéstă comună Stoenesciĭ trece un drum așternut cu pétră mĕruntă, ce vine de la Celeĭ spre Rômnicul-Vâlceĭ, adică în lungul Oltuluĭ. Numirea o pórtă de *drumul luĭ Traĭan*. Acest drum trece prin centrul comuneĭ, în care nu se póte cunósce decât prin săpăturile șanțurilor și ale caselor ce 'șĭ facŭ locuitoriĭ pre el. Are o lățime ca de 5 stânjenĭ, o grosime ca de o palmă și jumĕtate. In partea de sud a comuneĭ este mâncat de apa Oltuluĭ ca de 150 stânjenĭ; trecênd acéstă mâncătură, se cunósce atât prin mal cât și prin viile ce aŭ locuitoriĭ pe marginea Oltuluĭ, mergênd spre comuna Slăveniĭ, printre douĕ rônduri de măgure, pênĕ se sfârșesce ĭarăși prin mâncătura Oltuluĭ, lângă cătunul Fôntânelile, la o distanță ca de 300 stânjenĭ.

„In partea despre nord de comună se cunósce fórte bine și circulă pre el lŏcuitoriĭ pênĕ în comuna Fărcașele, o distanță ca de 400 stânjenĭ. De acest drum se povestesce de lŏcuitorĭ că a umblat pre el *Domnul de Rouă,* carele a avut amantă la munțĭ și, plecând de acolo spre Celeĭ, la reședința sa, nóptea,—fiind-că numaĭ nóptea putea umbla, ca unul ce era format din rouă,

l'a apucat ḑioa și, rĕsărind sórele, l'a topit și pe locul unde s'a topit, s'a format sat și 'ĭ aŭ dat numirea de *Potapiní*, care este și pênĕ în ḑioa de astădĭ[28]).“

Despre Craĭul de Rouă și despre drumul sĕŭ de pétră mĕsurat în metri (8 în lățime și 1 înălțime) și atribuit luĭ „Traĭan imperatorele Romanilor, ce se preumbla numaĭ nóptea pre dînsul din munțiĭ Carpațĭ și pênĕ la Celeĭ,“ ne vorbescŭ și învățătoriĭ din Fălcoĭu[29]), din Dobroslăveni[30]) și apoĭ și ceĭ din Osica-de-sus[31]) și din Șopêrlița[32]). Dar aci și anume în cătunul Vlădulenii, nu departe de satul Greciĭ, calea romană a luĭ Traĭan calcă d'asupra unuĭ alt val de pămênt, ce 'l bate în cóstă d'acurmeḑișul. Acel noŭ val este *Brazda lui Novac*, despre care vom vorbi îndată. Acum ânsĕ, ca să mânăm calea romană pênĕ la hotarul județuluĭ Vâlcea, să o maĭ constatăm âncŏ străbătênd comuna Brâncoveniĭ[33]); apoĭ destăinuindu-se săpătorilor căieĭ ferate, care acum duoĭ anĭ surpaŭ malul stâng al Oltuluĭ în comunele Pétra[34]) și Ienușesciĭ[35]); apoĭ în fine o vedem trecênd pre lângă măgura mare de la Slătióre[36]), pe la Dranovĕț[37]) și continuându'și așternutul sĕŭ de pétră mĕruntă și de late cărămiḑĭ prin pămênturile moștenescĭ ale boĭerilor Buzescĭ, la hotarele Vâlceĭ și Romanaților.

Pênĕ a nu perde din vedere așeḑĕmintele romane din acest ținut ar trebui să ne oprim în-

de-lung, în cetatea care astădĭ încŏ pórtă numele împĕratuluĭ Antonin Caracala și în împrejmuirile eĭ, așa bogate în ruine antice; dar asemenea cercetărĭ, ce s'ar cădé să le întemeiem pe tóte notele archeologice și epigrafice culese de colonelul Blaremberg, de inginerul Popovicĭ, de dl Laurian, de maiorul Papazoglu și de dl Bolliac[38]), 'mĭ ar lua pré mult din timpul de care pot să dispun acum dinaintea dvóstră, cerêndu-vi'l maĭ cu sémă spre a caracterisa rĕspunsurile, ce 'mĭ aŭ venit la *Cestiorarul* meŭ *archeologic*.

Fie dar atâta numaĭ constatat că înșișĭ învățătorĭĭ sătescĭ, răsipițĭ prin comunele din Romanațĭ, ne facŭ să urmărim *cetățile antice* și *movilele funerarĭĭ* de pre malul Dunărĭĭ și apoĭ *Calea de pétră a luĭ Traĭan*, Craĭul de Rouă din poveste, urcând de-a-lungul Oltuluĭ în sus, cu șirurĭ de movile și de cetățĭ — probabile antice staționĭ séŭ *mansiones*, — presărate în juru'ĭ; și apoĭ încŏ o altă *cale*, care de la Celeĭ, străbătênd șesul central al județuluĭ, mână la cetatea capitală, la acea vechĭe Antonina séŭ Antina, ruinele Recĭcăĭ de astădĭ, fórte învecinate cu orașul Caracalul.

Abătêndu-ne acum din sfera antichităților netăgăduit romane, vom reveni de îndată la acel val, numit *Brazda luĭ Novac*, și printre raporturile venite din Osica de sus, din Șopêrlița, din Brâncovenĭ, din Dobrun[39]), din Viișóra[40]) și din

Popenzălescĭ[41]) care tóte menționézĕ despre acéstă brazdă ce taĭe în douĕ șesul dintre Carpațĭ și Dunăre; mĕ voĭu mărgini a cita descripțiunea luĭ, făcută de învățătorul de la Brâncovenĭ:

„Spre sud de acéstă comună, prin proprietățile Pârșcovenilor, Șopêrlița și Grecĭ, este un șanț cu o lărgime de un stânjen și jumĕtate. Inălțimea pămêntuluĭ scos din el se póte socoti de un stânjen. Pămêntul este aruncat spre sud. In maĭ multe locurĭ este stricat de arăturĭ. El vine de la Vest mergênd spre Ost. Tradiția poporană se exprimă într'astfel despre acest șanț, numit *Brazda luĭ Novac*: Brazda luĭ Novac *vine tocmaĭ de unde apune sórele și să sfîrșesce la rĕsăritul sóreluĭ.* Novac *a tras cu plugul acéstă brazdă, avênd înjugațĭ douĭ bivolĭ albĭ, cari aŭ tras brazda chĭar prin Olt*, maĭ adăugind că Oltul face și acum valurĭ, pe unde a trecut acéstă brazdă.“

Se înșală dar rĕŭ aceĭ din învățătoriĭ sătescĭ, cari dicŭ *Troĭan* acesteĭ mitice brazde, dând'o pe séma împĕratuluĭ Traĭan; și despre acésta ne încredințăm și maĭ bine din faptul, constatat maĭ maĭ dinainte de către ingenierul Popovicĭ, că drumul roman de pe malul Oltuluĭ încalecă lângă satul Grecĭ, valul de sigur anterior, ce pórtă adĭ numele de *Brazda luĭ Novac.*

De cine a fost făcută acéstă brazdă, și pentru ce ea pórtă numele enigmatic a luĭ *Novac*, carele, în România mică, s'a păstrat ca o denu-

mire geografică în *plaiul Novacilor* din nordul județului Gorjiu, iar aiuré între românime pare a fi sinonim cu epitetul de *Uriéș*...? Acestea sunt cestiuni pe care abié déca constatări archeologice purtate prin tóte țările de la Dunărea de jos, le voru puté vre o dinióră elucida. Ne mulțumim acum a stabili faptul cum că valul transversal este mai vechiu decât căile romane, cele cu dată mai mult séu mai precisă.

Mai vechie decât dînsele, mai vechie decât Dacii, decât Geții și decât ori-ce popóre cu nume istoric, este — de vom crede nu numai entusiastele descripțiuni, dar și vasele de lutărie grosolană și aschiile de cremene ale d[lui] Bolliac, aduse de d-a dintr'o curiósă localitate ce ocupă centrul vastei câmpii dintre Caracal și Celei — este, dicem, cetatea, pe care ne o înfățișéză învățătorul local ca existentă în comuna Vŏdastra[42]).

D[l] Bolliac a săpat în doue, trei rônduri în acea localita și d[lui] ne afirmă cum că la Vŏdastra a fost, în mijlocul unei bălți, o stațiune preistorică, ai căreï lŏcuitori se serveau cu arme de pétră nelustruită și de os, cu vase de lut lucrate cu mâna, fără rótă, cu tot primitivul aparat al epocei paleolitice din timpii preistorici. Ei, ca seminții lacustre ale Elveției își îngropau morții pe cósta învecinată, mâncau scoici, melci și roduri pădurețe ale pământului, nu cunosceau nici un metal și abié déca într'o regiune mai lă-

turaşă a vechiĭ siliştĭ preistorice, d[luĭ] a găsit un obĭect de aramă nativă[43]). Noĭ suntem obligaţĭ a crede pe d[l] Bolliac în atribuirea aşeḑĕmintelor din Vŏdastra, uneĭ epoce maĭ vechĭe decât tot ce s'a găsit pênĕ acum la noĭ în ţéră, maĭ ales când vedem minunata colecţiune de grosolane vase de pământ, pe care d[sa] le a publicat sub numirea de *Ceramica dacică din Vŏdastra preistorică*, colecţiune în care s'a strecurat, — spre a ne cam pune la bănuĭală despre deplina eĭ autenticitate, — vr'o şése, şépte lulele de formele cele maĭ realiste.

Dreptul luĭ Dumneḑeŭ, învăţătorul din Vŏdastra nu ne face nicĭ o menţiune despre aceste curióse specimene preistorice.

O cestiune interesantă care se légă de acéstă localitate este negreşit şi numele eĭ. Impreună cu d[l] Bolliac, nu putem crede că dînsa ar proveni de la un astronom latin, care de acolo *vedea astrele* pe cer. Să fie o numire de origină slavonă, derivată de la вода (voda), apă şi острии, răpede, ĭar nu ne vine a crede, de órece nicĭ apă aşa de tot răpede nu este pe acolo şi nicĭ compunerea ordinară a cuvintelor slavone nu permite o asemenea combinaţiune cu postpunerea cualificativuluĭ. Rĕmâne a se întreba déca nu cumva numirea Vŏdastra n'ar avé vre o înrudire fórte de aprópe în sînul vocabularuluĭ limbelor traco-getice, cu numele vechĭeĭ cetăţĭ macedonice *Cha-*

lastra, cu acela al anticeĭ mutațiunĭ postale *Ballanstra* din Sirmiŭ; apoĭ și cu denumirile locale ale marilor rîurĭ din orientul Europeĭ: Danubiul, numit aci *Ister* și Nistrul séŭ Tyras, căruĭa i s'a dis odinióră și *Dunaster*; în fine chiar cu termemenul *Tutastra*, prin care, dupe spusa mediculuĭ grec Dioscoride, Dacii însemnaŭ dovleciĭ[44]). Póte că o radicală comună a aceleĭ limbe perdute din tótă peninsula Emuluĭ, identică în adevĕr la sunet cu sufixa latină care ne a înzestrat limba nóstră de adĭ cu ḑiceri ca: *fiastră*, *colastră*, *feréstră*... a lăsat ultimele sale urme pe șeṭul romănăṭén, déca nu și câte-va rare cuvinte ale poporuluĭ nostru.

Graḑie dluĭ Bolliac, am afiat pe câmpia din centrul acestuĭ judeṭ un fel de oasis preistorică, înfundată în mlaștina de la Vŏdastra, și d'asupra căria aŭ venit a se superpune construcțiunĭ din epoce posterióre, romane, ba chiar póte și medievale.

Graḑie învățătorilor din satele apusene ale aceluĭașĭ ținut, situate cam pe răzorul judeṭuluĭ Doljĭu și anume a celor din Zănóga[45]), din comunele fórte alăturate Cacaleṭiĭ[46]) și Radomirul[47]); ĭar mergênd tot maĭ în jos, din Dioscĭ[48]), din Marotin[49]), din ambiĭ Amărăsciĭ[50]) și din Ghizdăvescĭ[51]) și în fine Apele-viĭ[52]), aflăm împrejmuirile rĕslățate ale acesteĭ ultime localităṭĭ cu nume așa de caracteristic, o grupă de posițiunĭ

însemnate prin taberile lor de măgure, prin urmele lor de cetăți, pe unde plugarul găsesce pe tot minutul vase de lut, cărămidi, olane de apă, arme de metal și chiar monete din diferite epoce.

Ce este acest șir de ruine antice, grămădite în jurul comuneĭ Apele Viĭ? Ce însemnéză numirile, slavone de pre tótă aparința, ca Zanóga, Diosci, Zvorsca și altele? Avem aci rămășițe din antice stabilimente romane, precum ne ar face să credem existența de ruine, clădite odinióră cu de acele late și masive cărămidi, cărora dialectul local al Românățenilor le a însușit denumirea topică a Antineĭ, dicêndu-le *cărămidi de Antina?* Avem urme de la popórele slavone ale evuluĭ mediŭ? séŭ chiar numaĭ din epoce maĭ apropiate, când glonțele de pușcă se puteaŭ rătăci prin arina din bătătură?

Ĭată puntele asupra cărora nu se póte da nicĭ o lumină hotărîtóre din raporturile, scurte și lipsite de experiența archeologică, ale învățătorilor sătescĭ. Póte, corelațiunĭ cu antichitățile din învecinatul județ al Doljĭuluĭ, déră și maĭ sigur explorațiunĭ făcute de un expert la fața loculuĭ, ne vorŭ înmâna chiĕia acestor enigme, care, în orĭ ce cas, parŭ a nu fi lipsite de un interes istoric.

V'aș lua un timp pré îndelung și v'aș osteni póte preste mĕsură, domnilor, presentându-vĕ cu aceleașĭ amĕrunte ca pênĕ aci, alte

două cercuri de rămășițe archeologice, ce se învederéză în dosarul anticariu al Romanaților.

Aceste două puncturi sunt: de o parte, puțin la nord de Caracal, vechia vatră a familiei Brâncovenilor, ruinele locuinței lui Mateiu-Aga devenit apoi Mateiu-Vodă Basarab, și însuși cuprinsul mănăstirii Brâncovenii; iar la extremitatea nordică a județului, jumătate din cuibul ilustrei familii de eroi Buzescii, carele, prin mănăstirile lor Stănescii și Dobrușa, se întindea și în districtul Vâlcea. În Romanați avem mănăstirea Căluiului, cu portretele celor trei frați de arme a lui Michaiu-Vitézul, cu portretul domnitorului însuși și a fratelui său Petru Cercel, cu acelea ale soțiilor și fiilor acestor domnitori și ai credincioșilor lor vasali.

'Mi este de ajuns, d[lor], a rememora acum în trécăt că aci sunt palatele și mănăstirea lui Mateiu Basarab, mai apoi prenoite de Constantin Vodă Brâncovénu [53]).

Mă opresc asemeni de a desvolta mai pre larg cele ce învățătorii sătesci din Șopârlița [54]) și din Dobrun [55]) spunu despre casele și despre biserica acum ruinate, ale vistieriului Ghinea Olarul, a cărui aprigă lăcomie la bani atrase asupră'i și asupra stăpânului său Mateiu Vodă, ura și mânia poporului.

Tradițiunea acelor tragice evenimente, păstrate în cronicele nóstre [56]), este încă viie în

memoria locuitorilor din Șopêrlița, cari împărțind legenda de hrăpiri a vistieruluĭ între un mit fabulos și între un fapt posibil, arată la un óre care loc din comuna lor, o grópă mare în care odinióră ar fi locuit un șérpe uriéș, ce devasta vecinătatea, ĭar de altă parte spunŭ că în boltile vechilor case ale luĭ Ghinea s'ar fi găsit acum câțiva anĭ comorĭ nepreçuite.

Fără de a maĭ rătăci prin schiturile de o însemnătate secundarie, cum sunt Hotăraniĭ [57]) și Popênzălesciĭ [58]) fără de a ne maĭ perde timpul spicuind *léturĭ* de clădirĭ și nume de *ctitorĭ* prin vechile bisericuțe de sat, [59]) vom grăbi acum ĭarăși către pragul nordic al județuluĭ, la vatra Buzescilor.

Acolo, între comunele cu denumirile caracteristice de Morunglavu și de Oboga, se află și cea maĭ antică reședință a familieĭ, în satul Cĭuturóia séŭ Cepturóia, astădĭ Știrbeĭ [60]) de pre proprietarul sĕŭ actual, și cea de pre urmă locuință a ultimuluĭ dintre Buzescĭ, rĕposat în secolul nostru și îngropat în biserica din Străjescĭ [61]).

În aceste diverse localități, în mŏnăstirea Căluĭuluĭ [62]) în schitul ruinat din Stănescĭ [63]), trăĭescŭ âncŏ viĭ amintirile Buzescilor, păstrate pe *pisaniĭ* séŭ dedicațiunĭ murale, pe lespedĭ mormêntale, pe chipurĭ zugrăvite cu penel aspru dar caracteristic d'alungul păreților. Între locuitorĭ ânsĕ, în poporul cu viață se păstrézĕ chĭar

sufletul timpilor eroicĭ, în care aŭ trăit Buzesciĭ şi fraţiĭ lor de arme.

Spre a vĕ da o dovadă, domnilor, permiteţi'mĭ a termina acéstă pré răpede schiţă cu fragmente dintr'un cântic bĕtrânesc din acele epoce de glorie, pe care eŭ însu'mĭ l'am cules din gura unuĭ unchĭeş de la Străjescĭ [64]).

„Asupra Caralelor,
şesul Măgurelelor,
în drumul Bucurescilor
multe corturĭ sunt întinse;
multe sunt, mĕrunte sunt;
multe sunt de ipingele
dar maĭ multe de burcĭ negre,
de burcĭ negre tătărescĭ;
daĭ cu glonţul, nu isbescĭ!
La mijloc de cortuleţe
este-un cort mare rotat
cu creştetul nerĕmzat
cu maĭugul de argint, —
ce n'am vĕdut de când sunt! —
cu strejĭ albe de mĕtasĕ
împletite'n câte şése;
ĭar sub cort cine mi'ţĭ şéde? —
Şéde domnul Michaĭu-Vodă.
cu Buzesciĭ amĕnduoĭ
şi Căplesci câte'şĭ treĭ
şi Nica căpitanul
care-a stăpânit divanul,
popa Stoĭca din Fărcaşĭ,
care sare şépte paşĭ,
moşul Fărcaşenilor;
scie séma oştilor,
cred şi pe a răsbóĭelor,

car' s'a lăsat de popie
și s'a-apucat de vițejie
și de mare mișelie
și a urît biserica
și a'ndrăgit săbióra,
și a urît cĭocanele
și a încins pistólele;
lasă tóca netocată
plécă la răsboĭu să-se bată.[65]
Michaĭu-Vodă ce'mĭ făcea? —
Frumósă masă 'ntindea
și bea și se veselea;
când căta cam de o parte
și se uĭta drept în vale
cam despre sóre rĕsare,
tare'mĭ vine și'mĭ sosesce
cred Radu Calofirescu. —
Michaĭu-Vodă ce'mĭ făcea? —
De la masă se scula
și la vale se uĭta;
mare pulbere vedea;
„Boĭerĭ! — din gură ḑicea —
d'o fi pulbere de drum,
sus maĭ sus că s'o 'nălța,
cu norĭ albĭ s'o-amesteca;
ĭar d'o fi céță din cer
jos maĭ jos că s'o lăsa,
pe vălcele o'negura.“ —
Nicĭ cuvêntu nu-obêrșea,
ĭacă Radu că sosea,
cred Radu Calofirescu,
măre, din Calofirescĭ
p'un cal roĭb cam pintenog;
pintenog 'mĭ este din pĭeḑĭ,
măre, și cu ochiĭ verḑĭ;

dar nu vine cum se vine,
și el, măre că mi'și vine
cu suliță 'ncrucișată
sabia'n baĭerĭ lăsată
și'n cap făr'de comanac;
din greŭ rĕsboĭu 'mĭ e scăpat. —
Domnul Michaĭu de'l vedea,
din guriță așa'ĭ ₫icea:
„Descalică, mĕĭ Radule,
mĕĭ Calofirescule!“
Radu din gură grăĭa:
„Heĭ! Dómne, Măria ta,
n'am venit eŭ ca să beaŭ,
ca să beaŭ și să mănânc;
ci eŭ, Dómne, am venit
să'mĭ daĭ oștĭ într'ajutor,
să scot robĭ de la Tătarĭ;
că sciĭ, Dómne, orĭ nu sciĭ
c'aŭ întrat Tătariĭ'n ₫ĕră
și aŭ robit marginea tótă,
Bucurescĭĭ jumĕtate,
și aŭ ajuns în sat la noĭ,
la noĭ la Calofirescĭ
și mie că 'mĭ aŭ robit
arsă'și măĭculița mea
dalbă coconița mea
și dalbiĭ de coconași,
împrejur de megiași
și negriĭ de çigănași.“ —
D'aci Michaĭu ce făcea? —
Unde așa că'l auₐea,
luĭ milă i se făcea
óste 'ntr'ajutor că'ĭ da.
și ce óste că mi'ĭ da? —
Pe Buzescĭĭ amĕnduoĭ

și Căplesciĭ câte treĭ
și ĭar pe Nica căpitanul
care a cîrmuit divanul,
popa Stoĭca din Fărcași,
care sare șépte pași,
moșul Fărcășenilor;
scie séma oștilor
cred și p'a răsbóĭelor;
car' s'a lăsat de popie
și s'a-apucat de vitejie
și de mare mișelie;
și a urît biserica
și a 'ndrăgit săbióra
și a urît cĭocanele
și a încins pistólele,
lasă tóca netocată
plécă la răsboĭu să-se bată! —
Din dĕrĕt că mi'ĭ lua
și la răsboĭu că'ĭ ducea;
de răsboĭu se apuca
și așa din gură ḑicea:
— „Hoților Buzescilor,
cânilor Căplescilor,
să'mĭ păziți marginile,
c'o să taĭu mijlócele,
că le țiŭ sorócele.
Ce 'mĭ-o scăpa de la mine,
de la voĭ să nu maĭ scape;
că voĭ mie nu'mĭ scăpați
nicĭ în cer nicĭ în pământ
nicĭ în gură de șérpe."
D'aicĭ Radu ce'mĭ făcea? —
El bine că se gătea
și'n răsboĭu că mi'ți întra,
numaĭ el singur întra,

cu Nedea slugulița,
slugă bună și'nțeléptă.
D'aci pe răsboĭu că se chitea,
treĭ ḑile că mi'ĭ tăĭa,
și'ĭ tăĭa de'ĭ zădărea;
toți robiĭ că mi'ĭ scotea,
ĭar cocóna n'o găsea. —
Décă el așa vedea
așa din gură ḑicea:
—„Nu sciŭ ochiĭ 'mĭ a 'mpăiejenit
orĭ murgul 'mĭ a nebunit,
aŭ paloșul în sânge s'a spurcat;
póte că pe ea 'mĭ am tăĭat!“
Maĭcă-sa că'l auḑea
din guriță așa'ĭ ḑicea:
—„Radule, voĭnicul maĭchi,
taci, maĭcă, nu te 'ntrista,
nu'ți face inimă rea,
că pe ea nu 'ți aĭ tăĭat'o,
ci pe ea, măĭc', a luat'o
cel Marzac bĕtrân,
bĕtrân, maĭcă, și cam spân,
cu treĭ fire, maĭcă, 'n barbă
și cu treĭ, maĭcă, 'n mustață.“ —
Radu décà'mĭ auḑea,
luĭ maĭ bine că'ĭ părea
și pe cal încăleca,
mâna'n buzunar băga
și ochĭanul că'l scotea,
pe ochĭan că se uĭta
și pe Marzac îșĭ zărea,
frate măre, cam departe,
unde Dunărea cotesce
și tufele se răresce. —
El déc'așa că vedea

luĭ maĭ bine că'ĭ părea,
ochĭanul mi'l pitula,
gôrbacĭul că'mĭ trăgea,
gôrbacĭul de bumbăcel,
cu sfêrcul de aurel
și pe murgu 'l atingea;
nainte murgul trecea
savaĭ cale d'o prânḑare. —
Stătea'n drum d'acurmeḑișul
pe Mârzac îl adăsta
pênĕ Mârzacul venea;
décă pe el l'ajungea
Radu din gura'ĭ grăia:
. . . . . .
El cu mêndra luĭ vorbea
și din gură-așa'ĭ ḑicea:
—„Arsă'și mêndruliṭa mea!
ce ṭie că 'ṭĭ a venit
de pe mine maĭ urît
și Marzacu-aĭ îndrăgit?“ —
Dar ea din gură-așa'ĭ ḑicea:
—„Radule, soçia mea,
nu'mĭ vorbi mie așa;
ci tu, măre, te păzesce
că'mĭ e procletul stângacĭu;
el cu stânga că va da
și pe tine te-o strica.“ —
Când Radul că 'mĭ o auḑea
el maĭ rĕŭ se necăjea,
cu Mârzac s'alătura,
buzduganul că'l trăgea
și în pept că'l asvêrlea,
de pe cal îl povêrnea;
apoĭ pal și trăgea
și cu mêndra luĭ vorbea:

—„Arsă'ți mêndrulița mea,
ĭa plécă'ți, fată, capul
c'o să'mĭ taĭu eŭ Mârzacul."—
Dar ea din gură ce'mĭ ḑicea:
—„Nu pot capul ca să'l plec,
că cosița 'mĭ-a 'nodat
și de gût m'a atêrnat."—
Când Radu așa auḑea,
cosițaântêĭ ĭ curma,
capul la Mârzac tăĭa,
nicĭ de chilșug mi'l căta;
numaĭ mêndra 'și o lua,
mâna pe ea c'o punea
și al douilea că se răpedea
și la spate o arunca
și toți robiĭ îĭ scotea,
la Mihaĭu-Vodă 'ĭ ducea.—
Mihaĭu-Vodă de'l vedea,
tot maĭ bine că'ĭ părea;
frumósă masă 'ntindea
și bea și se veselea;
ĭar când fu despre beție
despre mêndra veselie,
Radu Calofirescu
începu a cocăĭa.—
Mihaĭu-Vodă că'mĭ ḑicea:
—„Hoților Buzescilor,
cânilor Căplescilor,
și tu Nico căpitanul
care-aĭ cârmuit divanul,
popă Stoĭco din Fărcașĭ,
care săĭ și șépte pași
moșul Fărcășenilor,
ce sciĭ séma oștilor
cred și pe-a răsbóĭelor

care-aĭ urît biserica
și aĭ încins săbióra
și aĭ urît cĭocanele
și aĭ îndrăgit pistólele;
lasă tóca netocată
plécă la răsboĭu să se bată!
cum staț̦ĭ voĭ și vĕ uĭtaț̦ĭ
și pe Radu nu'l luaț̦ĭ
la odihnă să'l duceț̦ĭ;
că 'mĭ e Radu ostenit
și din greŭ răsboĭu venit.
. . . . . .

Mĕ opresc, domnilor, ca să nu vĕ obosesc preste mĕsură, cu tóte că obosélă nu póte fi, când pĕtrundem în sînul amintirilor din timpurile de glorie ale poporuluĭ nostru și asemenea amintirĭ ne sunt cânticele luĭ bĕtrânescĭ [65]).

Fie ca aceste aspre rĕsunete ale epocelor de vitejie străbună, adunate de prin locurile unde sub lespeḑĭ și sub movile se odihnescŭ ósele atâtor eroĭ de odinióră, să inimeze astăḑĭ pe Românĭ cu tótă vîrtutea ce a rĕsărit d'alungul secolilor în românescul județ̦ al Romanaț̦ilor!

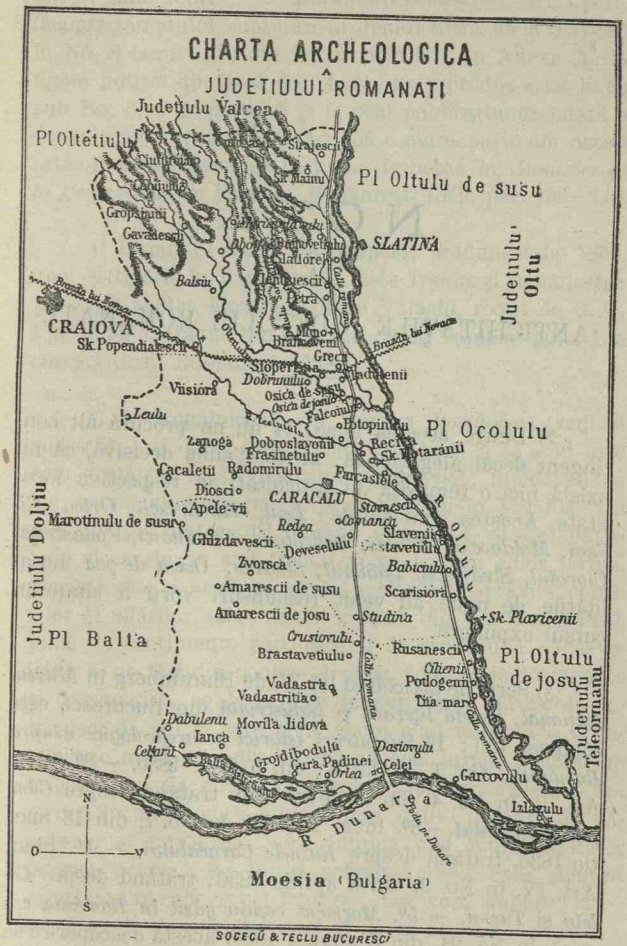
CHARTA ARCHEOLOGICA
JUDETIULUI ROMANATI
Judetiulu Valcea
Pl Oltétiului
Pl Oltulu de susu
Judetiulu Oltu
SLATINA
CRAIOVA
Sk Popendiaiescii
Pl Ocolulu
CARACALU
Judetiulu Doljiu
Pl Balta
Pl Oltulu de josu
Judetiulu Teleormanu
Moesia (Bulgaria)
R Dunarea
SOCECU & TECLU BUCURESCI

NOTE

LA

ANTICHITĂȚILE JUDEȚULUĬ ROMANAȚĬ.

---

2) Dintre acestea ânsĕ, 14 nu ne procură alt contingent decât alegaţiunea, nu tot-d'auna decisivă, că nu există nicĭ o rĕmăşiţă de antichităţĭ în respectiva localitate. Acestea sunt satele : *Leul*, *Gĭuvărescĭ*, *Orlea*, *Cilienĭ*, *Moldovenĭ*, *Celarĭĭ*, *Dobrotesci*, *Găvănescĭ*, *Vŏdastriţa*, *Cioroĭul*, *Străjescĭĭ*, *Băbicĭul*, *Studina*, *Osica de jos*. Localităţile de unde aŭ venit rĕspunsurĭ vorŭ fi citate în cursul expunerĭĭ.

3) Seria de articolĭ aĭ luĭ W. de Blaramberg în *Muzeul Naţional, gazetă literară şi industrială* din Bucurescĭ, este compusă din : 1⁰ *Suveniruri istorice şi archeologice asupra Românieĭ*, Art. I, în No. 1, din 3 fevr. 1836. — 2⁰ Idem Art. II, în No. 4, din 26 fevr. 1836, tratând despre *Câmpul Severinuluĭ.* — 3⁰. Idem Art. III, în No. 7, din 18 martie 1836, tratând despre *Ruinele Caracaluluĭ.* — 4⁰. Idem Art. IV, în No. 9, din 8 aprilie 1836, tratând despre *Celĕu* şi *Turnu.* — 5⁰. *Mormênt vechĭu găsit în România cea mică*, în No. 24, din 5 august 1836; acéstă descoperire se légă şi cu articolul *Sciri din lă-untru*, cuprins în ḑiarul

Curierul Românesc, gazetă politică și comercială, No. 48, din 31 iulie 1836. — 6⁰. *Antichități pământești*, Art. I și II, (asupra templului supteran al ţeului Mitra de la Slăveni) în No. 8 (anul IIlé) din noemvrie 1837. In Anexa A, la finele notiței din *Anal. Soc. Acad.*, am reprodus articolii de sub No. 3, 4 (în parte) 5 și 6, cărora publicațiunea citată a devenit fórte rară. Observăm, că o mare parte din acești articoli este reprodusă în limba franceză în *Annuaire de la Principauté de Valachie.* Boukarest, 1842, pag. 133—149.

4) Discursul luĭ G. Papadopolo, pronunçat la 1859, apoĭ și tipărit în limba gréca, este tradus și românesce: „Discurs pentru elenismul între Valachĭ, rostit de G. G. Papadopulo, tradus din elinesce de A. Tambacopulo. Bucurescĭ (Iosif Romanov) 1859.“

5) Dl Kogălnicénu, în *Archiva Românéscă* (veḑĭ în ediția 2a, Iași, 1860, tom. I, pag. 275) tipărea la anul 1840 cele următóre: „Dl Alexandru Popovicĭ, moldovén de loc, acum inginerul nouluĭ oraș Severin în Valahia, cel maĭ învățat dintre toți românii în sciința istorieĭ naționale și carele în anii trecuți voise într'un adins jurnal, *Dacia vechĭe și nouă*, să arate publiculuĭ isprăvile cercărilor și aflărilor sale, într'o scrisóre din octomvrie 1840, plină de sentimente patriotice și de erudițiune, bine-voiesce a ne făgădui pentru *Archiva*, tóte acele documente și descoperirĭ, ce le a făcut într'un curs aprópe de patru-ḑecĭ de anĭ și care pênă acum n'aŭ putut avé o publicitate meritată, din pricină că acel jurnal, nefiind înbrăçișat, nu s'a putut pune în lucrare. Articolele dluĭ Popovicĭ, în unele vorŭ preface maĭ multe punturĭ de căpetenie și într'altele vorŭ lumina maĭ multe fapte a istorieĭ nóstre. Pe lùngă scrisórea dsale care singură aședă multe adevĕruri istorice, noĭ vom publica între altele de ale dsale și: 1⁰ *Șirul Domnĭ*

mânescĭ, din chrisóve scos, care se abate cu totul de șirul pus de Engel și prin urmare și de dl Fl. Aaron. — 2°. *Descrierea cetăților celor maĭ vechĭ din Moldova și Valahia.* — 3°. *Daturĭ istorice asupra mŏnăstirilor din Bucovina.* — 4°. *Sobórele ținutale și episcopale, care aŭ stat maĭ nainte de împĕratul Constantin și dupe dînsul* ș. a.“

Intreruperea pre maĭ mulțĭ anĭ a publicațiunii istorice a dluĭ Kogălnicénu se vede că l'a oprit a da curs acestor promisiunĭ. Popovicĭ a murit fără ca, dupe scirea mea, lucrările sale istorice să se fi publicat vre unde-va. Abié în No. 869 al țiaruluĭ *Trompeta Carpaților* a dluĭ C. Bolliac ($^{12}/_{24}$ noemvrie 1870) s'a reprodus, dintr'o condică manuscrisă, o serie de note, sub titlurile: *„Numire de orașe, ce a găsit împĕratul Traĭan în Dacia“* și *„Arătare și de locurile altor multe orașe în pămêntul țĕreĭ Românescĭ, de care nicĭ un istoric nu scia că staŭ aicĭ și a căror nume de aci înainte aŭ a se cerceta.“* Acea condică, coprinzênd: *Istoria Dachică alcătuită și povestită de inginerul Alexandru Popovicĭ, la anul 1836.“* — 100 pagine manuscrise, în care se cuprinde istoria Dacieĭ pênĕ sub împĕrăția luĭ Titu (79—83), — precum și altă condicuță de vre o 180 pagine cu note diverse, sunt cele ce ofer Societățiĭ. In Anexa B la presenta notiță, stă extras din ele tot ce este atingĕtor de antichitățile județuluĭ Romanațĭ.

6) Vedĭ *Magazinul istoric pentru Dacia*, Tomul II, (Bucurescĭ, 1846) pag. 65—128. Am reprodus în Anexa C, cele relative la cercetările și descoperirile făcute în Romanațĭ.

7) Este o lucrare cu mult maĭ presus de putințele'mĭ bibliografice, aceĭa de a se consemna tóte elucubrațiunile privitóre la archeologia națională, pe care neobositul bĕtrân maior D. Papazoglu le a dat la lumina

publicităţiĭ în ceĭ vr'o două-deci şi două ultimĭ anĭ, aci în făşióre şi articolĭ de ḑiare, aci în tabele şi charte litografice. Idea maĭ lămurită despre procederile archeologice întrebuinţate de dsa, atât în exploraţiunĭ şi clasificarea de antichităţĭ, cât şi în explicaţiunile critice şi în polemica sa ḑisă sciinţifică, póte da maĭ cu sémă catalogul colecţiuneĭ sale, publicat la 1864 (Bucurescĭ, tip. C. A. Rosetti) sub titlul, *Muzeul Papazoglu*, din care am extras în Anexa D, o parte din relaţiunea uneĭ excursiunĭ, făcută la 1864, în judeţul Romanaţĭ. Apoĭ ĭară nu de tot fără interes sunt şi chartele *Dunăriĭ* şi ale *Munţilor* din România litografiate la 1869, cu indicaţiunĭ de numeróse localităţĭ coprinḑétóre de rĕmăşiţe antice.

8) In privinţa publicaţiunilor dluĭ Cesar Bolliac atingétóre de archeologie, voĭu cerca aci de a face o nomenclatură a principalilor sĕĭ articolĭ, maĭ cu sémă din aniĭ din urmă; âncŏ de pe la 1845, dsa a publicat un *Itinerariŭ archeologic* în *Curierul Românesc;* apoĭ a atins despre antichităţile ţĕreĭ în opera sa franceză: *Mémoires pour servir a l'histoire de la Roumanie; Ière partie: Topographie.* Paris 1855. Intors în patrie, dupe exilul de la 1848, a început tipărirea, rĕmasă întreruptă la pag. 80, chĭar în mijlocul descrierĭ antichităţilor de la Islaz, a uneĭ *Călĕtoriĭ archeologice în România de la 20 martie pênĕ la 22 aprilie 1858;* puçin dupe aceĭa a publicat o tabelă litografiată cu antichităţĭ ale Românieĭ, sub titlul *Daco-Romane;* ĭar seria articolilor sĕĭ archeologicĭ din ḑiarul *Trompeta Carpaţilor*, cu puçine greşurĭ este acésta: 1º No. 699 al foiĭ din 1869. *Archeologia* şi *Numismatica*, unde vorbesce despre 9 descoperirĭ succesive de monete antice, făcute în România. — 2º No. 737 din 1869. *O descoperire nouă* (zidurile de la Slon în Prahova). — 3º No. 739 din 1869. *Cetatea Tinosul* (din Prahova). — 4º In Nle 222, 223 şi 224 ale *Monitoruluĭ oficial* din 1869, se află un lung

raport către Ministrul instrucțiunii publice, presentat în urma unei excursiuni făcută la *Cetatea Calomfirescilor* pe Vede, la *Cetatea frumósă* din Teleorman, la *Zimnicea*, la *Voivoda*, la *Turnu-Măgurele*, la *Bănésa*, la *Celeĭ*, la *Caracal*, la *Recĭca*, la *Bucovĕț*, la *Valea-Rea*, la *Răcarĭ*, la *Turnu-Severin*, la *Cetatea Latinilor*, la *Zidina Dachilor* și la *Porcescĭ*. — 5⁰ In No. 846 al *Trompeteĭ Carpaților* din august 1869. *Archeologia: Pescera de la obêrșia Ialomițeĭ, Pescerea cu ólele, Comóra din Cumpĕna Ciocârlĕuluĭ, Valea Caselor și mormintele de pe Vulcana mare.* — 6⁰ No. 860 din octomvrie 1870. *Piscul Crasani.* — 7⁰ No. 928 din iulie 1871, *Comorariĭ și Archeologia* (atingĕtor de zidurile de la Slon). — 8⁰ No. 939 din septemvrie 1871. *Archeologia* (relativ la semnele găsite pe petrile de la Slon, cu o stampă litografiată, representând acele semne și monete Dacice). — 9⁰ No. 942 din septemvrie 1871. *Numismatica* (aflărĭ din Galați).—10⁰ No. 966 din fevruarie 1872. *Ceramica* (de la Vŏdastra). — 11⁰ No. 1010 din august 1872. Raport către membriĭ comitetuluĭ archeologic din Bucurescĭ, tratând despre arme și unelte de pétră precum și despre cercetărĭ făcute la *Zimnicea*, la *Celeĭ* și la *Vŏdastra*, cu o stampă litografiată de arme preistorice de pétră. — 12⁰ No. 1054 din martie 1873. Răspuns dlui Odobescu în privința lulelelor preistorice. — 13⁰ No. 1059 din aprilie 1873. *Archeologia*, relatând o nouă excursiune la *Zimnicea, Islaz, Celeĭ* și *Vŏdastra*. — 14⁰ No. 1137 din iunie 1874. *Ceramica Dacieĭ, Câmpul morților de la Zimnicea* cu o stampă litografiată representând olăria localității descrise. — 15⁰ No. 1255 din iunie 1876. *Ceramica preistórică a Dacieĭ. Vŏdastra* cu o stampă litografiată de olărie variată. — Din principaliĭ articolĭ relativĭ la localităț situate în județul Romanați și anume la Islaz, Celeĭ, Caracal, Recĭca și Vŏdastra, am făcut excerpte în Anexe, spre a elucida punturile pe care le am atins maĭ departe.

10) Am reprodus în Anexa E din *Anal. Soc. Acad.* notele dlui Sturdza, împreună cu micele desemnuri ce le însoțescŭ.

11) Învățătorul din comuna *Ianca* (plasa Bălții) arată că: acéstă comună se află situată pe o cóstă aprópe de lacul Padineĭ; în acéstă comună nu se află nicĭ un lucru vechĭu; ânsĕ spre miédă-nópte de acéstă comună se află nișce *gropĭ în pământ*, unde ḑicŭ că aŭ fost silișce pe timpul Tătarilor și s'aŭ spart de acolo și aŭ venit unde se află astă-ḑĭ. In moșia acesteĭ comune spre miédă-nópte, se află *nișce măgurĭ care sunt în șir* și trecŭ peste tóte moșiile celor-l-alte comune de pe aprópe; tot în șirul acestor măgurĭ în dreptul acesteĭ comune este o *măgură*, care ḑicŭ că este scósă de *Jidovĭ* din pământ și care se chĭamă și *Măgura Jidova*, cŏcĭ locul cu grópa de unde aŭ scos'o se cunósce și astă-ḑĭ, care este spre rĕsărit de dînsa; acea grópă de unde este scósă măgura este fórte mare și se cunósce și locul pêrghielor, unde aŭ pus de aŭ scos'o. Acéstă măgură este în forma unuĭ *con trunchĭat*. Diametru la basă are 7 stânjenĭ și înălțimea eĭ este de 4 stânjenĭ (subsc. I. Predescu).

12) De la comuna Groḑidbodul (plasa Bălții) ni se spune că este: 1⁰ o *măgură* care pórtă numirea de *Rusănésca* și care se află spre rĕsărit de acéstă comună ca de 650 stânjenĭ, și este așeḑată pe loc șes, fiind pământul eĭ negru, coprinḑênd 9 stânjenĭ înălțimea și 42 stânj. ocolul, ĭar vêrful ascuțit; — 2⁰ una idem ce pórtă numirea de *Măgura mare*, care coprinde 9 stânjenĭ înălțimea și 42 ocolul; vêrful rotund fiind așeḑată pe loc șes. Acéstă măgură se află în capul comuneĭ despre rĕsărit; — 3⁰ una idem *fără nicĭ o numire*, spre apus de capul comuneĭ și care coprinde $1\,^1/_2$ stânj. înălțime și 12 ocolul, vêrful rotund, fiind așeḑată pe loc șes. Acéstă mă-

gură s'a săpat de maiorul Papazoglu în anul expirat 1867, dar ce fel de obĭecte s'a găsit într'însa nu am putut constata; — 4° una idem pe moșia *Bistrița*, care pórtă numirea de *Percinu* din timpurile vechĭ, ĭar acum se numesce *Măgura Cazacilor*, care coprinde 5 stânjenĭ nălțimea și 45 ocolul, vêrful rotund, fiind aședată pe un dél. Acéstă măgură se află ca 150 stânjenĭ spre apus de comuna Hotaruluĭ, care este învecinată cu comuna Grojdibodul; — 5° una idem pe moșia Bistrița, care pórtă numirea de *Têmpa* și se află între comunele Grojdibodul și Hotarul și coprinde 5 stânj. nălțime și 29 ocolul, vêrful rotund, fiind aședată pe loc șes; — 6° una idem pe moșia Bistrița, care pórtă numirea de *Ascuțita* și se află spre miédă-nópte de comuna Hotarul, ca 350 stânj., și coprinde 9 stânj. nălțimea și 45 stânj. ocolul, vêrful ascuțit, fiind aședată pe loc șes, (subscr. N. Popescu).

13) La *Gura Padineĭ* (plasa Bălțiĭ) se află vre o *16 măgurĭ* și anume: spre rĕsărit *Măgurele Ulseĭ, Gólelor, Cazacilor, Drăgoĭu, Slanuluĭ, Nicolicĭ*; spre miédă-nópte *Măgurele Voini, Manea, Boldu-mare, Boldu-mic, Neicăĭ, Florilor, Strecĭa, Istrate*; spre apus sunt treĭ, ale căror nume nu sunt cunoscute. (subsc. Ion Vlădescu).

14) Din comuna *Gârcovul* (plasa Oltuluĭ-de-jos) avem sciință că: spre miédă-nópte de vatra comuneĭ care este aședată pe malul stâng al Dunăreĭ, în depărtare ca de 400 stânjenĭ, sunt *4 movile* și anume: 1° *Măgura Titiri*; — 2° *Măgura Verde*; — 3° *Măgura Cĭolaculuĭ*; și 4° *Măgura Țigăĭ*, aședate cam în linie dréptă, avênd direcțiunea de la rĕsărit spre apus și în depărtare ca de 400 stânjenĭ una de alta, ĭar o a cincea măgură, numită *Măgura Çiganuluĭ*, este aședată pe malul Dunărĭĭ spre apus de comună și în depărtare ca de 500 stânj., care și acestea nu se scie de când și de cine sunt făcute. (subscr. N. Dumitrescu).

15) La *Grojdibod* s'aŭ aflat la 1838 cele doŭĕ tabele de bronz, al căror istoric îl vedem în raportul dlui maior Papazoglu, citat la Anexa nóstră D. Aceste tabele s'aŭ publicat maĭ întêĭ de *Joseph Arneth* în „Zwölf römische Militär-diplome". Wien 1843 No. VII, cu reproducțiunĭ litografice; apoĭ în *Neugebauer*: „Dacien aus den Ueberresten des classischen Alterthums". Kronstadt 1851 pag. 117. — *Ackner und Müller*. „Die römische Inschriften Dacien". Wien 1865 p. 173. — *Mommsen* „Corpus Inscriptionum latinarum". Berolini 1873 t. III, p. 2. p. 876; — *Tim. Çiparĭu*, în „Archivul pentru filologie și istorie". No. XVII din 10 august 1868. — Negreșit că acest monument se află reprodus și în noua operă a dlui *Léon Régnier* din Paris, asupra tabelelor de liberare din serviciul militar „honesta missio". A reprodus elucidarea monumentuluĭ dupe venerabilul nostru coleg Tim. Çiparĭu, în Anexa F.

16) Invățătorul de la *Islaz* (plasa Oltuluĭ de jos) referă cum-că: în arondismentul acesteĭ comune, precum și în vecinătatea eĭ s'aŭ găsit *doŭĕ cetățuĭ de pămênt* înprejmuite cu șanț; una în mahalaoa *Racoviția* și alta în *Verdea*. Cea din mahalaoa Racoviția este desgre rĕsărit și miédă-nópte, la loc șes, pe malul uneĭ gârle numită Racoviția, unde astă-dĭ se află biserica cea vechĭe. Ĭară cea de a doua se află între Verdea și Islaz, pe malul Dunăriĭ despre miédă-nópte, fiind făcută pe dél despre miédă-dĭ, și pe valea despre miédă-nópte. Ele aŭ treĭ șanțurĭ paralele care mergŭ cu capetele spre rĕsărit și apus, din care cele doŭĕ despre miédă-dĭ aŭ o distanță în depărtare unul de altul ca 2 stânjenĭ; ĭară cel de al 3lea ca de un pogon; lungimea lor este de 72 stânjenĭ, ĭară adûncimea acestor șanțurĭ este astă-dĭ ca de 2 palme. Bĕtrâniĭ loculuĭ aŭ auḑit de la moșiĭ lor, despre ființa vechĭe a acestor cetățĭ de pămênt. Tot în acéstă comună

s'a găsit în anul 1872 pe piața Școleĭ și a Primărieĭ, o tinichea ca de o jumětate de oca cu *bănuți* micĭ din vechime, de către un copil ca de 7 anĭ, anume Ion al lŏcuitoruluĭ din acéstă comună Călin Floriță, (subscr. F. Popescu). In Anexa G am relatat cele spuse de dl Bolliac despre antichitățile de la Islaz.

17) Din *Celeĭ* (plasa Oltuluĭ de jos), avem următórele comunicațiunĭ: În coprinsul acesteĭ comune se află *o cetate, un drum de pĭétră* și *picĭórele unuĭ pod ruinat*, ce se află în Dunăre. Cetatea este de pĭatră și cărămidă de Antina și pórtă numirea de cetatea *Sicibida*(?)

Drumul este de pĭétră și pórtă numirea de *Șoséua luĭ Traĭan* și picĭórele poduluĭ ce se află în apa Dunărieĭ sunt de aramă(?) și se numesce *podul luĭ Traĭan* (?). Cetatea este spre miédă-di de comună și este aședată pe dél și numirea loculuĭ unde se află cetatea nu este cunoscut; șoséua merge prin mijlocul comuneĭ spre N., ĭar picĭórele poduluĭ cadŭ spre miédă-di de comună. Cetatea e rotundă în formă de circonferență și spațiul ocupat e ca la 4 pogóne; zidul cetățiĭ este format de lespedĭ de pĭétră cĭoplită și cărămidă de Antina în formă pătratá, avênd lungime de 3 palme și grosime de 4 degete. Intrebând pe bĕtrânĭ, pe preoți și pe alțiĭ, aŭ spus și dînșiĭ că cetatea, drumul și picĭórele poduluĭ ruinat în Dunăre, le aŭ pomenit și dînșiĭ din bĕtrânĭ. In coprinsul acesteĭ comune s'aŭ găsit *urcĭóre și bănuți de argint* și o *pĭétră* mare în formă pătrată cu litere slavone(?) de pe timpul împĕrățieĭ luĭ Comod, și un *stêlp* de pĭétră limpede în formă cilindrică, care s'a descoperit de curênd. (subsc. *M Pasqualescu*). Relațiunile dluĭ Bolliac, pe care le am dat în Anexa H, lămurescŭ maĭ bine cele relatate aci.

18) Din comuna *Brăstavĕțul* (plasa Bălțiĭ) ni se co-

munică cum că: despre rĕsărit de comună și în depărtare ca la 1500 stânjenĭ, se află *drumul luĭ Traĭan* și pe acel drum se află pietriș. Despre miédă-nópte de comună și în depărtare de dînsa ca la 1700 stânjenĭ, în laturĭ de drumul Caracaluluĭ, cu 150 stânjenĭ spre rĕsărit și în alăturare cu balta comuneĭ Crușovul și în delimitarea comuneĭ Brăstavĕțul, s'ar fi aflând *o cetate* și se ḑice că s'ar fi găsit cărămiḑĭ, pietróĭe și alte unelte. Despre miéḑă-ḑi de comună în depărtare s'ar fi aflând o biserică sêrbéscă și în depărtare de 150 stânjenĭ de comună s'ar fi găsit óse de ómenĭ. (subsc. *C. V. Popescu*).

19) Din comuna *Deveselul* Comanca (plasa Ocoluluĭ) priimim sciințele următóre: acéstă comună se află situată pe loc șes, învecinându-se la apus cu comuna Redea, și la nord cu Caracalul, ĭar despre miéḑă-ḑi cu comuna Rădila. Dupe cercetările făcute prin bĕtrâniĭ comuneĭ despre vechile așeḑĕminte, ce se crede a fi rĕmase de la strămoșiĭ noștri Romanĭ, nu am putut afla alta decât că la miéḑă-ḑi de acéstă comună să află *douĕ movile*, ca de 6 stânjenĭ lărgime și *o altă movilă* la miéḑă-nópte de acésta comună în înălțime, lărgime și depărtare tot ca cele-l-alte movile arătate maĭ sus. (subsc. I. Diaconescu).

20) De la *Tiia-mare* (plasa Oltuluĭ de jos) suntem informațĭ că: la miéḑă-ḑi de acéstă comună, care se învecinesce la apus cu Vișina, la nord cu Potlogeniĭ, la rĕsărit cu Uda și despre méḑă-ḑi cu Donea-mare, se află peste Olt, *douĕ cetățĭ* ca de șépte-ḑecĭ stânj. lărgime și în depărtare de acéstă comună ca de 400 stânj. (subsc. Th. Păsculescu).

21) De la *Potlogenĭ* (plasa Oltuluĭ de jos) ni se spune că se află: *o măgură* fórte mare, situată spre apus de

acéstă comună în depărtare ca de 700 stânj. în câmpie, ânsĕ fără să se scie de cine este făcută séŭ pentru ce. (subsc. I. Dădulescu).

22) *Rusănescii* (plasa Oltuluĭ de jos) este locul explorat de dl Sturdza. De acolo învățătorul ne amintesce că: se află *duoĕ măgurĭ*, dintre care una este situată în partea despre apus a comuneĭ Rusănescii de jos, pe loc șes, în distanță de 1700 stânj., al căruĭ conturn mĕsóră 43 stânj.; are formă conică; este pe moșia Rusănescĭĭ, proprietatea dluĭ Alexandru G. Golescu și se numesce *Măgura Ieni*. Acéstă măgură s'a tăiat în patru la 1872 și s'a găsit de desubtul eĭ un schelet de om complet, care, dupe cum se spune, a fost la mărime ca și ómeniĭ din vremile de acum. A duoa măgură se află situată în partea despre apus a comuneĭ Jieniĭ, vecină cu Rusănescĭ, pe loc șes, în distanță de 1500 stânjenĭ, al căruĭ conturn mĕsóră 40 stânjenĭ; nălțimea mĕsóră 8 stânj.; are formă conică; este pe moșia Jiienĭ a dluĭ Ștefan Jianu și se numesce *Măgura luĭ Ion Cĭobanu*. Acéstă măgură s'a tăiat în patru la 1865 și s'a găsit dedesubtul eĭ o cruce de pétră, a cărĭĭ mărime, dupe cum se ḑice, era de 12 palme lungime, 4 lățime și 3 grosime, pe care se aflaŭ desemnațĭ duoĭ leĭ sĕlbatecĭ, unul pe față și altul pe dosul eĭ. Se spune că avea și inscripție necunoscută, care s'a și luat de autoritățile administrative. (subsc. Const. Vasilescu). Crucea, de care e vorba aci este învederat stela, pe care am descris'o maĭ cu de-amĕruntul în Anexa I.

23) A se vedea la anexa I in *Anal. Soc. Acad.* descrierea acestuĭ interesant monument.

24) Din *Scărișóra* (plasa Ocoluluĭ) ni se arată că în cuprinsul comuneĭ se află: *măgurĭ* de pământ, care se

vĕdŭ a fi făcute din vremile vechĭ, ĭară nu de inginerĭi de astădĭ și anume: *Măgura cu cruce*, pe moșia Plăvicénca; *Măgura luĭ Gârdu*, pe moșia comuneĭ Scărișóra; *Măgura luĭ Stoian*, pe moșia Brâncovénu. Cea d'âncêĭ e spre sud-vest de comună; a duoa spre vest și a treĭa spre nord-vest. Ele sunt nalte ca de 7 stânj. și în ocol ca de 30 stânj. Spre amĭédĭ de *măgura luĭ Gârdu* spunŭ bĕtrânĭĭ că maĭ de de mult s'ar fi găsit *lespedĭ de cărămidă mare*, care se vede că eraŭ făcute din vremile vechĭ. (subsc. *I. Dodea*).

25) Din *Gostavĕț* (plasa Ocoluluĭ) ni se relatéză că: se maĭ vĕdŭ și acum numaĭ remășițele uneĭ *vechĭ șosele*, ce se ḑice că ar fi fost făcută de împĕratul Traian, avênd direcțiune de la Dunăre spre munțĭ, fără a maĭ fi aci în comună alte locurĭ însemnate de felul acesta. Ĭară în comuna Slăvenĭĭ, ce se învecinéză spre mĭédă-nópte cu comuna nóstră Gostavĕțul, deosebit de urmele șoseleĭ, despre care se vorbi maĭ sus, se maĭ vĕdŭ și urmele uneĭ *vechĭ cetățĭ* romane, ce se află în centrul aceleĭ comune și care nu se scie de când este zidită. *Bănuți cu inscripțiunĭ* fórte vechĭ s'aŭ găsit adesé de locuitorĭ pe acest loc. (subs. *D. Vișinescu*).

26) Ĭată acum informațiunile ce ne veniră de la *Slăvenĭ* (plasa Ocoluluĭ): în acéstă comună Slăvenĭĭ se afiă în centrul sĕŭ, ruinele uneĭ *vechĭ cetățuĭ*, care, dupe cercetările făcute prin bĕtrânĭĭ comuneĭ, nu se scie de când și de cine este zidită, ale cărĭĭ șanțurĭ se vĕdŭ a fi fost numaĭ de pământ, ĭară nu de pétră séŭ de cărămidă. *Bănuți cu inscripțiunĭ* fórte vechĭ s'aŭ găsit adesé de locuitorĭ pe ruinele acesteĭ cetățĭ. Se maĭ află âncŏ prin acéstă comună, ruinat, un *drum* așternut cu pĭétră mĕruntă, avênd direcțiune de la mĭédă-nópte spre mĭédă-ḑi

prin comună, care se ḑice a fi fost făcut de împĕratul Traian. (subsc. *P. Ionescu*).

27) Notița luĭ Felix Lajard pórtă titlul: *Additions au mémoire sur deux bas-reliefs mithriaques qui ont été trouvés en Transylvanie*, séŭ *La découverte du Mithræum de Slaveni en Valachie*. Ea este publicată în „Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de France" t. XIV (1830) p. 179—175, precum și în: „Nouvelles Annales publiées par la Section française de l'Institut Archéologique de Rome" t. II, 1838, p. 7—85. Am reprodus, tradus pe românesce, acest memoriŭ în Anexa J, împreună cu stampele ce 'l însoçescŭ. Baso-relievurile aflate în Mitreul de la Slăveni s'aŭ răsipit din colecțiunea luĭ Mihalache Ghica, unde eraŭ adunate; abié décă regăsim unele din ele în colecțiunile actuale din țéră.

28) Acéstă relațiune a învățătoruluĭ din Stoenescĭ (plasa Ocoluluĭ) este subscrisă *I. Stănescu*. Să adaugem aci o notiță despre drumul luĭ Traian, din raportul învățătoruluĭ de la Farcașĭ (plasa Ocoluluĭ): „*Drumul luĭ Traian* să găsesce prin acéstă comună trecut, care a avut comunicația de la Dunăre spre munțiĭ Carpațĭ". (subsc. *I. Eliescu*).

29) De la *Fălcoĭu* (plasa Ocolul): „Pe tot teritoriul acesteĭ comune, cum și cele învecinate, nu se află nicĭ un lucru însemnat din vechime, decât numaĭ *un drum de pétră*, care ĭea numirea de *Traian;* el cade în partea comuneĭ despre apus și este așeḑat pe un dél, ce se numesce *Délul Viilor*. Acest drum se află în depărtare de comună ca la 4 kilometri; are o lățime ca de 8 metri și înălțimea ca un metru. Se ḑice de către bĕtrânĭ, că ar fi fost făcut de Traian împĕratul Romanilor, ce se

preumbla numaĭ nóptea pe dînsul, din munțiĭ Carpați și pênĕ la Celeĭ, fiind-că acolo se spune că a fost cetate. (subsc. *St. Triculescu*).

30) De la *Dobroslăveni* (plasa Ocolul): Este numaĭ o *șosea vechĭe*, numită *drumul de pétră* și *drumul luĭ Traian*, care drum venind de către Recĭca. intră în hotarul cătunuluĭ Potopin, la partea despre miédă-di și merge spre miédă-nópte către comuna Fălcoĭu, ânsĕ este părăsit și numaĭ pe alocuré se póte vedé în stare bună. (subsc. *N. Deconescu*).

31) Raportul provenit din *Osica de sus* (plasa Oltul de sus) ne procură elemente de topografie archeologică maĭ variate, pe care le vom reproduce aci îndată: „Se face cunoscut, că împrejurul acesteĭ comune sunt treĭ déluri, dintre care unul este spre rĕsărit de comună și se întinde spre apus într'o lungime nedeterminată (?), spre nord; ĭar unul se întinde spre apus într'o lungime nedeterminată (?), carele se desparte tot din celă-l-alt, ce se întinde spre nord; ĭar cel de al treilea este la miédă-di de comună și se întinde într'o lungime nedeterminată (?). — Se maĭ face cunoscut că rîul Olteț.ul trece pe lângă temelia acesteĭ comune și se vérsă în Olt, dincolo de comuna Fălcoĭul, peste care se află și pod stătător de lemn făcut acum din noŭ. — Se face cunoscut că în délul, care se întinde spre nord, se găsescŭ *tronurĭ cu óse* într'însele și fără ca să se pótă constata de pe ce timpurĭ sunt acele tronurĭ cu oseminte, care se găsescŭ în acel dél. — Se maĭ face cunoscut că *drumul* mareluĭ Imperator Traian trece pe despre rĕsărit de comună, prin cătunul Vlăduleniĭ, ce aparț.ine tot comuneĭ Osica, și că el se transpórtă și prin alte comune ale Românieĭ, din apa Dunărieĭ în sus și trece în Transilvania preste munțiĭ Carpați, precum și noul drum ce se face acum și carele

este pus la mai multe locuri tot pe al Imperatorului Traian.—Se mai găsescu *oseminte* precum și *tronuri* spre resărit de comună, în marginea drumului din vechime al Imperatorului Traian, la adâncime ca de 7 palme, fără ca să se pótă constata de cine-va, ca de pre ce timp să fie acele oseminte și tronuri, decât din vremurile vechi. — Se mai desluşesce că spre nord de comună este *un troian*, ce pórtă numele de *Brazda lui Novac*, și este străbătut prin mai multe comune ale Românieĭ și care este cu un capĕt la resărit, ĭar cel-l-alt la apus și are o lărgime ca de un stânjen și jumĕtate, și nălțime ca de doui și jumĕtate stânjeni, și este trunchĭat la vêrf, fiind pământul tras spre miédă-di și care se dice din moși din strămoși, că este făcut séu tras din vremile vechi, de pe timpul mareluĭ Imperator Traian. — Tóte ce se arată prin acest respuns sunt fórte bine constatate că sunt de prin vremile vechi și nu de acum, pentru că nu se găsesce măcar un singur om care să scie, séu cel puçin să fi audit pe moșiĭ noștri vorbind despre acele oseminte și tronuri aflate în acel dél, precum și cele din marginea arătatuluĭ drum din vechime și care sunt tot în aceiași direcțiune unele cu altele, ca la o distanță de 100 stânjeni unele de altele (subsc. *D. Popescu*).

32) Din raportul venit de la învățătorul din *Șopêrlița* (plasa Oltuluĭ de sus) extragem aci numai punctu-rile 3, 5 și 6, atingĕtóre de materia ce ne ocupă de o cam dată și reservăm restul, care este de cel mai viŭ interes, pentru a'l reproduce mai la vale: 3° Tot în coprinsul acesteĭ comune, pe délul dintre Olt și Olteț, pe o câmpie fórte frumósă, spre miédă-nópte de comună, sunt *mai multe măguri* mari de pământ; una este chĭar în comună; la lărgimea circonferinței este ca 11–12 stânjeni; înălțimea ca 3 stânjeni; vêrful ascuțit. Aceste măguri se dice că ar fi făcute de Daci, când aŭ avut

resbel cu Traian. — 5° Tot în coprinsul acesteĭ comune spre miédă-nópte, este *brazda* séŭ *valul luĭ Traian*; este ca de 4 stânj. lărgime și 3 stânj. adâncime; pământul este scos spre miédă-di; este trasă de la rĕsărit spre apus; lungimea nu 'ĭ o potŭ cunósce bĕtrâniĭ, côcĭ trece și prin apa Oltuluĭ. (Negreșit că este aci vorba de *Brazda luĭ Novac*). — 6° Tot în vecinătatea acesteĭ comune este și *drumul luĭ Traian*, așternut cu pétră, care trece de la miédă-di spre miédă-nópte, pe unde astădĭ se face șoséua județénă. Pétra de pe dînsul este în mărime ca și a nóstră de astădĭ; lărgimea 'ĭ este ca de 4 stânjenĭ (subsc. *Preotul I. Ionescu*).

33) Asemenĭ din raportul învățătoruluĭ din *Brâncoveni* (plasa Oltuluĭ de sus) consemnăm de o cam dată numaĭ notițele despre calea romană și despre Brazda luĭ Novac : Cele maĭ vechĭ aședĕminte aflate în acéstă comună sunt : 1° *Șoséua de pétră*, spre apus de satul Brâncovenĭ; ĭea de la nord indreptându-se spre sud la Dunăre. Acéstă șosea se cunósce fórte bine în unele locurĭ, ĭar în altele este acoperită de pământ. Preste acéstă șosea se construiesce acum în unele părți șoséua județénă numită *drumul Sărĭ*, fiind că pe aci se transpórtă sarea de la salinele din districtul Vâlcea. Tradiția verbală o numesce șoséua séŭ *drumul luĭ Traian* și altă tradiție, de pre alțiĭ, o numesce șoséua *Domnuluĭ de Rouă*. — 2° Spre sud de acéstă comună, prin proprietățile Pârșcovenĭ, Șopêrlița și Grecĭ este un *șanț* cu o lărgime de 1 $^1/_2$ stânjenĭ. Inălțimea pământuluĭ scos din el se póte socoti de un stânjen. Pământul scos din el este aruncat spre sud. In maĭ multe locurĭ este stricat de arăturĭ; el vine de la vest, mergênd spre est. Tradiția poporană se exprimă într'astfel despre acest șanț numit *Brazda luĭ Novac*: Brazda luĭ Novac vine tocmaĭ de unde apune sórele și să sfârșesce la rĕsăritul sóreluĭ.

Novac a tras cu plugul acéstă brazdă, avênd înjugați *doui bivoli albi*, cari aŭ tras brazda chiar prin Olt, maĭ adăogind că Oltul face și acum valuri, pe unde a trecut acéstă brazdă (subsc. *T. Marinescu*).

34) Din *Pétra* (plasa Oltuluĭ de sus): In acéstă comună séŭ în comunele vecine nu se află alte așeḑĕminte séŭ locuri însemnate din vechime, decât numaĭ în comuna vecină Ienușescii, pe unde trece linia ferată, săpându-se un cap de dél, adùncime de un stânjen, s'aŭ găsit maĭ multe *ziduri de pétră mică* și *cărămidă fórte mare*. S'aŭ găsit tot în acel loc și *cĭoburi de óle* fórte marĭ și gróse ca de douĕ degete. De aci se înțelege că acel loc a fost vre-un așeḑĕmênt strămoșesc séŭ de pre vremile când cu *Uriéșii* orĭ cu *Jidovii*; ânsĕ nu pórtă nicĭ o numire din vechime, fiind pênĕ acum necunoscut de ómenii existenți. Acel loc cade spre rĕsărit, la marginea uneĭ mahalale a comuneĭ Ienușescii. Este așeḑat pe muchĭa unuĭ dél, unde a fost o mică pădure, care s'a tăiat de linia ferată și se numesce astăḑĭ *délul Ienușescilor*. Acele ziduri sunt făcute de pétră mică și cărămidă mare; pétra este așternută cu materiĭ așa de tarĭ încât fie-care se póte sparge, ĭar de deslipit nu se póte deslipi una de alta. Parte din acele ziduri s'aŭ tăiat de lucrătorĭ în bucățĭ enorme, pe unde a ajuns linia ferată și retezându-se cu cĭocanele s'aŭ prestegulit singure în vale, unde staŭ tocmaĭ ca nisce lespeḑĭ de pétră întregĭ. Mărimea acelor ziduri este: înălțimea de un stânjen și grosimea de o jumĕtate de stânjen. — Mărimea cărămideĭ, ce s'a găsit în unele ziduri este: lungimea de 2 palme și 5 degete, lățimea de 1 palmă și 5 degete, și grosimea de 5 degete. Acele ziduri închipuĭescŭ a fi fost locuință de ómenĭ; ânsĕ nu se cunósce bine, cŏcĭ se întindŭ către comuna Pétra spre sud, și cele-l-alte capete ale lor nu s'aŭ vĕḑut ca să se scie cât sunt de lungĭ; pentru acel

loc nu s'aŭ păstrat spuse séŭ poveștĭ din vechime bĕtrânescĭ, fiind-că nimenea nu scia ce ar fi fost acel loc, côcĭ a fost la toți inviĝibil pênĕ astăĝĭ *(Nesubscris)*.

35) Aceleași sunt confirmate în relațiunea de la *Ienușescĭ* (plasa Oltuluĭ de sus) : Se află, pe unde trece drumul de fer, pe cósta ce este situată între comunele (Ienușescĭ și Pétra) *un zid* gros ca de treĭ palme aproximativ, ĭar în lă-untru ca de 10 metriĭ în tóte părțile, și pământul crescut d'asupra ca de un metru. Acest zid este chĭar în centrul comuneĭ, situat pe o muchĭe de dél; el este patrunghĭular și cuprinderea luĭ în lă-untru este ca de 100 metriĭ pătrați. (subsc. *Gr. Georgescu*). De pre acéstă descripțiune s'ar crede că în centrul comuneĭ Ienușesciĭ, pe un dél, s'ar afla o clădire antică pătrată, ceĭa ce este fórte posibil; ceĭa ce ânsĕ am putut constata însu'mĭ din vedere, trecênd răpede cu convoĭul pe calea ferată, este că în délul ce mărginesce spre rĕsărit lunca Oltului, se presentă învederată ochilor o secțiune fórte distinctă a căiĭ romane, construită cu straturĭ de petriș și cu întăriturĭ și pardosélă de cărămiĝĭ late.

36) De la *Slătióre* (plasa Oltuluĭ de sus) aflăm că : în partea despre rĕsărit de acéstă comună, nu așa departe de rîul Oltuluĭ se află o *Măgură de pământ*, avênd cercuitul sĕŭ împrejur aproximativ de 30 stânjenĭ, ĭar înălțimea sa de la suprafața pământuluĭ cam de $1^1/_2$ stânjenĭ. Întrebând pe lŏcuitoriĭ maĭ bĕtrânĭ ce sciŭ despre acéstă măgură, 'mĭ aŭ declarat că nu scĭŭ de este făcută de mână séŭ de este provenită de vr'un artificiŭ natural, decât, de pre spusele bĕtrânilor, fiind pré vechĭe, se ĝice că acéstă comună a fost încorporată cu Slatina, de la care póte 'și trage și numele (*Nesubscris*).

37) De la *Dranovĕț* (plasa Oltuluĭ de sus) : Din ve-

chime este *drumul lui Traian*, făcut în plan de șosea, care trece prin mijlocul acestei comune și merge de la mîéḑă-nópte spre mîéḑă-ḑi, iar alt ceva nu se află nimica (subsc. *Preotul Ioan Demetrescu*).

38) In Anexele A, B, C și D, se cuprindŭ note despre diferite explorațiunĭ făcute și informațiunĭ culese la *Recîca* și *Caracal*. Iar în Anexa K, am cuprins cele ce a scris mai important dl C. Bolliac despre aceste localități.

39) Noțiunile despre *brazda lui Novac*, venite de la Osica-de-sus, Șopêrlița și Brâncovenĭ, se află în notele precedente sub No. 31, 32 și 33. Ĭară din *Dobrun* (plasa Oltului de sus) ne aŭ venit cele următóre: În moșiia boĭerilor Brătășenĭ, subt un pisc de dél, în marginea Oltețului, în vecinătate cu comuna Dobrunul, se află în faça pămêntului rĕmase ziduri de case... Se află brazda ce se numesce *Brazda lui Novac*... ea vine pe o muchîe de de dél de-asupra comunei Dobrunul, coborînd pênĕ în mijlocul comunei și merge spre rĕsărit la comuna Șopêrlița (subsc. *Preot. Dimit. Iordăchescu*).

40) De la *Viișóra* (plasa Ocolului) avem scire că: în cuprinsul comunei Viișóra, proprietate a Statului, s'a găsit o *măgură vechîe*, așeḑată în centrul comunei, pe loc potrivit; are forma unuĭ oval; mĕsurându-se póla măgurei jos, a fost de 480 stânjenĭ; la capul de la apus are nălțime 48 stânj., la mijloc 44 și la capul de la rĕsărit 34 stânj. Și s'a mai găsit și *Brazda lui Novac*, ce vine drept de la apus și merge spre rĕsărit; are largul de 2 stânjenĭ și naltul de 1 stânj. (subsc. *Drosu Costantin*).

41) De la *Popênzălescĭ* (plasa Oltețului) avem informațiunĭ că: Tot despre rĕsărit, în depărtare de acéstă comună la 3000 stânj. luați aproximativ, se afla o brazdă

ce vine de la rĕsărit și merge spre apus séŭ vice-versa, care bĕtrânii o numescŭ *Brazda luĭ Novac* (subsc. *George Gavrilescu*).

42) Ĭată ce culegem din raportul învățătoruluĭ sătesc din *Vŏdastra* (plasa Bălțiĭ) : In cuprinsul comuneĭ Vŏdastra se află *o cetate* și *maĭ multe măgurĭ*. Cetatea este de pământ calcaros și pórtă numirea de *Sculienĭ*, ĭar măgurile sunt de pământ, dintre care una pórtă numirea de *Măgura fetelor*, ĭar cele-l'alte n'aŭ nume cunoscute. Cetatea cade spre apus de comună și este așeḑată pe loc șes, ĭar Măgura fetelor se află în marginea comuneĭ, între sud și vest, una în centrul comuneĭ, ĭar cele-l'alte spre mĭéḑă-nópte de acéstă comună, tóte așeḑate pe locurĭ înalte. Cetatea are forma unuĭ pentagon, avênd lărgimea de 1600 stânj. pătrațĭ séŭ un pogon și $^{36}/_{400}$ dintr'un pogon, înălțimea de 3 stânj. vêrful rotund, înconjurată în prejur cu un pêrĭŭ de apă, avênd lățime ca de 3 stânjenĭ; ĭară Măgura fetelor are la bază forma uneĭ circumferențe, lărgimea de 225 stânj. pătrațĭ, înălțimea ĭĭ este de 5 stânj.; ĭară vêrful are forma unuĭ con cu căpĕtâĭul tăiat. Măgura ce se află în centrul comuneĭ asemenĭ are la bază forma uneĭ circumferențe; lărgimea ĭĭ este de 625 stânj. pătrațĭ, înălțimea de 6 stânjenĭ, vêrful rotund, ĭar cele-l-alte măgurĭ, ce se află în vecinătatea comuneĭ, aŭ tot acea mărime. Intrebând pe bĕtrânĭ, aŭ spus că cetatea și măgurile arătate le aŭ pomenit din vechime și să vorbesce de acele măgurĭ că aŭ fost ca pichete séŭ centrurĭ de apărare în contra barbarilor. In cuprinsul acesteĭ comune s'aŭ găsit *sulițe, lăncĭ, topóre, vase de pământ, bănuțĭ și o mulțime de unelte de cremene* (subscr. *A. Marinescu*).

43) Am căutat a reproduce în Anexa L cele maĭ importante din descripțiuuile date de dl Bolliac, despre

localitatea Vŏdastra și despre descoperirile ce d-sa a făcut acolo.

44) Cetatea *Chalastra*, la gurile rîuluĭ Axios (Vardarul) în provincia Mydonieĭ, figurézã, cu variantele *Χαλάστρα*, *Χαλέστρη* și *Χαλαίστρα* în *Strabon* VII. fig. 24; *Erodot* VII. 123; *Plutarch. vit. Alex.*; *Pliniu VII., 10*; XXXI „Nitrum Chalastricum" etc. Se află în localitatea *Kulakia* de astădĭ. „*Mutatio Ballanstra*, între *Translitis* și *Meldia*, e citată în *Itinerarium a Burdigala Hierusalem usque*, pe calea dintre cetatea *Sirmium* (Mitrovitz), și cetatea *Serdica* (Sofia?); se crede a fi fost lîngă *Sribnitz*. Despre numirea *Hister* a Dunărĭĭ de jos, găsim între alțiĭ, în *Iordanis* „*De Getarum sive Gothorum origine*", următórea indicațiune: „Danubius ... in lingua Bessorum *Hister* vocatur". Tot *Iordanes*, *V*, precum și *Amian. Marcelin. XXXI* și *XXXII* și alțiĭ daŭ rîuluĭ Tyras, numirea de *Danastris*. In tractatul luĭ Dioscoride, *περὶ ὕλης εὑρέσης*, printre alte denumirĭ de plante, reproduse în diferite limbĭ vechĭ, citim și acésta: *Κολοκυνθὶς, Ῥωμαῖοι κουκοῦβητα σιλβάτικα, Δάκοι τουτάστρα*". Aceiașĭ terminațiune *astra* aflăm în cuvêntul românesc *fiiastră*, carele totușĭ este invederat latinescul *filiaster*, *filiastra*, ce se presentă în inscripțiuni (*Orelli*, Inscrip. latin. selec. 6206, 6207 etc.); precum și în terminul țerănesc *colastră*, rĕmas pênĕ astădĭ la bacĭĭ Carpaților chĭar acelaș ca la păstorĭĭ Latiuluĭ etc.

45) Din *Zănóga* (plasa Ocoluluĭ) ni se arată că sunt: *treĭ măgure*, ce sunt în hotarul acesteĭ comune: una despre rĕsărit de comună și se numesce *Măgura* luĭ *Căpățînă*; este de 3 stânj. și în lungime de 40 stânj. și în vêrf de 2 stânj.; a duoa este despre apus, se numesce *Măgura mare*, este înaltă de 4 stânj., în lărgime de 50 stânj. și în vêrf de 2 stânj.; a treĭa este cam la mĭĕdă-dĭ

de comună, se numesce tot *Măgura mare* și este în mărime tot asemené (subsc. *Preot. M. Stănescu*).

46) Din *Cacaleți* (plasa Ocoluluĭ) avem scire: că la mĭédă-ḑi de comună se află un loc unde a fost *biserica vechĭe* de la strămoșĭ, așeḑată fiind pe o cóstă, lùngă o apă, care merge pe valea Gĭoroculuĭ mare; tot pe acest loc și lùngă acéstă apă este și *silișteḑe sat vechĭu*, ĭară de când cu cĭuma s'a spart din acest loc; ĭară peste tot în acest loc să găsescŭ *cĭoburĭ* și *óle vechĭ* și fórte gróse la făptură. Tot la mĭédă-ḑi de comuna nóstră se află și *o movilă* mare de pământ, înaltă de 5 stânjenĭ, ĭară lungimea adică ocolul este 27 stânjenĭ și vêrful ĭĭ este trunchĭat. Tot în acéstă parte de loc se află adică *óse de Jidovĭ, olane, care curge apa pre ele, de lut;* adică când dă ploĭ se găsescŭ de acestea, adică olane și óse. Măgura ḑisă maĭ sus pórtă numele de *Măgura Turculuĭ*. — La mĭédă nópte de comuna nóstră sunt în numĕr de ḑece *movile*: una, numită *Măgura mică*, are înălțime de 4 stânjenĭ, ĭară ocolul de 24 stânjenĭ; — alta numită *Măgura mică*, are o înălțime de 3 stânjenĭ, ocolul 18 stânjenĭ; — alta numită *Măgura Corni*, are înălțime 4 stânjenĭ, ocolul 15 stânjenĭ; — alta, numită *Măgura Berzeĭ*, are înălțime 6 ½ stânjenĭ, ocolul 34 stânjenĭ; — alta, numită *Măgura Purceli*, are înălțime 4 stânjenĭ, ocolul 17 stânjenĭ. Tóte acestea aŭ vêrful trunchĭat și sunt așeḑate pe pământ limpede. — La mĭédă-ḑi de comuna nóstră, pe nisce déluri și pe nisce rîpe se găsescŭ arme vechĭ, precum puscĭ, pistóle de acestea se găsescŭ și acum în present (subsc. *D. Ionescu*).

47) Din *Radomir* (plasa Ocoluluĭ) avem informațiunile următóre: Se află *maĭ multe măgurĭ* în hotarul moșieĭ acestiĭ comune, din vremile vechĭ, cu numele ce pórtă fie-care în deosebĭ și în ce parte de loc a comuneĭ

cade, dupe cum se însemnéză la vale: *O măgură* spre miédă-ḑi de comună, cu numele *Măgura de la Stăncilă*, care se maĭ ḑice și *Măgura de la viile Hagiuluĭ*, așeḑată într'un pisc de dél, numit délul Stăncileĭ, avênd forma circonferenței; ocolul la bază este de 31 stânjenĭ și înaltă de 2 stânjenĭ cu vêrful trunchĭat. Și spre apus de acea măgură se cunoscŭ *urmele unuĭ șanț* de cele bătrânescĭ, care este în depărtare ca de 40 stânjenĭ, și este în lungime de 60 stânjenĭ, largul 1 stânjen și adûncimea ĭară un stânjen, și pământul aruncat spre résărit dintr'însul, fiindu'ĭ un cap spre miédă-nópte și un cap spre miédă-ḑi. *O măgură* spre miaḑă-nópte de comună, cu numele *Măgura Dolanĭ* avênd forma tot a celeĭ de sus; ocolul la bază este de 35 stânjenĭ și înălțimea de 2 stânjenĭ, cu vêrful cam țuguiat, așeḑată pe un dél numit délul Dolanĭ, lûngă drumul cel mare, numit drumul Alboti, despre miédă nópte de drum. — *O măgură* spre miédă-ḑi de cea de sus și tot spre miédă-nópte de comună cu numele *Măgura Dumbrăvi*, așeḑată pe un del, numit délul Dumbrăvi, lûngă drumul Zănógeĭ, spre miaḑă-ḑi de drum, tot în forma celor de maĭ sus; ocolul la bază este de 30 stânjenĭ, și 'naltul de 2 stânjenĭ, cu vêrful trunchĭat. — *O măgură* spre résărit de comună, între hotarul moșieĭ cătunuluĭ Vijulescĭĭ, ce depinde de acéstă comună, cu numele *Măgura Măĭuguluĭ*, care se maĭ ḑice și *Măgura Apărătóre*, în forma piramideĭ, cu vêrful trunchĭat, avênd ocolul la bază de 40 stânjenĭ și naltul de 3 stânjenĭ, așeḑată pe un pisc de dél, numit délul Obogénuluĭ și se cunoscŭ *gropĭ vechĭ*, de cele strămoșescĭ, pe lûngă acea măgură și pe acel dél și șanțurĭ vechĭ, care spunŭ bătrânĭĭ că aŭ fost silișteĭ vechĭe de la moșĭ strămoșĭ. — Asemené spre apus de acéstă comună se maĭ cunoscŭ *ruine* de cele bătrânescĭ, care spunŭ bătrânĭĭ că aŭ fost oraș vechĭu de când cu Tătarĭĭ și cu Jidovĭĭ, de unde s'aŭ scos la anul 1860, nisce cărămiḑĭ, de pluguri de pre

acel loc, când s'a arat ântêĭ, care cărămiḑĭ aŭ fost de 2 palme în lungime şi latul asemené, ânsĕ grosimea de 5 degete, avênd forma pătratuluĭ; şi acum acele cărămiḑĭ s'aŭ sfĕrâmat de plugurĭ, arându-se maĭ de multe orĭ acel loc şi s'aŭ găsit maĭ multe felurĭ de rĕmăşiţe de la lŏcuitoriĭ din vechime pe acel loc, precum: *urcĭóre, óle şi străchinĭ,* şi locul acela, în care sunt ruine şi gropĭ şi unde s'aŭ găsit acele cărămiḑĭ şi cele-l-alte, pórtă numele de *Livedea boĭeréscă*, care se maĭ ḑice şi *Stupina.*— S'aŭ găsit în pămêntul acesteĭ comune, la miéḑă-nópte de comună, la anul 1865, o sfĕrâmătură de *îmbrăcăminte de zea,* ca de 2 palme şi o *sabie de oçel*, de către un lŏcuitor, care sabie a făcut'o seceră pentru secera grâuluĭ, şi s'aŭ găsit şi *bănuţĭ vechĭ* în multe felurĭ de rĕmăşiţe de la lŏcuitoriĭ din vechime şi de la care ruine se cunoscŭ şi *gropĭ* pe acel loc; şi locul acela, în care s'aŭ găsit aceste obĭecte, pórtă numirea de délul Furciturilor (subsc. *M. Diţulescu*).

48) In comuna *Dioscĭ* (plasa Ocoluluĭ) ni se semnaléză cele următóre: Se află *maĭ multe măgurĭ* în hotarul moşieĭ acesteĭ comune din vremile vechĭ, cu numele ce pórtă fie-care în deosebĭ; de pre cum se spune la vale. *O măgură*, numită *Măgura Dioscenilor* despre miéḑă-ḑi de comună, în forma uneĭ circumferenţe, avênd ocolul eĭ la basă 41 stânjenĭ, cu vêrful trunchĭat; aşeḑată pe loc şes, lûngă drumul Bărăcesciĭ. — *O măgură* în partea despre mĭéḑă-nópte de comună, cu numele *Măgura Hârca*, aşeḑată într'un pisc de dél lûngă drumul Cocănesciĭ, ce merge la Caracal şi Craiova, în forma uneĭ circumferenţe, avênd ocolul la basă de 18 stânjenĭ; cu vêrful tot trunchĭat ca şi al celeĭ d'ântêĭ. *O măgură* în partea despre mĭéḑă-nópte de comună, cu numele *Măgura Băşicuţa*, aşeḑată într'un pisc de dél lûngă valea eleşteuluĭ, ce 'ĭ ḑice şi valea Brăticĭ în forma uneĭ circumferenţe, avênd ocolul

la bază de 9 stânj., cu vêrful trunchĭat. — Spre mĭéḑă-ḑi de acéstă comună se maĭ numescŭ *ruine de o biserică*, care spunŭ bătrâniĭ că a fost acolo biserică de la moşĭ strămoşĭ, care s'a ruinat de tot şi se vede şi acum acolo *o cruce de pétră*, scrisă cu litere necunoscute. Şi ḑicŭ că şi acum se vede locul unde a fost sfîntul prestol în altar, acoperit cu puçin pământ pe de asupra, şi acum este arat locul pe acolo şi se află în depărtare de acéstă comună ca de 1200 stânj., spre mĭéḑă-ḑi, ce 'ĭ ḑice acolo şi *Motea*, unde este crucea şi locul prestoluluĭ. S'aŭ găsit de locuitorĭ nisce *spărturĭ de óle* într'un loc unde a fost în vremea veche un sat, ce 'ĭ ḑice acolo unde a fost satul, délul Nucilor, şi unĭĭ dintre locuitoriĭ acesteĭ comune aŭ găsit *bănuţĭ vechĭ;* dupe cum spunŭ unĭĭ că a găsit un lŏcuitor, cu numele Ion zet Nițu, *bănuţĭ vechĭ*, dar acesta négă găsirea acelor bănuţĭ (subsc. *M. Mihăiescu*).

49) Din comuna *Marotinul de sus* (plasa Balta) avem informaţiunile următóre : În cuprinsul acesteĭ comune se află maĭ multe locurĭ însemnate precum : *Gunoĭul Batişeĭ, Teiul Moţi, o măgură, un grind, drumul Lupénuluĭ, lacul Galeşuluĭ şi Dăbóia. Gunoĭul Batişeĭ* este loc însemnat din vechime, care este făcut ca un fel de măgură, fiind-că a fost chĭar siliște în acel loc, care siliște se numea Marotinul de sus şi de pre numele aceleĭ siliște i s'a dat şi comuneĭ tot numirea de Marotinul de sus. — Al duoilea urméză *Teiul Moţi*, loc însemnat din vechime, ce 'şĭ are numirea dupe numele Motea, şi desparte moşia locuitorilor de moşia Ghizdăvescilor. — Al treĭlea urméză *Măgura Turculuĭ*, care acéstă măgură este făcută din vechime de la moşĭ strămoşĭ şi i se dă numirea dupe numele unuĭ turc ce şedea cu locuinţa în vêrful aceleĭ măgure. — Al patrulea urméză *Grindul Tursanuluĭ*, dupe numele unuĭa Tursanu. — Al cincilea urméză *drumul*

Lupénuluĭ.— Al șéselea urméză *Dăbóia*, dupe numele luĭ Dabu; și al șéptelea, *lacul Galeșuluĭ*, dupe numele luĭ Gali, care dintr'aceste lac se scóte pesce, loc însemnat din vechime ca drept semn de hotar, ce desparte moșia locuitorilor de moșia comuneĭ Mârșaniĭ. — *Gunoĭul Batișeĭ* este spre mĭédă nópte de comună și este aședat pe vale; *Teĭul Moți*, în capul moșieĭ despre mĭédă-nópte, ce se desparte cu Ghizdăvesciĭ, aședațĭ pe dél; *Măgura Turculuĭ*, în capul siliștеĭ spre apus, aședată pe dél; *Grindul Turculuĭ*, la mĭédă-ḑi de comună în capul moșieĭ, aședat pe dél; *Drumul Lupénul*, tot la mĭédă-ḑi, semn de hotar. ce desparte moșia locuitorilor de Sohotescĭ și merge cu un cap la mĭédă-ḑi și cu unul la mĭédă-nópte; *Dăbóia*, la mĭédă-nópte în laturile moșieĭ, aședată pe vale; *lacul Galeșuluĭ* spre apus, aședat pe vale. *Gunoĭul Batișeĭ* este de 3 stânj. nalt, ḑece ocolul luĭ, și este cu vêrful rotund; *Măgura Turculuĭ* este de 15 stânj. naltă, 60 stânj. ocolul eĭ, și cu vêrful trunchĭat. — Olărиĭ, arme, unelte, scule, bănuțĭ, idolĭ, chipurĭ și alte feluri de lucruri de pe vremile vechĭ nu s'aŭ găsit (subsc. *G. C. Marinescu*).

5o) Din *Amărescĭ-de-sus* (plasa Bălțiĭ) sunt sciințele ce urméză : In coprinsul acesteĭ comune și în vecinătate se află *un sat* cu numele *Polovinele*, care s'a surpat de când cu Tătariĭ, pe la anĭ 101 (?) dupe Christos, care se găsescŭ în acel loc de sat, *cuptóre de cenușe și cărămiḑĭ*; *o tabără* cu *Buciunișul*, de când cu Tătariĭ și cu Uriéșiĭ, unde a fost răsboĭu pe acea vreme și de aceĭa i s'a dat numirea de taberă, care se găsesce în acea taberă *sulițe, arce de fer* și *siliște*, care a fost ĭarăși sat, dar ânsĕ nu se scie de când este spart, dar se găsescŭ într'însul *gropĭ, șanțurĭ, cărămidă de Antina*; se maĭ află *o măgură* care pórtă numirea de *Măgura săpată*. Ĭară locul unde se află siliștea și biserica se numesce *Bâscelele*. — Satul *Polovinele* și taberа

Bucinișuluĭ, cadŭ despre rĕsărit de sat, pe loc șes, în depărtare de sat ca de 1400 stânjenĭ pe proprietatea Statuluĭ; ĭară siliștea și locul de biserică de la *Băscelele* cadŭ spre miédă-ḑi de sat în depărtare ca de 100 stânjenĭ de sat, pe proprietatea comuneĭ, pe loc șes, unde se desparte de moșia Obârșia. 1⁰ Satul: întinderea sa este de 150 pogóne; 2⁰ Taběra ca de 200 pogóne; 3⁰ Siliștea ca de 200 pogóne, ĭară cărămida din care a fost făcută biserica, este în mărime de 3 palme lungul, de 2 palme latul și grosimea de 4 degete; și 4⁰ Măgura se află în mărime la ocolul eĭ de 50 stânjenĭ și înălțimea de 20 stânjenĭ și vêrful este săpat și aruncat pământul în laturĭ. — In coprinsul acesteĭ comune se află spuse bătrânescĭ de pe la bătrânĭ și preoțĭ despre acele locurĭ numite *Polovinele*, *Bucinișul* și siliștea, pe care aŭ fost sate din vechime și s'aŭ robit de Tătarĭ, maĭ cu sémă acea biserică din siliște, care s'a robit în nóptea Pascilor, când se aflaŭ preoțiĭ slujind; ĭară măgura se află de când cu Tătariĭ și cu Uriéșiĭ. — In acele locurĭ, *Polovinele* și *Bucinișul*, s'aŭ găsit *olărĭĭ, cărămiḑĭ, suliță de fer, lespeḑĭ de piĕtră micĭ* și *monete de argint și aramă*, tot o mărime cu banĭĭ de 50, avênd pe dînsele pe o parte chipurĭ de împĕrațĭ și pe cea-l-altă inscripțiĭ care nu se potŭ citi, de care s'aŭ descoperit în comuna Amărescĭĭ de sus în anul 1871 (subsc. *E. Păunescu*).

Ĭară din Amărescĭĭ de jos (plasa Bălțiĭ) se adaoge: că împrejurul acesteĭ comune se află *treĭ locurĭ de siliște*, în care se coprindŭ *olărĭĭ, cărămiḑĭ Antină* și cĭoburĭ de diferite obĭecte rĕmase de pe la locuitorĭĭ ceĭ vechĭ; se maĭ află și *treĭ măgurĭ* marĭ vechĭ și *una* maĭ mică, fiind din vremile vechĭ de când cu Jidovĭĭ și cu Uriéșiĭ, care tóte aceste locurĭ pórtă numirile următóre: I, o siliște numită *Amărescĭĭ*; II, una idem, numită *Bucinișul*; III, una, idem numită *a Pisculuĭ*; — Și măgurele: I, o măgură numită *Măgura Săpată*; una idem, numită *Mă-*

gura Vișeĭ; III, una idem, numită *Măgura cu Viță* și IV, una idem, mai mică numită *Bășicuța*. Siliștea *Amărescilor* cade despre miédă-nópte de sat, pe vale, în depărtare ca de 100 stânjeni de sat pe proprietatea comuneĭ; Siliștea *Bucinișuluĭ* cade în jos de sat, tot pe vale, în depărtare ca de 2500 stânjeni, pe proprietatea Statuluĭ, numită *Bucinișul*, ținênd de episcopia Rômnicul-Vâlceĭ; a treĭa silișteă *Pisculuĭ*, cade despre miédă-ți de sat, pe proprietatea Statuluĭ numită Obêrșia, ținênd de mónăstirea Brâncoveniĭ. Și măgurile cad câte patru din jos de sat, pe dél, în depărtare ordinară (?) — Cea d'ântêĭ silișteă, întinderea sa este ca de 15 pogóne; cea d'aduoa ca de 20 pogóne și cea d'a treĭa ca de 12 pogóne.—Și măgurile: cea d'ântêĭ este înaltă ca de 8 stânjeni, la póle ca de 50 stânjeni și cu vêrful trunchĭat; cea d'aduoa măgură înaltă ca de 15 stânjeni, ocolul eĭ la póle ca de 50 stânjeni și cu vêrful țuguĭat; cea de a treĭa e înaltă ca de 12 stânjeni, la póle ca de 55 stânjeni și cu vêrful rótund, și cea de a patra înaltă ca de 5 stânjeni, la póle ca de 20 stânjeni și vêrful țuguĭat.— In pământul acesteĭ comune și în vecinătatea eĭ s'aŭ găsit și se găsescŭ și acum, când ară cu plugul, rămășițe de pe la locuitoriĭ din timpurile vechĭ, precum: *cărămidĭ Antină, cărbunĭ, cĭoburĭ de óle, fére* de călcat rufe (?) și alte *scule de fer* (subsc. *D. Rădulescu*).

51) Din comuna *Ghisdăvescii* (plasa Bălțiĭ) ni se relatéză: că în cuprinsul comuneĭ se află *o movilă*, ce pórtă numirea de *Movila Corneĭ;* este spre nord de comună și așeḑată pe pământ șes în câmpie și locul acela se numesce *Motea;* ea este de o jumétate stânjen înaltă, are ocolul la póle ca de 7 stânjeni și este rotundă și cu vêrful trunchĭat (subsc. *I. Florescu*).

52) De la comuna *Apele vii* (plasa Bălțiĭ) avem rĕspunsurile următóre: Se găsescŭ în cuprinsul acesteĭ co-

mune *multe hârburĭ de óle, óle cu bănuți vechĭ, petre de rîșniță* și *óle cu óse de ómenĭ*, îngropate prin pământ. — Acestea se află prin sat și afară din sat : hârburile se găsescŭ spre mĭédă-ḑi de sat, pe loc puçin deluros și compus numaĭ de arină; ólele cu bănuți, prin sat pe loc șes; petrele și ólele cu óse, spre mĭédă-nópte de sat, unde este loc șes și arabil. — Hârburile de óle sunt micĭ, în forma óleĭ de astădĭ; ólele cu bănuțĭ, în mărime cât potŭ încăpé 5 oca apă, și astupate; petrele de rîșniță așeḑate una pe alta, încât parŭ a fi așeḑate de mână de om, la formă rotunde; ólele cu óse de om, în mărime cât póte intra o vadră licuid și astupate cu capac. Se spune de maĭ mulțĭ bĕtrânĭ că în vecinătate spre nord-est se găsescŭ óre-care sloĭurĭ de céră prin pământ, asemené și *cărămidă de Antina* spre rĕsărit, în forma pardoseleĭ, cât coprinde spaçiul uneĭ case, ĭarășĭ prin pământ, de care se vorbesce că în vechime arŭ fi fost situate case pe acel loc. S'aŭ găsit și se găsescŭ în coprinsul acesteĭ comune *bănuți vechĭ*, pe maĭ multe locurĭ; în uniĭ este létu șése-spre-ḑece, frumoșĭ și bunĭ la sunet; s'aŭ maĭ găsit și *glonțurĭ de pușcă* în partea de miédă-ḑi a comuneĭ prin arină (subsc. *Preotu Georg. Florescu*).

53) Din raportul învățătoruluĭ de la *Brâncovenĭ* (plasa Oltuluĭ) voĭu extrage aci cele relative la clădirile care amintescŭ la faça loculuĭ, despre domnésca familie a luĭ Mateĭu și Constantin : 3º. Spre rĕsărit de acéstă comună pe un dél, se află *ruinele caselor familieĭ Brâncovenilor*. Acest dél, cu o suprafață ca de 3 pogóne, a fost închis cu zid de cărămidă în formă de cetățuĭe, de pre cum arată șanțul din care s'a scos de curênd cărămidă. Cărămida este de mărimea celeĭ ce se face acum; ânsĕ este de observat că varul pus între cărămiḑĭ, are o tărime fórte mare, astfel că maĭ bine se póte rupe cărămida decât varul. Din aceste ruine maĭ este un zid cu o gro-

sime de patru palme, înălțimea de 1½ stânjen; ĭar lungimea de 19 stânjenĭ. Acest zid a făcut parte din cele ce serveaŭ de cetățuĭe, care aveaŭ formă rotundă neregulată. In lă-untru eraŭ case, care s'aŭ stricat de lŏcuitorĭ pentru a lua cărămida, dupe care le aŭ săpat pênĕ la adûncime de 3 stânjenĭ. Tradițiunea se exprimă astfel despre aceste ruine : Aci aŭ fost casele Brâncovenilor; pivnițele eraŭ atât de marĭ că putea întra carul cu boĭ și buțĭ, se întorcea prin pivniță și eșĭa tot pe unde a intrat. Maĭ multe nu se scie despre aceste ruine. — 4⁰. Lûngă aceste ruine, spre apus, este *biserica satuluĭ*, zidită la anul creațiunĭĭ 7193 (1685) de familia Brâncovenilor, de pre cum s'a putut descifra din inscripțiunile cele duoĕ ce sunt în biserică. In lă-untru bisericeĭ se vĕdŭ zugrăvițĭ din vechime ctitorĭĭ în costumele lor vechĭ. Tot în biserică este un mormênt, pe care este o pétră cu inscripțiunea ruinată; la finit se vede anul 1695 cu slove. — 5⁰. In curtea acesteĭ bisericĭ spre mĭéḑă-ḑi, este o *cruce de pétră* înaltă de un stânjen, cu inscripțiunĭ pe treĭ feçe. Literile sunt amestecate, latine și chirilice. Nu s'a putut cunósce în ce limbă este scrisă. La finitul acesteĭ inscripțiunĭ se vede anul 1707, cu numere arabe. — 6⁰. Spre mĭéḑă-ḑi de satul Brâncovenĭĭ, subt un mare dél, se află *mŏnăstirea Brâncovenĭĭ* cu duoĕ bisericĭ. Cea maĭ mare este făcută de moșul luĭ Mateĭu-Basarab și înoită de acesta la anul luĭ Chr. 1699 (?). In biserică este un mormênt cu duoĕ inscripțiunĭ în pétră. Aci repauséză Papa postelnicul Brâncovean cu soția sa Stanca Cantacuzino, părințiĭ luĭ Constantin Brâncovénu. — 7⁰. A duoa *biserică* este maĭ nuoă, făcută de Constantin Brâncovénul Basarab, la anul de la Chr. 1700. — Aceste noțiunĭ le am scos pe scurt de pe inscripțiunile âmbelor biserice (subsc. *T. Marinescu*). In Anexa M. am reprodus diferite documente relative la vechile clădirĭ de la Brâncovenĭ.

54) Din raportul de la *Șopêrlița* (plasa Oltuluĭ de sus) transcriem âncŏ aci cele următóre : 1º. In partea despre apus a acesteĭ comune este o *mŏnăstire ruinată* fórte vechĭe; se ḑice că este făcută în ḑilele luĭ Mateĭu-Basarab, când era domnia la Brâncovenĭ, chĭar de un ministru al sĕŭ cu numele Ghinea vistierul (grec de origină); este în lungime ca de 7 stânjenĭ numaĭ lumina în lă-untru și lărgimea ca de 6 stânjenĭ; grosimea ziduluĭ este tocmaĭ de un stânjen mare; zidul este zidit numaĭ cu gólă cărămidă și var; cărămida în mărime, lungul 1 palmă domnéscă și 2 degete, ĭară grosimea o șchĭópă; pe sus are cărămiḑĭ în treĭ colțurĭ cu săpăturĭ; în patru colțurĭ în lă-untru are patru petre, câte una la fie-care colț, nescrise; este fundată pe un loc care se numesce de bĕtrânĭ *sub zăpodie*, în marginea apeĭ Oltuluĭ, într'un deluș. — Tot lúngă acéstă mŏnăstire maĭ se găsescŭ nisce ziduri în formă de case pătrate, tocmaĭ aprópe de Olteț în depărtare de mŏnăstire ca de 12 stânjenĭ. Aceste case se ḑice că aŭ fost o grădină de animale sĕlbatice, maĭ mult cĭute; de aceĭa s'a și numit acel loc *la Cĭutărie*. Biserica se ḑice că s'a părăsit pentru că s'a jăfuit și spurcat de Turcĭ, dupe ce aŭ și tăĭat pe Ghinea. — 2º. Tot pe acéstă proprietate în coprinsul acesteĭ comune, dincolo de Olteț spre mĭéḑă-ḑi, într'o vălcea numită Cernéoa, s'a descoperit în anul 1864—65, o *comóră* de felurite antice precum : inele de aur cu petre de diamant, brăçărĭ de aur, cerceĭ cu asemené petre, linguriţ̦e, bóbe de mărgăritar înșirate pe sîrmă de aur, etc. Acestea s'aŭ găsit de un George Coman, locuitor în acéstă comună; el este un om exaltat de minte, are aplecare de a prinde vulpĭ cu ogarul; a dat ogarul dupe o vulpe și a intrat acolo în Cernea într'o vizuină și vulpea, și ogarul dupe ea. El de frică că ĭ mănúncă ogarul a luat sapa și a fĕrâmat vizuina și s'a pomenit cu ele curênd din vizuină; câte aŭ fost maĭ marĭ, le a luat în traista, care purta de mâncare,

ĭar din bóbele de mărgaritar a maĭ spart cu pétra pe muchĭa sapiĭ și le a lăsat acolo. Se înscințară proprietariĭ loculuĭ, Brătășeniĭ și-ĭ luară câte-va inele și un șir de mărgăritarĭ, pe care ĭĭ deteră câți-va gologanĭ; vĕdĕnd el că ĭĭ sunt de preț a plecat cu ele în traistă la bâlciul Floriilor la Caracal și la cine s'a arătat l'a bătut și i le a luat; cine? nicĭ el nu l'a cunoscut. In urmă se înscințară tóte autoritățile acestuĭ district, veni prefectul la fața loculuĭ; a căutat cernênd țĕrâna cu cĭure și a maĭ găsit și atuncĭ ceva din acele amaneturĭ; a maĭ găsit și în urmă lumea din comunele vecine bóbe de mărgăritarĭ, cu cĭurele, în țĕrână și le a vêndut proprietarilor lor. Acum acolo nu se maĭ găsesce nimic; chĭar de la anul 1865 s'a arat grâŭ peste acel loc; astfel s'aŭ finit cu aceste amaneturĭ. — Se spune de bĕtrânĭ că aceste amaneturĭ aŭ fost îngropate acolo de 12 hoțĭ, cari aŭ trecut Oltețul acolo cu 5 caĭ încărcați; în acel timp Brătășeniĭ, proprietariĭ acestuĭ loc, eraŭ căpitanĭ de poteră și s'aŭ războit cu dînșiĭ în acea vale; atuncĭ eĭ le aŭ îngropat ca să fie ușor de scăpat. Acea vale, care se numesce Cernea, este o scursóre de apă care vine din plóĭe, curge de la apus spre rĕsărit și se vérsă în Olteț; adûncimea pe unele locurĭ este de 3 stânjenĭ; pe alte locurĭ este de 2 stânjenĭ; lărgimea asemené; are și godovane (bălțĭ); véra séca maĭ tot-d'a una. — 4º. Tot în coprinsul acesteĭ comune spre rĕsărit, este *o grópă* ca de 5 stânjenĭ adûncă și largă tot asemené; acéstă grópă se numesce din vechime *gaura șopêrleĭ*, de la care 'șĭ a luat și comuna numele de *Șopêrlița*; în acéstă grópă se dice că a locuit o șopêrlă séu un șérpe mare. El a mâncat maĭ multe animale de ale ómenilor, se spune de bĕtrânĭ, că chĭar și copiĭ; a fost omorît de vênătoriĭ de pre atuncĭ cu puscile; grópa este rotundă, săpată de șérpe; sunt în ea multe óse vechĭ putrede (subsc. *Preot. I. Ionescu.*

55) Din comuna *Dobrunul* (plasa Oltuluĭ de sus) ni se rapórtă maĭ acelea'și informațiunĭ : In moșia boĭerilor Brătășenĭ, subt un pisc de dél, în marginea Oltețuluĭ, în vecinătate cu comuna Dobrunul se află în fața pământuluĭ rămase zidurĭ de case. Biserica e apropiată de acele zidurĭ... Se povestesce de nisce *talere de argint, cuțite, inele* de pĭetre scumpe, *brățărĭ* de aur cu pĭetre scumpe și bóbe de *mărgăritare.* Zidurile se află pe pământ simplu, ĭară nu pe pĭétră; ele cadŭ spre résărit. - Zidurile bisericeĭ sunt și acum necăĝute, de cărămidă potrivită, zidite cu var, forma avênd'o un dreptunghĭu. Despre zidurĭ și biserică se spune de nisce bĕtrânĭ și un preot, că din povestirea părinților lor aŭ fost zidite de Ghinea vistierul, ce i s'a ĝis Çucala, de ném bulgar, în ĝilele când era domn Mateĭu-Vodă. — Bóbele de mărgăritar se povestesce că, la anul 1865, afară din comună spre miéĝă-ĝi de vălcelele ce se numescŭ Cernele, unde și acum este o branište de ulmĭ, numiți ulmiĭ din Gădărel, in depărtare de comuna Dobrunul ca 900 stânjenĭ, unde pe acele vălcele s'aŭ găsit într'o vizuină în pământ făcută din fire; ĭară largul a avut ca cât ar intra o fiéră sĕlbatică și adûncimea de duoĭ stânjenĭ (subsc. *Preot. Dimit. Iordăchescu).*

56) „Și așa fiind turbați (slujitoriĭ luĭ Mateĭu-Vodă și maĭ vêrtos Dorobanțiĭ și Seĭmeniĭ și alte cete) când fu într'o ĝi se strînseră toți în curtea Domnéscă ca să ucigă pe douĭ boĭerĭ aĭ luĭ Mateĭu-Vodă, anume Ghinea Çucala și Radul Vĕrĝarul vel-armaș, aruncându-le prihană cumcă eĭ sfătuĭescŭ pre Domn ca să nu le dea lefĭ. Și așa fiind eĭ turbați ca nisce porcĭ făr' de rușine, se suiră sus în casele domnescĭ, și dădură năvală unde zăcea Domnul lor, căutând pre acești boĭerĭ, sub căpĕtêiul luĭ, sub paturĭ, prin poduri, prin cămărĭ, prin lăĝĭ, pênĕ îĭ

găsiră și așa dinaintea lui 'ĭ aŭ luat, cât se cutremura locul de gróza lor, desbrăcându'ĭ de haĭne, bătându'ĭ nemilostiv, pênĕ 'ĭ aŭ scos afară la câmp și acolo 'ĭ aŭ omorît înaintea tuturor oștilor". *Istoria țĕreĭ Românescĭ, de când aŭ descălicat Româniĭ*, în *Magas. ist. pentru Dacia* tom. IV, pag. 328.

57) Intre comunele de la care aŭ venit rĕspunsurĭ la *Cestionarul archeologic* al meŭ, nu figuréză *Hotăranii* (din plasa Ocoluluĭ). Dar colegul nostru dl V. A. Urechĭe a avut buna voința a'mĭ comunica un *Tablou istoric al tutulor bisericilor și mônăstirilor din județul Romanați*, pe care dsa l'a întocmit, precum și pentru alte județe ale țĕreĭ, pe când era director general al Ministeruluĭ cultelor și instrucțiunĭĭ publice. Voĭu extrage din acel tabel cele atingĕtóre de schitul Hotaraniĭ, care pênĕ la secularisarea mônăstirilor se afla închinat mônăstiriĭ Dionisiu de la muntele Atos: „Hotăraniĭ, cu o biserică, mônăstire de călugĕrĭ, inființată la anul (7096) 1588 de jupân Mitré vornicul și restaurată de Mateĭu Fălcoĭanu. — Inscripția d'asupra ușeĭ bisericeĭ ḑice: „Acéstă sfântă și dumneḑeéscă biserică ce se chĭamă Hotăraniĭ, cu hramul Soborul ângerilor, din temelie a fost făcută de jupân Mitré vornicul i jupânița Néga, la cursul anilor de la zidirea lumiĭ 7096. Trecênd multă vreme și stricându-se, îndemnatu-s'a cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ jupân Mateĭu Fălcoianu, biv-vel căpitan sin Gheorghe vornicul de aŭ dres'o și aŭ înfrumusețat'o cu zugrăvélă și a făcut altele asemené un om (?) ca să'ĭ fie vecĭnică pomenire; în ḑilele pré luminatuluĭ Domn Iω Constantin Brancovénu Basarab Voevod, la létu 7216".

Ctitoriĭ zugrăviți în biserica de la Hotăranĭ, la feréstra despre miéḑă-ḑi:

Jupân Radu Stolnicul Fălcoianu vel vornic	*Jupân Șerban Cantacuzino. Iω Constantin Basaraba* V. V.
Jupânița ego Andreiana	*Jupânița ego Maria*

Cititorii de la feréstra despre miédă-nópte :

Jupân George Fălcoianu vornic	*Jupân Barbu*
Jupânița ego Caplea	*Jupânița Stanca*
Jupânița Despina	*Jupânița Preda.*

58) Din *Popênzălescĭ* (plasa Olteţuluĭ) dosarul nostru ne oferă sciinţele următóre : Acéstă comună este aşedată pe loc plan, avênd direcţiunea orizontală (?); despre rĕsărit de acéstă comună se află mŏnăstirea schituluĭ Popênzălescĭi în depărtare ca 300 stânjenĭ, care schit este împrejmuit cu zid despre rĕsărit, nord şi sud, ĭar despre apus cu apartamentul, în centrul căruĭa este o boltă mare drept pórtă a curţiĭ bisericeĭ, (subsc. *George Gavrilescu*). Către care adaogim din *Tabloul istoric* al dluĭ V. A. Urechiĕ, însemnarea că schitul Popênzălescĭi are o biserică înfiinţată la 1853 de egumenul Lavrentie, în care figuréză în portrete murală Prinţul Ştirbeĭu şi fundatorul numit.

59) In dosarele de rĕspunsurĭ la *Cestionarul* archeologic, maĭ aflăm óre-care noţiunĭ locale isolate, ce nu le am putut grupa în vre unul din cercurile séŭ din regiunile anticare, întru care am împărţit judeţul Romanaţĭ. Pe acelea le transcriem dar aci, ca să fie dosarul complet în aceste note : *„Cârloganiĭ* (plasa Olteţuluĭ). Se află o *biserică vechĭe* fără învelişŭ, ânsĕ de când este nu se vede nicĭ o inscripţiune şi se află între apus şi miédă-di

şi este situată în *Valea de Trestiĭ*, în depărtare de comună ca de 2000 metri, a căruĭ lungime este ca de 9 metri şi lăţimea de 4 metri, zidită cu cărămidă mare şi grósă în forma unuĭ dreptunghĭu". (subsc. *B. Giurescu*).

Gropşaniĭ (plasa Olteţuluĭ) : „Intre puntele cardinale miéḑă-ḑi şi rĕsărit de la comuna *Gropşaniĭ* spre comuna Bălésa, departe ca la 1000 metri se află o vale numită *Valea Bisericiĭ*, care acum aprópe 230 de anĭ, cam pe la anul 1640, se afla în acea vale un mic sătuleţ, care tot în acel an, dupe cum aŭ auḑit şi bĕtrâniĭ de la părinţiĭ lor, s'a devastat cu desĕvêrşire de Turcĭ, rĕmâind acea vale cu numele de Valea bisericiĭ, fiind că o mică bisericuţă ce era în acea vale a durat maĭ mult în urmă, şi chĭar astăḑĭ se potŭ cunósce chĭar locurile unde fusese odinióră acel sătuleţ; acum ânsĕ este cea maĭ mare parte din acea vale acoperită de pădure. ĭar parte din ea se cultivă de locuitorĭ", (subsc. *P. Predén*). Am dat în Anexa N un extract din *Tabloul istoric* al dluĭ V. A. Urechĭe, în privinţa principalelor bisericĭ de sat maĭ vechĭ.

60) Reproducem în întregul sĕŭ, raportul ce avem de la comuna *Ştirbeĭ* (plasa Olteţuluĭ): Ştirbeĭ, numită în vechime şi chĭar astă-ḑĭ *Cĭuturóĭa* séŭ *Cepturóĭa*, este situată în partea dréptă a rîuleţuluĭ Olteţuĭ. In partea despre sud se întindŭ délurĭ, care astă-ḑĭ se află plantate cu viĭ. Se numesce Ştirbeĭ de pre numele principeluĭ Barbu D. Stirbeĭ, care aicí are proprietate, astă-ḑĭ a fiuluĭ sĕŭ principele George B. Stirbeĭ. — In partea despre sud-vest se află cătunele Dobreţiĭ şi Cărtişóra, ce'ĭ aparţinŭ şi de care se separă prin pădurea sus numituluĭ proprietar, ce este traversată de valea numită a Căluĭuluĭ. La nord-est se află asemené cătunele Mologesciĭ şi Olteţaniĭ, de care se separă prin rîuleţul Olteţul. *Biserica* ce se află în acéstă comună, propriŭ ḑisă Stirbeĭ, se ḑice

a fi făcută de aceĭaș fuudatorĭ, cari aŭ edificat vecina mŏnăstire a Căluĭuluĭ ce se află spre sud de acéstă comună. Inscripțiunile ânsĕ ce se vĕdŭ pe pietrele mormênturilor, fiind slavone nu se potŭ descifra, ca să se pótă cunósce positiv data și numele fundatorilor eĭ. — Locuitorĭĭ acesteĭ comune, în tradițiunile lor, ḑicŭ a fi edificată de nisce haĭducĭ, cari aŭ edificat și pe aceĭa a Căluĭuluĭ. Acésta provine póte de acolo că frații Buzescĭ și alțiĭ cari aŭ edificat pe aceĭa a Căluĭuluĭ, fiind ómenĭ de arme dupe cum ni 'ĭ descrie istoria și din causa resbelelor ce eraŭ pe acele timpurĭ, aŭ edificat acea mŏnăstire cu patronagiul Stuluĭ Nicolae, séŭ în urma vre unuĭ sângeros resbel, séŭ ca refugiŭ în acea vale, unde de sigur pe acele timpurĭ era tot împrejurul acoperit de păduri aprópe nepenetrabile, și de unde a putut fórte logic să se nască tradițiunea că âmbele aceste biserici arŭ fi edificate de haĭducĭ. — Inaintea acesteĭ biserici, în curte, unde se află astă-ḑĭ conacul proprietățiĭ și în care șéde îngrijitorul însărcinat cu cultivarea câmpuluĭ, se ḑice prin tradițiune, ba mulțĭ spunŭ că aŭ vĕḑut părințiĭ cari arŭ fi intrat in subterana ce se află în acéstă curte și unde se găsescŭ obĭecte preçióse, precum: sfeșnice de aur și argint, arme vechĭ, monete asemenea vechĭ etc., dar care se ḑice a fi păzite de spirite rele. Se maĭ ḑice âncŏ, că la intrarea acestor subterane se află d'asupra praguluĭ o inscripțiune cu litere, care déca s'ar puté citi, ar fi liberă intrarea. Unul dintre locuitorĭ adaogă că a avut un părinte, astă-ḑĭ rĕposat, care 'ĭ ar fi narat că din întêmplare intrând în acea subterană, osebit de multele obĭecte preçióse ce a vĕḑut, a luat nisce monete și când a voit să iésă ușa s'a închis, astfel că 'l a constrîns un ce invisibil a lepăda ce luase. Voind apoĭ din noŭ a ĭeși, n'a putut pênĕ ce nu 'și a scuturat tóte vestmintele, și dupe ce a găsit o mică monetă căḑută din întêmplare în opincile sale, pe care lepădând'o, ușa

s'a redeschis, lăsând eșirea liberă. Acestea culegêndu-se de subsemnatul din narațiunea lŏcuitorilor acesteĭ comune, am format acest rĕspuns spre satisfacțiunea întrebărilor făcute de dl Ministru, care se va înainta dupe obligațiune, (subsc. *Sabiniu Dragomirescu*).

Spre completarea noțiunilor, reproducem și cele aflate în *Tabloul istoric* al dluĭ V. A. Urechĭe: „In Stirbeĭ se află duoĕ biserici, una închinată cuviósei Paraschiva, se ḑice a fi făcută la 1560; într'însa sunt pe părețĭ portretele luĭ Constantin Buzescu și familia:

Constantin Buzescu cu soția sa și cu treĭ fiĭ anume: Preda, Radu și Constantin.	Șerban vel-vornic Știrbeĭ, ginerile luĭ Constantin Buzescu. Păuna fiica luĭ Constantin Buzescu.

In a treĭa biserică séŭ tindă se află duoĕ morminte, d'asupra cu lespeḑĭ de pétră scrise cu litere slavone, care nu s'aŭ putut descifra. — A dóua biserică din Știrbeĭ este clădită la 1851 de Nicolae Gheorghiu și de Prințul B. Stirbeĭ".

61) Invățătoruluĭ care funcționa pe la 1874 în *Străjesci* (plasa Oltețuluĭ de sus) i s'a părut că „cercetând *scrupulos cu deaměnuntul*, nu s'a putut dovedi in acéstă comună din antichitate nimic de vĕḑut". Ceĭ cari aŭ întocmit *Tabloul istoric* al dluĭ V. A. Urechĭe, n'aŭ despreçuit ânsĕ a semnala o biserică în mahalaoa din vale, înființată la 1733 de Constantin Buzescu și soția sa Maria și restaurată de locuitorĭ, precum și alta în mahalaoa din dél, înființată la 1818 de Constantin Buzescu, fiĭul celuĭ de maĭ sus și restaurată de familia Darvaris; tot aci se află pe pétra mormêntală a acestuĭ din urmă Constantin Buzescu, următórea inscripțiune:

Buzesciĭ ce din vechime
Pentru ţéră s'aŭ jertfit,
S'aŭ sfêrşit acum prin mine,
Precum Domnul a voit;
Cöcĭ odraslă bărbătéscă
Din mine n'aŭ rĕmas,
Ci numaĭ de femeĭască,
Douĕ fiĭce-ĭubite las,
Rĕmâind spre pomenire
Nisce semne şi lucrărĭ
Numaĭ dór' din auḑire
Şi din alte întêmplărĭ.
Ósele cele trudite
Aicé se odihnescŭ,
Sub pământ acoperite
De pétra ce le păzescŭ.
Ĭértă dar, ĭubite frate,
Cel ce veĭ vré să citescĭ,
Blagoslovind întru tóte
Pre Rumânaşiĭ Buzescĭ.

Smeritul Constantin Buzescu
Sfêrşitul némuluĭ sĕŭ.
Létu 1831, ianuarie 31."

62) Raportul din comuna *Căluĭul* (plasa Olteţul) conţine cele următóre, de coprins geologico-archeologic: In coprinsul acesteĭ comune Căluĭul s'aŭ găsit şi se găsescŭ chĭar şi astăḑi nisce insecte(?), care se numescŭ scoĭcĭ, rĕmase din acel(?) diluviŭ; aceste insecte sunt făcute în formă de elipse.—Uniĭ din aceştĭ locuitorĭ spunŭ că s'aŭ găsit pe la 1872, *óse de Jidovĭ,* pe care le aŭ sigilat şi le aŭ înaintat tot în acel an 1872 prefectureĭ. — In acéstă comună Căluĭul se află şi o *mŏnăstire* cu hramul S-tuluĭ Nicolae, făcută din timpul luĭ Michaĭu-Vitézul şi este împrejurată cu zid de cărămidă, unde staŭ şi ósele Buzes-

cilor și banul Craĭoveĭ, ale căror cadavre sunt înmormêntate chĭar aicĭ la mŏnăstire. — Buzescii sunt băgați în stană de pétră dinainté mŏnăstiriĭ; pe pétră este scris cu litere slovenescĭ. Tóte aceste obĭecte se află spre apus. Distanța de la comună și pênĕ la acele obĭecte este ca de duoĭ kilometri aproximativ. Comuna este aședată pe loc șes la gura văiĭ mŏnăstiriĭ, (subsc. *I. Cunescu*). In Anexa Q, am dat descripțiunea mŏnăstiriĭ Căluĭul, de pre notele ce însu'mĭ le am cules la fața loculuĭ in anul 1861.

63) Asupra mŏnăstiriĭ *Stănescĭ* din județul Vâlcea, fundațiune a familieĭ Buzescilor, care a stat închinată câte-va sute de anĭ la patriarchia din Alexandria Egiptuluĭ, am presentat Ministeruluĭ Instrucțiuniĭ publice un raport amĕnunțit, carele a fost și tipărit în fóĭa *Columna luĭ Traian* a dluĭ B. P. Hasdeŭ, Anul IV (1873), No. 10 și 11.

64) Acest cântic l'am scris cu destulă anevoință de pre spusa îngânată a unuĭ bĕtrân lăutar çigan din Străjescĭ, pe care, la 17 septemvrie 1861, îl chĭămasem în schitul Mamu. El spunea că asemené cântice sciuse multe rĕposațiĭ lăutarĭ maĭ vechĭ decât dînsul, cari le cântaŭ în tot-d'a-una boĭerilor Buzescĭ, ce aŭ perit de 30 de anĭ și maĭ bine. Voĭu transcrie aci și urmarea fragmentată a acestuĭ cântic cu observațiunĭ asupra stăriĭ, în care el ne a parvenit la cunoscință. De acu ânsĕ voĭu deștepta luarea aminte a cititoruluĭ spre a nu confunda pe domnitorul Michaĭu-Vodă din cântic cu Michaĭu-Vitézul; trebuĭe să fie vorba de Radu-Mihné fĭiul luĭ Mihné Turcitul (1611—16, 1617—23). Voĭu emite apoĭ tot aci câte-va observațiunĭ asupra limbeĭ și a origineĭ acestuĭ cântic.

Mai ântêi, ĭată cum urméză faptele narate în legenda poporană :

. . . . . .
— Iar Căplesciĭ ca câniĭ,
și Buzesciĭ ca lupiĭ,
pizmă pe Radu c'avea;
unde așa că 'mĭ auḑea,
felinarul aprindea,
de subțiorĭ că 'mi 'l lua,
la odihnă îl ducea,
cam pe ghĭaçă lunecósă,
în códa helești eului.
Când la ghĭaçă c'ajungea
felinarul 'șĭ 'l stingea
și Radu nu maĭ vedea;
jos pe ghĭaçă mi 'șĭ cădea
toți pe el se grămădea.
Dar Radu ce mi 'șĭ făcea?
— Nicĭ o armă nu 'șĭ avé;
déca vedea și vedeà,
cisma din picĭor trăgea;
pênĕ din carêmb sărea;
de eĭ de se apăra,
și pe Nedea că 'l striga:
— „Nedeo, Nedeo, sluga mea!
Adă'mĭ, Nedeo, paloșul
în pustĭa Caracalul(?)
. . . . . .
„De treĭ orĭ pe treĭ locurĭ(?)"
. . . . . .
— Dară Nedea ce'mĭ făcea? —
El legat că mi 'țĭ ședea
cu treĭ ștrénguri de mătase,
împletite 'n câte șése.

El glăscĭoru 'l auʒea
și din gură că 'ĭ ʒicea:
„Radule, stăpânul meŭ,
nu se cată sluga la beție,
ci se cată la trezvie;
a séră când te 'mbătași
de mine nu întrebași.
— D'aci Radu ce 'mĭ făcea? —
Fuga la gard că 'mi 'și da,
mâna pe proptea punea,
și de ea că mi'și trăgea;
din ghĭaçă că 'mĭ o scotea;
dar din cuĭu că nu putea.
. . . . . .
Capu 'ntr'o tipsie punea
și la Michaĭu-Vodă 'l ducea:
— „Bună vreme, Michaĭu-Vodă,
. . . . . .
Cam c'o flóre, c'o neramză,
. . . . . .
Cŏcĭ cu capul Raduluĭ,
Al Calofiresculuĭ.“
— Maĭcă-sa că 'ĭ auʒea,
așa din gură ʒicea:
— „Maĭcă, maĭcă', Michaĭu-Vodă
Nu te ĭerte Dumneʒeŭ
că taĭași pe frate-tĕŭ.“
Michaĭu-Vodă, că 'mĭ ʒicea:
— „Să mor necuminecat
și de popă neĭertat,
că tu, maĭcă, nu 'mĭ aĭ spus
că 'mĭ era Radu fraʦior;
că el mĕ scotea la zor.
. . . . . .“

Este învederat că aceĭaşĭ legendă despre mişelésca ucidere a Raduluĭ Calomfirescu de către fraţiĭ Buzescĭ şi fraţiĭ Caplesciĭ se află reprodusă în balada luĭ Radu Calomfirescu, publicată de dl V. Alecsandri în *Poesiile poporane ale Românilor*, ediţ. din Bucurescĭ, 1886, pag. 169—199. Forma ânsĕ este mult maĭ îngrijită şi maĭ corectă, versurile maĭ bine cadenţate, naraţiunea maĭ cu şir şi chĭar óre-cum diferită, în versiunea dluĭ Alecsandri. Cât despre lăutarul meŭ din Străjescĭ, el nu păstrase decât o fórte încuĭcată amintire despre acest cântic bĕtrânesc, astfel încât nicĭ şirul povestiĭ nu era clar în spusele luĭ, nicĭ versurile nu se întemeĭaŭ cu vre o regulă óre-care, pe numĕr de silabe, séŭ pe accentuaţiune, séŭ pe rimă. Fórte adesé el recurgea la adause de cuvinte inutile, pe cari le am puté numi *proptele* ale versuluĭ, precum sunt dubitativul *cred* în versurile 58 şi aĭuré, superfetaţiunea apelativă *mĕre*, în versurile 56, 62, 64 etc., vocativul *maĭcă*, repeţit d'a rôndul în versurile 149, 152, 154, 156 şi altele.

Un ce ĭar fórte curios sub raportul limbeĭ în acéstă dăulată poemă, astfel cum am cules'o eŭ, este întrebuinţarea unor ḑiceri de proveninţă misteriósă, perdute din us şi maĭ că am puté ḑice fără înţeles determinat în graĭul nostru de aḑĭ; cum bună óră, adverbul *savaĭu* (vers. 175), care pare a însemna *cam (à peu près)* şi apoĭ cualificativul, fórte straniu ca sunet şi ca formă, *arsăşĭ* din versurile 87 şi 202.

Socotim de prisos a ne maĭ opri asupra unor reale frumuseţĭ poetice rĕspândite în acéstă operă populară, frumuseţĭ pe care cititorul le va distinge şi le va admira pe cât ele merită, chĭar în acéstă confusa şi sdrumicata baladă. Acelea, décă nu mĕ înşel, covĕrşescŭ, în multe locurĭ prin originalitatea lor genuină, stilul şi forma baladeĭ publicată de dl V. Alecsandri.

Asemenĭ curios este că faptul legendar, pe care se

basézĕ acest cântic nu se află relatat în nicĭ unul din istoricĭĭ și cronicarĭĭ timpuluĭ, în nicĭ un document scris din cele cunoscute pênĕ astădĭ.

Nu putem crede ânsĕ că tradițiunea poporuluĭ să fie cu totul fără temeĭu, nicĭ întru ceĭa ce privesce uciderea prin trădare a Calomfiresculuĭ de către frații Buzescĭ și Căplescĭ, nicĭ rudirea erouluĭ cu acel Michaĭu-Vodă din balada nóstră, căruĭa versiunea dluĭ Alecsandri îĭ ḑice și Mihné și Mircé în cursul narațiunĭĭ. Décă âncŏ de începutul acesteĭ note ne am grăbit a declara că acel domn trebuĭe să fi fost Radu Mihné, dintre anĭĭ 1611 și 1623, temeĭu ne a fost fórte însemnata notă a luĭ Nicolae Bălcescu (Istoria Românilor sub Michaĭu-Vodă Vitézul, Bucurescĭ 1878, pag. 108), care sună așa:

„De la acéstă solie în Ardél (când Michaĭu-Vodă Vitézul, în tómna anuluĭ 1595 trămite pe boĭerĭĭ sĕĭ Stroe Buzescu și Radu Calomfirescu în Ardél la nunta principeluĭ Sigismund Batori), documentele istorice perdŭ din vedere pe vitézul Radu din Calomfirescĭ, pe care 'l vĕḑurăm înapoĭ strălucindu-se în răsbóĭele cu Tătarĭĭ; un cântic vechĭu popular ni 'l arată rivalisând necurmat în vitejie cu Buzescĭĭ amêndoĭ și Căplescĭĭ câteșĭ treĭ, fruntea boĭerilor și domnĭĭ răsbóĭelor, pênĕ 'n ḑilele luĭ Radu Vodă, fecĭorul luĭ Mihné Turcitul (1611). Atuncĭ întêmplêndu-se ca Tătarĭĭ să vină să robéscă moșiile, casa și pe mama bĕtrână a luĭ Radu din Calomfirescĭ, el alérgă la Domn, cerênd ajutor pe Buzescĭ și pe Căplescĭ. Domnul refusându'ĭ ajutorul, atuncĭ el, însoçit de drépta luĭ slugă Nedea și de vr'o câțĭ-va ómenĭ, se aruncă asupra Tătarilor. In bătaĭe, Nedea striga stăpânuluĭ sĕŭ: „Taĭe, că nu e aci pe boĭerie, ci este pe vitejie; taĭe marginile și eŭ voĭu tăĭa mijlócele.“ — Tătarĭĭ fură învinșĭ și Calomfirescu îșĭ mântui pe muma sa. La întorsul sĕŭ întêmpină în cale pe Buzescĭ și pe Căplescĭ, cari 'l omóră și ducŭ trupul la Mihné Vodă, ḑicêndu'ĭ că de trăĭa, îl

scotea din domnie. Muma Calomfiresculuĭ, auḑind de uciderea fiĭuluĭ sĕŭ, alérgă la Domn cu multe zapise prin care se dovedea că Calomfirescu îĭ era frate. Atuncĭ Domnul făcênd divan, judică pe Buzescĭ şi pe Căplescĭ şi porunci de li se tăĭe capul. Dintr'acest cântic se vede dar că Calomfirescu a fost feciorul luĭ Mihné Turcitul, care însoçi pe Sinan în ţéra Românéscă. Póte fiĭul şi tatăl 'şĭ aŭ încrucişat paloşele la Călugĕrenĭ, fără a se cunósce. Póte glonţul Calomfiresculuĭ trênti la pământ pe lepĕdatul Mihné, în luarea Târgovişteĭ!"

Cu tóte deducţiunile ilustruluĭ nostru istoric, tot rĕmâne mare îndoinţă asupra momentuluĭ, când a putut să se petrécă scena de omor a Calomfiresculuĭ, povestită de legenda populară, şi cari aŭ fost aceĭ fraţĭ Buzescĭ, ucigaşiĭ Raduluĭ Calomfirescul?

Póte că în vre o ḑi, vechĭ documente de familie, aşa numeróse şi aşa puçin cunoscute pênĕ acum la noĭ, vorŭ veni să reverse ceva maĭ multă lumină asupra acestuĭ fapt, care

de n'ar fi
nu s'ar povesti.

65) Profit de acéstă originală caracteristică poetisată de popor, a căpitanuluĭ Farcaş, soç de arme a luĭ Michaĭu-Vitézul, spre a reproduce raportul învăţătoruluĭ din Farcaşe (plasa Ocoluluĭ): Acéstă comună se află situată pe muchĭa maluluĭ drept al Oltuluĭ vechĭu, părĕsindu'şĭ matca sa din vremile vechĭ, fiind că acest rĭŭ are comunicaţie prin coprinsul acesteĭ comune. Spre rĕsărit se mărginesce cu comuna Stoenescĭ şi Drăgănescĭĭ, spre apus cu comuna Caracalul şi Hotăranĭĭ, spre miéḑănópte cu comuna Comaniĭ şi Hotăranĭ, spre miéḑă-ḑi cu comuna Comanca. — De pe cercetările făcute prin bĕtrânĭĭ comuneĭ despre vechile aşeḑĕminte, ce se crede a fi rĕmase de la strămoşiĭ noştri Românĭĭ, s'aŭ găsit cele

cuprinse mai jos: despre comuna Stoenescĭ în Fărcașul de jos a fost din vechime *o stréjă*, care pórtă și chĭar acuma numele de *Lazaret*; acésta este de când cu *Cârjalii, robia Hațeguluĭ*, și se afla pe muchĭa mătciĭ Oltuluĭ vechĭu, între Stoenescĭ și Farcașul de jos, ce 'ĭ mai ḑice și *Cătunul*. — Despre apus de acéstă comună *duoĕ măgurĭ;* una se află în viile *Fărcășenilor de sus*; înălțimea sa este de 4 stânjenĭ, lărgimea la bază este de 10 stânj., ĭar cea-l-altă este mai mică, avênd înălțimea sa de 2 stânj., lățimea la bază de 7 stânj. și se află situată despre orașul Caracalul, în drumul Caracaluluĭ. — Tóte acele ḑise mai sus se află situate în Farcașul de sus. Ĭar în Fărcașul de mijloc se mai află *o măgură* cu numele de *Măgura Fărcășanuluĭ*, care se află despre miéḑă-ḑi și hotărește moșia comuneĭ Comanca; mărimea sa este: înaltă de 3 stânj., lățimea la bază de 10 stânj. — In câmpia Scori despre miéḑă-nópte de acéstă comună se afla în vremile vechĭ *o taběră* dé óste turcéscă, care și acum se vĕdŭ gropile de un grajd de caĭ, de așeḑĕmêntul lor și altele. — In matca Oltuluĭ vechĭu a fost din vechime *sat* și *o biserică vechĭe*, unde chĭar acum se vĕdŭ ruine și gropĭ de sate și altele; ĭar acuma se află în urma acestuĭ sat pădure fórte mare cu copacĭ, grosimea ca de 12 palme; tóte acestea se află despre miéḑă-nópte de acéstă comună. — *Casele lui popa Stoĭca* se află despre miéḑă-nópte de Fărcașul de mijloc, situate pe muchĭa déluluĭ mătciĭ Oltuluĭ vechĭu, unde acum se află pe basa lor zidite, casele zidite de cucóna Tinca Fărcășénca. — Acest Popa Stoĭca a fost un om brav, care s'a bătut în vremile sale cu Turcĭĭ și 'ĭ a rĕsbit în mai multe rônduriĭ; și chĭar astăḑĭ se aude vorbind despre dînsul prin poporul român, că ḑicŭ c'a fost un om fórte curagĭos și minunat; care despre sfinția sa se vorbesce prin mai multe istoriĭ și se cântă și de către popor, adică ḑicênd: *Popa Stoĭca din Fărcaș, sare de șépte pași, și iese din litur-*

ghie și taie la Turci o mîie. — Se mai află o tablă de pétră, lungimea ca de 1 ½ stânj., lățimea de 5 palme, în care sunt scrise numele Dómneĭ Bălașa soçiia (? fiica) Domnuluĭ Brâncovénu, care se află la cișméua de zid de cărămidă a dluĭ Fărcășénu, (subsc. *I. Eliescu*).

* *
*

In urma acesteĭ relațiunĭ s'a adaos, în textul tipărit în *Analele Societățiĭ Academice*, un mare numĕr de anexe, printre care se afla și o colecțiune de *Note inedite culese în mŏnăstirile Căluĭul din județul Romanațĭ la 1861* de dl A. I. Odobescu. Materiile tratate în aceste note, care ocupă pag. 298—324, sunt cele următóre, însoçite cu numeróse stampe: 1⁰ Situațiunea; 2⁰ Descrierea mŏnăstireĭ; 3⁰ Din *Călĕtoria patriarchuluĭ Macarie*, privitóre la mŏnăstirile Căluiul și Stănesciĭ; 4⁰ Patru-spre-ḑece documente inedite ale mŏnăstiriĭ Căluiul servind la elucidarea istoriculuĭ familieĭ Buzescilor; 5⁰ Tabela genealogică a familieĭ Buzescilor, întocmită cu ajutorul mormintelor acesteĭ familiĭ și al unor documente vechĭ, cu fórte numeróse desemne.

In fine, anexele acestuĭ memoriŭ se termină printr'o tabelă sinoptică despre așeḑĕmintele antice din județul Romanațĭ, cu numeróse rubrice: Comuna, Tumuli (magure și movile) cu denumirea, dimensiunile, forma și situațiunea lor, Valurĭ și șanțurĭ, Cetățĭ, Căĭ și podurĭ, Ruine de zidirĭ, Silișt̆ĭ de vechĭ locuințe și sate, Biserice și mŏnăstirĭ existente séŭ ruinate, Cimitire, morminte, sarcofage, Descoperirĭ de obĭecte diverse: inscripțiunĭ, monete, olărie, arme și altele.

Bucurescĭ, 1877.

Din *Analele Societățiĭ Academice*, T. X, 1877.

TRADUCEREA ROMÂNĂ
DIN
ERODOT.

Raport presentat în sesiunea anului 1878.

Domnilor,

„Erodot trebuĭa tradus înainte de a se fi format limba proseĭ, înainte de a fi dispărut din limbă acea frăgeḑime, care este fermecătóre în acest autor.“

Acéstă idee, susţinută la începutul secoluluĭ nostru de ingeniosul elenist francez Paul Louis Courrier, a fost înscrisă, drept epigraf, în fruntea unia din cele cincĭ probe de traducţiune română de pre Erodot, care ne aŭ venit est-timp la concurs.

Acésta ne dovedesce cel puçin că concurenţiĭ noştri, — cŏcĭ putem adauge că, din studiul tutulor probelor în genere, se constată că acelaşĭ spirit a mânat pre toţĭ în lucrările lor, — ne dovedesce, ḑic, cum că toţĭ concurenţiĭ noştri aŭ fost pĕtrunşĭ de gingăşia întreprinderiĭ lor; eĭ 'şĭ aŭ ḑis că, în casul special de façă, le este impus a se folosi de naivele şi nenstrunatele porniri ale stiluluĭ luĭ Erodot, spre a mlŏdia dupe dînsele mersul âncŏ şovăit al proseĭ nóstre românescĭ.

Din cele ḑise s'ar crede póte că dificultăţile pentru traducĕtor scadŭ acolo unde o limbă, âncŏ nu pe deplin statorită, are numaĭ să 'şĭ aştérnă graçiele sale copilărescĭ în légănul plin de farmece al uneĭ vechĭ şi ilustre literaturĭ.

Dar în realitate sarcina este cu mult maĭ anevoĭósă de pre cât s'ar crede.

A respica şi a pĕtrunde cu de amĕruntul tóte rĕsfăţările de stil ale unuĭ autor, carele ca Erodot, prin întorsăturile capricĭóse ale graĭuluĭ familiar din timpul sĕŭ, a sciut să descrie cu péná măiéstră tóte faptele şi tóte lucrurile străine, cu care el minuna pe contimporaniĭ sĕĭ, este maĭ tot aşa de anevoĭe — fie'mĭ permis acéstă comparaţiune cam exagerată — cât de a 'şĭ da cine-va bine séma de tóte acele infinite inflexiuni ale gungănituluĭ unuĭ prunc, când mintea luĭ vede şi închipuĭesce câte abié vocea luĭ scie să

le exprime. Drept exemplu de acéstă mobilitate, specială proseĭ luĭ Erodot, vom cita numaĭ acea mulţime nespusă de particule cu care el îşĭ împestriţéză frasa, astfel încât să i se strecóre maĭ lin înţelesul în mintea ascultătoruluĭ, prin modulaţiunĭ maĭ tot-d'a-una fórte delicate.

Negreşit că este o greutate capitală pentru un cititor, despărţit acum prin secolĭ şi prin deosebirĭ radicale în graĭurĭ, de a urmări fără smintélă acea cale împletecită, ale cărĭĭ nenumĕrate cotiturĭ anticul povestitor elen le a însemnat numaĭ prin ţĕruşiĭ plăpênd̨ĭ aĭ particulelor sale.

Dar şi maĭ greŭ este de a înzestra cu dînsele reproducerea într'o altă limbă, a aceluĭ stil aşa de rĕsfăţat, fără de a pĭerde nimic din naiva luĭ complicaţiune.

Acésta era ânsĕ sarcina pe care parŭ a o fi înţeles maĭ toţĭ concurenţiĭ noştri şi d'înaintea căria eĭ maĭ cu osebire aŭ rĕmas fórte adesé neputincĭoşĭ.

Şi nu este lucru de mirare. Li s'a cerut să ne dea pe românesce, nu numaĭ o reproducere erudită a luĭ Erodot, cu explicarea filologică, geografică, istorică şi archeologică a faptelor consemnate în cărţile părinteluĭ istorieĭ, ci maĭ cu sémă li s'a cerut să păstreze farmecul aceluĭ stil naiv şi curgĕtor, lipsit de orĭ-ce pretenţiune, de orĭ-ce emfasă, graţiósa şi nemăiestrita simplitate care a născut, nu dintr'o stăruitóre voinţă a au-

toruluĭ, ci din însăşĭ natura graĭuluĭ cu care el s'a servit.

El a aflat şi ne a păstrat prosa elenă în gingăşia pruncieĭ sale. Pruncul, prin crescerea ce el a sciut să 'ĭ dea, a devenit în curênd acel strălucit semi-ḑeŭ, ale căruĭ fapte constituĭe pentru eternitate una din cele maĭ marĭ glorĭĭ ale literilor omenescĭ.

Noĭ cerem de la traducĕtorĭĭ românĭ aĭ luĭ Erodot ca, pe urmele înflorite ale istoriculuĭ elen, să dea prunceĭ nóstre limbe o crescere ce 'ĭ va deschide cale largă şi frumos bătută pentru viitor.

Aşia dar, nu puçin cerem de la dînşiĭ.

Să vedem acum ceĭa ce eĭ ne aŭ adus de o cam dată.

Sunt cincĭ, ḑiserăm, cari aŭ venit la concurs; şi de la început cată să mărturisim că cu toţiĭ cincĭ se vĕdŭ a se fi aplicat tare mult la demna îndeplinire a sarcineĭ lor. Pare că le a plăcut tuturor a traduce din Erodot; şi aci ne putem felicita, domnilor, cu alegerea acestuĭ autor, care singur dintre scriitorĭĭ elenĭ puşĭ pênĕ acum la concurs de Societatea nóstră, a putut produce o aşa meritorie emulaţiune.

Sunt dar cincĭ concurenţĭ, din care unul (manuscriptul însemnat cu litera *F*) pórtă epigraful citat la începutul acestuĭ raport.

Altul (Mns. Lit. *E*) 'şĭ a ales drept moto,

următórea frasă din Cartea V, Cap. 44 a luĭ Tucidide : *Τὸ γὰρ φιλότιμον ἀγήρων μόνον, καὶ οὐκ ἐν τῷ ἀχρείῳ τῆς ἡλικίας τὸ κερδαίνειν, ὥσπερ τινὲς φασί, μᾶλλον τέρπει, ἀλλὰ τὸ τιμᾶσθαι.*

Al treilea (Mns. Lit. *G*) se servă, spre a se distinge, cu un vers al luĭ Bolintinénu :

„Fericirea ţĕreĭ de la noĭ s'aştéptâ."

Următorul (Mns. Lit. *H*) ĭea drept devisă frasa latină :

Mens cujusque id est quisque."

In fine ultimul (Mns. Lit. *I*) are drept moto cuvintele : *Μολὼν λάβε.*

Ca să le judicăm dinaintea d^vóstră în mod comparativ, le vom deschide pe fie-care pe rônd la acelaşĭ loc, şi anume (fără nicĭ un fel de precugetare) la capitolul 31 [1]).

Să citĕm dar acest capitol de a rôndul, în câteşĭ cincĭ probele nóstre :

Textul luĭ Erodot, Cartea VI, 31. — *Περὶ δὲ τῶν πτερῶν τῶν Σκύθαι λέγουσι ἀνάπλεον εἶναι τὸν ἠέρα, καὶ τούτων ἀνεκεν οὐκ οἷά τε εἶναι οὔτε ἰδέειν τὸ πρόσω τῆς ἠπείρου οὔτε διεξιέναι, τήνδε ἔχω περὶ αὐτῶν γνώμην· τὰ κατύπερθε ταύτης τῆς χώρης αἰεὶ νίφεται, ἐλάσσονι δὲ τοῦ χειμῶνος, ὥσπερ καὶ οἰκός· ἤδη ὦν ὁστις ἀγχόθεν χιόνα ἀ-*

1) Suprimăm aci alte maĭ multe capitole care aŭ fost studiate comparativ în raportul complet.

δρὴν πίπτουσαν εἶδε οἶδε το λέγω. οἶκε γὰρ ἡ χιὼν πτεροῖσι· καὶ θιὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον ἐόντα τοιοῦτον ἀνοίκητα τὰ πρὸς βορέην ἐστὶ τῆς ἠπείρου ταύτης. Τὰ ὦν πτερὰ εἰκάζοντας τὴν χιόνα τοὺς Σκύδας τε καὶ τούς περιοίκους δοκέω λέγειν. Ταῦτα μὲν νυν τὰ λέγεται μακρότατα, εἴρηται.

Manuscriptul E. — În privinţa fulgiloru de zăpadă[1]), cu carĭ dicŭ Sciţiĭ că este plinŭ aerulŭ, şi din causa carora nu potŭ vedé înainte prin ţéră, nicĭ pătrunde, am părerea urmatóre: în părţile, care sûntŭ din susŭ de acéstă ţéră, ninge necurmatŭ, maĭ puţinŭ véra decâtŭ iérna, precumŭ este şi natural. Cine a vĕḑutŭ din apropiare caḑêndŭ multa zăpadă, acela înţelege ce dicŭ eŭ, pentru-că zăpada este asemenea penelorŭ. Şi din causă că domnesce acolo o atare iérnă, părţile acesteĭ regiunĭ, care sûntŭ spre méḑănópte, nu se potŭ locui. Eŭ credŭ că Sciţiĭ, şi ceĭ ce locuïescŭ în jurulŭ lorŭ, numescŭ zăpada pene din causa asemănăreĭ. Aceste sûntŭ relatările mele peste acea, ce se vorbesce despre ţerile cele mai depărtate.

Manuscriptul F. — In ce privesce penele de care, cum ḑic Scythii, e plin aerul, şi care nu lassă pe cineva nicĭ să véḑă ţérra de dincolo, nicĭ să uă străbată, părerea mea este astfel. In părţile care sunt mai sus de acest pămĕnt, ninge necontenit, mai puţin ĕnsĕ vara decăt iérna, precum e firesc lucru; cine a vĕḑut de aprópe căḑend străns ninsórea, inţellege celle ce ḑic; ninsórea sémănă în adevĕr a pene. Şi din causa acesteĭ ninsorĭ, care este cum ḑic, părţile de la miaḑă-nópte alle acesteĭ ţĕrrĭ nu sunt de locuit. Prin comparaţiune dar, dupĕ părerea mea, Scythii şi vecinii lor numesc ninsórea pene. Am spus celle ce se ḑic despre aceste locurĭ depărtate.

1) Veḑi, IV, 7.

Manuscriptul G. — Iérŭ despre fulgiĭ de carĭ ḑicŭ Scythii că este plin vĕzduhulŭ şi din pricina lorŭ nu se póte nicĭ vedé maĭ departe pe conţinentŭ nicĭ străbate, acéstă părere am despre eĭ. In părţile de susŭ alle acesteĭ ţĕrrĭ ninge într'una, mai puţinŭ véra de câtŭ iérna, precumŭ e şi firescŭ. Deci acumŭ cine a véḑutŭ de aprópe zăpada désă căḑêndŭ, scie ce spunŭ eŭ. In adevĕrŭ sémănă zăpada cu fulgiĭ; şi din pricina acesteĭ zăpeḑĭ ţinuturile din spre méḑă-nópte alle acesteĭ părţĭ de pămêntŭ sunt nelocuibile. Deci credŭ că Scythii şi vecinii lorŭ numescŭ zăpada, din causa aseménăriĭ, fulgĭ[1]). Iétă spusele melle asupra acellorŭ ţĕrrĭ ce se ḑicŭ că sunt fórte depărtate.

Manuscriptul H. — Acum, in privinţa fulgilor, de care ḑic Sciţiĭ că aerul e plin, şi că din causa lor nu sunt nicĭ visibile nicĭ de străbătut părţile maĭ înaintate ale ţerriĭ, acésta este părerea mea: in părţile mai depărtate ale ţĕrriĭ aceştia, ninge continuŭ, mai puçin insă, se inţellege, vara de cât iarna. Căcĭ orĭ-cine a vĕḑut zăpada cădend cu desime lŏngĕ sine, scie ce voiŭ să ḑic: fiind că zăpada sémănă cu fulgiĭ; şi din causa acesteĭ ierne, fiind astfel (de aspră) părţile medinopţiale ale acesteĭ ţerrĭ nu pot fi locuite (de om). Eŭ credŭ ca Sciţiĭ şi vecinii lor chiamă acelea fulgĭ, fiind că compară zăpada cu fulgiĭ. Atît (ajunge) să spunem despre aceste locuri ḑise cele maĭ depărtate.

(223) *οὖκ οἷά* veḑi nota la Cap. 7. Manuscrisul Florentin are aci *οὖκ οἵοί*.

---

1) K. Abicht traduce acéstă frasĕ aşa: «Scythii numescu, precumŭ am arĕtatŭ mai susŭ (*τι*), într'unŭ modŭ figurativŭ (*εἰκάζοντες*), zăpada *fulgĭ*».

(224) ἐλάσσονι cu acestŭ cuvĕnt se sub-inţellege χιόνι saŭ maĭ bine νιφετῷ.

(225) τὰ ὧν πτερά. Trebue se observămŭ aci puterea articoluluĭ «*Acelea*, fulgĭ», adică de care e vorba aci.

(226) εἰκάζοντας τὴν χιόνα. Se subinţellege τοῖς πτεροῖς.

Manuscriplul I. Ear despre penele, de cari Scyţiĭ spun că este plin aerul şi că din cauza lor nu este cu putinţă nici a vedea cineva continentul de maĭ încolo nicĭ al percurge, eŭ despre ele am opiniunea următoare; in părţile deasupra a acesteĭ ţĕrĭ tot dauna ninge, se inţelege maĭ puţin vara de cât earna, după cum şi este natural; acuma dar cine vezŭ de aproape zăpadă căzènd in abondenţă, ştie ceea ce spun; căcĭ zăpada seamînă cu pene; şi din cauza acesteĭ ernĭ care este astfel părţile despre meazĕ noapte ale acestui continent sùnt nelocuite; cred dar că Scyţiĭ şi vecinĭĭ lor vorbesc de pene înţelegĕnd prin asemînare zăpada. Atăta dar despre natiunile, carĭ se ţîce că sùnt cele maĭ indepărtate.

Audirăţĭ, domnilor, cum sună fie care din traducţiunĭ.

Negreşit că nicĭ una nu se abate mult de la înţelesul general al autoruluĭ, dar apoĭ ĭară, luându-le cu de amĕruntul, nicĭ una nu reproduce cu destulă simplă fidelitate, tóte acele inflexiunĭ de înţeles (de a 'şĭ puté ţice aşa), care sunt însemnate de autor prin multiplele şi diversele luĭ particule.

Asemenea la nicĭ unul din traducĕtorĭ, stilul nu se vede de a fi tare incorect; dar apoĭ ĭarăşĭ, nicĭ unul nu satisface pe deplin audul românesc

al aceluĭa maĭ cu sémă care scie să preçuĭască prosa elenă a luĭ Erodot, aşa de mult netedă şi de neîmpedecată.

S'a putut constata óre-care stângăcie la legătura fraselor şi la unele expresiunĭ nepotrivite, în Mns. *E.*

Cel cu lit. *F* are negreşit un stil maĭ curgĕtor, dar el pĕcătuĭesce prin întrebuinţarea frecuentă de galicismĭ.

Mns. cu lit. *G.*, aşa bogat provĕḑut cu note explicative a faptelor, culese de prin ceĭ maĭ renumiţĭ comentatorĭ aĭ luĭ Erodot, se poticnesce fórte des în alegerea cuvintelor românescĭ, şi astfel vrênd să fie pré mult elenic, el devine neînţeles pre limba nóstră.

In Mns. cu lit. *H*, care posedă meritele uneĭ cercetărĭ şi limpeḑirĭ scrupulóse a textuluĭ elen pre care îl reproduce în façă, cu bogate adnotaţiunĭ critice împrumutate din cele maĭ renumite ediţiunĭ străine, se recunósce fără îndoĭală o mare preocupaţiune despre adevĕratul înţeles al autoruluĭ, pre care de sigur traducĕtorul 'l a pĕtruns adûnc, fără ca, din nenorocirea sa, el să scie a mânui limba ṛomânéscă cu destulă agerime, spre a reproduce lămurit pre românesce ceĭa ce dînsul pricepe fórte bine în textul elen.

In fine Mns. *I* dovedesce asemenea o deplină străbatere în înţelesul autoruluĭ şi în finețele limbeĭ luĭ; el destăĭnuesce tot de o dată şi dorinţa

de a preface fără smintélă textul original pe limba nóstră; dar aceste laudabile silinţe se vĕdŭ cam des nimicite prin aplecărĭ straniĭ ale traducĕtoruluĭ către unĭĭ provincialismĭ neautorisaţĭ, aparţinênd une orĭ ţinuturilor de peste Milcov, alte orĭ s'ar crede chĭar graĭuluĭ Românilor de decindea Dunăreĭ. Apoĭ âncŏ se maĭ găsescŭ pe icĭ şi colé nelogismĭ de aceĭa cărora le am puté ḑice banalĭ.

Din tóte aceste răpeḑĭ apreçuirĭ, pe care urechĭa d^vóstră le a simţit tot aşa de bine cât şi studiul nostru le a cântărit, ce rĕsare óre maĭ clar în minţile nóstre?

Aceĭa că maĭ toţĭ concurenţiĭ noştri s'aŭ silit a face bine, că unĭĭ aŭ dovedit chĭar o consciinţiósă aplicare la pĕtrunderea adûncă a autoruluĭ antic, dar că nicĭ unul, nicĭ chĭar ceĭ cari 'l aŭ înţeles maĭ bine, n'aŭ nimerit a ni 'l da pe românesce astfel cum el în realitate este în elinesce, ba nicĭ chĭar cum părŭ a 'l fi şi priceput unĭĭ din traducĕtorĭ.

Ne ar fi plăcut a vedé, în nenumĕrate locurĭ, maĭ multă fidelitate în amĕruntele de stil, de care am vorbit maĭ sus, şi pretutindené ne ar fi plăcut a vedé maĭ multă simplitate în stilul românesc.

Nu pretindem a impune rôndurile următóre, ca un *model;* dar credem că şi stilul elen al luĭ Erodot şi limba nóstră românéscă arŭ fi maĭ pu-

çin trădate, când traducĕtorii s'arŭ mănţine în limitele de fidelitate şi de simplitate, ce am impus acestor câte-va frase din acelaşĭ capitol:

3. „Cât despre fulgiĭ de care Sciţiĭ spun că plinŭ este aerul şi că din causa lor nu este cu putinţă nicĭ a vedé maĭ departe, nicĭ a pĕtrunde în acea ţéră, ĭată părerea ce am eŭ despre dînşiĭ: în părţile din sus de aceste locurĭ ninge tot-d'a-una, dar maĭ puçin véra decât ĭérna precum este şi (lucru) firesc; decĭ acum, cel ce a vĕḑut zăpada căḑênd désă de sus, pricepe ce am ḑis; cŏcĭ zăpada séménă a fulgĭ, şi din causă că ĭérna este acolo, într'astfel, părţile despre mĭéḑănóte ale acesteĭ ţĕrĭ sunt nelocuite. De aceĭa cred că Sciţiĭ şi vecinii lor vorbescŭ despre fulgĭ, aseménând (cu dînşiĭ) zăpada. Acestea sunt acum de spus despre locurile ce se ḑicŭ (a fi) cele maĭ depărtate).“

Repetim că acésta este un *exemplu*, şi nu un *model*; şi aşteptăm ca alţiĭ să prefacă în viitor modestul nostru exemplu în adevĕrat model.

Ḑiserăm în viitor... şi cu acésta pare că ne şi deterăm verdictul asupra probelor de traducţiunĭ din Erodot, ce ne aŭ venit estimp la concurs.

Totuşĭ cată să mărturisim că ele rele nu sunt, că ele dovedescŭ o emulaţiune ce nu póte face alta decât a ne bucura şi a ne da tarĭ speranţe pentru viitorul literilor nóstre clasice.

Să lăudăm dar pe concurenţiĭ noştri, pentru ca lauda nóstră să 'ĭ îndemne a face âncŏ şi maĭ bine.

Şi aci aflu ocasiune de a resuma în câte-va

cuvinte, observaţiunile ce colegul nostru, dl Caragiani, ne a comunicat, înainte de plecarea sa, în urma studiuluĭ ce dluĭ a făcut asupra uniculuĭ manuscris care ne a venit estimp la concurs, ca probă de traducere de pre viaţa luĭ Mariŭ din Plutarch (cap. I-XVIII), purtând epigraful:

„Ah, vorbiţĭ, scrieţĭ românesce, pentru Dumneḑeŭ?"
G. Sion.

Cel, carele a prescris aceste versurĭ în fruntea încercăriĭ sale, s'a folosit fără înduoĭală de consiliele coprinse în raportul nostru de acum un un asupra traducerilor din ilustrul biograf elen; dar, fie că lucrarea sa de estimp a fost făcută în mod cam pripit, fie că n'a sciut pretutindenĭ să nimerească în buna sa limbă românéscă, adeverătul înţeles al textuluĭ original, ne simţim şi aci împinşĭ a cere ca traducĕtorul nostru să cerce la anul a sălta cu o tréptă şi maĭ sus pe scara progresuluĭ în exactitudinea traducerĭĭ.

Acesta a fost, domnilor, spiritul ce a condus estimp judicata nóstră în tóte operaţiunile capitale ale acesteĭ sesiunĭ. El nu se va desminţi nicĭ în ultima nóstră lucrare.

Am avut mereŭ ocasiunea de a constata că, în tóte cercurile de activitate de care Societatea nóstră se atinge, e adevĕrat progres, e multă silinţă spre bine.

Dar póte chĭar acésta ne a făcut să ne ridicăm cu gêndurile âncŏ şi maĭ sus, şi să cerem ca totul să se facă âncŏ şi maĭ bine.

N'am maĭ voit estimp, ca adese orĭ în aniĭ trecuţĭ, să remunerăm un bine relativ. Meritósele silinţe dovedite de concurenţiĭ ce ni s'aŭ presentat, ne aŭ întemeĭat în nobila cutezare de a le cere întru tóte o perfecţiune neînduoĭósă.

Aşa fiind, Societatea nóstră nu póte face nicĭ părinteluĭ istorieĭ, nemuritoruluĭ prosator ionic Erodot, nicĭ ilustruluĭ biograf şi moralist din Cheronea, umilirea de a priimi pe séma lor o pêrgă de o valóre negreşit egală, dar totuşĭ nu superióră atâtor alte obĭecte pe care le a respins, nu dóră ca *rele*, ci numaĭ că *nu întru tóte perfecte*.

Dar póte că nu toţĭ în sînul Societăţeĭ nóstre aŭ fost dispuşĭ, de la început, a călca chĭar de îndată cu paşĭ aşa de tare apăsaţĭ pe acéstă cale semĕţă. Aŭ fost — şi mărturisesc că sunt şi eŭ unul dintre aceĭa, — cari aŭ creḑut că tot âncŏ este timpul de a ne arăta maĭ îngăduitorĭ, spre a nu descuragĭa pre concurenţiĭ ce abĭé de curênd aŭ început a veni cu céta, şi nu rarĭ şi isolaţĭ ca maĭ aniĭ trecuţĭ.

Dar aşa s'a croit de la început, prin voinţa celor maĭ mulţĭ; aşa rĕmână pênĕ la capĕt!

Aci, permiteţi'mĭ, domnilor, dupe ostenitó-

rele lucrărĭ şi asprele preçuirĭ, ce cu toţiĭ am avut, acum în curs de şése lungĭ săptămânĭ, permiteţi'mĭ, ḑic, a vĕ descreţi fruntile preocupate, cu o mică istorióră din timpiĭ trecuţĭ.

Ea va servi póte de comentariŭ propuneriĭ de respingere, cu care ne încheĭem şi noĭ acest raport.

Decĭ, pe la finele ultimuluĭ secol, pe la 1789, bĭéta ţéra nóstră se afla într'o situaţiune politică cu totul de plâns. Pórta declarase răsboĭu Rusieĭ şi Austrieĭ de o dată. *Kazacĭĭ* Ecaterineĭ eraŭ la Iéşĭ şi *Nemţiĭ cu cóḑă* în munţiĭ noştri. Turcia alesese atuncĭ un caikgiŭ din Constantinopol ca să 'l pună Domn peste ţéra Românéscă şi dînsul, Mavrogheni-Voevod, ridicase oştirĭ de ţéră spre a se lupta, aci la noĭ, cu inimiciĭ Sultanuluĭ.

Dar ticniţiĭ noştri boĭerĭ din *Protipendadă*, fiind mereŭ luaţĭ în rîs şi în rĕspĕr de fantasticul grec, îĭ staŭ la tóte împotrivă şi în tot chipul se cercaŭ a 'ĭ pune pĭedecĭ şi a 'l depărta din scaun. Fórte puçinĭ din fruntaşiĭ ţĕreĭ se arătaŭ îngăduitorĭ pentru silinţele luĭ Mavrogheni de a reînvia vechĭa vitejie a Românilor. Printre rariĭ apărătorĭ aĭ luĭ, se afla şi mitropolitul Cosma, român de ném din Curtea de Argeş, (pe carele ţin minte că bunica mea îl numea cu mêndrie unchĭu mare al eĭ).

Cosma nu voĭa să se unéscă cu boĭeriĭ, când eĭ se tot plângeaŭ la Pórtă şi cereaŭ depărtarea

Domnuluĭ; prin urmare *arz-mahzarurile* séŭ voturile de blam date de boĭerime, se porneaŭ la *devlet*, fără de subscrierea mitropolituluĭ.

Aşa merse cât-va timp; dar în fine Mavrogheni, desperat de necurmatele sale insuccese, începu cu mânie a stórce din ţéră maĭ mult decât ea putea să dea. Atuncĭ credinţa luĭ Cosma începu şi dînsa a şovăi, şi când i se presentă o nouă ocasiune de a cere respingerea luĭ Mavrogheni, el luă condeĭul în mână şi subscrise, dicênd în gura mare:

„Ὅπου ὁ κόσμος καὶ ὁ Κοσμὰς"!
„Unde merge o lume, haĭ să mérgă şi Cosma!"

Fie dar, şi din parte-ne, respinse cercările de traduceră de pre Erodot şi Plutarch, precum aŭ fost şi alte lucrăriĭ, cu scop ânsă numaĭ, — bine înţeles, — ca la anul să ne vină altele, âncŏ şi maĭ bune.

Bucurescĭ, 1878.

Din *Analele Societaţii Academice Române*, Tom. XI, 1878.

BISERICA DE LA CURTEA DE ARGEŞ

ŞI

LEGENDA MEŞTERULUĬ MANOLE

Cuvêntare pregătită pentru şedinţa de închidere a sesiunii generale din anul 1879, a Academiei Române, în urma unei excursiuni făcută de membrii Academiei în acea localitate [1])

„Pe Argeş în jos,
Pe un mal frumos,
Negru-Vodă trece
Cu tovarăşi ḑece:
Nouĕ meşteri marĭ,
Calfe de zidarĭ,
Şi Manole ḑece
Care'ĭ şi întrece.
Merge tot pe cale
Să alégă 'n vale
Loc de mŏnăstire
Şi de pomenire!....“

1) Acéstă cuvêntare a fost să se rostéscă în presenţa Domnitoruluĭ Carol I; dar M. S. n'a putut asista în acea ḑi la şedinţă, astfel că acéstă cuvêntare a rĕmas pênĕ aḑĭ inedită. — A se vedé în *Analele Academieĭ Române* pe anul 1879, la şe-

Astfel începe cântând, pré luminate Dómne și domnilor colegĭ, vechĭul *cântic bĕtrânesc* pe care l'a răpit uĭtărĭĭ, și prin care ne va răpi îndată acum auḑul mult preçuitul nostru poet și confrate, laureatul cântăreț al *ginteĭ latine.*

---

dințele din 3 și din 5 iulie, precum și cuvintele următóre prin care dl Odobescu, în calitate de Secretar General, sfêrșésce raportul sĕŭ asupra lucrărilor aceleĭ sesiunĭ: «Nu voĭ închiăĭa, domnilor, acest răpede conspect al multelor lucrărĭ cu care a fost ocupată sesiunea nóstră de estimp, fără de a aminti prin câte-va cuvinte, plăcută și interesanta serbătóre căria ceĭ maĭ mulțĭ din membri Academieĭ întrunițĭ în Bucurescĭ aŭ consacrat una din ḑilele lor de repaos. Excursiunea făcută împreună în ḑioa de 24 iunie la Curtea de Argeș n'a fost pentru noĭ o simplă distracțiune; ea ne a procurat fericita ocasiune de a apreçui *de visu* monumentul din acea localitate, care constitue principalul titlu de glorie al artelor române din trecut, renăscênd astăḑĭ în tótă a sa înflorire, subt inteligenta și atentiva restaurare la care lucrézĕ meritosul architect francez, dl Andreĭ Lecomte du Nouy. Ea ne-a dat și acea satisfacțiune morală de a vedé, prin cordiala priimire ce ni s'a făcut de P. S. S. Episcopul și de către cetățenĭĭ Curți de Argeș, de ce căldurósă simpatie se bucură Academia Română în inima Românilor din orĭ-ce parte a ţĕrĭĭ. A dovedi din ce în ce maĭ mult că o merităm și că ea ne îmbie la lucrărĭ folositóre națiunĭĭ, ĭată, domnilor, învățătura practică ce vom fi cules cu toțiĭ din acéstă plăcută excursiune a nóstră.

«Terminând, nu'mĭ remâne, domnilor, mie ca Secretar General al Academieĭ, dăruit cu onorătórea dvóstră încredere spre a purta de acum înainte sarcina de a înregistra faptele dvóstre, decât a vĕ ura și a vĕ ruga să binevoițĭ, spre onórea corpuluĭ nostru, a nu cruța nicĭ o dată, într'acest sens, ostenelele mele».

Așa ḑice balada despre un fabulos Negru-Vodă și despre un mitic Meșter-Manole; ḑice că eĭ, vre odinióră, ar fi coborît cu céta lor de pe plaĭu în jos pênĕ în valea Argeșuluĭ, ca să cate acolo loc pentru o mêndră mŏnăstire.

În amurgul poetic al legendeĭ ni se înfățișéză ca întemeĭetorĭ aĭ monumentuluĭ de căpetenie al arteĭ române, douĕ falnice umbre: un *Domn* cu credința creștină, cu dor de ṭéră, cu ĭubire de tot ce este nobil și frumos; apoĭ un *Meșter mare*, carele, în îngônfata ardóre a geniuluĭ sĕŭ creator și a măiestrieĭ sale fără séměn, se laudă că va sci să zidéscă și să dureze

Mŏnăstire naltă
Cum n'a maĭ fost altă.

Pe aceștĭ nebuloșĭ luceferĭ, însoțiṭĭ de pleĭada lor de *nouĕ meșterĭ marĭ*, toṭĭ *calfe de zidarĭ*, îĭ vede maĭ întêĭ licurind pe cerul trecutuluĭ, drumeṭul care se pornesce în perigrinagĭu istoric către vestita nóstră biserică de la Curtea de Argeș.

Maĭ deunădḑĭ, pare că tot eĭ, ascunșĭ printre piscurile aburate ale *Căprăreselor* de la obârșia Argeșuluĭ, ne adimeneaŭ și ne călăuzeaŭ pe noĭ toṭĭ în cale, d'a-lungul aceliaș văĭ a Argeșuluĭ în sus, pênĕ la locul *de pomenire*, unde s'a durat acum 350 și maĭ bine de anĭ, acea mêndră clădire.

Noĭ, domnilor, porniți cu voĭe bună într'un peregrinagĭu la care ne a îndemnat patriotica dorință de a vedé maĭ de aprópe cum, în ḑioa de astădĭ, renascŭ în ţéră la noĭ, viĭe, mêndre şi strălucitóre, nobilele creaţiunĭ din trecut ale geniuluĭ românesc, precum aŭ renăscut printre noĭ tóte virtuţile sufletescĭ ale străbunilor; noĭ, ca odinióră meşterĭĭ luĭ Manole, — umilite calfe de zidarĭ, — am umblat voĭoşĭ în cale. Dar cu mult âncŏ maĭ voĭoşĭ, maĭ pĕtrunşĭ de întăritórea credință că patria nóstră întru tóte păşesce acum ĭute şi temeĭnic spre bine, cu mult maĭ îndestulaţĭ şi maĭ mulţumiţĭ ne am simţit în momentul când ne aflarăm drept în faça bisericeĭ episcopale pe care ne dusesem să o admirăm.

Din momentul acela a dispărut ca năluca din minţile nóstre, fantasma întunecată a luĭ Negru-Vodă şi legenda întristătóre a Meşteruluĭ Manole.

N'am maĭ vĕḑut atuncĭ decât măréţa realitate a splendiduluĭ monument, curăţat cu o minunată măiestrie de pecinginea uricĭósă cu care îl nĕclăise secoliĭ de barbarie şi de nepăsare.

Biserica Curţiĭ de Argeş, deşi âncŏ încinsă în schelele'ĭ de bêrne necĭoplite, ni se arată ca un fenice încântător ce abĭé îşĭ scuturase ghiócea mucedită. Ea se străvedea ca într'o colivie, printre ale cărĭĭ grosolane zăbrele se zăreaŭ, chĭar de acum strălucitóre, tuleĭele'ĭ de marmoră, unele

felurit împletite, altele viŭ colorate, și altele âncŏ, mêndru poleite.

Meșterul Manole al acesteĭ măiestreț refaceriĭ, junele artist plin de talent și de perseverantă cu care Francia ne a împrumutat, dl arhitect Andreĭ Lecomte du Nouy, ne a călăuzit pe toțĭ în examinarea atâtor minunate amĕnunte, pe care dnia sa le a urmărit, — ba, ce dic! le a redescoperit, — și le a reprodus cu acea pasionată ĭubire care légă în tot-d'a-una pe artiștiĭ adevĕrațĭ de opera lor predilectă.

Am vĕdut cum, sub mâna sa dibace, turnurile cele de multe cutremure din locul lor clătite, 'șĭ aŭ reluat acum solida lor eleganță din epoca clădiriĭ. Am vĕdut reînflorite pe fruntile de mult pleșuve ale turnuleț elor spirale din faça bisericeĭ, am vĕdut strălucind uș óre cunune de pétră săpată.

Apoĭ, pe tóte aceste turnurĭ aŭ început a scînteĭa, ca smalțurĭ de lazur și de smarand răsipite pe covóre de aur, ornamentele cu câmpul colorat și cu muchele aurite. Maĭ jos, în loc de straș ina grosolană de tinichele ce o așternuse în pĭed d'asupra păreților, restauratoriĭ inepțĭ aĭ secolilor din urmă, am admirat noua brână de pétră, săpată întocmaĭ ca alesăturile uneĭ bogate cămeș i țĕrănescĭ, și întreruptă pe alocuré de șipote graț ióse prin care, scurgêndu-se apele de

plóĭe, va fi cruțată pe viitor învelitórea cea de plumb, încordată în spetezele'ĭ poleite.

Pe corpul edificĭuluĭ tóte acele minunate brâne, arcurĭ, roșațe și bumbi de pétră sculptată, 'șĭ aŭ redobêndit, sub daltele săpătorilor povățuite de d[1] Lecomte, acele relievurĭ proeminente care le facŭ a fi întocmaĭ ca nisce florĭ învólte, ca nisce ramure cu pêrgă, ca nisce bolțĭ înfoĭate, adevĕrate minunĭ ale arteĭ în luptă cu natura. Nu numaĭ atâta! dar în curênd, pe tóte acele capriçióse rotocóle ce rĕsarŭ ca sbenghĭurĭ sclipicĭóse, impodobind sprîncenile de sub strĕșină, se vorŭ zări fôlfâind, ca în timpurile luĭ Négoe Basarab, păsărele de alamă cu aripele destinse, ca și cum arŭ fi sburând, și care, când se ridică vêntul, șuĭeraŭ alene și cletinaŭ dulce clopoțeiĭ aninațĭ de cĭocul lor.

În fine, ca să nu lungesc peste mĕsură acéstă răpede înșirare a diferitelor restaurărĭ ce s'aŭ făcut și se facŭ âncŏ pe exteriorul edificĭuluĭ, voĭu maĭ spune că, pentru basă s'a pregătit acea prispă cam teșită și împrejmuită cu marĭ balustre de pétră, pe care o reclamă nu numaĭ mărturia păstrată de călĕtorul arab, diaconul Paul din Alep, cel ce a visitat mŏnăstirea de pe Argeș sub Mateĭu-Vodă Basarab, dar âncŏ și stilul caracteristic al acesteĭ minunate clădirĭ. Avênd planul și menirea unuĭ templu creștinesc, ea reamintesce totușĭ, prin dispositiunile eĭ or-

namentale, elegantele edificiĭ ale architectureĭ otomane din Constantinopol, înălțate tocmaĭ pe vremea când Négoe Basarab clădea la Argeș, măiestrita sa biserică. Astfel, voevodul român se întrecea în înfundăturile muntóse ale Carpaților, cu sultaniĭ Baĭazid, Selim și Soliman de pe malurile Bosforuluĭ.

Cronicele nóstre, puține datine ne aŭ lăsat despre creațiunile artistice ale timpilor trecuțĭ. Analiștiĭ ceĭ vechĭ aĭ Românilor aŭ spus viitorimeĭ numaĭ nevoile tĕrĭĭ; în egoismul lor temĕtor, eĭ aŭ păstrat pe sémă-le, fără de a le împărtăși nimenuĭ, mulțumirile acelor rare fapte înveselitóre ce mângâiaŭ sufletele strămoșilor noștri. Pare-că le era frică să desvĕluĭe lumiĭ chĭar și tesaurele cu care geniul estetic al națiuniĭ înveselea, când și când în taĭnă, viața socială a Românilor.

De aceĭa nicĭ Négoe Basarab, întemeĭetorul mŏnăstiriĭ de la Argeș, nu ne a spus nicăĭerĭ, nicĭ în inscripțiunile parietale ale bisericeĭ sale, nicĭ în cartea de povețe ce el a scris pentru învățătura fiĭuluĭ sĕŭ Teodosie Voevod, cu ce ómenĭ s'a servit spre a înălța așa minune artistică, în fundul munților românescĭ. Adunat'a el lucrătorĭ grecĭ din Constantinopol și din Anatolia, cari lucrase la marile moschee ale padișahilor musulmanĭ? Culesu'ĭ a el și de maĭ departe, din ținuturile Armenieĭ și ale Georgieĭ, unde crăișoriĭ

creștinĭ aĭ locurilor clădeaŭ biserice, croite și decorate cam în felul celeĭ de la Argeș? Nimenĭ nu ne a spus'o; nimenĭ acum nu ne o va maĭ puté spune.

Decĭ, măiestrul architect al bisericeĭ de la Argeș este cu totul necunoscut, și totul ne face a crede că numele luĭ pururé va remâné o taĭnă.

Dar însuși edificĭul atât este de atrăgĕtor, atât de extraordinar, el însuflă atâtea impresiunĭ viĭ și felurite, încât a trebuit neapărat ca el să deștepte o curiositate excepțională în glótele de popor care aŭ venit mereŭ să'l admire. Acea curiositate, întĕrîtată prin misterul ce plana asupra clăditorilor acesteĭ minune artistice, a făcut să nască de sineși o legendă. Poporuluĭ îĭ trebuĭa neapărat un nume de meșter mare, pentru cel care va fi clădit biserica de la Argeș. Dar *letopisețele*, dar *pisaniile*, dar *chrisóvele*, ba chĭar și poveștile tăceaŭ mute despre acel nume.

Atuncĭ poporul l'a scornit,.... séŭ maĭ bine nu: el a luat numele unuĭ personagĭu real, pe care, la un moment dat al istorieĭ nóstre artistice, tótă lumea, și maĭ ales ómeniĭ de rônd, l'aŭ fost bine cunoscut. Pe acel personagiŭ, poporul, cu puterea de imaginațiune ce'l caracterizĕ, l'a învĕluit în mantia maiestósă dar întunecată a legendeĭ. Acel personagiŭ, carele a trăit și a lucrat mult timp printre Românĭ, de la care

avem opere subscrise cu propria sa semnătură, al căruĭ chip îl póte vedé fie-care din noĭ pe păreţiĭ interiorĭ aĭ tindeĭ din biserica cea mare la mŏnăstirea Hurezul din Vâlcea, acel personagiŭ este *Meşterul Manole* séŭ *Manea vătaful zidărieĭ*, care stă zugrăvit pênĕ la brâŭ, alăturĭ cu *Vucaşin Caragé petrarul* şi cu *Istrate lemnarul*, tustreĭ ca meşterĭ lucrătorĭ aĭ numiteĭ biserice, ce a înălţat'o, la anul 1793, Constantin Vodă Brâncovénul. Acel personagiŭ este *Manea Meşterul*, carele a sculptat, sub Şerban Vodă Cantacuzino, vechĭul toc de pétră de la uşa bisericeĭ din mŏnăstirea Bistriţa de lângă Olt; este acelaş carele, restaurând, tot sub Şerban Cantacuzino, antica biserică a mŏnăstiriĭ Cozia, a adaos pe păreţiĭ eĭ exteriorĭ roşaţe şi brâne de pétră, sculptate de pe forma şi stilul acelora ce el vĕduse, ba şi chĭar completase în mod cam grosolan, tot sub Şerban Vodă, la însăşĭ biserica pe la mŏnăstirea de Argeş.

Aşa dar Meşterul Manole séŭ Manea vătaful zidărieĭ, este un personagiŭ carele, pe la finele secoluluĭ al XVII[lé], a trăit o viaţă de muncă printre poporul român, carele a contribuit cu mistria şi cu dalta la prefacerea bisericeĭ de la Argeş, sub domnia ḑisuluĭ Şerban Cantacuzino, şi apoĭ tot el 'şĭ a întins activitatea luĭ meşteréscă preste tóte mŏnăstirile câte s'aŭ restaurat şi s'aŭ clădit în ţéra de peste Olt, la

epoca, relativ prosperă, a Cantacuzinilor și a Brâncovénuluĭ.

De sigur poporul nostru 'l a avut pe atuncĭ la mare preț, și tare îmĭ vine a crede că, dupe a luĭ rĕposare, svonul public s'a aplecat bucuros a 'ĭ perpetua aducerea aminte, unind numele luĭ, așa de mult cunoscut în maĭ multe unghĭurĭ ale Românieĭ, cu o legendă fantastică a căreĭ origină pare a fi cu mult maĭ vechĭe. Și într'adevĕr acea legendă o regăsim, și aprópe și departe de noĭ, la maĭ tóte popórele peninsuleĭ balcanice, la Sêrbĭ, la Albanezĭ, la Grecĭ. Cine scie déca nu cum-va ea va fi fost rĕsădită pe țĕrmurile rĕsăritene ale Mediteraneĭ, împreună cu alte multe cântice și poveștĭ cavalerescĭ ale apusuluĭ, de către Frâncĭĭ, Teutonĭĭ și Nordmanĭĭ rătăcitorĭ, care s'aŭ tot ispitit în Orient dupe dobêndile Cruciatelor? Nu este îndouĭala că, și la dînșĭĭ, pe rîpele Rinuluĭ și pe șesurile marine ale Danimarceĭ, se povestea, âncŏ de mult, basmul uneĭ ființe omenescĭ zidită în părețiĭ uneĭ cetățĭ orĭ uneĭ biserice, ca să le plămădéscă taria cu sufletul eĭ de vecĭ întemnițat.

Din secol în secol, din țéră în țéră, din ném în ném, din graĭu în graĭu, se va fi prefirat acéstă jalnică poveste, care deveni cu timpul plânsórea uneĭ blânde soțiĭ, a uneĭ nenorocite mume, osêndită cu silă a se preface în *stafie* la temeliile uneĭ zidirĭ; de aceĭa și eŭ, tare m'aș îndupleca a crede că, toc-

mai într'al XVII[lé] secol, de o dată cu alte câte-va cântice sêrbescĭ, precum sunt al luĭ Sêrb-Sărac, al luĭ Hagi Baba Novac, al luĭ Corbac și altele, vre unuĭ *guzlar* anonim, pribegit, — Dumnedeŭ scie pentru ce? — pe malul stâng al Dunărĭĭ, îĭ va fi dat în gênd a têlcui pe românesce acea baladă, pe care o priimise și o cântaŭ de maĭ nainte fraţiĭ luĭ din Sêrbia. Ânsĕ, ca un dibacĭu iniţiator al poporuluĭ românesc, guzlarul de decindé a căutat să împământenéscă cu temeĭ la noĭ, cânticul sĕŭ cel străin, moștenit și la el de aĭuré. A cercetat care este în ţéra Românéscă, clădirea cea maĭ de frunte, cea maĭ cu véde. I s'a rĕspuns: „Care să fie alta decât mŏnăstirea de la Argeș?“ — A vrut să scie care e Domnul ţĕrĭĭ cel maĭ vestit prin vechimea sa. I s'a întêmpinat: „De bună sémă e Negru-Vodă cel de la descălicătóre!“ — A maĭ întrebat âncŏ și cine a fost meșterul cel maĭ lăudat al mŏnăstirilor de aci. I s'a dis, dupe svonul âncŏ próspĕt al glóteĭ: „Altul nu póte fi decât domnescul vătaf de zidărie, Meșterul Manea séŭ Manole, cel ce a lucrat la Argeș, la Cozia, la Bistriţa, la Horez, pretutindenĭ unde a fost mŏnăstire mare de durat și de întărit“ — Și astfel, printr'o localisare confusă și îndrăznéţă, dar plăcută poporuluĭ, s'a înjghĭebat legenda românéscă a bisericeĭ de la Argeș împestriţată cu d'al-de Negru-Vodă și d'al-de Meșterul Manole.

Intr'adevĕr, când căutăm bine, datina acesteĭ legende este una și aceĭașĭ cu a poduluĭ de la Arta în Grecia, cu a cetățiĭ Școdra din Albania, cu a zidurilor Semendrieĭ de pe țĕrmul sêrbesc al Dunăriĭ. Pretutindenĭ, în aceste locurĭ, e vorba de o femeĭe pe care aŭ zidit'o meșteriĭ în părete, spre a 'l face să fie maĭ traĭnic, spre a 'ĭ da viața unuĭ suflet omenesc; dar nicăieriĭ, afară din România, nu apare în acéstă tradițiune, — aș puté ḑice că și cosmopolită, — numele unuĭ meșter special, și maĭ ales acela al luĭ Manole.

Acest nume este decĭ, fără tagă, al vestituluĭ meșter român pe care poporul nostru a fost îmbiat, într'o epocă de prosperare națională cum a fost aceĭa de sub Șerban Cantacuzino și de sub Constantin Brâncovénul, a 'l sĕrba și a 'l cânta cu laudă, ca făptuitorul nemijlocit al prenoireĭ atâtor vechĭ și mêndre așeḑĕminte, al înălțăriĭ atâtor nuoe, marĭ și bogate locașurĭ. Pe acel vrednic și iscusit bărbat, poporul îl vĕḑuse, marĭ de anĭ, preumblându'șĭ din loc în loc, pe văĭ și pe șesurĭ, céta luĭ muncitóre de calfe de zidarĭ, brésla séŭ isnaful de meșterĭ dibacĭ și silitorĭ, al căror vătaf era dînsul, Manea, dînsul Meșterul Manole, fiŭ al poporuluĭ, dînsul carele, în ochiĭ semenilor sĕĭ, numaĭ el scia să facă și să prefacă

Mŏnăstire naltă
Cum n'a maĭ fost altă!

Ĭată, pare-mi-se, cum s'ă întêmplat ca numaĭ spusele poporuluĭ să ne fi păstrat acest nume. Numaĭ el avea trecere la treptele de jos ale naţiuniĭ, unde basmele, poveştile, cânticele şi snóvele aŭ ţinut loc pururé de chrisóve domnescĭ şi de pisaniĭ ctitoricescĭ.

Decĭ, abĭé ne maĭ vine acum să ne întrebăm pentru ce Şerban Vodă Cantacuzino, în inscripţiunea săpată din porunca luĭ, pe o lespede din façada bisericeĭ de la Argeş, nu a pomenit câtuş de puţin numele meşteruluĭ Manole. Într'însa ni se spune numaĭ că, la 1682, Domnitorul a trămis acolo ca ispravnic, spre a drege şi a întări stricăciunea, împreună cu *meşterĭ*, pe boiarinul domnieĭ sale *Dona Pepano*. Cine va maĭ fi şi acesta, al căruĭ nume îl dovedesce neapărat că era străin? Nicĭ un alt document al timpuluĭ nu ni'l menţionéză; dar şi maĭ puţin âncŏ s'a îndurat gelósa mêndrie a poporuluĭ românesc să ni'l păstreze, măcar şi alăturĭ cu al meşterilor pământenĭ.

Apoĭ âncŏ, tot pe façada bisericeĭ de la Argeş, citim, scobit în litere marĭ, numele luĭ *Grigore Cornescu*, şi scim, dupe ţisele diaculuĭ za divan Neculaĭ Mustea, cronicarul moldovén, că, pe la 1672, acest Cornescu, a fost „un nemeş din ţinutul Hotinuluĭ, fórte meşter de scrisóre şi de săpăturĭ la pétră, şi de zidit şi la alte lucruri," carele tot pe timpul acela „aŭ făcut chi-

pul cetățeĭ Cameniței de céră, și starea loculuĭ din afară și din lă-untru cu tóte tocmelile eĭ, minunat lucru, și o aŭ trimes la Împĕrăție, și maĭ mult acésta aŭ clătit pre Turcĭ a veni la cetatea Cameniția[1]).“

Rememorăm aceste fapte numaĭ spre a dovedi că, în epoca aceĭa, țĕrile române nu eraŭ lipsite de artiștĭ și de meșterĭ isteți. Dar, de sigur, dupe lucrările ce ne aŭ rĕmas din mâna meșteruluĭ Manea, vătaful zidărieĭ, trebuĭe să mărturisim că el, în concepțiunile sale artistice, a stat cu mult maĭ pre jos de architectul și de sculptoriĭ cari aŭ înălțat și aŭ ornamentat, pe timpul luĭ Négoe Basarab, biserica de la Argeș.

Din puțin și ĭute ne și putem domiri. N'avem decât să aruncăm în trécĕt ochiĭ asupra acelor câte-va lespedĭ și rotocóle de pétră vênĕtă de Săcuĭenĭ, pe care meșteriĭ din vremea luĭ Șerban Cantacuzino, le aŭ cĭoplit întocmaĭ la fel cu cele pregătite, tot de dînșiĭ, pentru bisericile de la Cozia, de la Bistrița, de la Hurez, ba și de la Cotrocenĭ, de la Mogoșóĭa și de la Colțea. Îndată o să ne coprindă mare cĭudă cum de aŭ îndrăznit eĭ să alătureze acele grosolane schimosituri și să le așeḑe d'a rôndul, la locurĭ de lipsă, printre finele și graciósele alesăturĭ sculptate pe

1) Letopisețele Moldoveĭ, ediț. I, a dluĭ M. Kogălnicénu, tom. III, p. 11, 12.

pétră sură de Albescĭ, cu vre o sută și șése-decĭ de anĭ maĭ nainte. Artiștiĭ luĭ Négoe Basarab scormoneaŭ, ferecaŭ, fățuĭaŭ și scliviseaŭ subțire cu dăltița; petrariĭ luĭ Manole croĭaŭ, retezaŭ, cĭopârteaŭ și făureaŭ gros din cĭocan.

Totuși, — o maĭ repețim, — poporul la noĭ 'și a făcut marĭ ilusiunĭ asupra meșteruluĭ sĕŭ favorit; printr'un salt puternic al închipuiriĭ sale, el a avêntat tot de o dată pe ĭubitul sĕŭ meșter Manole în negurele timpilor legendarĭ și l'a înălțat pe acele culmĭ ideale ale perfecțiuniĭ artistice, care caracterizĕ la noĭ numaĭ epoca extraordinară a luĭ Négoe Basarab și a luĭ Stefan cel mare.

Manole cel ócheș și bărbos de la Hurez, îmbrăcat cu anteriŭ roșu, încins cu brâŭ gălbuĭ, purtând pe umerĭ dulamă verde și ținênd, într'o mână dreptarul zidarilor séŭ toĭagul de cinste al măimărieĭ, ĭar în cea-l-altă păpușa de sfóră pentru mĕsurătóre, acel vătaf Manea n'a fost câtuși de puçin, ca artist, de statura uriéșă ce'ĭ atribuĭe legenda. Credênd că drege ceĭa ce aripa sdrobitóre a timpuluĭ și urgiile âncŏ și maĭ prăpăstióse ale ómenilor, stricase la gingașul monument al luĭ Négoe, el n'a făcut alt-ceva decât a'l altera și maĭ tare, decât a'l cĭunti, a'l păta, a'l știrbi și a'l scrânti în multe părți ale sale. Dregerile luĭ Manole aŭ fost maĭ mult pocituri.

De altmintrelé, urmașiĭ luĭ din epoce și maĭ

apropiate, aŭ înteţit din ce în ce maĭ mult acéstă răsipă a decoraţiuniĭ armonice care făcea fala şi podóba bisericeĭ de la Argeş. Fie-care pe rônd a contribuit la scălâmbarea treptată a capuluĭ de operă primitiv.

Acum câţĭ-va anĭ acéstă nenorocită sistemă de *meremet* era p'aci p'aci să'ĭ dea lovirea cea de mórte.

A voit ânsĕ buna sórtă a Românieĭ ca Măria Ta, iubitor şi cunoscĕtor de tot ce este adevĕrat nobil şi frumos, să te urcĭ pe tronul, ilustrat odinióră chĭar şi în domeniul artelor de luminatul şi virtuosul Voevod al ţĕriĭ, Négoe Basarab, şi să puĭ în fine stavilă acelor nedemne degradărĭ, aduse mereŭ de nesciutorĭ la opera principeluĭ nostru artist din al XVI[lea] secol.

Măria ta, — aşa te a ajutat şi întru acésta sórta şi buna chibzuinţă! — Măria ta aĭ avut chĭar şi mâna maĭ norocósă decât predecesori'ţĭ ceĭ cu aceleaşĭ gênduri luminóse. Hotărând a face ca în ţéra Mărieĭ Tale, să se înţepenéscă şi să se despăinjineze zidurile, vaĭ! de mult timp dăulate şi sortite ale bisericeĭ de la Argeş, Măria Ta aĭ nimerit să dibuĭescĭ un geniŭ ocrotitor, şi aĭ sprijinit cu mare bunătate pe un artist de talent, cari amêndouĭ aŭ în sine maĭ mult temeĭ şi decât o misteriósă stafie muruită, şi decât un nepriceput meşter Manole. Négra stafie s'a luminat adĭ prin sciinţa raţionată a echilibruluĭ construc-

țiuniĭ și s'a nălucit prin cercetărĭ erudite în artele archaice. Meșterul modern a așternut, peste sterpele și nedibacele ticluirĭ ale vătafuluĭ de zidarĭ Manea, un strat neted, solid și elegant, care ne strămută acum d'a dreptul într'o mêndră regiune artistică a trecutuluĭ nostru. Aceĭa înflorea pe timpul când Négoe Voevod Basarabul, găsind la Curtea de Argeș, — precum dice însăși inscripțiunea dictată de dînsul, — „o vechĭe biserică a Maĭci Domnuluĭ, dărîmată și neîntărită, a hotărît prin darul luĭ Dumnedeŭ, să zidéscă acolo din temeliĭ alta nouă, să o înalțe, să o întăréscă și să o dăruĭéscă cu tot soĭul de avuțiĭ și de odóre".

Tot astfel aĭ făcut și facĭ Măria Ta!

De aceĭa, pré înălțate Dómne, când maĭ dĕunădĭ ne am aflat în fața capuluĭ d'operă reînviat, sub Domnia Mărieĭ Tale, noĭ toțĭ câțĭ suntem adĭ aicé în jurul augustuluĭ nostru Protector, am lăudat într'o glăsuire faptele și am binecuvêntat numele Mărieĭ tale; cŏcĭ prin îndemnu'țĭ, strălucite Dómne, prin voința'țĭ generósă și stăruitóre renascŭ astădĭ în România și vitejia strămoșéscă, și bunul traĭu al poporuluĭ, și cultura inteligentă și mângâĭósă a sciințelor și a artelor.

Să trăĭescĭ Măria Ta pentru gloria și mărirea patrieĭ Române, pentru mărĕța desvoltare în sînul eĭ a tot ce este bine și frumos!

Cu astfel de simțiminte am închinat noĭ de departe în sănĕtatea Mărieĭ Tale, la ospĕțul cordial și sĕrbătoresc întru care ne a întrunit maĭ deunădĭ P. S. S. Părintele Episcopul și bunii orășenĭ aĭ Curțiĭ de Argeș.

Asemenĭ și acuma, dar cu pornirile și maĭ ferbințĭ ale unor inime înălțate prin presența Mărieĭ Tale printre noĭ, vom striga: Să trăiescĭ Măria Ta, Protectore luminat al Academieĭ Române și Reînouitorule a tuturor naltelor culturĭ în sînul Românieĭ! [1])

Bucurescĭ, 5 iulie, 1879. Inedit.

---

1) Acéstă cuvêntare nu figuréză în *Analele Academieĭ Române*, dar printre *Memoriile* citite în sesiunea anuluĭ 1879 și tipărite în volumul special, se află o lucrare archeologică întinsă a dluĭ Odobescu, cu titlu: *Antichităț Scitice, Cununa cea mare din Tesaurul de la Novo-Cerkask, cu privire asupra unor giuvele scitice din muzeul Ermitagiuluĭ de la St. Petersburg*, cu fórte numeróse stampe și duoĕ chromolitografiĭ, lucrare care nu s'a coprins de o cam dată printre scrierile autoruluĭ adunate în presentele treĭ volume.

Cu acéstă ocasiune se amintesce că restaurarea rațională și adevĕrat artistică a Bisericeĭ episcopale de la Curtea de Argeș s'a început la 1875, din inițiativa dluĭ Titu Maiorescu, carele pe atuncĭ era Ministru al Cultelor și Instrucțiuneĭ publice; ea s'a executat de dl A. Lecomte du Nouy, conform cu constatările și cu povețele date într'un raport fórte amĕnunțit ce s'a elaborat și s'a redactat în numele uneĭ comisiunĭ speciale de către dl A. Odobescu, unul din membriĭ comisiunniĭ, carele, încŏ de la 1872, din timpul trecerii sale prin acelaș minister, se preocupase de restaurarea măreț uluĭ edificiŭ astădĭ reîntregit.

VASILE ALECSANDRI

LEGENDE NOUĂ. — OSTAŞII NOŞTRI. — DESPOT VODĂ.

Raport de premiare, citit în şedinţa din 6 aprilie, 1881 [1]).

Domnilor,

Luând de la comisiunea premielor însărcinarea de a ’ĭ face o dare de sémă despre operele dluĭ Vasile Alecsandri, propuse la concursurile literare de est-timp, m’am simţit îndată stênjinit în acéstă lucrare printr’un scrupul fórte firesc. Este aprópe o jumĕtate de secol de când eŭ unul

1) Acest raport a fost presentat Academieĭ, în numele dluĭ Ion Ghica, carele, ca membru al Comisiuniĭ examinatóre pentru concursul Mareluĭ Premiŭ Năsturel, era oficial însărcinat a’l face. Dsa ânsĕ a preferit, din óre care delicate scrupule, să céră concursul dluĭ Odobescu şi să încredinţeze dluĭ redactarea şi rostirea unor părerĭ pe care le împărtăşescŭ pe deplin âmbiĭ colegĭ aĭ mult preţuituluĭ nostru poet V. Alecsandri.

[aci se presupune a vorbi dl Ion Ghica] am mulţumirea să vieţuiesc în cea maĭ intimă frăţie de ideĭ şi simţiminte cu scriitorul ale căruĭ opere aveam să le preçuiesc; îmĭ era dar témă că impresiunile şi judicata mea aŭ să fie înfluenţate printr'o părtinire simpatică de care, vrênd nevrênd, mĕ tem că nu m'aş fi putut cu totul libera.

M'am întrebat atuncĭ: ce să fac ca să rĕmân dinaintea dvóstre şi a scriitoruluĭ ce aştéptă al nostru verdict, judicĕtor drept şi neademenit de prietenescĭ avênturĭ?

Cugetând la acestea m'am oprit la o hotărîre, pe care vĕ pot încredinţa că am observat'o cu scumpătate, aducênd astădĭ dinaintea dvóstre numaĭ şi numaĭ ceĭa ce ea 'mĭ a dictat: adică, am impus tăcere şi inimeĭ şi cugetăriĭ mele şi m'am decis să întreb pe alţiĭ care nu se aflaŭ în situaţiunea mea sufletéscă, ceĭa ce dînşiĭ credŭ despre operele d-luĭ Vasile Alecsandri şi maĭ cu sémă despre cele din urmă ale sale producţiunĭ literare.

Am cercetat, am ascultat şi am înscris pe rônd cele ce mi s'aŭ spus; ĭar dintr'acestea tóte s'a îndrugat raportul, póte cam straniŭ, cu care mĕ present acum dinaintea dvóstre.

Totuşĭ el, nefiind al meŭ propriŭ, ci al multora, al voceĭ publice, el are negreşit, şi un merit maĭ mare, şi rădăcinĭ maĭ multiple, şi un creçĕmênt maĭ obştesc: *Vox populi, vox Dei!*

*
* *

„Plăcută viaţă trebuie să fie aceĭa de la Mircescĭ, — îmĭ spunea maĭ dĕunădi o persónă care nicĭ odată nu trecuse prin lunca Siretuluĭ, nicĭ călcase pragul ospĕtos al poetuluĭ nostru, — plăcută viaţă trebuĭe să fie aceĭa în care un om cu inimă póte să dea liber curs imaginaţiuniĭ sale şi, admirând prefacerile succesive ale natureĭ, séŭ rĕsfoind în cărţĭ şi în minte'ĭ vechile tradiţiunĭ legendare şi istorice, pe care în mare parte el însuşĭ le a dibuit, află tot de odată în geniul sĕŭ propriŭ şi puterea şi înlesnirea de a reproduce cu farmec armonios de stil tabelurile ce cu miĭ de capriciĭ se desfăşóră dinaintea ochilor luĭ.

„Adĭ, prin strofele'ĭ măiestre, el nimeresce a strămuta de subt a sa proprie vedere, la a nóstră privire uĭmită,

Câmpul lung şi lat ce-albesce
Ca un strat de mărgărint.
Alba lună sus lucesce
Ca icónă de argint,
Şi apare nemişcată
In abis nemărginit,
Ca pe marea înghiăţată
Un vas mare troïenit.

Mĭedul nopţiĭ!.. totul tace!
Lumea pare un mormênt
Unde mort şi rece zace
Leşul mareluĭ pământ,
Şi sub bolta cea senină
Miĭ de stele cu foc viŭ
Vérsă-o jalnică lumină
Pe gigantul sĕŭ secriŭ [1]).

„Cât-va timp maĭ apoĭ, péna'ĭ împinsă şi maĭ răpede de o veselă suflare primăvĕrósă, ne mângâĭe alin, spuindu-ne cum

1) Din *Nóptea Albă*, în Legende nouĕ, pag. 24.

Vêntul ĭute se scula...
Peste fag cu fruntea lată
El începe a sufla,
A sufla ca nicĭ odată.
In curênd a luĭ suflare
Cója faguluĭ despică,
Şi la ochiĭ luĭ apare
Un lucéfĕr de fetică.

Mêndră, albă, scump odor,
Cu zimbire-atrăgĕtóre,
Şi duĭósă ca un dor
De simţire ĭubitóre.
La plăcuta sa ivire
Esŭ albinele cu mĭere
Şi sub vesela'ĭ ochire
Lumea saltă 'n re'nviere.

Ea rĕmâne în extaz
La a sóreluĭ lumină.
Pe 'nfloritul eĭ obraz
Luce-o rouă briliantină,
Şi pe frunte'ĭ se îndóĭe
O ghirlandă înverdĭtă,
Şi pe gură'ĭ se desfóĭe
Dulce rosă 'mbobocită [1]).

„Acestea şi multe alte viĭ tablouri ca acestea adunate în *Legendele noue* ce a publicat în anul trecut d[l] Alecsandri, sunt rĕsunete sonore ale acelor minunate armoniĭ ale naturei, ale acelor nepreţuite *Pasteluri*, care de mult l'aŭ şi consfinţit ca neasemuitul dicĕtor al tuturor încântărilor frumóseĭ nóstre patriĭ.

Dar musa ce s'a adăpostit acum în Mircescĭ este o fiinţă deprinsă a se resfăţa în tóte darurile lumiĭ; ea nu se mulţumesce numaĭ, ascunsă subt iĭe şi cătrinţă, să rătăcéscă culegênd fluturi şi floricele prin lunca Siretuluĭ; ea une-orĭ îşĭ maĭ

1) Din *Vêntul mieḑă-ḑi*, în Legende nuoe, pag. 32.

aduce aminte şi de multele şi feluritele ţĕrmurĭ, pe unde odinióră a colindat pribégă, purtând pretutindenĭ dorul ţĕreĭ; eĭ îĭ place, povestindu-ne vechĭ şi crunte tradiţiunĭ din locurĭ străine, a ne spune încŏ, mlŏdiindu'şĭ glasul pe tonul lenos al manelelor orientale, cum

> Pe Bosfor lungĭ caice de-o formă sprinteĭóră,
> Se 'ntrecŭ cu *elcovanĭĭ* ce 'n faţa apeĭ sbóră,
> Ĭar altele, maĭ multe, cŭ-o leneşă mişcare,
> Sub zidurĭ de haremurĭ plutind în legănare,
> Prin sunet de tambură şi glasurĭ de manele
> Cadînele frumóse le chĭamă la zebrele [1]).

„Astfel de descrierĭ, dar póte maĭ incomplet desvoltate ne a presentat poetul şi atuncĭ când, în cânturile sale de junie, adunate succesiv sub titlurile de *Lăcrimĭóre* şi de *Mărgăritărele*, musa luĭ tot-d'auna vióĭe şi spornică nu 'şĭ acordase încŏ preţiósele răgazurĭ de la Mircescĭ, ca să lămuréscă sub maĭ statornice forme impresiunile şi amintirile eĭ poetice.

„Pe atuncĭ ea era o copilă gingaşă şi sglobie; rîdea şi plângea lesne, furându-ne mereŭ inimele. Acum s'a făcut femeĭe mêndră şi mintósă; zîmbetul eĭ e plin de darnică bunătate, lacrimele 'ĭ sunt mângăĭerĭ.

---

1) Din *Murat-Gazi Sultanul* şi *Beni-Mustafa*, în Legende nóue, pag. 51.

„Glasul eĭ se înalţă acum cu rĕsunete trufaşe, când ea cântă vitejiile strămoşescĭ, ea care odinióră abĭé dóră de cuteza, istéţa, să ḑică din frunḑă cum că

In pădurea de la Strungă
Sunt de ceĭ cu puşca lungă
Cari daŭ chĭorîş la pungă,

astăḑĭ, dupe ce 'şĭ a înstrunat falnic córdele lireĭ spre a lăuda în limba ce li se cuvine, pre eroiĭ de la *Dumbrava roşie*, se simte acum în drept şi în putere a deschide, prin rostul sĕŭ fatidic, orizonturĭ de nemărginită mărire ţĕreĭ nóstre şi a ḑice cu duĭosă mêndrie :

Tu, scumpă Bucovină, odraslă românéscă!
Tu, cuĭbul vitejieĭ, tu, fală strămoşéscă!
Rĕspunde 'n faţa lumeĭ cŭ-a ta despreţuire
Acelor ce aclamă a ta nenorocire.
Străiniĭ te insultă l'a sóreluĭ lumină,
Ca pe un şoĭm ce 'l róde o lacomă vermină.
Eĭ rîḑŭ de tine astăḑĭ creḑênd c'a lor grămadă
De-acum pe vecĭnicie te face a lor pradă;
Dar nu te potŭ ajunge insultele profane
Când eştĭ vlastarea, fiĭca cohortelor romane,
Când, falnic rezimată pe vechile mormênturĭ,
Păstrezĭ în al tĕŭ suflet anticele avênturĭ;
Când fie-care arbor din codri'ţĭ fioroşĭ
Cuprinde o legendă din timpiĭ glorioşiĭ;
Când fie-care stâncă, şi plaĭu, şi rîŭ, şi nume
Atestă că nu pĭere româna gintă 'n lume!

Prin aer câte-odată se vĕdŭ trecênd în sbor,
Lungĭ cârdurĭ de corbĭ negri cu svon croncănitor.
Flămênzĭ, eĭ cadŭ pe câmpurĭ, se credŭ stăpânĭ pe ţéră,
Dar e destul să védă un uliŭ, ca să pĭéră.
Pe cerurile-albastre adese-orĭ s'adună
Troĭene 'ntunecóse de negri norĭ ce tună.
Se pare c'aŭ să verse potopul pe pământ,
Dar ca să'ĭ răsipéscă ce trebuĭe ?... un vênt [1]).

„Dar âncŏ şi maĭ sus, âncŏ şi maĭ departe năzuĭesce, şi ajunge cu deplin succes vocea acum maturită a museĭ române a luĭ Alecsandri. Ea spune, şi tóte naţiunile, surorĭ maĭ marĭ ale naţiunĭĭ române, o ascultă, o admiră, o aclamă, când ea întónă pe graĭul strămoşesc lauda ginteĭ latine.

Latina gintă e regină
Intre-ale lumiĭ ginte marĭ;
Ea pórtă 'n frunte-o stea divină
Lucind prin timpiĭ secularĭ.
Menirea eĭ tot înainte
Măreţ îndréptă paşiĭ sĕĭ.
Ea merge 'n capul altor ginte
Vĕrsând lumină 'n urma eĭ.

Latina gintă e vergină
Cu farmec dulce, răpitor;
Străinu 'n cale'ĭ se înclină
Şi pe genunchĭ cade cu dor.

1) Din *Răpirea Bucovineĭ*, în Legende noue, pag. 8.

Frumósă, viïe, zîmbitóre
Sub cer senin, în aer cald,
Ea se miréză 'n splendid sóre,
Se scaldă 'n mare de smarald.

Latina gintă are parte
De-ale pămêntuluï comorï
Şi mult voïos ea le împarte
Cu cele-l-alte-a eï surorï,
Dar e teribilă 'n mânie
Când braçul eï liberator
Lovesce 'n cruda tiranie
Şi luptă pentru-al sĕŭ onor.

In ḑioa cea de judicată
Când façă 'n cer cu Domnul sfânt,
Latina gintă-a fi 'ntrebată
Ce a făcut pe-acest pământ?
Ea va rĕspunde sus şi tare:
„O! Dómne 'n lume cât am stat,
„In ochiï sĕï plinï de-admirare
„Pe tine te-am representat![1])"

„A! negreşit fericit este acel bărbat, — dintre noï toţï singur ales, — carele în sînul societăţiï nóstre aşa de turburate, a sciut cu stăruinţă să se urce, să se urce lin şi mereŭ pe treptele ce însuşï geniul sĕŭ le a durat temeïnic în timp de

1) *Cânticul gintei latine,* în Legende noue, pag. 1. — Cu câţï-va anï maï nainte, la 1876, când în Bucurescï, s'a dat în onórea dluï V. Alecsandri, un banchet, spre a sĕrba triumful ce 'l câştigase prin *Cânticul gintei Latine,* la concursul literar de la

patru-ḑecĭ de anĭ, şi acum de pe înălţimea intelectuală în care trăiesce póte să cuprindă cu mintea şi să traducă cu graĭul tóte măririle, tóte virtuţile, tóte bunurile, tóte încântările, tóte gloriele şi tóte frăţescile legăminte ale patrieĭ sale! Ferice colţul acela de pământ românesc unde el află răgaz priincĭos spre a întocmi şi a făuri cu închipuirea'ĭ bogată şi cu péna'ĭ măiéstră, atâtea nepreçuite podóbe cu care el dă astăḑĭ frumóseĭ opere a vieţeĭ sale trecute un lucĭu din ce în ce maĭ strălucit! Ferice şi naţiunea care îl posedă,... décă ea scie a 'l preçui!"

Acestea mi le spunea cu foc interlocutorul meŭ, care numaĭ din scrierile sale cunoscea pe amicul meŭ Alecsandri, întrerupênd, — cum făcuĭ şi eŭ, — apreçuirile sale cu citirĭ din volumul de *Legende noue*. Şi drept să vĕ spun, d[lor], că dupe

---

Montpellier, dl Odobescu, carele atuncĭ se afla spre căutarea sănĕtăţiĭ la băile luĭ Ercule de la Mehadia, adresă prin telegraf, laureatuluĭ poet următorul toast, urare sănĕtósă a unuĭ versificator bolnav:

Din apa rece-a Cerneĭ
Pe care ḑeul Lerneĭ
A descântat'o 'n vin,

Din undele'ĭ nebune
Ce'n vecĭ o să rĕsune
De dulcele'ţĭ suspin,

Eŭ umplu aḑĭ pahare
Şi chĭar din depărtare,
În numele'ţĭ închin,

Poete, ce cu fală
Ducĭ hora triumfală
A némuluĭ Latin!

fie-care bucată citită, mi se părea şi mie că cu drept cuvênt ne am puté mêndri şi noĭ cu asemenea ideĭ, cu asemenea versurĭ.

* * *

Dar, spre a nu eşi din făgăduinţa ce v'am dat, să nu vorbesc despre impresiunile mele personale, daţi'mĭ voïe a vĕ relata ceïa ce 'mĭ ḑicea tot maĭ deunăḑĭ un ostaş al nostru nu tocmaĭ cărturar, carele şi dînsul luase parte cu óre-care vrednicie la luptele nóstre răsboïnice de acum treĭ anĭ:

„Că adică am trăit bine pe cât am stat în jurul Plevneĭ, ḑĕŭ, acésta nu o póte ḑice nimenĭ. Dar, orĭ cât de rea ne a fost acolo viaţa, nu sciŭ de ce cu mare plăcere îmĭ aduc aminte de dînsa. Mĕ gêndesc la tóte nevoile, la tóte neajunsurile, la tóte primejdiile, şi adeseorĭ mi se pare că le vĕd trecênd tóte acestea pe dinaintea ochilor meĭ; dar, drept să 'ţĭ spun, nicĭ o dată nu mi se înfăţişéză ele maĭ lămurite şi maĭ cu plăcere decât atuncĭ când citesc versurile din cărticica *Ostaşiĭ noştri* a dlui Alecsandri.

„Óre fost'a şi dnialuĭ atuncĭ pe acolo? Cŏcĭ eŭ, nicĭ 'l am vĕḑut prin acele locurĭ, nicĭ am auḑit de dnialuĭ pe timpul acela. Cu tóte acestea, aşa de bine spune cum tóte s'aŭ petrecut, încât poţĭ să şi juraĭ că a trăit traĭul nostru, că a fost

părtaş la tóte durerile şi la tóte nevoile încercate de noĭ, că a rîs cu noĭ séra la glumele din jurul foculuĭ.

„Ĭa ascultă, rogu-te, povestea luĭ *Peneş Curcanul*[1]), — (cine va fi fost acela? că din regimentul meŭ nu era; dar fie, că şi dînsul a fost român verde!) —

„Plecat-am nouĕ din Vasluĭ
Şi cu sergentul ḑece,
Şi nu'ĭ era, ḑĕŭ, niměruĭ
În pept inima rece.
Voĭoşi ca şoĭmul cel uşor
Ce sbóră de pe munte,
Aveam chĭar pene la picĭor,
Ş'aveam şi pene 'n frunte.

Toţi, Dorobanţi, toţi căcĭularĭ,
Români de viţă vechĭe,
Purtând opincĭ, sucman, iţarĭ
Şi cuşma pe-o urechĭe.
Ne dase nume de Curcanĭ
Un hâtru bun de glume.
Noĭ am schimbat lúngă Balcanĭ
Porecla în Renume!
. . . . . .
. . . . . .

„Mulţĭ, mulţĭ alţiĭ aŭ păţit ca Peneş Curcanul, dar ferice de dînsul, cŏcĭ a găsit cine să 'ĭ

1) Din *Peneş Curcanul*, în Ostaşiĭ noştri, pag. 92.

facă numele nemuritor. Décă cum-va a audit şi el, în fundul cătunuluĭ sĕŭ, ce ḑice cânticul de dînsul, negreşit că pe dată i s'aŭ alinat şi durerile, şi, décă „şoim a fost de munte“, apoĭ vultur s'a făcut dupe urma cânticuluĭ.

Când aude românul lăutarul cântând bătuta subt umbrar, îĭ intră dracu în opincă, şi jócă pênĕ móre; dar mi-te când i se spune ostaşuluĭ cu aşa vĭers dulce şi bărbătesc, laude despre statornicia şi vitejia luĭ, apoĭ cum să nu se facă zmeŭ la bătălie? cum să nu'şĭ dea inima şi viaţa pentru draga de moşie? Fapta vitejéscă e negreşit lucru mare; dar într'o potrivă cu dînsa stă şi vorba pusă la loc cu temeiŭ. Décă ostaşiĭ Românieĭ s'aŭ purtat cu vrednicie pe câmpul de bătaĭe, apoĭ tot cu atâta vrednicie le a cântat faptele şi dl Alecsandri. El ne a spus, — şi cu inimă duĭósă ne a spus, — cum străiniĭ, cari pênĕ acum ne despreţuiaŭ, aŭ învăţat a cinsti şi ţéra şi bărbăţia nóstră.

„Ca să mĕ credĭ, ascultă, rogu-te, şi întrégă povestea *Sergentuluĭ:*

Pe drumul de costişe ce duce la Vasluĭ
Venea un om, cu jale ḑicênd în gêndul luĭ:
„Maĭ lungă'mĭ pare calea acum la 'ntors acasă...
„Aş vrea să sbor, şi rana din pulpă nu mĕ lasă!“
Şi bĭetul om slab, palid, avênd sucmanul rupt
Şi o cămeşă ruptă bucăţĭ, pe dedesubt,
Pâşea trăgênd picĭorul încet, — dar pe-a luĭ faţă
Sbura ca o lumină de glorie măréţă,

Şi 'n ochiĭ luĭ de vultur adûncĭ, vioĭ şi marĭ
Treceaŭ lucĭóse umbre de eroĭ legendarĭ.
Opinca'ĭ era spartă, căciula desfundată,
Dar fruntea luĭ de raţe părea încoronată.
Calică'ĭ era haĭna, dar strelucea pe ea
Şi crucea Sfântul Gheorghe ş'a Românieĭ Stea.
Românul venea singur pe drumul plin de sóre
Când ĭată că aude fanfare sunătóre
Şi vede nu departe în faţa luĭ venind
Un corp de óste mêndră în aur strălucind;
Eraŭ treĭ batalióne din garda 'mpĕrătéscă
Mergênd voĭos la Plevna, cu dor s'o cuceréscă.
In frunte'ĭ, colonelul semeţ, pe calu'ĭ pag,
La braviĭ sĕĭ tovarăşĭ privea ades cu drag,
Şi inima în pieptu'ĭ bătea cu foc, deştéptă,
Cŏcĭ el visa, privindu'ĭ, la lupta ce'ĭ aştéptă.
D'odată el dă cu ochiĭ de sérbĕdul Român
Ce stase-'n loc la umbră, subt un stejar bĕtrân,
Şi mult se minunéză şi nicĭ că'ĭ vine-a crede,
Când crucea Sfântul Gheorghe pe sînul luĭ o vede.
'Şĭ opresce regimentul; ĭar bravul colonel
Se 'nchină la drumeţul, s'apropie de el
Şi'ĭ ţice cu blândeţe: — De unde viĭ, străine? —
„Vin tocmaĭ de la Plevna. — Cum e acolo? — Bine. —
„Dar aste decoraţiĭ cum, cine ţi le-aŭ dat? —
„Chĭar Domnitorul nostru ş'al vostru Împĕrat. —
„Dar pentru care fapte? — Sciŭ eŭ?.... Ci că drept plata
„Că am luat eŭ stégul reduteĭ... şi pe dată
„Cu el, străpunşĭ de glonţurĭ, ne-am prăbuşit în şanţ... —
„Dar ce rang aĭ, voĭnice? — Am rang... de Dorobanţ." —
Atuncé colonelul, dând mâna cu sergentul,
Se 'ntórce, dă un ordin... Pe loc tot regimentul
Se 'nşiră, pórtă arma, salută cu onor
Românul, care plécă trăgênd al luĭ picĭor [1]).

1) *Sergentul*, din Ostaşiĭ noştri, pag. 101.

„Este óre de milă séŭ de mêndrie, lacrima cu care tot ochĭul se rouréză, urmând cu gêndul în cale pe vitézul dorobanţ român, care plécă têrînd al sĕŭ picior?

„Ba, dĕŭ, e de mêndrie, de curata şi drépta mêndrie pe care povestitorul a sciut, cu taĭnic meşteşug, s'o altoĭéscă adûnc şi în jalea şi în veselia ostaşuluĭ român.

„Cŏcĭ e vesel românul chĭar şi la vreme rea; îl veḑĭ că dinaintea primejdieĭ el jócă şi rîde cu voĭe bună, maĭ ales când i se spune cum:

Colo 'n Plevna şi 'n redute
Staŭ păgânĭĭ miĭ şi sute,
Staŭ la pândă tupilaţĭ
Ca zăvozĭ de ceĭ turbaţĭ.

Las' să şédă marĭ şi micĭ...
Trageţĭ hora, mĕĭ voĭnicĭ!

Sus, în taběra turcéscă
Dat-aŭ tusea măgăréscă.
Răpcigoşiĭ crunt tuşescŭ,
Cu ghĭulele 'n noĭ stropşescŭ.

Las' să crape micĭ şi marĭ...
Trageţĭ hora, mĕĭ tunarĭ!
. . . . . .
. . . . . .

Ĭaca mĕ!... din parapete
Vine-o scrófă ca să fete
Opt godacĭ ş'un godăcel,
Toţĭ cu rîtul de oţel.

Las' să fete miĭ de miĭ...
Trageţĭ hora, mĕĭ copiĭ!

Ne-a veni şi noĕ-odată
Ḑi de plată şi rĕsplată
Să'l aducem la aman
Pe Gaziul de Osman.

Vie!... ura!... la Balcanĭ!
Trageţĭ hora, mĕĭ Curcanĭ!

Cât e negru, cât e sóre
Mórtea şéde pânditóre
Şi prin şanţurĭ şi prin rîpĭ
Şi tot bate din aripĭ.

Las' să bată pênĕ mânĭ
Trageţĭ hora, mĕĭ Românĭ![1])

1) *Hora de la Plevna*, din Ostaşiĭ noştri, pag. 113.

„Le aş reciti acum pe tóte, cŏcĭ fie-care coprinde în sine câte o faptă séŭ câte o aplecare vitejéscă a ostaşuluĭ nostru; fie-care în parte şi tóte împreună aŭ darul de a deştepta în minţile nóstre scumpe şi nobile simţirĭ, simţirĭ de acelea pe care tot dînsul, poetul nostru, ni le a lămurit în aceste ale sale mêndre şi părintescĭ cuvinte:

Dragiĭ meĭ! din focul lupteĭ oţelitĭ când vĕ'ţĭ întórce
La cămin unde Românca aşteptând, suspină, tórce,
Tot poporul, rudă, frate, soră, mamă şi părinte,
Ca la Domnĭ, cu pânĭ şi sare, vorŭ eşi voĕ 'nainte.
Cŏcĭ din voĭ fiesce care pórtă 'n frunte o cunună
Şi de gloria de astăḑĭ şi de gloria străbună!

Pas' dar! pas' tot înainte! timpul vechĭu din noŭ zĭoresce!
Viitorul Românieĭ dat-aŭ mugur ce 'ncolţesce!
O, copiĭ! de voĭ sûnt mêndru, simt acea mêndrie mare
Care cresce cu mărirea unuĭ ném în deşteptare.
'Mĭ am vĕḑut visul cu ochiĭ, de-acum pot să mor ferice.
Astăḑĭ lumea ne cunósce: *Román*, ḑice, *Vitéz*, ḑice [1]).

„Eŭ unul nu sciŭ cum merge cursul pricineĭ în lumea dvóstră cea cu haĭna albastră, — adaose sfêrşind entusiastul meŭ militar; — dar atâta sciŭ că, décă la noĭ în oştire, un voĭnic ar fi făcut cu sabia atâtea vitejiĭ câte a însemnat dl Alecsandri cu condeĭul, apoĭ toţĭ într'o glăsuire am fi cerut, şi Domnitorul nostru, carele 'ĭ

1) *Oda ostaşilor români*, din Ostaşiĭ noştri, pag. 123.

şi vitéz, şi înţelept, şi darnic, şi drept, ar fi şi preîntêmpinat cererea nóstră ca să 'ĭ fie peptul întreg al aceluĭ voĭnic, acoperit cu crucĭ şi cu stele, ca să arate lumeĭ neasemuita sa *virtute militară*".

Vĕ las şi aci să judicaţĭ d^vóstră, domnilor, décă ce a ḑis din inima sa simplă vitézul ostaş, are tot aceĭaşĭ valóre în mintea ómenilor cu cultură literară.

* * *

Mărturisesc ânsĕ că, în cercetările mele, nicĭ pe ómeniĭ de felul acesta nu 'ĭ am ocolit, şi 'mĭ aduc aminte că într'o séră, eşind de la teatru, unde se jucase, — dupe puterea tinereĭ nóstre trupe dramatice, — legenda istorică *Despot-Vodă*, am auḑit un critic literar ḑicênd cu óre-care asprime că n'ar fi trebuit să fie pusă pe scenă acea operă, că într'însa intriga dramatică nu oferă îndestul interes, că spiritul sarcastic şi glumeţ al autoruluĭ pare adesea a face să încline scenele tragice pe alunecuşul comedieĭ. Critica era aspră, dar, bănuind că supĕrarea judicătoruluĭ să fie provenită în parte din nesuficienţa interpretărĭĭ pe scenă a uneĭ opere îndelung studiată de poetul nostru, am rugat pe Zoilul sĕŭ să ĭea textul drameĭ d^luĭ Alecsandri, să 'l citéscă cu atenţiune şi să 'mĭ spună în urmă décă persistă în opiniunile sale.

Curênd dupe aceĭa, avuĭ mulţămirea de a vedé pe crâncenul critic venind cu totul îmblândit la mine şi spunêndu'mĭ că „defectele aparente ce îl întêrîtase la representaţiune, dispăruse maĭ cu totul la citire; ba şi maĭ mult, că citirea acesteĭ legende istorice, — osebit de farmecul ce reese din mulţimea imaginilor poetice şi din nobleţa limbeĭ întrebuinţată de autor, — revelă într'însa un studiŭ psihologic adûncit al caractelor ce 'şĭ desfăşóră acţiunea în cursul drameĭ, şi presentă tot-de-o-dată un numĕr însemnat de scene de o înaltă valóre dramatică.

„Urmărit cu scrupulósă şi dibace îngrijire este, de a lungul drameĭ, caracterul multiplu şi nestatornic al aceluĭ intrigant străin, carele concepe, nu fără mărire, şi execută, nu fără semeţie, planul de a se urca pe tronul Moldoveĭ, şi carele, ajuns la culmea dorinţelor, îmbĕtat de ale sale răpedĭ succese, înstrăinéză de la sine tóte inimele simple séŭ mărşave care 'l ajutase la suiş, şi în sfêrşit, părăsit într'o clipă de toţĭ, nu uĭtă, nicĭ în ultimul moment, de a se învĕlui în făçarnica mantie de mărinimie, cu care odinióră adimenise şi amăgise pe ceĭ maĭ mulţĭ.

„Împrejurul luĭ, poetul cu mare talent şi varietate, ne a făcut să vedem vĭermuind şi încolăcindu-se tóte aplecările lacome, slugarnice şi zavistióse ale boĭerilor românĭ de odinióră; şi

apoĭ, — la óre-care momente de nobilă încordare a simţimêntuluĭ naţional, — el ne a arătat cum din ţĕrînă scie să se ridice verde în inimile tuturor Românilor, instinctul de apărare al pămêntuluĭ strămoşesc.

„Printre toţĭ aceştia figuréză şi un chip straniŭ în care se amestecă cu puternică originalitate, aplecările glumeţe ale Românilor din orĭ ce timp şi fanatismul întunecos, care la noĭ a fost pururé privit ca un prepus de nebunie; acea comică personalitate a luĭ Cĭuběr Vodă aduce în drama dlui Alecsandri câte-va întrolucărĭ de un efect cu totul surprinḑĕtor. Astfel e scena între Cĭuběr Vodă şi Despot, când acesta isbutesce a îndupleca pe nebunul ca să 'ĭ ĭea locul în închisórea unde el aştéptă, fioros şi desperat, osûnda de mórte pronunţată în contră'ĭ de Lăpuşnénu. În casul acesta, putem ḑice că comicul are în sine o adevĕrată tărie dramatică [1]).

O scenă cu mişcărĭ âncŏ şi mai viĭ, âncŏ şi maĭ complicate, cu contrasturĭ cu atât maĭ caracteristice, cu cât sunt tot aşa de precipitate cât şi de scurt enunciate, o aflăm la sfêrşitul drameĭ. Este aceĭa când Despot, părăsit de toţĭ, perḑênd orĭ ce sperare, vĕḑênd rasipite tóte visurile luĭ de mărire şi simţindu'şĭ inima sdrobită prin perderea a tot ce a ĭubit, îşĭ înfrânge du-

1) *Despot Vodă*, act. V, scena II.

rerea cu o minunată putere de voinţă şi, în faţa insultelor, în faţa ameninţărilor, în faţa morţii chiar, urmézá a juca rolul de vanitósă superbie, de la care nici binele nici rĕul nu a putut vre odată să'l înstrăineze "[1]).

Ar trebui să încheiu aci acéstă scurtă dar sinceră apreçuire prin care criticul meŭ îşi retracta părerile sale de maĭ nainte; ânsĕ, spre a face ca dînsul, cată şi eŭ să vĕ împărtăşesc şi ideile ce el emitea asupra unor scene din actul al II[lea], pre care, atât ca desvoltare dramatică, cât şi ca rostire poetică, el le privea ca punctul culminant al opereĭ d[luĭ] Alexandri.

„Intr'însul vedem cum cresce, cresce răpede, nesocotita înclinare a ómenilor către necunoscut, cum stavilele care cércă să ţină în loc asemenea pornire, maĭ rĕŭ o întĕrîtă, cum vorbele adimenitóre uĭmescŭ şi fură lesne minţile intrate pe acea cale; apoĭ âncŏ, din tóte acestea ni se învederéză maĭ lămurit faptul că, prin respicarea înclinărilor inimeĭ omenescĭ, un spirit puternic póte să ne explice taĭne neînţelese din vechĭa nóstră istorie, precum este suirea pe tronul Moldoveĭ a veneticuluĭ Despot Heraclidul.

„Cu nemărginit talent şi cu poetică elocuenţă sunt desvoltate acele peripeţiĭ sufletescĭ, în maĭ multe scene [2]).

1) *Despot Vodă*, act. III. tab. II.

2) Idem, act. II, tabl. I.

„Un ultim cuvênt spre a sfêrşi cu laudele ce se cuvinŭ noueĭ opere dramatice a dluĭ Alexandri, şi acesta va fi numaĭ spre a regăsi într'însa cu o vie mulţămire, pe poetul cel ce subt atâtea gingaşe forme, a cântat frumuseţile patrieĭ nóstre[1]):

Privesce colo 'n faţă, în zarea luminată:
Ca mantie regală, frumósă şi bogată
Apare 'n ochiĭ noştri Moldova, dulce raĭu,
Comóră nesecată de bun şi dulce traĭu.
Ea are grâŭ şi mĭere şi vinurĭ, ah! ce vinurĭ!
Toĭag de bĕtrêneţe, viŭ balsam pentru chinurĭ.
Şi are miĭ de nade a scumpelor plăcerĭ,
Copile, ah! ce copile!... muĭerĭ, ah! ce muĭerĭ!
Îţĭ fură ochiĭ, mintea, şi inima 'ţĭ o fură
Cu-o raţă de sub génă, c'un zîmbet de pe gură.
Şi ânsĕ Moldovenĭĭ orbĭ, crunţĭ, nepăsătorĭ,
Stropescŭ ades cu sânge grădina lor de florĭ.

Decĭ, în resumat, *legenda istorică* a luĭ Despot Vodă merită fără îndoĭală tóte laudele ce se potŭ acorda uneĭ opere de înaltă poesie, căria însuşĭ drept-preţuitorul eĭ autor 'ĭ a dat denumirea cea maĭ potrivită pentru o compositiune în care studiul caracterelor istorice, cercetarea intimă a inimeĭ omenescĭ, şi apoĭ âncŏ avêntul liric al vorbiriĭ sunt întrunite cu cea maĭ măiéstră armonie.

„Ca acţiune înteţită a drameĭ, negreşit că în

1) *Despot Vodă*, act. I, scena IIa.

alte literaturĭ vom găsi opere maĭ atrăgĕtóre; dar în limba nóstră, trebuĭe să recunóscem că nicĭ subt acest raport, Despot Vodă nu 'şĭ are âncŏ séměnul".

Acésta fu conclusiunea definitivă a aprigului critic, dupe ce cu mintea sa rĕsjudicase drept ceĭa ce pe scenă judicase rĕŭ cu ochiĭ şi cu auḑul.

Dar şi aci, domnilor, ultima judicată rĕmâne la dvóstră.

* * *

Cu tóte acestea, ĭertaţi-mĕ să vĕ maĭ expun unele apreçuirĭ generale, pe care mi le a desvoltat maĭ deunăḑĭ un om, carele, avênd şi el spiritul pornit spre poesie, citesce mult şi *scie* să citéscă românesce.

„Mĕ întrebĭ, — îmĭ ḑise el, — care e părerea mea asupra activităţiĭ literare a luĭ Vasile Alecsandri? Sper că nu pretinḑĭ să ĭeaŭ aci d'arôndul tóte operele sale, spre a le judica acum cu deamĕruntul; dar voĭu cerca să le cuprind tóte într'o ochire generală, şi pentru acésta te rog să 'mĭ daĭ voĭe a mĕ servi cu o comparaţiune.

„Inchipuĭesce'ţĭ — şi pare-mi-se că acésta nu 'ţĭ va fi cu anevoinţă, — închipuĭesce'ţĭ că literatura română de astăḑĭ e representată printr'o nópte adûncă. Dar îmĭ veĭ ḑice: décă e nópte, nu e lumină, şi literatura e lumină. — Îngădu-

ieşce, te rog, un minut, şi lumina, pre câtă este, ţi se va arăta îndată. In acea nópte lucescŭ pe cer stele, care mai marĭ, care mai micĭ, unele adunate mai multe la un loc, altele răsipite, unele cu schînteĭ viĭ, altele cu raḑă domólă, ba chĭar şi unele sub forme nebulóse. In acele stele, semĕnate pre întinderea tărieĭ întunecóse, eŭ vĕd tóte poesiile şi tóte scrierile luĭ Alecsandri, grupate, icĭ în vesele *Doĭne*, colo în tânguĭóse *Lăcrămĭóre*; mai dincóce în *Suvenire*, culese şi reschirate pretutindenĭ; apoĭ în *Mărgăritărele* vióĭe, printre care rĕsarŭ şi adevĕraţi luceferĭ; şi ĭarăşĭ în *Pastelurĭ* graţióse, în *Legende*, vechĭ şi noue, lucind cu viĭ lumine, şi în fine în cânturile *Ostaşilor noştri*, scăldând mai cu osebire în raḑele lor învietóre pământul vitejesc al Românieĭ.

„Dar mai sunt şi alte grupe de steluţe ce sclipescŭ vesel în jurul celor-l-alte, ca veselele luĭ *Comediĭ* şi *Vodevilurĭ*; sunt şi meteorĭ cu sburdalnică lumină, ca ale luĭ *Canţonete*, *Operete* şi *Scene comice*; sunt şi planete cu mersul mai lin, ca scurtele sale *Drame* din trecut.

„Pe acel cer înstelat îşĭ găsesce locul şi fiecare din spirtuóselé luĭ *Opere în prosă*, astfel încât numĕrând tot ce a scris Alecsandri de când ţine condeĭul în mână, ḑĕŭ că n'ar mai rĕmâné nicĭ o sté pre cer, căreĭa să nu'ĭ pot însuşi numele şi valórea luminătóre a unia, — câtuşĭ de mare séŭ câtuşĭ de mĕruntă, — din scrierile luĭ.

— „Imĭ place, — întrerupseĭ, — şi mĕ împac, eŭ unul, fórte cu acéstă poetică comparaţiune, demnă de autorul nostru; dar observ ânsĕ că aĭ uĭtat cea maĭ nouă din operile luĭ, aĭ uĭtat pe *Despot Vodă*.

— „Un moment, te rog; eram tocmaĭ să ajung la capitala'ĭ operă dramatică, şi ca să 'ĭ daŭ locul ce i se cuvine, permite'mĭ să împrumut şi să adaptez aci o citaţiune dintr'un mare poet român :

In nóptea 'mpunĕtóre, în liniştea senină
Privesc cum orizonul umplut e de făcliĭ
Când în sfêrşit şi luna s'arată mêndră, plină.
. . . . . .

— „N'am ce dice, comparaţiunea, în ceĭa ce privesce pe Alecsandri, este acum completă; dar, ce facĭ, rogu-te, cu atâtea alte opere literare ce aparŭ în România?

— „Atâtea! Atâtea!... Termenul de grămădire este cam exagerat. Dar, şi acelora, — orĭ câte sunt, — eŭ lesnĕ le găsesc locul. Cŏcĭ, când e nópte întunecósă, adesé veḑĭ eşind din pământ palide flăcăraĭe care fâlfâĭe câte-va secunde în aer şi apoĭ disparŭ nevĕḑute; veḑĭ âncŏ mijind printre ĭerburĭ licuricĭ, ce pentru un moment sclipescŭ viŭ cu a lor schînteĭe luminósă, şi apoĭ, sfiicĭoşĭ, îşĭ aplécă d'asupra eĭ întunecatele lor aripe. Aceştia sunt efemeriĭ noştri poeţĭ de astăḑĭ.

— „Mi se pare că eştĭ cam aspru cu dînşiĭ...

dar, trécă! — Spune'mĭ, ânsĕ, unde puĭ pe aceĭ ómenĭ de la noĭ cari cu nepregetată stăruinţă, lucréză în cercurile felurile ale sciinţelor?

— „Mĕ ĭértă; mĕ acuzĭ că sunt exagerat. Permite'mĭ a 'ţĭ spune, ânsĕ, că şi d^ta aĭ asemenea tendenţă, când bună-óră vorbescĭ de lucrătoriĭ ceĭ cu stăruinţă fără preget, în domeniul sciinţelor. Nu tăgăduĭesc că se întâlnescŭ şi la noĭ bărbaţĭ cu aplecărĭ — maĭ mult sporadice decât persistente — la lucrările sclinţifice, precum tot astfel, umblând nóptea pe strade, se întâmplă se zărescĭ, pe icĭ şi colé, la ferestre, câte o lampă, adăpostind sub lumina eĭ maĭ mult séŭ maĭ puçin întunecată, duoĭ ochĭ cari citescŭ séŭ o mână ce scrie. Aceste lampe sunt unicele candele ce ardŭ la noĭ pe altarul sciinţeĭ.

„Dar, stăĭ! uĭtasem, în mijlocul acestor pacĭnice lumine, care îngână monotonia nopţeĭ nóstre literare, uĭtasem să amintesc că une orĭ a lor lină dar traĭnică lucire e turburată pentru câte-va momente, de unele focurĭ de artificiĭ în care meşterĭ isteţĭ şi dibacĭ facŭ să jóce în ochiĭ orbecaţĭ aĭ publiculuĭ, tot felul de vîrtejurĭ luminóse, de pestriţe fişicurĭ plesnitóre, de întortocherĭ sclipicióse, de băşicĭ fulgurante, de văpăĭ multicolore, de fulgere plăsmuite, de sorĭ făçăriţĭ, care tóte acestea, cu mult sgomot şi cu mare vâlvóre, uĭmescŭ pentru un scurt timp vederile, şi apoĭ de odată, — chĭar prin natura lor factice, —

se întunecă, lăsând numaĭ dupe dînsele fum negru şi înecăcĭos.

„Destul, — spuseĭu eŭ atuncĭ, rîdênd, — destul, cŏcĭ aĭ căḑut însu'ţĭ în pĕcatul ce 'l aruncĭ asupra altora, şi tótă măréţa'ţĭ comparaţiune, aĭ sfêrşit'o cu un foc de artificiĭ. Pe limba franceză, asemenea conclusiunĭ fortunóse, se chĭamă *buchetul.*

— „Recunosc că aĭ dreptate, — îmĭ rĕspunse interlocutorul meŭ, — şi de sigur Vasile Alecsandri merită ca recompensă, a multelor şi temeĭnicelor sale lucrărĭ, o maĭ bună rĕsplată decât un asemené buchet artificĭos.

„Acum abĭé o lună, am citit prin ḑiare un fapt care m'a mêndrit pentru o naţiune suroră şi ĭubită de noĭ toţĭ. În ḑiua de 27 fevruarie trecut, Parisul întreg şi delegaţiunĭ din tótă França aŭ mers să felicite şi să depună laurĭ de onóre pe frunte bĕtrânuluĭ poet al Françieĭ, luĭ Victor Hugo, carele — fapt rar printre ómenĭĭ cu aşa mare activitate intelectuală! — intra atuncĭ în al 80lea an al vieţuirĭĭ sale".

* * *

Într'adevĕr, frumos lucru este, domnilor, când o ţéră întrégă, recunoscĕtóre pentru nepreţuitele puterĭ morale ce a rĕspândit într'însa un scriitor de genĭu, vine să 'ĭ închine recompensele de care ea dispune.

Din nenorocire, pênĕ în aceşti ultimĭ anĭ, ţéra nóstră n'a avut şi n'a sciut să dea nicĭ o rĕsplată demnă acelora cari cu braç ager, aŭ despicat ogorul înţelenit al limbeĭ şi al cultureĭ nóstre literare.

Dar, — nihil desperandum! — Printre noĭ a trăit acum câţĭ-va anĭ, — cu totul înstrăinat din cercul literatureĭ, — un urmaş al acelor ómenĭ cari, cu duoĕ sute de anĭ maĭ nainte, începuse să spargă acea ţelină; dînsul, împins ca de o însuşire, póte chĭar neconsciinte, a sângelui ce 'ĭ cura prin vine, a lăsat primuluĭ institut de înaltă cultură naţională, mult puçina sa avere, pentru ca dînsa să se reverse cu dărnicie asupra acelora cari vorŭ redeştepta naţiunea română prin ale lor opere literare.

Acela a fost, d[lor], mult lăudatul acum de noĭ şi de ţéră, Constantin Năsturel Herĕscu, carele, cu limbă de mórte, ne a lăsat îndatorirea ca să închinăm acelora dintre Românĭ cărora maĭ bine se cuvine, modestele prinóse ale uneĭ averĭ, pe care străbunul sĕŭ, logofĕtul Udrişte Năsturel, o întrebuinţa sub domnia luminătóre a luĭ Mateĭ Basarab, la tipărirea celor maĭ d'ântĕĭ cărţĭ în limba românéscă. El ne a prescris anume că astfel să se rĕsplătéscă pe tot anul cele maĭ bune lucrărĭ literare şi sciinţifice făcute de Românĭ, ĭar la patru anĭ o dată să împătrim rĕsplata în favórea aceluĭa „carele va fi tipărit opera, judicată

„ca publicaţiunea de căpetenie ce a apărut în „cursul celor patru anĭ precedenţi.“ Apoĭ a maĭ adaos, eu tot dinadinsul, vorbind despre *„scrie-„rile de pură literatnră, în prosă séŭ în versurĭ, „precum: poeme, drame şi comediĭ serióse, — maĭ „ales subĭecte naţionale“* — că: *„Acestora maĭ cu „sémă, doresce ca să se acorde* **Marele Premiŭ „Năsturel,** *când ele vorŭ fi judicate ca avênd un „merit cu totul superior, spre a se da astfel o „o încuragiare maĭ puternică desvoltăriĭ literatureĭ „naţionale“.*

Aceştia sunt, domnilor, înşişĭ terminiĭ clauselor testamentare.

Pentru prima óră, estimp, suntem chiămaţĭ a îndeplini acéstă maĭ importantă din ale nóstre datoriĭ.

Însuşĭ Regele nostru, ilustrul îndemnător şi întemeĭetor al uneĭ ere de tot felul de prosperităţĭ în Romania, a bine-voit să consfinţéscă prin a Sa Augustă presenţă printre noĭ, acéstă primă mare Sĕrbătóre a Dreptăţiĭ ce de mult noĭ datorim dulceluĭ graĭu naţional. Óre putem noĭ să facem acum altfel decât a da deplina nóstră învoire la glasul ce din tótă românimea se înalţă ca să recunóscă pe Vasile Alecsandri, ca cel maĭ mare poet al Românilor în ḑioa de astăḑĭ? ca autorul, căruĭa nimenĭ dintre scriitoriĭ românĭ, — fără de o desşanţată orbire, — ĭĭ póte disputa

premiul, destinat celor mai înalte şi mai frumóse creaţiuni literare, apărute în limba română, nu dóră numai în aceştĭ ultimĭ patru anĭ, ci âncŏ şi cu mai mulţĭ decenii înapoĭ?

Puindu-se la vot conclusiunea raportuluĭ, ea dobîndesce unanimitatea sufragielor.

Bucurescĭ, 1881.

Din *Analele Academieĭ Române*, Seria II, Tom. III, 1881.[1])

1) În presenta retipărire a acestuĭ raport s'a suprimat o mare parte din citaţiunile care figuréză în textul din *Anale*.

TABLA MATERIILOR

coprinse în Volumul II.

IV. **Cestiuni de interes național. 1863—1868.**

Mŏnăstirile închinate din România. Studiŭ asupra drepturilor și îndatoririlor acestor așeḑăminte 3

I. Proprietățile mŏnăstirescĭ și Închinarea . . 8

II. Egumeniĭ și administrarea averilor . . . 29

Gimnasiele și Scólele reale. Extract dintr'un raport, presentat în Consiliul general de instrucțiune publică 55

România la Exposițiunea Universală din 1867, la Paris.

Memoriŭ asupra participăriĭ (I) și Extracte din Circulările și Instrucțiunile către Consiliile județene și comunale, către Prefecți și către agricultorĭ și industriași (II, III, IV, V) . . . 79

Casa, veșmintele și petrecerile țĕranuluĭ român. Extracte în limba franceză din Catalogul special al secțiuneĭ române la Exposițiunea universală din 1867, la Paris.

I. Casa ţĕranuluĭ 117
II. Veşmintele ţĕranuluĭ 122
III. Petrecerile ţĕranuluĭ 129

V. **Archeologie preistorică.** 1869—1873.

Noţiunĭ preistorice din România.
I. Extract tradus din *„Compte rendu du Congrès d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques, tenu en 1869, à Copenhague“* 137
II. Arme şi unelte de pétră şi de os din epocele preistorice 149
Rĕmăşiţele antice din judeţul Dorohoĭu . . . 157
I. Măgure, movile, cetăţĭ de pământ şi şanţurĭ 165
II. Tesaurul de la Concescĭ 183
III. Biserice memorabile, crucĭ, silişti şi alte ruine 209
Artele din România în periodul preistoric. Conferinţă rostită în Ateneul Român, la 1872. 233
Fumurĭ archeologice scornite din lulele preistorice, de un om care nu fumézĕ 287

VI. **Din tipăririle Academieĭ Române.** 1869—1881.

Mişcarea literară din Ţéra Românéscă, în secolul al XVIII^lé. Scrisóre adresată d^luĭ A. Papiu Ilarian 309
Dicţionarul limbeĭ române. Părerĭ exprimate în cursul desbaterilor din sesiunea anuluĭ 1871 319
Prânzul Academic din 15 sept. 1871. 337
Tot Dicţionarul Academieĭ. Propunerĭ din sesiunea anuluĭ 1872 341

Traducerea *Comentarielor lui I. Cesar*, premiată cu premiul Alexandru Ioan I Cuza. Extract dintr'un raport academic din 1873. 351
Coudiţiunile uneĭ bune traduceriĭ românescĭ din autoriĭ elenĭ şi latinĭ. Raport academic asupra traduceriĭ din *Dione Casiu*, presentat în anul 1876 359
Revisiunea Dicţionaruluĭ Academic. Raport presentat la 1877 385
Antichităţile din judeţul Romanaţi.
Memoriŭ citit în sesiunea anuluĭ 1877 407
Note la acest memoriŭ 436
Traducerea din *Erodot*. Raport academic din 1878 483
Biserica episcopală de la Curtea de Argeş şi legenda Meşteruluĭ Manole. Discurs inedit, scris la 1878 499
Vasile Alecsandri şi Marele premiŭ Năsturel-Herĕscu. Raport academic din 1881 517

BIBLIOTECA Centrală Universitară Bucureşti

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

CĂRȚĬ LITERARE

DIN EDITURA LIBRĂRIEĬ SOCECŬ & Co.

Alexandrescu G. M., Poesiĭ: Meditațiĭ, Fabule etc. 11 75
Alexandri, Teatru 4 vol. broșate . 20 —
legate . . 25 —
— Poesiĭ, vol. III separat broșat . . 4 —
legat . . 6 —
— Prosă, broșate . . . . . 8 —
legat . . 10 —
— Bonnets de la comtesse, comédie 1 50
— Despot Vodă, legendă, broșată. . 4 —
legată . . 10 —
— Fontâna Blanduziei, piesă, broș. . 4 —
legată . . 6 —
— Ostașiĭ noștri . . . . . — 40
Amante Brutto, Ovidiu în exil, trad de Dómna Bruzzesi . . . . . 2 —
Aricescu C. D, Florĭ de la Tușnad. — 80
Ateneul Român, Conferințe publice, 14 fășcióre à. . . . . 1 —
— în volume à 5 fascióre . . . . 4 —
Aurelian P. S., Economia Rurală, anĭĭ 1881, 1882, 1883, à . . . . . 20 —
Bolintineanu D., Poesiĭ 2 vol. broș. 12 —
legate . . 15 —
— Ștefan cel Mare. . . . . 1 —
— Traianida, Poemă. . . . . 2 —
Bucătăria modernă, Carte de bucate, ilustrată; broș. . . . . 6 —
legată . 8 —
Convorbirĭ Literare, abon. anual. 20 —
Cugler-Matilda, Poesiĭ . . . . . 4 —
D'Hogguer, Baron. Informațiunĭ asupra Dobrogeĭ . . . . . 1 —
Dito și Idem (M. S. Regina Rom. și D-na M. K.) Astra. Roman . . .
Eminescu M., Poesiĭ, broș. . . . 4 —
legate . . 9 —
Exner, Cheia pentru transformarea măsurilor vechĭ în nouĭ, etc. . . 1 50
Filoxera vieĭ și mijlóceie de a o nimici, după Girard. . . . . 1 —
Fundescu I. C., Basme, Oratiĭ, etc. 2 —
Gane N., Novele, 3 vol. ediț. nouă. 6 —
Ghica Ioan, Convorbirĭ economice, 3 volume ediț. nouă 11 50
Ghica Ioan, Scrisorĭ către Vasile Alexandri, ediț. nouă . . . . . 6 —
Ghica & Sturdza, Ajutorul comerc., agricult. și al inginer. Greut. și mĕsur. tutor țĕrilor. . . . . 15 —
Herter, Bursa și operațiunile eĭ . . 1 —
Ispirescu P., Legende, Basmele Rom. 1 vol. forte . . . . . 6 —
Kiajna, Causeries d'une mère . . . 2 50
Kremnitz M., Rumaen Skitzen. (Ist. orig. rom trad. în l. germană) . 5 —
Lachovary G. I., Regatul Românieĭ față cu cele-l'alte regate . . . . 2 —
Maiorescu T., Critice . . . . . 5 —
Marian G. D., După despărțenie, Piesă în 3 acte 2 50
Melchisedek, Carte de rugăciuni cu iconițe colorate (chromolit.) . . . 10 —
Mica Bibliotecă, ilust pentru copiĭ, seria I. . . . . 4 —
— Seria II, III și IV à . . . . . 6 —
Negruzzi Const., Opere cpl. 3 vol. broșate . . . . . 15 —
legate . . 20 —
Negruzzi Iacob, Poesiĭ, 1 vol. broș 4 —
legat . . 6 —
— Copiiĭ de pe natură . . . . . 3 —
Odobescu A., Moți și Curcani. . . . 2 —
— Scrieri literare și istorice, 3 vol. — —
Răpirea Bucovineĭ, după docum. autentice . . . . . 1 —
Rocques A., Leçons et modèles de littérat. française . . . . . 5 —
Schoppenhauer, Monde comme volonté et representation, 2 vol. tr. de I. A. Cantacuzino. . . . . 25 —
Shakespeare W. Macbeth, trad. de Carp . . . . . 2 —
Slavici I., Novele din popor, broșat. 4 —
legat . . 6 —
Stăuceanu Dr., Vademecum anatomic. . . . . 10 —
Stefanelli, Liturgica biseric . . . 5 —
Ureche V. A., Elocința Română . — 85

Boerescu B., Codicele Române, continuate de C. Boerescu și Vlachuți, 1859—1885, 4 vol. broș. . . . . 54 —
legat . . 60 —
Codice penal și de proc. crimin. ed. ofic. . . . . 3 —
Iliă Philemon, Curs de drept comercial . . . . . 8 —
Radoiu, Codicele de Comerciŭ cel nouŭ, anotat . . . . . 5 —

Brătianu colonel, Conferințe asupra cător-va precepte militare. . 1 50
Budișteanu colonel, Cartea soldatuluĭ, datoriile din regl. militare. — 50
Corlătescu căpitan, Conferințe asupra Tacticeĭ cu planse. . . . . 3 —
Vasiliu colonel, Citirea chart. top. 1 —
— Manualul Oficeruluĭ inferior . . 5 —

Calendar american de notițe, pe carton 1 75
—cu calend. de perete în ramă de lemn. 3 50
Carte de visurĭ, a călugăruluĭ Aegidius 1 50

Stabilimentul grafic Socec & Teclu. Bucurescĭ. — 25,682.